

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ
ΚΑΙ
ΠΕΡΙΚΛΗΣ

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ
ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ
ΚΑΙ
ΠΕΡΙΚΛΗΣ

Εισαγωγή - Μετάφραση - Σημειώσεις.
ΜΙΧ. Χ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1966

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Καταγωγή του Πλούταρχου. Τά παιδικά του χρόνια.

Ἡ Χαιρώνεια ἦταν μιὰ μικρὴ πολιτεία στὰ σύνορα τῆς Βοιωτίας καὶ τῆς Φωκίδας, κοντὰ στὸν ποταμὸ Κηφισό. Ἐκεῖ, ὅπως ξέρομε ἀπὸ τὴν ἱστορία, τὸ 338 π. Χ ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος ὁ Β΄ νίκησε τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς Θηβαίους καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνες, ποὺ ἀναγκάστηκαν τότε νὰ δεχτοῦν τὴν ἡγεμονία τῶν Μακεδόνων στὴν Ἑλλάδα.

Ἀλλὰ ἡ Χαιρώνεια εἶναι σήμερα γνωστὴ ὄχι μόνο γιατί ἔχει συνδέσει τὸ ὄνομά της μὲ τὸ ἱστορικὸ αὐτὸ γεγονός, μὰ καὶ γιατί ὑπῆρξε ἡ πατρίδα τοῦ Πλούταρχου, τοῦ μεγάλου αὐτοῦ συγγραφέα, ποὺ τὰ πολυάριθμα ἔργα του ἐπὶ αἰῶνες ἀπὸ τότε κυκλοφοροῦν σὲ χιλιάδες ἐκδόσεις καὶ διαβάζονται μὲ τὴ μεγαλύτερη εὐχαρίστηση σὲ ὅλες τὶς ἐποχὲς καὶ σὲ ὅλο τὸν κόσμο. Ἔτσι τὸ ὄνομα τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του, ποὺ πολὺ εἶχε ἀγαπήσει, ἔχει κερδίσει μαζί μὲ τὸ δικό του τὴν ἀθανασία.

Ὁ Πλούταρχος γεννήθηκε τὸ 46 μ. Χ. ἀπὸ εὐποροὺς γονεῖς, ποὺ εἶχαν μεγάλῃ ἐκτίμησι καὶ κοινωνικὴ θέσι στὴ μικρὴ πολιτεία ὅπου ζοῦσαν. Ὁ ἴδιος στὰ ἔργα του μᾶς δίνει πληροφορίες γιὰ τὴν οἰκογένειά του καὶ γιὰ τὴ ζωὴ του. Ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ προπάπου του, τοῦ Νικάρχου, ποὺ ἦταν εὐπορος καὶ εἶχε ἀρκετὲς φιλοσοφικὲς καὶ θεολογικὲς γνώσεις. Ἐπίσης συγχά μνημονεύει ὁ Πλούταρχος τὸ ὄνομα τοῦ παπποῦ του, τοῦ Λαμπρία, καὶ διηγεῖται πολλὰ εὐχάριστα ἀνέκδοτα ποὺ ἀκουσε ἀπ' αὐτόν.

Ὁ πατέρας του, ὁ Αὐτόβουλος, σύμφωνα πάντοτε μὲ ὅσα μᾶς λέει ὁ ἴδιος ὁ Πλούταρχος, ἦταν ἄνθρωπος μὲ πολλὰς ἀρετὲς καὶ ἔδινε σοφὲς συμβουλὲς στὸ παιδί του. Ὁ Πλούταρχος εἶχε δύο μικρότερους ἀδερφούς, τὸν Τίμωνα καὶ τὸν Λαμπρία. Τοὺς ἀναφέρει καὶ αὐτοὺς συγχά, καὶ τὰ λόγια τοὺς δείχνουν ὅτι εἶχαν ἀρκετὴ μόρφωση. Οἱ τρεῖς ἀδερφοὶ ἦταν πολὺ ἀγαπημένοι μεταξύ τους, ὅπως καὶ ὅλα τὰ μέλη στὴν οἰκογένειά

τους.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν οἰκογενειακὴ ἀτμόσφαιρα ἀνατράφηκε ὁ Πλούταρχος καὶ ἔζησε τὰ παιδικὰ καὶ τὰ πρῶτα νεανικά του χρόνια. Ἐκεῖ, στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του, ἔλαβε τὴν πρώτη του μόρφωση καὶ νωρὶς ἔδειξε τὴν ἀσυγκράτητη φιλομάθειά του. Ἡ μικρὴ ὄμως Χαιρώνεια δὲν εἶχε ἀρκετὲς πηγές γιὰ τὸ πνεῦμα του, ποὺ διψοῦσε γιὰ μάθηση. Ἐπρεπε νὰ εὐρύνῃ τὴ μόρφωσή του σὲ μεγαλύτερα πνευματικὰ κέντρα.

Ἡ ἐποχὴ του.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πλουτάρχου ἡ μορφή τοῦ κόσμου ἦταν πολὺ διαφορετικὴ ἀπὸ ἐκείνη ποὺ εἶχε, ὅταν ἔζησαν οἱ πολὺ ἀρχαιότεροι ἀπὸ αὐτὸν Ἕλληνες συγγραφεῖς τῆς κλασικῆς ἐποχῆς τοῦ 5. καὶ τοῦ 4. π.Χ. αἰώνα. Οἱ παλαιότεροι ἐκεῖνοι συγγραφεῖς (ὁ Θουκυδίδης, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Πλάτων, ὁ Δημοσθένης, ὁ Λυσίας κ. ἄ.) εἶχαν τὴν εὐτυχία νὰ ζοῦν σὲ μιὰν ἐλευθερὴ πατρίδα. Ἐβλεπαν νὰ συναγωνίζονται οἱ ἑλληνικὲς πόλεις σὲ προκοπὴ καὶ σὲ δύναμη καὶ μέσα σ' αὐτὲς αἰσθάνονταν ὅτι ἀνάπνεαν τὸν ἀέρα τῆς ἐλευθερίας. Αὐτὴ τὴν εὐτυχία δὲν τὴν εἶχε ὁ Πλούταρχος. Δύο αἰῶνες πρὶν αὐτὸς γεννηθῆ, ἡ Ἑλλάδα εἶχε ὑποταχθῆ στοὺς Ρωμαίους (146 π.Χ.). Ἡ ρωμαϊκὴ κυριαρχία, εἶχε ἀπλωθῆ σὲ ὅλο τὸν τότε γνωστὸ κόσμο. Οἱ μεσογειακὲς χώρες τῆς Εὐρώπης, ἡ Μικρὰ Ἀσία, ἡ Συρία, καὶ ἡ Βόρεια Ἀφρικὴ ἀποτελοῦσαν ἓνα ἀπέραντο κράτος μὲ πρωτεύουσα τὴ Ρώμη.

Καὶ ὅμως τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα δὲν ἔπαψε νὰ ζῆ. Στὴν Ἑλλάδα, ὅπως καὶ στὴ Συρία καὶ στὴν Αἴγυπτο, διατηρήθηκε ἡ παράδοση τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐξακολουθοῦσε νὰ μένη ζωντανὴ στὸ στόμα τοῦ λαοῦ μὲ τὴ μορφή ποὺ τὴ βλέπομε γραμμμένη στὰ ἱερὰ κείμενα τῆς «Καινῆς Διαθήκης». Ἔτσι, μέσα στὸ ἀπέραντο ρωμαϊκὸ κράτος, ἐξακολουθοῦσε νὰ ζῆ ὁ ἑλληνικὸς κόσμος μὲ κέντρο ἀκτινοβόλο τὴν Ἀθήνα. Σ' αὐτὴν ἔρχονταν ἀπὸ ὅλα τὰ ἑλληνικὰ μέρη ὅσοι ἤθελαν νὰ τροφοδοτήσουν τὸ πνεῦμα τους καὶ νὰ μορφωθοῦν στὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφία. Οἱ Ρωμαῖοι οἱ ἴδιοι θεωροῦσαν ἀπαραίτητο νὰ ἔρδουν στὴν Ἀθήνα, γιὰ νὰ συμπληρώσουν τὴ μόρφωσή τους καὶ νὰ διδαχτοῦν ἀπὸ ἔξοχους ἀντρες. Καί, ἂν ἡ Ρώμη εἶχε γίνεи ἐξαιτίας τῶν κατακτήσεών της ἡ πολιτικὴ πρωτεύουσα τοῦ κόσμου, στὴν Ἀθήνα εἶχε ἀπομείνει τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὁ πιὸ ἐνδοξος καὶ πιὸ ἐπίζηλος τίτλος τῆς πρωτεύουσας τοῦ πνευματικοῦ κόσμου.

Η μόρφωσή του.

Ο Πλούταρχος, λοιπόν, όταν στα πρώτα χρόνια της νεανικής του ηλικίας αισθάνθηκε την ανάγκη να λάβη ανώτερη μόρφωση, ήρθε στην Αθήνα και παρακολούθησε πολλούς δασκάλους και πολλές επιστήμες. Τού άρεσαν τα μαθηματικά, οι φυσικές επιστήμες, ή ιατρική, και βλέπομε στα έργα του ότι είχε αρκετές γνώσεις από τις επιστήμες αυτές. Εκείνο όμως που ιδιαίτερα τον τράβηξε, ήταν ή φιλοσοφία.

Και ευτύχησε να έχη δάσκαλό του τόν Αμμώνιο τόν Αλεξανδρέα, που τον έμύησε σε όλα τα φιλοσοφικά συστήματα, προπάντων όμως στις πλατωνικές θεωρίες. Για τὸ δάσκαλό του μιλεῖ συχνά στα έργα του με πολλή αγάπη και εκτίμηση. Αλλά και ο Αμμώνιος και πολλοί άλλοι πνευματικοί άνθρωποι επίσης εκτίμησαν τὴν ἀξία και τὸ χαρακτήρα του Πλουτάρχου, που ανακηρύχτηκε επίτιμος Αθηναῖος πολίτης.

Η δίψα του όμως για μόρφωση ήταν πάντα ζωηρή και ανικανοποίητη. Γι' αυτό δεν περιορίστηκε στα ὅσα ἔμαθε στην Αθήνα. Πήγε στην Αλεξάνδρεια όπου υπήρχαν λαμπρά ανώτερα εκπαιδευτήρια και πλουσιώτατη βιβλιοθήκη. Εκεί συμπλήρωσε, τις φιλοσοφικές σπουδές του και παρακολούθησε και μαθήματα φυσικῶν ἐπιστημῶν.

Η δράση του.

Αλλά και τὴ μητρόπολη του τότε κόσμου, τὴ Ρώμη ἐπισκέφτηκε ὁ Πλούταρχος. Εἶχε συμπληρώσει πιά τὸν κύκλο τῶν σπουδῶν του και εἶχε γίνει ὁ ἴδιος δάσκαλος τῆς φιλοσοφίας. Η φήμη του εἶχε διαδοθῆ και πολλές προσωπικότητες παρακολουθοῦσαν τὰ μαθήματά του και ἔδειχναν τὴν ἐκτίμησή τους στο σοφὸ Ἕλληνα. Συνδέθηκε στενά με σπουδαίους Ρωμαίους, ἀκόμα και με τὸν αὐτοκράτορα Τραϊανό, και ἀπόχτησε τὰ δικαιώματα του Ρωμαίου πολίτη.

Καμιά όμως ἀπὸ τις μεγάλες πόλεις που ἐπισκέφτηκε, οὔτε ἡ Αθήνα οὔτε ἡ Αλεξάνδρεια οὔτε ἡ Ρώμη, δὲν πῆρε στην καρδιά του τὴ θέση που εἶχε ἡ μικρὴ ἰδιαίτερη πατρίδα του. Αὐτὴν νοσταλγοῦσε σε όλα του τὰ ταξίδια και ἀπὸ καιρὸ σε καιρὸ ἐκεῖ πήγαινε, για να βρεθῆ στα γνώριμά του μέρη και στὸν κύκλο τῶν συμπολιτῶν του που τὸν ἀγαποῦσαν και τοὺς ἀγαποῦσε. Και ἐκεῖ, στὴ Χαιρώνεια, ἐγκαταστάθηκε ὀριστικά πιά, για να ἀρχίσῃ να γράφῃ τα ἔργα που εἶχε ἤδη σχεδιάσει. Ἐκεῖ νυμφεύτηκε τὴν ἐνάρετη συμπολίτισσά του Τιμοζένα και ἀπόχτησε τέσσερεις γιούς και μιὰ θυγατέρα που πέθανε πολὺ μικρὴ. Ἡ ἀνατροφή

τῶν παιδιῶν του ὑπῆρξε γιὰ τὸν Πλούταρχο μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες φροντίδες του καὶ ἀφιερώθηκε σ' αὐτὴ μαζί με τὴν ἀφοσιωμένη σύζυγό του. Φιλοτάξιδος, ὅπως ἦταν, δὲ σταμάτησε νὰ ταξιδεύη κατὰ καιροὺς σὲ διάφορες ἐλληνικὲς πόλεις, στὴν Ἀθήνα, στοὺς Δελφούς, στὴν Αἰδηψό, στὴν Ἴσθμια, στὴν Ὀλυμπία, καὶ γνωρίστηκε με σπουδαίους Ἑλληνας ποὺ θαύμαζαν τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ σοφία του. Στὸν τόπο ὅμως τῆς μόνιμης διαμονῆς του, στὴν ἀγαπημένη του Χαιρώνεια, ἐνίωθε ὅλη τὴν ἀνεση καὶ ἀνακτοῦσε τὶς δυνάμεις του, γιὰ νὰ συνεχίζη τὴ συγγραφή τῶν ἔργων του. Οἱ συμπολίτες του τὸν τίμησαν με πολλὰ ἀξιώματα, ποὺ αὐτὸς τὰ ἀναλάβαινε με προθυμία, ὄχι γιὰ νὰ ικανοποιήση τὴ φιλοδοξία του, παρὰ γιὰ νὰ ἐξυπηρετήση ὅσο μπορούσε τὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του. Ὁ βίος του ὑπῆρξε πάντοτε σύμφωνος με τὶς ἠθικὲς θεωρίες του, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἡ πιὸ βασικὴ ἦταν ἡ πίστη του στὴ θεία πρόνοια καὶ στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς.

Σὲ μεγάλη πιὰ ἡλικία ἀποσύρθηκε ἀπὸ τὸ δημόσιο βίο καὶ ἐγίνε ἱερέας τοῦ Ἀπόλλωνα ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, περίπου τὸ 126 μ.Χ.

Τὰ ἔργα τοῦ Πλουτάρχου.

Τὰ συγγράμματα τοῦ Πλουτάρχου εἶναι ἱστορικὰ καὶ φιλοσοφικά.

Τὰ ἱστορικὰ του ἔργα εἶναι γνωστὰ με τὸν τίτλο «*Παράλληλοι βίοι*». Οἱ βίοι αὐτοὶ εἶναι βιογραφίες σπουδαίων Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων καὶ ἀποτελοῦν 23 ζεύγη. Τὸ κάθε ζεύγος παρουσιάζει ἕναν Ἑλληνα καὶ ἕναν ἀντίστοιχο Ρωμαῖο, ποὺ συγκρίνονται μεταξύ τους. Ἔτσι βιογραφοῦνται σοφοὶ νομοθέτες, ἐνδοξοὶ στρατηγοί, ἔξοχοι πολιτικοὶ καὶ ρήτορες, ποὺ εἶναι σχεδὸν ὅλοι πρότυπα καὶ παραδείγματα πρὸς μίμηση. Ἄν κοντὰ σ' αὐτοὺς τοὺς ἐνάρετους ἀνθρώπους παράθεσε καὶ μερικὸς ποὺ ὁ χαρακτήρας τους εἶναι ἀντίθετος, αὐτὸ τὸ ἔκαμε, ὅπως λέει ὁ ἴδιος, γιὰ νὰ διεγείρη, με αὐτὴ τὴν ἀντίθεση, μεγαλύτερη ἀποστροφή πρὸς τὸ κακὸ καὶ μεγαλύτερη ἐκτίμηση γιὰ τὴν ἀρετὴ.

Ἡ ἱστορία λοιπόν, ὅπως τὴ γράφει ὁ Πλούταρχος στοὺς «*Βίους*» του, δὲν εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ μεθοδικὴ ἐκθεση γεγονότων καὶ καταστάσεων, ὅπως μᾶς τὴν παρουσίασε ὁ Θουκυδίδης, ὁ Ξενοφῶν καὶ οἱ ἄλλοι ἱστορικοί. Εἶναι ἕνα μάθημα ἐμπραχτῆς ἠθικῆς με πλοῦσια παραδείγματα, γιὰ νὰ τὰ μιμηθοῦμε ἢ γιὰ νὰ τὰ ἀποφύγουμε. Ἀλλὰ τὸ μάθημα αὐτὸ ποὺ δίνουν οἱ βιογραφίες τοῦ Πλουτάρχου στοὺς ἀναγνώστες του γίνεται με τὸν πιὸ εὐχάριστο τρόπο, γιὰτὶ εἶναι γεμάτες

ἀπὸ ἀνέκδοτα, διηγήσεις, λόγια καὶ πράξεις τῆς ἰδιωτικῆς ζωῆς αὐτῶν ποὺ βιογραφοῦνται, ὥστε νὰ τοὺς γνωρίζουμε ὄχι μόνο ὡς ἱστορικὰ πρόσωπα, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀνθρώπους μέσα στὴν κοινωνία ποὺ ἐξῆσαν.

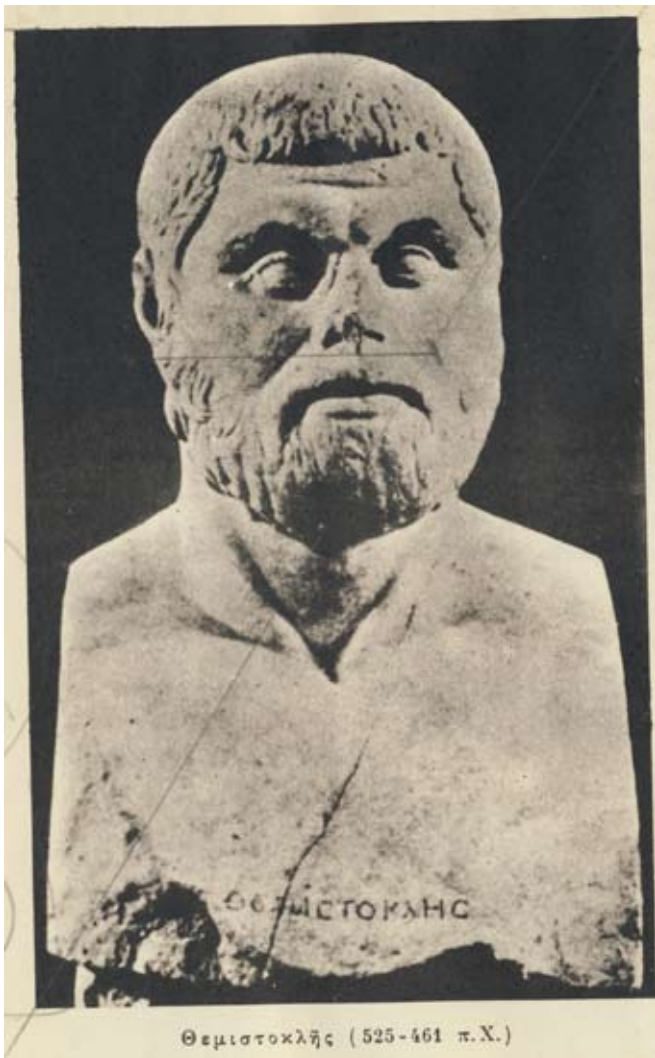
Γιὰ νὰ γράψῃ τὶς βιογραφίες αὐτὲς ὁ Πλούταρχος, χρησιμοποίησε ἄφθονες πηγές. Εἶχε μελετήσει ὅλους τοὺς συγγραφεῖς ποὺ ἔγραψαν πρὶν ἀπὸ αὐτὸν καὶ μᾶς παραθέτει ὀνόματα, συγγράμματα καὶ πληροφορίες ποὺ δὲ θὰ γνωρίζαμε σήμερα, ἂν ἔλειπαν τὰ ἔργα τοῦ Πλουτάρχου.

Τὰ «*Ἡθικά*» ἔργα τοῦ Πλουτάρχου εἶναι συλλογὴ ἀπὸ 83 πραγματεῖες. Οἱ περισσότερες ἐξετάζουν ἠθικὰ ζητήματα. Περιέχονται ὅμως καὶ πολλὲς ἄλλες ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ διάφορα θέματα, θρησκευτικά, πολιτικά, φιλολογικά, κοινωνικά, ὅπως καὶ μὲ θέματα ἀπὸ τὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες καὶ τὴν ὑγιεινὴ. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἔγραψε ὁ Πλούταρχος γιὰ τοὺς νέους τῆς ἐποχῆς του καὶ περιέχουν σοφὲς γνώμες, βαθυστόχαστες παρατηρήσεις ἀπὸ τὸν κοινωνικὸ καὶ ἰδιωτικὸ βίῳ τῶν ἀνθρώπων καὶ δίνουν ὠφέλιμες ὑποδείξεις καὶ συμβουλές. Ἡ προσπάθειά του εἶναι πάντοτε καὶ στὶς πραγματεῖες αὐτές, ὅπως καὶ στοὺς «*Βίους*» του, νὰ διδάξῃ τὶς ἀρετὲς ἐκεῖνες ποὺ ἐξυψώνουν τὸν ἀνθρώπο καὶ συντελοῦν στὴν ἀτομικὴ εὐτυχία καὶ στὴν εὐτυχία τῶν κοινωνιῶν.

Γιὰ τοῦτο ὁ Πλούταρχος εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀγαπητοὺς Ἑλλήνες συγγραφεῖς. Σὲ ὅλους τοὺς αἰῶνες ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ του ὡς σήμερα τὰ ἔργα του διαβάζονται μὲ μεγάλη εὐχαρίστηση. Οἱ Βυζαντινοὶ εἶχαν τὰ κείμενα τοῦ Πλουτάρχου στὰ σχολεῖα τους καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς τὰ μελετοῦσαν καὶ τὰ ἀγαποῦσαν πολύ. Στους χρόνους ποὺ ἄρχισε στὴν Εὐρώπῃ ἡ Ἀναγέννηση καὶ ἡ μελέτη τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ὁ Πλούταρχος πῆρε τὴν πρώτη θέση καὶ ἀπὸ τότε τὰ ἔργα του μεταφράστηκαν σὲ ὅλες τὶς γλώσσες τοῦ πολιτισμένου κόσμου. Σοφοὶ συγγραφεῖς καὶ λογοτέχνες μιλοῦν γιὰ τὸν Πλούταρχο μὲ θαυμασμὸ καὶ ἀγάπη.

Στὸ βιβλίῳ τοῦτο παραθέτονται δύο ἀπὸ τοὺς «*Βίους*» τοῦ Πλουτάρχου. Εἶναι οἱ βιογραφίες τοῦ *Θεμιστοκλῆ* (525 - 461 π.Χ.) καὶ τοῦ *Περικλῆ* (490 - 429 π.Χ.), ποὺ ἐξῆσαν πέντε αἰῶνες πρὶν ἀπὸ τὸν Πλούταρχο καὶ ἦταν γι' αὐτὸν, ὅπως καὶ γιὰ μᾶς, ἐνδοξοὶ πρόγονοι.

1. ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ

Ὁ ἱστορικός Θουκυδίδης χαρακτηρίζει με τὰ ἀκόλουθα λόγια τὴν προσωπικότητα τοῦ Θεμιστοκλῆ:

«Ὁ Θεμιστοκλῆς εἶχε δεῖξει ὀλοφάνερα ὅτι ἦταν προικισμένος με μιὰ φυσικὴ εὐφυΐα καὶ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη ἦταν περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον ἐξαιρετικὰ ἀξιοθαύμαστος γιατί μόνο με τὴν ἐμφυτὴ σύνεσή του, χωρὶς καθόλου νὰ ἔχη ἀνάγκη νὰ τὴν ἐνισχύσῃ πρωτύτερα ἢ ἀργότερα με ἰδιαίτερη διδασκαλία, μπορούσε με μιὰ γρήγορη σκέψη νὰ σχηματίζει τὴν καλύτερη γνώμη γιὰ τὰ παρόντα καὶ νὰ προβλέπῃ με τὴ μεγαλύτερη ἀκρίβεια γιὰ ὅσα θὰ γίνουν στὸ πιὸ ἀπομακρυσμένο μέλλον. Καθετί ποὺ ἐπιχειροῦσε ἦταν ἱκανὸς νὰ τὸ ἐξηγῇ καὶ στοὺς ἄλλους, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν εἶχε προσωπικὴ πείρα μπορούσε νὰ τὰ κρίνῃ ἀρκετὰ καλά. Πρόβλεπε καθαρότατα τὴν καλὴ ἢ τὴν κακὴ ἔκβαση μιᾶς ἐνέργειας, ἐνῶ τὸ ἀποτέλεσμά της ἦταν ἀκόμη ἀδηλο γιὰ τοὺς ἄλλους. Με λίγα λόγια, ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς με τὴ φυσικὴ του ἰδιοφυΐα καὶ με ἐλάχιστη προπαρασκευὴ μπορούσε περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον νὰ κρίνῃ ἀμέσως καὶ με ἐτοιμότητα τί ἔπρεπε νὰ γίνῃ κάθε φορὰ. (Θουκ. Α', 138, 3).

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ

ΚΕΦ. 1

1 Θεμιστοκλεί δὲ τὰ μὲν ἐκ γένους ἀμαυρότερα πρὸς δόξαν ὑπῆρχε· πατὴρ γὰρ ἦν Νεοκλέους οὐ τῶν ἄγαν ἐπιφανῶν Ἀθήνησι, Φρεαρρίου τῶν δήμων ἐκ τῆς Λεωντίδος φυλῆς, νόθος δὲ πρὸς μητρός, ὡς λέγουσιν·

«Ἀβρότονον Θρήισσα γυνὴ γένος ἀλλὰ τεκέσθαι τὸν μέγαν Ἑλλησίν φημι Θεμιστοκλέα.»

2 Φανίας μέντοι τὴν μητέρα τοῦ Θεμιστοκλέους οὐ Θραῦταν, ἀλλὰ Καρίνην, οὐδ' Ἀβρότονον ὄνομα, ἀλλ' Εὐτέρπην ἀναγράφει. 3 Νεάνδης δὲ καὶ πόλιν αὐτῆ τῆς Καρίας Ἀλικαρνασσὸν προστίθησι. Διότι καὶ τῶν νόθων εἰς Κυνόσαργες συντελούντων -τοῦτο δ' ἐστὶν ἔξω πυλῶν γυμνάσιον Ἡρακλέους, ἐπεὶ κάκεινος οὐκ ἦν γνήσιος ἐν θεοῖς, ἀλλ' ἐνείχετο νοθεῖα διὰ τὴν μητέρα θνητὴν οὖσαν -ἔπειθ' ἐτι νας ὁ Θεμιστοκλῆς τῶν εὖ γεγονότων νεανίσκων καταβαίνοντας εἰς τὸ Κυνόσαργες ἀλείφειν μετ' αὐτοῦ. Καὶ τούτου γενομένου δοκεῖ πανούργως τὸν τῶν νόθων καὶ γνησίων διορισμὸν ἀνελεῖν.

4 Ὅτι μέντοι τοῦ Λυκομιδῶν γένους μετείχε, δῆλόν ἐστι· τὸ γὰρ Φλυψί τελεστήριον, ὑπερ ἦν Λυκομιδῶν κοινόν, ἐμπρησθὲν ὑπὸ τῶν βαρβάρων αὐτὸς ἐπεσκεύασε καὶ γραφαῖς ἐκόσμησεν, ὡς Σιμωνίδης ἱστόρηκεν.

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ

ΚΑΤΑΓΩΓΗ, ΑΝΑΤΡΟΦΗ ΚΑΙ ΝΕΑΝΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ ΤΟΥ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗ (Κεφ. 1 - 2)

ΚΕΦ. 1

Καταγωγή τοῦ Θεμιστοκλή.

1 Ἡ καταγωγή τοῦ Θεμιστοκλή δὲν ἦταν τόσο σημαντικὴ, ὥστε νὰ συντελέσῃ, στὴ δόξα του. Ὁ πατέρας του ὁ Νεοκλῆς, ἓνας ἄσημος Ἀθηναῖος, ἀνήκε στὸ δῆμο τῶν Φρεαρρίων ἀπὸ τῆ Λεωντίδα φυλῆ

ἐξάλλου ἀπὸ τῆ μητέρα του δὲν ἦταν γνήσιος Ἀθηναῖος (γιατὶ ἡ καταγωγή της ἦταν ξένη), ὅπως μαρτυροῦν κάποιοι στίχοι:

«Εἶμαι ἡ Ἀβρότονον, ἐγὼ, γυναῖκα ἀπὸ τῆ Θράκη,
μὰ στὴν Ἑλλάδα τὸν τρανὸ Θεμιστοκλῆ ἔχω δώσει.»

2^ο Φανίας ὁμως γράφει ὅτι ἡ μητέρα τοῦ Θεμιστοκλῆ δὲν ἦταν ἀπὸ τῆ Θράκη παρὰ ἀπὸ τὴν Καρία καὶ δὲ λεγόταν Ἀβρότονον παρὰ Εὐτέρπη. Ὁ Νεάνθης μάλιστα προσθέτει τὴ λεπτομέρεια ὅτι ἡ μητέρα τοῦ Θεμιστοκλῆ ἦταν ἀπὸ τὴν πόλη Ἀλικαρνασσὸ τῆς Καρίας.

3^ο Ὅσοι Ἀθηναῖοι δὲν ἦταν γνήσιοι πολῖτες μαζεύονταν γιὰ νὰ γυμνάζωνται στὸ Κυνόσαργες, ἓνα γυμναστήριο ἐξω ἀπὸ τὶς πύλες, ἀφιερωμένο στὸν Ἡρακλῆ, γιατί καὶ ἐκεῖνος ἀνάμεσα, ἐξαιτίας τῆς μητέρας του ποὺ ἦταν θνητή. Ὁ Θεμιστοκλῆς ὁμως ἔπεισε μερικοὺς νέους ἀπὸ καλὲς καὶ γνήσιες ἀθηναϊκὲς οἰκογένειες νὰ κατεβαίνουν στὸ Κυνόσαργες καὶ νὰ γυμνάζωνται μαζί του. Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο φαίνεται πὼς κατάφερε μὲ πονηρία νὰ ἐξαλείψῃ τὴ διάκριση ἀνάμεσα σὲ γνήσιους καὶ μὴ γνήσιους Ἀθηναῖους. 4^ο Ὅτι ὁμως ὁ Θεμιστοκλῆς ἀνῆκε στὸ γένος τῶν Λυκομιδῶν εἶναι φανερό, γιατί τὸ τελεστήριο στὴ Φλυὰ ποὺ ἦταν κοινὴ ιδιοχτησία τῶν Λυκομιδῶν, ὅταν πυρπολήθηκε ἀπὸ τοὺς βαρβάρους, αὐτὸς ἔδωσε τὰ ἔξοδα νὰ ἐπισκευαστῇ καὶ νὰ στολιστῇ μὲ ζωγραφιές, ὅπως ἀναφέρει ὁ Σιμωνίδης.

ΚΕΦ. 2

1^ο Ἐτι δὲ παῖς ὢν ὁμολογεῖται φορᾶς μεστός εἶναι, καὶ τῇ μὲν φύσει συνετός, τῇ δὲ προαιρέσει μεγαλοπράγμων καὶ πολιτικός. Ἐν γὰρ ταῖς ἀνέσεσι καὶ σχολαῖς ἀπὸ τῶν μαθημάτων γιγνόμενος οὐκ ἔπαιζεν οὐδ' ἐρραδύμει καθάπερ οἱ πολλοὶ παῖδες, ἀλλ' εὕρισκετο λόγους τινὰς μελετῶν καὶ συνταττόμενος πρὸς ἑαυτόν. 2^ο Ἦσαν δ' οἱ λόγοι κατηγορία τινὸς ἢ συνηγορία τῶν παιδῶν. Ὅθεν εἰώσει λέγειν πρὸς αὐτόν ὁ διδάσκαλος ὡς «Οὐδὲν ἔσει, παῖ, σὺ μικρόν, ἀλλὰ μέγα πάντως ἀγαθὸν ἢ κακόν.» 3^ο Ἐπει καὶ τῶν παιδεύσεων τὰς μὲν ἡδουοίους ἢ πρὸς ἡδονὴν τινα καὶ χάριν ἐλευθέριον σπουδαζόμενας ὀκνηρῶς καὶ ἀπροδύμως ἐξεμάνθανε, τῶν δ' εἰς σύνεσιν ἢ πράξιν λεγομένων δῆλος ἦν ὑπερερῶν παρ' ἡλικίαν ὡς τῇ φύσει πιστεύων. 4^ο Ὅθεν ὕστερον ἐν ταῖς ἐλευθερίοις καὶ ἀστείαις λεγομέναις διατριβαῖς ὑπὸ τῶν πεπαιδευσθαι δοκούντων χλευαζόμενος ἠναγκάζετο φορτικώτερον ἀμύνεσθαι, λέγων ὅτι λύραν μὲν ἀρμόσασθαι καὶ μεταχειρίσασθαι ψαλτήριον οὐκ ἐπίσταιτο, πόλιν δὲ μικρὰν καὶ ἄδοξον παραλαβὼν ἔνδοξον καὶ μεγάλην ἀπεργάσασθαι.

5 Καίτοι Στησίμβροτος Ἀναξαγόρου τε διακοῦσαι τὸν Θεμιστοκλέα φησὶ καὶ περὶ Μέλισσον σπουδάσαι τὸν φυσικόν, οὐκ εὖ τῶν χρόνων ἀπτόμενος. Περικλεῖ γάρ, ὅς πολὺ νεώτερος ἦν Θεμιστοκλέους, Μέλισσος μὲν ἀντεστρατήγει πολιορκοῦντι Σαμίους, Ἀναξαγόρας δὲ συνδιέτριβε. 6 Μᾶλλον οὖν ἂν τις προσέχοι τοῖς Μνησιφίλου τὸν Θεμιστοκλέα τοῦ Φρεαρρίου ζηλωτῆν γενέσθαι λέγουσιν, οὔτε ῥήτορος ὄντος οὔτε τῶν φυσικῶν κληθέντων φιλοσόφων, ἀλλὰ τὴν τότε καλουμένην σοφίαν, οὓσαν δὲ δεινότητα πολιτικὴν καὶ δραστήριον σύνεσιν ἐπιτήδευμα πεπονημένον καὶ διασφύζοντος ὡσπερ αἴρεσιν ἐκ διαδοχῆς ἀπὸ Σόλωνος ἦν οἱ μετὰ ταῦτα δικανικαῖς μείζαντες τέχναις καὶ μεταγαγόντες ἀπὸ τῶν πράξεων τὴν ἀσκησιν ἐπὶ τοὺς λόγους, σοφισταὶ προσηγορεύθησαν. 7 Τούτῳ μὲν οὖν ἤδη πολιτευόμενος ἐπλησίαζεν. Ἐν δὲ ταῖς πρώταις τῆς νεότητος ὁρμαῖς ἀνώμαλος ἦν καὶ ἀστάθμητος, ἅτε τῇ φύσει καθ' αὐτὴν χρώμενος ἄνευ λόγου καὶ παιδείας ἐπ' ἀμφότερα μεγάλας ποιουμένη μεταβολὰς τῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ πολλάκις ἐξισταμένη πρὸς τὸ χεῖρον, ὡς ὕστερον αὐτὸς ὠμολόγει, καὶ τοὺς τραχυτάτους πώλους ἀρίστους ἵππους γίγνεσθαι φάσκων, ὅταν ἤς προσήκει τύχῳσι παιδείας καὶ καταρτύσεως. 8 Ἄ δὲ τούτων ἐξαρτώσιν ἔνιοι διηγῆματα πλάττοντες, ἀποκήρυξιν μὲν ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, θάνατον δὲ τῆς μητρὸς ἐκούσιον ἐπὶ τῇ τοῦ παιδὸς ἀτιμίᾳ περιλύπου γενομένης, δοκεῖ κατεψεῦσθαι· καὶ τούναντίον εἰσὶν οἱ λέγοντες ὅτι τοῦ τὰ κοινὰ πράττειν ἀποτρέπων αὐτὸν ὁ πατήρ ἐπεδείκνυε πρὸς τῇ θαλάττῃ τὰς παλαιὰς τριήρεις ἐρριμμένας καὶ παρεωραμένας, ὡς δὴ καὶ πρὸς τοὺς δημαγωγούς, ὅταν ἄχρηστοὶ γένωνται, τῶν πολλῶν ὁμοίως ἐχόντων.

ΚΕΦ. 2

Τὰ παιδικὰ καὶ νεανικὰ χρόνια.

1 Λέγεται ἀκόμη ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς, ἀπὸ παιδὶ ἀκόμη, ἦταν γεμάτος ὁρμητικότητα καὶ ὅτι ἀπὸ τῆ φύσῃ εἶχε προικιστῆ μὲ σύνεση ἢ προαίρεσῃ του ὅμως τὸν ὠδοῦσε στὶς μεγάλες πράξεις καὶ στὴν πολιτικὴ. Κατὰ τὶς ὥρες τῆς ἀργίας καὶ ὅταν ἦταν ἐλεύθερος ἀπὸ τὰ μαθήματά του, δὲν ἐπαιξε οὔτε ἔμμενε χωρὶς νὰ κάνῃ τίποτε, ὅπως τὰ περισσότερα παιδιὰ, παρὰ τὸν ἔβλεπαν νὰ μελετᾷ καὶ νὰ συνδέτῃ ρητορικοὺς λόγους πρὸς τοὺς ἔλεγε στὸν ἑαυτό του. 2 Καὶ εἶχαν οἱ λόγοι αὐτοῦ ὡς θέμα τὴν κατηγορία ἢ τὴν υπεράσπιση ἑνὸς ἀπὸ τὰ παιδιὰ. Γι' αὐτὸ συνήθιζε νὰ τοῦ λέῃ ὁ δάσκαλός του: «Ἐσύ, παιδί μου, δὲ θὰ γίνῃς καθόλου κάτι μέτριο, παρὰ ἀσφαλῶς κάτι μεγάλο, ἢ καλὸ ἢ κακὸ». 3

Αυτό φαινόταν και από τις σπουδές του, γιατί, όσα μαθήματα είναι άπλως ήθοπλαστικά ή διδάσκονται για κάποια ευχαρίστηση και για να προσδώσουν τις χάρες που αρμόζουν στους ελεύθερους πολίτες, αυτά τα μάθαινε με όκηνηρία και με άπροθυμία, ενώ άπεναντίας έκείνα που συντελοϋν στη φρόνηση ή παρακινούν προς δράση φαινόταν πώς τα άγαποϋσε υπερβολικά παρά την ήλικία του, γιατί πίστευε πώς ταίριαζαν στη φύση του. 4 Γι' αυτό, όταν άργότερα στις άσχολίες που αρμόζουν στους ελεύθερους πολίτες και στους κατοίκους των πόλεων, έκείνοι που νομίζουν πώς είναι μορφωμένοι τον χλευάζαν σαν άδέξιο, αναγκάζοταν να υπερασπίξη τον έαυτό του με τρόπο άπότομο, λέγοντας πώς βέβαια δέν ήξερε να κουρδίξη τή λύρα και να παίξη τήν κιθάρα, ήξερε όμως πώς μια πόλη που θά τήν παραλάβη μικρή και άδοξη να τήν κάμη ένδοξη και μεγάλη.

5 Ο Στησίμβροτος όμως λέει πώς ο Θεμιστοκλής παρακολούθησε τα μαθήματα του Άναξαγόρα και πώς ήταν μαθητής του Μελίσσου του φυσικού, αλλά δέν ύπολογίζει σωστά τις χρονολογίες· γιατί, όταν ο Περικλής, που ήταν πολύ νεώτερος από το Θεμιστοκλή, πολιορκούσε τους Σαμίους, ο Μέλισσος ήταν στρατηγός των Σαμίων αντίπαλός του και ο Άναξαγόρας ήταν φίλος του Περικλή. 6 Περισσότερο μπορεί κανείς να πιστεύη έκείνους που λένε ότι ο Θεμιστοκλής παρακολούθησε με ζήλο το Μνησίφιλο το Φρεάρριο, που δέν ήταν ούτε ρήτορας ούτε από τους φιλοσόφους που ονομάστηκαν φυσικοί, παρά είχε ως έπάγγελμα τήν τότε λεγόμενη σοφία, που ήταν πράγματι πολιτική ικανότητα και ένεργητική φρόνηση και που ο Μνησίφιλος τή διατήρησε σα φιλοσοφικό σύστημα κατά παράδοση από το Σόλωνα· αυτή τή σοφία τήν ανακάτεψαν με τέχνες που ήταν χρήσιμες στα δικαστήρια και έφεραν τήν άσκησή της από τις πράξεις στα λόγια οι ύστερώτεροι, που γι' αυτό ονομάστηκαν σοφιστές. 7 Αυτόν όμως τον παρακολουούσε κυρίως από τότε που άρχισε ν' ανακατεύεται στην πολιτική.

Στις πρώτες όρμες των νεανικών του χρόνων ήταν παράφορος και άσυγκράτητος, γιατί, χωρίς να έχη όδηγό τή λογική και τήν πειθαρχία, άκολουούσε μόνο τή φυσική του παρόρμηση, που έφερε στις πράξεις του μεγάλες μεταπτώσεις από τή μιάν ύπερβολή στην άλλη και πολλές φορές τον παράσερνε στο κακό· τουτο και ο ίδιος ύστερα το όμολογούσε, λέγοντας ότι και τ' άγρια πουλάρια γίνονται άριστα άλογα, όταν πάρουν τήν άνατροφή και τήν έξάσκηση που πρέπει. 8 Όσα όμως περιέχονται σε διάφορες διηγήσεις που έξαιτίας τής διαγωγής του αυτής πλάδουν μερικοί, πώς δηλαδή ο πατέρας του τον άποκήρυξε και πώς ή μητέρα

του αυτοκτόνησε περίλυπη για τή δυσφήμιση αὐτῆ τοῦ παιδιοῦ τῆς, φαίνεται ὅτι εἶναι ὀλότελα ψέματα. Ἀπεναντίας ὑπάρχουν ἄλλοι ποὺ λένε ὅτι ὁ πατέρας του, για νὰ τὸν ἀποτρέψῃ ἀπὸ τὸ ν' ἀνακατευτῆ στὴν πολιτικὴ, τοῦ ἔδειχνε τὰ παλαιὰ πολεμικὰ πλοῖα ποὺ ἦταν ριγμένα στὴν παραλία καὶ ἦταν ἐκεῖ παραμελημένα, λέγοντας ὅτι ἔτσι φέρνεται ὁ λαὸς καὶ στοὺς πολιτικούς, ὅταν δὲν τοὺς χρειάζεται πιά.

ΚΕΦ. 3.

1 Ταχὺ μέντοι καὶ νεανικῶς ἔοικεν ἄψασθαι τοῦ Θεμιστοκλέους τὰ πολιτικὰ πράγματα καὶ σφόδρα ἢ πρὸς δόξαν ὁρμῆ κρατῆσαι. Δι' ἣν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τοῦ πρωτεύειν ἐφιέμενος ἰταμῶς ὑφίστατο τὰς πρὸς τοὺς δυναμένους ἐν τῇ πόλει καὶ πρωτεύοντας ἀπεχθείας, μάλιστα δ' Ἀριστείδην τὸν Λυσιμάχου, τὴν ἐναντίαν αἰεὶ πορευόμενον αὐτῷ. 3 Οὐ μὴν ἀλλ' ἢ τῶν βίων καὶ τῶν τρόπων ἀνομοιότης ἔοικεν αὐξῆσαι τὴν διαφορὰν. Πρῶτος γὰρ ὢν φύσει καὶ καλοκαγαθικός τὸν τρόπον ὁ Ἀριστείδης, καὶ πολιτευόμενος οὐ πρὸς χάριν οὐδὲ πρὸς δόξαν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ βελτίστου μετὰ ἀσφαλείας καὶ δικαιοσύνης, ἠναγκάζετο τῷ Θεμιστοκλεῖ τὸν δῆμον ἐπὶ πολλὰ κινοῦντι καὶ μεγάλας ἐπιφέροντι καινοτομίας ἐναντιοῦσθαι πολλάκις, ἐνιστάμενος αὐτῷ πρὸς τὴν αὐξῆσιν.

4 Λέγεται γὰρ οὕτω παράφορος πρὸς δόξαν εἶναι καὶ πράξεων μεγάλων ὑπὸ φιλοτιμίας ἐραστής, ὥστε νέος ὢν ἔτι τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης πρὸς τοὺς βαρβάρους γενομένης καὶ τῆς Μιλτιάδου στρατηγίας διαβοηθείσης σύννους ὁρᾶσθαι τὰ πολλὰ πρὸς ἑαυτῷ καὶ τὰς νύκτας ἀγρυπνεῖν καὶ τοὺς πότους παραιτεῖσθαι τοὺς συνήθεις, καὶ λέγειν πρὸς τοὺς ἐρωτῶντός καὶ θαυμάζοντας τὴν περὶ τὸν βίον μεταβολὴν, ὡς καθεύδειν αὐτὸν οὐκ ἐφ' ἢ τὸ Μιλτιάδου τρόπαιον. 5 Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι πέρας ὦντο τοῦ πολέμου τὴν ἐν Μαραθῶνι τῶν βαρβάρων ἦτταν εἶναι, Θεμιστοκλῆς δ' ἀρχὴν μειζόνων ἀγώνων, ἐφ' οὓς ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς ὅλης Ἑλλάδος ἤλειφε καὶ τὴν πόλιν ἤσκει, πόρωθεν ἤδη προσδοκῶν τὸ μέλλον.

ΑΝΑΜΕΙΞΗ ΤΟΥ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ (Κεφ. 3-5)

ΚΕΦ. 3

Ὁ πόθος για τὴ δόξα.

1 Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἡ πολιτικὴ δράση γρήγορα καὶ ζωηρὰ τράβηξε τὸ Θεμιστοκλῆ καὶ τὸν κυρίεψε σφοδρὸς πόθος γιὰ τὴ δόξα. Γι' αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἐπιθυμοῦσε νὰ εἶναι πρῶτος καὶ ἀντιμετώπιζε μὲ ἀπότομο τρόπο τοὺς ἐχθροὺς τοῦ ἐκείνου πού εἶχαν τὴ δύναμη καὶ τὰ πρωτεῖα στὴν πολιτεία, καὶ προπάντων τὸν Ἀριστείδη, τὸ γιὸ τοῦ Λυσιμάχου, πού βάδιζε πάντα δρόμο ἀντίθετο ἀπὸ τὸ δικό του.

3 Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνομοιότητα στὴ ζωὴ καὶ στοὺς τρόπους τοὺς φαίνεται ὅτι μεγάλωσε τὴ μεταξὺ τοὺς ἀντίθεση. Γιατὶ ὁ Ἀριστείδης ἦταν ἀπὸ φύση μαλακὸς καὶ ἀκέραιος στὸ χαρακτήρα καὶ σὰν πολιτικὸς δὲν ἐπιζητοῦσε νὰ γίνῃ ἀρεστὸς οὔτε νὰ δοξαστῇ, παρὰ εἶχε στὸ νοῦ του πάντα ἐκεῖνο πού θεωροῦσε καλύτερο γιὰ τὸ λαὸ καὶ τὸ ἐπιζητοῦσε μαζί μὲ τὴν ἀσφάλεια καὶ τὴ δικαιοσύνη. Ἔτσι, ἐπειδὴ ὁ Θεμιστοκλῆς ὠθοῦσε τὸ λαὸ σὲ πολλὰς τολμηρὰς ἐνέργειες καὶ ἐπιζητοῦσε πολλὰς καινοτομίες, ὁ Ἀριστείδης θρῆσκόταν συχνὰ στὴν ἀνάγκη νὰ τοῦ ἐναντιωθῇ, γιὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν αὔξηση τῆς πολιτικῆς του δύναμης.

4 Λέγεται μάλιστα ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς εἶχε τόση μανία νὰ ἀποχτήσῃ δόξα καὶ ἀπὸ τὴ φιλοδοξία του λαχταροῦσε τόσο πολὺ τὰ μεγάλα κατορθώματα, ὥστε, νέος ἀκόμη, ὅταν ἔγινε στὸ Μαραθῶνα ἡ μάχη μὲ τοὺς βαρβάρους καὶ διαφημίστηκε ἡ στρατηγία τοῦ Μιλτιάδη, αὐτὸς φαινόταν πολὺ σκεπτικὸς, τίς νύχτες ἔμενε ἄπνους, παράτησε τὰ συνηθισμένα συμπόσια καὶ σ' ἐκείνους πού τὸν ρωτοῦσαν μὲ ἀπορία γιὰ τὴν ἀπότομη αὐτὴ μεταβολὴ τῆς ζωῆς του ἔλεγε: «Δὲ μ' ἀφήνει νὰ κοιμηθῶ ὁ θρίαμβος τοῦ Μιλτιάδη!»

5 Τότε οἱ ἄλλοι νόμιζαν ὅτι ἡ συντριβὴ τῶν βαρβάρων στὸ Μαραθῶνα ἦταν τὸ τέλος τοῦ πολέμου, ἐνῶ ὁ Θεμιστοκλῆς εἶχε τὴ γνώμη ὅτι ἦταν ἡ ἀρχὴ μεγαλύτερων ἀγώνων, γιὰ τοὺς ὁποίους προετοίμαζε τὸν ἑαυτὸ του καὶ ἀσχοῦσε τοὺς πολῖτες, γιὰ νὰ ὑπερασπιστοῦν ὀλόκληρη τὴν Ἑλλάδα, γιὰτὶ ἀπὸ μακριὰ πρόβλεπε τὸ μέλλον.

ΚΕΦ. 4

1 Καὶ πρῶτον μὲν τὴν Λαυρεωτικὴν πρόσδοον ἀπὸ τῶν ἀργυρείων μετᾶλλων ἔθος ἐχόντων Ἀθηναίων διανέμεσθαι, μόνος εἰπεῖν ἐτόλμησε παρελθὼν εἰς τὸν δῆμον, ὡς χορὴ τὴν διανομὴν ἔασαντας ἐκ τῶν χρημάτων τούτων κατασκευάσασθαι τριήρεις ἐπὶ τὸν πρὸς Αἰγινήτας πόλεμον. Ἦμαρ γὰρ οὗτος ἐν τῇ Ἑλλάδι μάλιστα, καὶ κατεῖχον οἱ νησιῶται πλήθει νεῶν τὴν θάλατταν. Ἐἷ καὶ ῥῆον ὁ Θεμιστοκλῆς συνέπεισεν, οὐ Δαρτεῖον οὐδὲ Πέρσας -μακρὰν γὰρ ἦσαν οὗτοι καὶ δέος οὐ πάνυ βέβαιον

ὡς ἀφιζόμενοι παρείχον- ἐπισείων, ἀλλὰ τῇ πρὸς Αἰγινήτας ὀργῇ καὶ φιλονικίᾳ τῶν πολιτῶν ἀποχρησάμενος εὐκαίρως ἐπὶ τὴν παρασκευήν. Ἑκατὸν γὰρ ἀπὸ τῶν χρημάτων ἐκείνων ἐποιήθησαν τριήρεις, αἷς καὶ πρὸς Ξερόξην ἐναυμάχησαν.

4 Ἐκ δὲ τούτου κατὰ μικρὸν ὑπάγων καὶ καταβιάζων τὴν πόλιν πρὸς τὴν θάλατταν, ὡς τὰ πεζὰ μὲν οὐδὲ τοῖς ὁμόροις ἀξιόμαχος ὄντας, τῇ δ' ἀπὸ τῶν νεῶν ἀλκῇ καὶ τοὺς βαρβάρους ἀμύνασθαι καὶ τῆς Ἑλλάδος ἄρχειν δυναμένους, ἀντὶ μονίμων ὀπλιτῶν, ὡς φησιν ὁ Πλάτων, ναυβάτας καὶ θαλαττίους ἐποίησε, καὶ διαβολὴν καθ' ἑαυτοῦ παρέσχεν, ὡς ἄρα Θεμιστοκλῆς τὸ δόρυ καὶ τὴν ἀσπίδα τῶν πολιτῶν παρελόμενος εἰς ὑπέρεσιον καὶ κώπην συνέστειλε τὸν Ἀθηναίων δῆμον. 5 Ἐπραξε δὲ ταῦτα Μιλτιάδου κρατήσας ἀντιλέγοντος, ὡς ἱστορεῖ Σησιμβροτος. Εἰ μὲν δὴ τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὸ καθαρὸν τοῦ πολιτευματος ἔβλαψεν ἢ μὴ ταῦτα πράξας, ἔστω φιλοσοφώτερον ἐπισκοπεῖν ὅτι δ' ἢ τότε σωτηρία τοῖς Ἑλλησιν ἐκ τῆς θαλάττης ὑπῆρξε καὶ τὴν Ἀθηναίων πόλιν αὐθις ἀνέστησαν αἱ τριήρεις ἐκεῖναι, τὰ τ' ἄλλα καὶ Ξερόξης αὐτὸς ἐμαρτύρησε. 6 Τῆς γὰρ πεζικῆς δυνάμεως ἀθραύστου διαμενούσης ἔφυγε μετὰ τὴν τῶν νεῶν ἦτταν ὡς οὐκ ὦν ἀξιόμαχος, καὶ Μαρδόνιον ἐμποδῶν εἶναι τοῖς Ἑλλησι τῆς διώξεως μᾶλλον ἢ δουλωσόμενον αὐτοὺς ὡς ἐμοὶ δοκεῖ κατέλιπεν.

ΚΕΦ. 4

Ὁ Θεμιστοκλῆς γιὰ τὴ ναυτικὴ δύναμη τῶν Ἀθηναίων.

1 Καὶ πρῶτα πρῶτα, ἐνῶ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν τὴ συνήθεια νὰ μοιράζωνται μετὰξὺ τους τὴν πρόσοδο ἀπὸ τὰ ἀργυρωρυχεῖα τοῦ Λαυρείου, μόνος ὁ Θεμιστοκλῆς τόλμησε νὰ παρουσιαστῇ στὴν ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου καὶ νὰ πῆ, ὅτι πρέπει νὰ ἀφήσουν τὴ διανομὴ καὶ μὲ τὰ χρήματα αὐτὰ νὰ κατασκευάσουν πλοῖα, γιὰ νὰ τὰ χρησιμοποιήσουν στὸν πόλεμο ποὺ εἶχαν μὲ τοὺς Αἰγινήτες. Γιατὶ ὁ πόλεμος αὐτὸς βρισκόταν τότε σὲ μεγάλη ἔνταση στὴν Ἑλλάδα καὶ οἱ νησιῶτες (οἱ Αἰγινήτες) μὲ τὸ πλῆθος τῶν πλοίων τους κυριαρχοῦσαν στὴ θάλασσα.

2 Γιὰ τοῦτο ὁ Θεμιστοκλῆς πολὺ πιὸ εὐκόλα ἐπεισε τοὺς Ἀθηναίους νὰ συμφωνήσουν μὲ τὴ γνώμη του, καὶ δὲν τοὺς παρουσίασε σὰν ἀπειλὴ οὔτε τὸ Δαρεῖο οὔτε τοὺς Πέρσες (γιατὶ αὐτοὶ ἦταν μακριὰ καὶ δὲν ὑπῆρχε πολὺ βέβαιος φόβος πὼς θὰ φτάσουν στὴν Ἑλλάδα), παρὰ ἐκμεταλλεύτηκε τὴν ὀργῇ τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν ἀντιζηλία τους μὲ τοὺς Αἰγινήτες, γιὰ νὰ τοὺς παρακινήσῃ σὲ πολεμικὴ προετοιμασία. 3

Και ἀπὸ τὰ χρήματα ἐκείνα κατασκευάστηκαν ἑκατὸ πολεμικὰ πλοῖα, ποῦ οἱ Ἀθηναῖοι ἔπειτα τὰ χρησιμοποίησαν γιὰ νὰ πολεμήσουν τὸν Ξέρξη.

4 Ἀπὸ τότε σιγὰ σιγὰ παράσυρε τοὺς συμπολίτες του καὶ τοὺς ἔπεισε νὰ κατεβοῦν πρὸς τὴ θάλασσα, γιὰτὶ εἶχε τὴ γνώμη ὅτι μὲ τὸν πεζικό τους στρατὸ οὔτε μὲ τοὺς γείτονες δὲν ἦταν ἱκανοὶ νὰ μάχωνται, ἐνῶ μὲ τὴ ναυτικὴ τους δύναμη μποροῦσαν καὶ τοὺς βαρβάρους νὰ ἀποκρούσουν καὶ νὰ ἀποχτήσουν τὴν ἡγεμονία στὴν Ἑλλάδα. Γι' αὐτὸ τοὺς Ἀθηναίους ποῦ ἦταν ὡς τότε μόνιμοι ὀπλίτες τοὺς ἔκαμε, καθὼς λέει ὁ Πλάτων, ναυτικούς καὶ θαλασσινοὺς καὶ ἔδωσε ἀφορμὴ νὰ τὸν κατηγορήσουν πὼς τάχα ὁ Θεμιστοκλῆς ἀφαίρεσε τὸ δόρυ καὶ τὴν ἀσπίδα ἀπὸ τοὺς συμπολίτες του καὶ περιόρισε τὸ δῆμο τῶν Ἀθηναίων στὸν πάγκο τοῦ ναυτῆ καὶ στὸ κουπί. 5 Καὶ τὰ κατάφερε αὐτὰ κατανικώντας τις ἀντιρρήσεις τοῦ Μιλτιάδη, ὅπως βεβαιώνει ὁ Στησίμβροτος. Τώρα, ἂν μὲ αὐτὰ ποῦ ἔκαμε, ἔβλαψε ἢ ὄχι τὴν τελειότητα καὶ τὴ γνησιότητα τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, αὐτὸ ἄς τὸ ἐξετάσουν οἱ φιλόσοφοι. Ἀλλὰ ὅτι ἡ σωτηρία τότε τῶν Ἑλλήνων ὀφείλεται στὴ θάλασσα, καὶ τὰ πολεμικὰ ἐκείνα πλοῖα ἀνόρθωσαν πάλι τῶν πόλη τῶν Ἀθηναίων, αὐτὸ καὶ πολλὰ ἄλλα τὸ μαρτυροῦν, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ξέρξης τὸ ἐπιβεβαίωσε. 6 Γιατί, μολοντί ἡ πεζικὴ του δύναμη ἔμενε ἀκόμη ἀνέπαφη, αὐτὸς ἔφυγε μετὰ τὴν καταστροφὴ τῶν πλοίων του, βλέποντας ὅτι δὲν εἶναι πιά ἱκανὸς νὰ πολεμήσῃ, καὶ κατὰ τὴ γνώμη μου ἄφησε τὸ Μαρδόνιο στὴν Ἑλλάδα, περισσότερο γιὰ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς Ἕλληνας νὰ τὸν καταδιώξουν, παρά γιὰ νὰ τοὺς ὑποδουλώσῃ.

ΚΕΦ. 5

1 Σύντονον δ' αὐτὸν γεγονέναι χρηματιστὴν οἱ μὲν τινές φασι δι' ἐλευθεριότητα καὶ γὰρ φιλοδυτήν ὄντα καὶ λαμπρὸν ἐν ταῖς περὶ τοὺς ξένους δαπάναις ἀφθόνου δεῖσθαι χορηγίας· οἱ δὲ τοῦναντίον γλισχρότητα πολλὴν καὶ μικρολογίαν κατηγοροῦσιν, ὡς καὶ τὰ πεμπόμενα τῶν ἐδωδύμων πωλοῦντος. 2 Ἐπεὶ δὲ Διφιλίδης ὁ ἵπποτρόφος αἰτηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ πῶλον οὐκ ἔδωκεν, ἠπειλήσῃ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ταχὺ ποιήσῃν δούρειον ἵππον, αἰνιξάμενος ἐγκλήματα συγγενικὰ καὶ δίκας τῷ ἀνδρώπῳ πρὸς οἰκείους τινὰς ταραξείν.

3 Τῇ δὲ φιλοτιμίᾳ πάντας ὑπερέβαλεν, ὥστ' ἔτι μὲν ὢν νέος καὶ ἄφανής Ἐπικλέα τὸν ἐξ Ἑρμιόνης κιδαριστὴν σπουδάζόμενον ὑπὸ τῶν

Ἀθηναίων ἐκλιπαρῆσαι μελετᾶν παρ' αὐτῶ, φιλοτιμούμενος 4 πολλοὺς τὴν οἰκίαν ζητεῖν καὶ φοιτᾶν πρὸς αὐτόν. Εἰς δ' Ὀλυμπίαν ἐλθὼν καὶ διαμιλλώμενος τῷ Κίμωνι περὶ δεῖπνα καὶ σκηναὶς καὶ τὴν ἄλλην λαμπρότητα καὶ παρασκευήν, οὐκ ἤρεσκε τοῖς Ἑλλήσιν. Ἐκεῖν μὲν γὰρ ὄντι νέφ καὶ ἀπ' οἰκίας μεγάλης ὄντο δεῖν τὰ τοιαῦτα συγχωρεῖν ὁ δὲ μήπω γνώριμος γεγονώς, ἀλλὰ δοκῶν ἐξ οὐχ ὑπαρχόντων καὶ παρ' ἀξίαν ἐπαίρεσθαι, προσωφλίσκεναν ἀλαζονείαν. 5 Ἐνίκησε δὲ καὶ χορηγῶν τραγωδοῖς, μεγάλην ἤδη τότε σπουδὴν καὶ φιλοτιμίαν τοῦ ἀγῶνος, ἔχοντος, καὶ πίνακα τῆς νίκης ἀνέθηκε τοιαύτην ἐπιγραφὴν ἔχοντα «Θεμιστοκλῆς Φρεάρριος ἐχορήγει, Φρύνιχος ἐδίδασκειν, Ἀδείμαντος ἤρχεν.»

6 Οὐ μὴν ἀλλὰ τοῖς πολλοῖς ἐνήρμοττε, τοῦτο μὲν ἐκάστου τῶν πολιτῶν τὸννομα λέγων ἀπὸ στόματος, τοῦτο δὲ κριτὴν ἀσφαλῆ περὶ τὰ συμβόλαια παρέχων ἑαυτόν, ὡς που καὶ πρὸς Σιμωνίδην τὸν Κεῖον εἶπεῖν, αἰτούμενόν τι τῶν οὐ μετρίων παρ' αὐτοῦ στρατηγούντος, ὡς οὐτ' ἐκεῖνος ἂν γένοιτο ποιητῆς ἀγαθός ἄδων παρὰ μέλος οὐτ' αὐτὸς ἀστεῖος ἄρχων παρὰ νόμον χαριζόμενος. 7 Πάλιν δὲ ποτε τὸν Σιμωνίδην ἐπισκώπτων ἔλεγε νοῦν οὐκ ἔχειν, Κορινθίους μὲν λαιδοροῦντα μεγάλην οἰκοῦντας πόλιν, αὐτοῦ δὲ ποιούμενος εἰκόνας οὕτως ὄντος αἰσχροῦ τὴν ὄψιν. Αὐξόμενος δὲ καὶ τοῖς πολλοῖς ἀρέσκων, τέλος κατεστασίασε καὶ μετέστησεν ἐξοστρακισθέντα τὸν Ἀριστείδην.

ΚΕΦ. 5

Χαρακτηριστικὰ ἀνέκδοτα.

1 Μερικοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς ζητοῦσε μὲ ἐπιμονὴν νὰ μαζεύη χρήματα, γιὰτὶ ἤθελε νὰ ξοδεύη γενναϊόδωρα καὶ πράγματι, ἐπειδὴ πολὺ τοῦ ἄρεσε νὰ προσφέρῃ πλούσιες θυσιὰς καὶ ἀγαποῦσε τὴ μεγαλοπρέπεια ὅταν δαπανοῦσε γιὰ τοὺς ξένους, εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ ἀφθονα μέσα. Ἄλλοι ὅμως, ἀντίθετα, τὸν κατηγοροῦν γιὰ φιλαργυρία καὶ μικροπρέπεια καὶ λένε πὼς ἔφτανε στὸ σημεῖο νὰ πουλῆ καὶ αὐτὰ τὰ τρόφιμα ποὺ τοῦ ἔστελναν γιὰ δῶρα. 2 Ἀναφέρουν μάλιστα πὼς, ὅταν ὁ Διφιλίδης, ὁ ἵπποτρόφος, δὲν τοῦ ἔδωσε ἓνα πουλάρι ποὺ τοῦ ζήτησε, ὁ Θεμιστοκλῆς τὸν ἀπειλήσῃ ὅτι γρήγορα θὰ κάμῃ τὸ σπίτι του «δούρειον ἵππον», δίνοντας σκεπαστὰ νὰ καταλάβῃ πὼς θὰ ξεσήκωνε ἐναντίον του κατηγορίες συγγενῶν του καὶ δίκες μὲ ἀνθρώπους τοῦ σπιτιοῦ του.

3 Στὴ φιλοδοξία ὅλους τοὺς ξεπέρασε. Ὅταν ἦταν ἀκόμη νέος καὶ

ἄσχημος, παρακάλεσε θερμὰ τὸν Ἐπικλῆ ἀπὸ τὴν Ἑρμιόνη, ποὺ δίδασκε μουσικὴ καὶ πολὺ τὸν ἐκτιμοῦσαν οἱ Ἀθηναῖοι, νὰ δίνη τὰ μαθήματά του στὸ σπίτι του, γιατί εἶχε τὴ φιλοδοξία νὰ ζητοῦν τὸ σπίτι του πολλοὶ καὶ νὰ συγχάζουν σ' αὐτόν. 4 Ἐπίσης λένε πὼς ὁ Θεμιστοκλῆς, ὅταν ἦρθε κάποτε στὴν Ὀλυμπία καὶ βάλθηκε νὰ ξεπεράσῃ τὸν Κίμωνα στὴν πολυτέλεια τῶν δεῖπνων καὶ τῶν σκηνῶν καὶ στὴν ἄλλη λαμπρότητα καὶ ἐπίδειξη, προκάλεσε τὴ δυσaréσκεια τῶν Ἑλλήνων. Γιατί στὸν Κίμωνα ποὺ ἦταν νέος καὶ ἀπὸ μεγάλο σπίτι, νόμιζαν ὅτι ἔπρεπε νὰ τοῦ συγχωροῦν τέτοιες πολυτέλειες· ἀλλὰ ὁ Θεμιστοκλῆς ποὺ δὲν εἶχε γίνεῖ ἀκόμη γνωστὸς καὶ φαινόταν νὰ περηφানেύεται γιὰ πράγματα ποὺ δὲν εἶχε καὶ ποὺ ἦταν ἀνώτερα ἀπὸ τίς δυνάμεις του, κατακρίθηκε γιὰ ἀλαζονεία. 5 Ἐπίσης κέρδισε τὴ νίκη ὡς χορηγὸς σὲ μιὰ παράσταση τραγωδίας τότε ποὺ ὁ διαγωνισμὸς τῶν τραγωδιῶν εἶχε πιά μεγάλη σημασία καὶ καθένας φιλοδοξοῦσε νὰ νικήσῃ. Ἀφιέρωσε μάλιστα καὶ μιὰν εἰκόνα γι' ἀνάμνηση τῆς νίκης του με τέτοια ἐπιγραφή: «Ὁ Θεμιστοκλῆς ὁ Φρεάρριος ἦταν ὁ χορηγός, Φρύνιχος ἦταν ὁ ποιητής, Ἀδείμαντος ὁ ἐπώνυμος ἄρχοντας».

6 Καὶ ὅμως ἄρεσε στὸν πολὺν κόσμον, γιατί καὶ τοῦ καθενὸς ἀπὸ τοὺς συμπολίτες του θυμόταν τὸ ὄνομά του καὶ τὸν προσφώνουσε μὲ αὐτὸ καὶ ἀκόμη γιατί φαινόταν κριτὴς ἀμερόληπτος στὶς ἰδιωτικὲς τους διαφορές. Ἔτσι κάποτε καὶ στὸ Σιμωνίδῃ ἀπὸ τὴν Κέα, ποὺ ζητοῦσε ἀπὸ τὸ Θεμιστοκλῆ, ὅταν ἦταν στρατηγός, κάτι ὄχι σωστό, λέγεται πὼς τοῦ εἶπε: «οὐτ' ἐσὺ θὰ ἦσουν καλὸς ποιητής, ἂν τραγουδοῦσες παράφωνα, οὐτ' ἐγὼ καλὸς ἄρχοντας, ἂν ἔκανα χατίρια παράνομα». Καὶ ἄλλη φορὰ πάλι περιπαίζοντας τὸ Σιμωνίδῃ τοῦ ἔλεγε πὼς δὲν ἔχει μυαλὸ νὰ κακολογῇ τοὺς Κορινθίους ποὺ ἔχουν μιὰ μεγάλη πόλη καὶ νὰ βάζῃ νὰ τοῦ κάνουν τὴν εἰκόνα του, ἐνῶ εἶναι τόσο ἄσχημος.

Τέλος, ὅταν μεγάλωσε ἡ πολιτικὴ του δύναμη καὶ κέρδισε τὴν εὐνοια τοῦ λαοῦ, κατόρθωσε νὰ ἐπικρατήσῃ τὸ κόμμα του καὶ ἀπομάκρυνε τὸν Ἀριστείδῃ με τὸ νόμο τοῦ ἐξοστρακισμοῦ.

ΚΕΦ. 6

1 Ἦδη δὲ τοῦ Μήδου καταβαίνοντος ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ τῶν Ἀθηναίων βουλευομένων περὶ στρατηγοῦ, τοὺς μὲν ἄλλους ἐκόντας ἐκστήναι τῆς στρατηγίας λέγουσιν ἐκπεπληγμένους τὸν κίνδυνον, Ἐπικυδῆν δὲ τὸν Εὐφημίδου, δημαγωγὸν ὄντα δεινὸν μὲν εἰπεῖν, μαλακὸν δὲ τῇ ψυχῇ καὶ χρημάτων ἥττονα, τῆς ἀρχῆς ἐφίεσθαι καὶ

κρατήσῃν ἐπίδοξον εἶναι τῇ χειροτονίᾳ. 2 Τὸν οὖν Θεμιστοκλέα δείσαντα μὴ τὰ πράγματα διαφθαρεῖν παντάπασι τῆς ἡγεμονίας εἰς ἐκεῖνον ἐμπεισοῦσης, χρήμασι τὴν φιλοτιμίαν ἐξωνήσασθαι παρὰ τοῦ Ἐπικύδου. 3 Ἐπαινείται δ' αὐτοῦ καὶ τὸ περὶ τὸν δίγλωσσον ἔργον ἐν τοῖς πεμφθεῖσιν ὑπὸ βασιλέως ἐπὶ γῆς καὶ ὕδατος αἴτησιν. 4 Ἐρμηνέα γὰρ ὄντα συλλαβῶν διὰ ψήφισματος ἀπέκτεινεν, ὅτι φωνῆν Ἑλληνίδα βαρβάρους προστάγμασιν ἐτόλμησε χρῆσαι. Ἐτι δὲ καὶ τὸ περὶ Ἄρθμιον τὸν Ζελεΐτην Ἐμιστοκλέους γὰρ εἰπόντος καὶ τοῦτον εἰς τοὺς ἀτίμους καὶ παῖδας αὐτοῦ καὶ γένος ἐνέγραψαν ὅτι τὸν ἐκ Μήδων χρυσὸν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐκόμισε. 5 Μέγιστον δὲ πάντων τὸ καταλύσαι τοὺς Ἑλληνικοὺς πολέμους καὶ διαλλάξαι τὰς πόλεις ἀλλήλαις, πείσαντα τὰς ἑχθρας διὰ τὸν πόλεμον ἀναβαλέσθαι πρὸς ὃ καὶ Χείλεων τὸν Ἀρχάδα, μάλιστα συναγωνίσασθαι λέγουσι.

ΣΤΟ ΑΡΤΕΜΙΣΙΟ (Κεφ 6 - 8)

ΚΕΦ. 6

Μπροστὰ στὸν κίνδυνο τῶν Μήδων.

1 Ὄταν οἱ Μῆδοι κατέβαιναν στὴν Ἑλλάδα καὶ οἱ Ἀθηναῖοι σκέφτονταν ποιὸν νὰ ὀρίσουν στρατηγό, λένε πὼς ὅλοι οἱ ἄλλοι μόνου τοὺς παραιτήθησαν ἀπὸ τῆ στρατηγία, γιατί εἶχαν τρομάξει μπροστὰ στὸν κίνδυνο, καὶ μόνο ὁ Ἐπικύδης, ὁ γιὸς τοῦ Εὐφήμιδου, ποὺ ἦταν πολιτικὸς ἱκανὸς στὴ ρητορικὴ, μὰ λιγὸ ψυχρὸς καὶ εὐκόλου μποροῦσε νὰ ἐξαγοραστῇ μὲ χρῆμα, ἐπιθυμοῦσε νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγία καὶ εἶχε τὴν πιθανότητα νὰ ἐπικρατήσῃ κατὰ τὴν ἐκλογή. 2 Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς φοβήθηκε ὀλοκληρωτικὴ καταστροφή, ἀν ἡ ἀρχηγία ἀνατεθῇ σ' ἐκεῖνον καὶ λένε ὅτι μπροστὰ σ' αὐτὸ τὸν κίνδυνο ἀγόρασε μὲ χρῆματα ἀπὸ τὸν Ἐπικύδη τὴ φιλοδοξία του (γιὰ τὴ στρατηγία).

3 Πολλοὶ ἐπαινοῦν καὶ αὐτὸ ποὺ ἔκαμε στὸ διερμηνέα ποὺ ἦταν μᾶζι μ' ἐκεῖνους τοὺς ὁποῖους ἔστειλε ὁ βασιλιάς, γιὰ νὰ ζητήσουν «χῶμα καὶ νερό». 4 Δηλαδή, ἔπιασε τὸ διερμηνέα καὶ μὲ ψήφισμα τὸν καταδίκασε σὲ θάνατο, γιατί τόλμησε νὰ δανείσῃ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα σὲ βαρβαρικὲς προσταγές. Ἀκόμη ἐπαινοῦν καὶ αὐτὸ ποὺ ἔκαμε στὸν Ἄρθμιο τὸ Ζελεΐτη μὲ πρόταση τοῦ Θεμιστοκλῆ καὶ αὐτὸν καὶ τὰ παιδιὰ του καὶ τοὺς ἀπογόνους του τοὺς ἔγραψαν στὸν κατάλογο τῶν «ἀτίμασμένων» πολιτῶν, γιατί ἔφερε χρυσάφι ἀπὸ τοὺς Μήδους στοὺς Ἕλληνας.

5 Ἀλλὰ τὸ πιὸ ἀξιόλογο ἀπὸ ὅλα τὰ ἔργα τοῦ Θεμιστοκλῆ εἶναι ὅτι

κατάργησε τοὺς ἐλληνικοὺς πολέμους καὶ συμφιλίωσε τὶς πόλεις μεταξύ τους, πείθοντας τοὺς Ἕλληνας νὰ ἀναβάλουν τὶς ἐχθρες τοὺς ἐξαιτίας τοῦ πολέμου τῶν Περσῶν: Σ' αὐτὸ λένε ὅτι πολὺ τὸν βοήθησε καὶ ὁ Χεΐλειος ἀπὸ τὴν Ἀρκαδία.

ΚΕΦ. 7

1 Παραλαβὼν δὲ τὴν ἀρχὴν, εὐθύς μὲν ἐπεχειρεῖ τοὺς πολίτας ἐμβιβάζειν εἰς τὰς τριήρεις, καὶ τὴν πόλιν ἔπειθεν ἐκλιπόντας ὡς προσωτάτω τῆς Ἑλλάδος ἀπαντᾶν τῷ βαρβάρῳ κατὰ θάλατταν. 2 Ἐνισταμένων δε πολλῶν ἐξήγαγε πολλὴν στρατιὰν εἰς τὰ Τέμπη μετὰ Λακεδαιμονίων, ὡς αὐτόθι προκινδυνεύσων τῆς Θεσσαλίας οὐπω τότε μηδίξειν δοκούσης· ἐπεὶ δ' ἀνεχώρησαν ἐκεῖθεν ἀπρακτοὶ καὶ Θεσσαλῶν βασιλεῖ προσγενομένων ἐμήδιζε τὰ μέχρι Βοιωτίας, μᾶλλον ἤδη τῷ Θεμιστοκλεῖ προσείχον οἱ Ἀθηναῖοι περὶ τῆς θαλάττης, καὶ πέμπεται, μετὰ νεῶν ἐπ' Ἀρτεμίσιον τὰ στενὰ φυλάζων.

3 Ἐνθαδὴ τῶν μὲν Ἑλλήνων Εὐρυβιάδην καὶ Λακεδαιμονίους ἠγεῖσθαι κελεύοντων, τῶν δ' Ἀθηναίων, ὅτι πλήθει τῶν νεῶν σύμπαντας ὁμοῦ τι τοὺς ἄλλους ὑπερέβαλλον, οὐκ ἀξιούντων ἐτέροις ἔπεσθαι, συνιδὼν τὸν κίνδυνον ὁ Θεμιστοκλῆς αὐτὸς τε τὴν ἀρχὴν τῷ Εὐρυβιάδῃ παρήκε καὶ κατεπράνε τοὺς Ἀθηναίους, ὑπισχνόμενος, ἂν ἄνδρες ἀγαθοὶ γένωνται πρὸς τὸν πόλεμον, ἐκόντας αὐτοῖς παρέξειν εἰς τὰ λοιπὰ πειθομένους τοὺς Ἕλληνας. 4 Διὸ καὶ δοκεῖ τῆς σωτηρίας αἰτιώτατος γενέσθαι τῇ Ἑλλάδι καὶ μάλιστα τοὺς Ἀθηναίους προαγαγεῖν εἰς δόξαν, ὡς ἀνδρεῖα μὲν τῶν πολεμίων, εὐγνωμοσύνη δὲ τῶν συμμάχων περιγενομένους.

5 Ἐπεὶ δὲ ταῖς Ἀφεταῖς τοῦ βαρβαρικοῦ στόλου προσμείξαντος, ἐκπλαγεῖς ὁ Εὐρυβιάδης τῶν κατὰ στόμα νεῶν τὸ πλήθος, ἄλλας δὲ πυνθανόμενος διακοσίας ὑπὲρ Σκιάθου κύκλῳ περιπλεῖν, ἐβούλετο τὴν ταχίστην εἰσω τῆς Ἑλλάδος κομισθεῖς ἄψασθαι Πελοποννήσου καὶ τὸν πεζὸν στρατὸν ταῖς ναυσὶ προσπεριβαλέσθαι, παντάπασιν ἀπρόσμαχον ἠγούμενος τὴν κατὰ θάλατταν ἀλκὴν βασιλεύς, δέισαντες οἱ Εὐβοεῖς μὴ σφᾶς οἱ Ἕλληνας πρόωνται, κρύφα τῷ Θεμιστοκλεῖ διελέγοντο, Πελάγοντα μετὰ χρημάτων πολλῶν πέμψαντες. 6 Ἀλαβῶν ἐκεῖνος, ὡς Ἡρόδοτος ἰστόρηκε, τοῖς περὶ τὸν Εὐρυβιάδην ἔδωκεν. Ἐναντιουμένου δ' αὐτῷ μάλιστα τῶν πολιτῶν Ἀρχιτέλους, ὅς ἦν μὲν ἐπὶ τῆς ἱερᾶς νεῶς τριήραρχος, οὐκ ἔχων δὲ χρήματα τοῖς ναύταις χορηγεῖν ἔσπευδεν ἀποπλεῦσαι, παρῶξενεν ἔτι μᾶλλον ὁ Θεμιστοκλῆς τοὺς τριηρίτας ἐπ' αὐτόν, ὥστε τὸ δαῖνον ἀρπάσαι συνδραμόντας. 7 Τοῦ δ' Ἀρχιτέλους

ἀθυμοῦντος ἐπὶ τούτῳ καὶ βαρέως φέροντος, εἰσέπεμψεν ὁ Θεμιστοκλῆς πρὸς αὐτὸν ἐν κίστη δεῖπνον ἄρτων καὶ κρεῶν, ὑποθεῖς κάτω τάλαντον ἀργυρίου καὶ κελεύσας αὐτὸν τε δειπνεῖν ἐν τῷ παρόντι καὶ μεθ' ἡμέραν ἐπιμελεθῆναι τῶν τριηριτῶν εἰ δὲ μὴ, καταβοήσειν αὐτοῦ πρὸς τοὺς παρόντας ὡς ἔχοντος ἀργύριον παρὰ τῶν πολεμίων. Ταῦτα μὲν οὖν Φανίας ὁ Λέσβιος εἶρηκεν.

ΚΕΦ. 7

Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος στὸ Ἄρτεμισιο.

1 Ὅταν πῆρε στὰ χέρια του τὴν ἀρχηγία ὁ Θεμιστοκλῆς, ἀμέσως ἄρχισε νὰ ἐπιβιβάξῃ τοὺς πολίτες στὰ πλοῖα καὶ προσπαθοῦσε νὰ τοὺς πείσῃ νὰ ἀφήσουν τὴν πόλη καὶ νὰ πᾶνε ὅσο γίνεται πιὸ μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τοὺς βαρβάρους στὴ θάλασσα. 2 Ἐπειδὴ ὅμως πολλοὶ ἦταν ἀντίθετοι στὸ σχέδιο τοῦτο, ὁδήγησε πολυάριθμο στράτευμα στὰ Τέμπη μαζί με τοὺς Λακεδαιμονίους, με τὸ σκοπὸ νὰ ἀγωνιστῇ ἐκεῖ γιὰ τὴν υπεράσπιση τῆς Θεσσαλίας, ποῦ τότε, δὲ φαινόταν ἀκόμη νὰ κλίνει πρὸς τὸ μέρος τῶν Μήδων. Ἀλλὰ γύρισαν ἀπ' ἐκεῖ χωρὶς καμιάν ἐπιτυχία. Στὸ μεταξύ οἱ Θεσσαλοὶ προσχώρησαν στὸ βασίλειον τῶν Περσῶν καὶ μαζί μ' αὐτοὺς πῆγαν με τὸ μέρος τῶν Μήδων ὅλες οἱ πόλεις ὡς τὴ Βοιωτία. Ἀπὸ τότε πιά οἱ Ἀθηναῖοι ἄρχισαν νὰ δίνουν μεγαλύτερη προσοχὴ στὴ γνώμη τοῦ Θεμιστοκλῆ γιὰ τὴ θάλασσα καὶ τὸν στέλνουν μαζί με πλοῖα στὸ Ἄρτεμισιο, γιὰ νὰ φυλάξῃ τὰ στενὰ.

3 Ἐκεῖ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ζητοῦσαν νὰ ἀναλάβουν τὴν ἀρχηγία τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ὁ Εὐρυβιάδης καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἐνῶ ἀντίθετα οἱ Ἀθηναῖοι, ποῦ ὑπερετεροῦσαν στὸ πλῆθος τῶν πλοίων σχεδὸν ὅλους τοὺς ἄλλους Ἕλληνες μαζί, δὲν τὸ θεωροῦσαν σωστὸ νὰ ἀκολουθοῦν ἄλλους. Ὁ Θεμιστοκλῆς ὅμως, ἐπειδὴ κατάλαβε τὸν κίνδυνον, καὶ ὁ ἴδιος παραχώρησε τὴν ἀρχηγία τοῦ στόλου στὸν Εὐρυβιάδην καὶ καθυσύραξε τοὺς Ἀθηναίους δίνοντας τὴν ὑπόσχεση ὅτι, ἂν φανοῦν γενναῖοι στὸν πόλεμον, θὰ κάμῃ τοὺς Ἕλληνες νὰ πείθωνται σ' αὐτοὺς θεληματικὰ στὸ μέλλον. 4 Γι' αὐτὸ κυρίως ὁ Θεμιστοκλῆς μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ πρωτεργάτης τῆς σωτηρίας τῶν Ἑλλήνων καὶ με αὐτὸ προπάντων κατόρθωσε νὰ ἀποχτήσουν οἱ Ἀθηναῖοι τὴ φήμη ὅτι νίκησαν τοὺς ἐχθροὺς με τὴν ἀντρεία τους καὶ τοὺς συμμάχους με τὴ φρόνησή τους.

5 Στὸ μεταξύ, ὅταν ὁ βαρβαρικός στόλος ἀγκυροβόλησε στὴν Ἀφετές, ὁ Εὐρυβιάδης τρόμαξε ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν πλοίων ποῦ ἔβλεπε ἀπέναντί

του. Καί, ἐπειδὴ εἶχε τὴν πληροφορία ὅτι ἄλλα διακόσια πλοῖα ἔπλεον στ' ἀνοιχτὰ γύρω ἀπὸ τὴ Σκίαθo, ἤθελε νὰ ἔρθη ὅσο μπορούσε πιὸ γρήγορα στὴν ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα, νὰ προσορμιστῇ στὴν Πελοπόννησο καὶ νὰ περιφρουρήσῃ τὸν πεζικὸ στρατὸ μὲ τὰ πλοῖα του, γιατί νόμιζε πὼς ἡ ναυτικὴ δύναμη τῶν Περσῶν ἦταν ἀκατανίκητη. Τότε οἱ Εὐβοεῖς, ἐπειδὴ φοβήθηκαν μήπως οἱ Ἕλληνες τοὺς ἐγκαταλείψουν, ἦρθαν κρυφὰ σὲ συνεννόηση μὲ τὸ Θεμιστοκλῆ καὶ ἔστειλαν κάποιον Πελάγοντα μὲ πολλὰ χρήματα νὰ συναντηθῇ μαζί του. 6 Τὰ χρήματα αὐτὰ ὁ Θεμιστοκλῆς τὰ πῆρε, καθὼς ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος στὴν ἱστορία του, καὶ τὰ ἔδωσε σὲ ἀνθρώπους τοῦ Εὐρυβιάδη.

Ἐπειδὴ ὅμως ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἀθηναίους πιὸ ἐπίμονα ἐναντιωνόταν στὰ σχέδιά του ὁ Ἀρχιτέλης, ποὺ ἦταν τριήραρχος στὸ ἱερὸ πλοῖο καὶ ἐτοιμαζόταν νὰ φύγῃ ἀπὸ ἐκεῖ, γιατί δὲν εἶχε χρήματα νὰ δώσῃ στοὺς ναῦτες του, ὁ Θεμιστοκλῆς ἐρέδιζε ἀκόμη περισσότερο τὴν ὀργὴ τῶν ναυτῶν ἐναντίον του, ὡς τὸ σημεῖο ποὺ νὰ τρέξουν ὅλοι μαζί καὶ νὰ τοῦ ἀρπάξουν τὸ δεῖπνο του. 7 Καὶ τὴ στιγμὴ αὐτῇ ποὺ ὁ Ἀρχιτέλης ἦταν στενοχωρημένος καὶ ἀγαναχτισμένος ἀπ' αὐτὸ ποὺ ἔγινε, τοῦ ἔστειλε ὁ Θεμιστοκλῆς μέσα σ' ἓνα καλάθι, ψωμί καὶ κρέας γιὰ δεῖπνο, βάζοντας κάτω ἀπ' αὐτὰ ἓνα ἀσημένιο τάλαντο καὶ το παράγγειλε νὰ δειπνήσῃ γιὰ τὴν ὥρα, καὶ τὴν ἄλλῃ μέρα νὰ φροντίσῃ γιὰ τοὺς ναῦτες του, εἰδάλλως θὰ φωνάξῃ δυνατὰ νὰ τὸ ἀκούσουν ὅλοι ὅσοι ἦταν, ἐκεῖ, πὼς τάχα πῆρε χρήματα ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς. Αὐτὰ λέει ὁ Φανίας ἀπὸ τὴ Λέσβο.

ΚΕΦ. 8

1 Αἱ δὲ γενόμεναι τότε, πρὸς τὰς τῶν βαρβάρων ναῦς περὶ τὰ στενὰ μάχαι κρίσιν μὲν εἰς τὰ ὅλα μεγάλην οὐκ ἐποίησαν, τῇ δὲ πείρᾳ μέγιστα τοὺς Ἕλληνας ὤνησαν, ὑπὸ τῶν ἔργων παρὰ τοὺς κινδύνους διδαχθέντας ὡς οὔτε πλήθη νεῶν οὔτε κόσμοι καὶ λαμπρότητες ἐπισήμων οὔτε κραυγαὶ κομπῶδεις ἢ βάρραροι παιᾶνες ἔχουσί τι δεινὸν ἀνδράσιν ἐπισταμένους εἰς χεῖρας ἰέναι καὶ μάχεσθαι τολμῶσιν, ἀλλὰ δεῖ τῶν τοιοῦτων καταφρονούντας ἐπ' αὐτὰ τὰ σώματα φέρεσθαι καὶ πρὸς ἐκεῖνα διαγωνίζεσθαι συμπλακέντας. 2 Ὁ δὲ καὶ Πίνδαρος οὐ κακῶς εἶποιε συνιδὼν ἐπὶ τῆς ἐπ' Ἀρτεμισίῳ μάχης εἰπεῖν

«Ὅθι παῖδες Ἀθαναίων ἐβάλοντο φαιεννὰν
κρηπίδ' ἐλευθερίας»

3 ἀρχὴ γὰρ ὄντως τοῦ νικᾶν τὸ θαρρεῖν. Ἔστι δὲ τῆς Εὐβοίας τὸ Ἀρτεμίσιον ὑπὲρ τὴν Ἑστίαιαν αἰγιαλὸς εἰς βορέαν ἀναπεπταμένος, ἀνταίρει δ' αὐτῷ μάλιστα τῆς ὑπὸ Φιλοκτῆτη γενομένης χώρας Ὀλιζίων. 4 Ἔχει δὲ ναὸν οὐ μέγαν Ἀρτέμιδος ἐπίκλησιν Προσηφίας, καὶ δένδρα περὶ αὐτὸν πέφυκε καὶ στῆλαι κύκλω λίθου λευκοῦ πεπηγασιν· ὁ δὲ λίθος τῇ χειρὶ τριβόμενος καὶ χροάν καὶ ὀσμὴν κροκίζουσαν ἀναδίδωσιν. 5 Ἐν μιᾷ δὲ τῶν στηλῶν ἐλεγείον ἦν τότε γεγραμμένον·

«Παντοδαπῶν ἀνδρῶν γενεάς Ἀσίας ἀπὸ χώρας
παῖδες Ἀθηναίων τῷδέ ποτ' ἐν πελάγει
ναυμαχία δαμάσαντες, ἐπεὶ στρατὸς ὤλετο Μήδων,
σήματα ταῦτ' ἔδεσαν παρθένω Ἀρτέμιδι.»

6 Δείκνυται δὲ τῆς ἀκτῆς τόπος ἐν πολλῇ τῇ περίξ θινὶ κόνιν τεφρώδη καὶ μελαιναν ἐκ βάθους ἀναδιδούς, ὥσπερ πυρίκαυστον, ἐν ᾧ τὰ ναυάγια καὶ <τοὺς> νεκροὺς καῦσαι δοκοῦσι.

ΚΕΦ. 8

Οἱ ναυμαχίες στὸ Ἀρτεμίσιο.

1 Οἱ ναυμαχίες ποὺ ἔγιναν τότε ἐναντίον τῶν βαρβαρικῶν πλοίων γύρω ἀπὸ τὰ στενὰ τοῦ Ἀρτεμισίου δὲν εἶχαν βέβαια μεγάλη σημασία γιὰ τὴν ὀριστικὴ ἔκβαση τοῦ πολέμου, ὠφέλησαν ὅμως πάρα πολὺ τοὺς Ἕλληνας, γιατί μὲ τὴν πείρα ποὺ ἀπόχτησαν ἐκεῖ διδάχτηκαν ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, κοντὰ στὸν κίνδυνο, ὅτι οὔτε ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν πλοίων οὔτε οἱ στολισμοὶ καὶ τὰ λαμπρὰ ἐμβλήματα τους οὔτε οἱ ἀλαζονικὲς κραυγὲς ἢ τὰ πολεμικὰ ἐμβατήρια τῶν βαρβάρων μποροῦν νὰ προξενήσουν κανένα φόβο σὲ ἄντρες ποὺ ξέρουν νὰ ἔρχονται στὰ χέρια καὶ ποὺ ἔχουν τὴν τόλμη νὰ μάχωνται, ἀλλὰ ὅτι πρέπει νὰ καταφρονοῦν ὄλ' αὐτά, νὰ ὀρμοῦν πρὸς τοὺς ἐχθροὺς καὶ νὰ ἀγωνίζονται μ' αὐτοὺς σῶμα μὲ σῶμα. 2 Αὐτὸ καὶ ὁ Πίνδαρος φαίνεται πὼς τὸ κατάλαβε καλὰ καὶ εἶπε γιὰ τὴ ναυμαχία στὸ Ἀρτεμίσιο:

«Ἐκεῖ τὰ παλικάρια τῆς Ἀθήνας στήσανε
λαμπρὰ τῆς λευτεριάς θεμέλια.»

3 Τὸ Ἀρτεμίσιο τοῦτο εἶναι ἓνας γιαιλὸς τῆς Εὐβοίας παραπάνω

ἀπὸ τὴν Ἰστιαία, ἀνοιχτὸς στὸ βοριά, καὶ ἀπέναντί του ὑψώνεται ἡ πόλις Ὀλιζώνα, στὴ χώρα ποῦ ἦταν ἄλλοτε κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ Φιλοκτήτη. 4 Στὸ Ἄρτεμισιο ὑπάρχει καὶ ἓνας μικρὸς ναὸς ἀφιερωμένος στὴν Ἄρτεμη τὴν Προσηώα, ὅπως ὀνομάζεται ἐκεῖ, καὶ γύρω ἀπ' αὐτὸν εἶναι φυτεμένα δέντρα καὶ ἔχουν στηθῆ ὀλόγυρά του στῆλες ἀπὸ λευκὸ μάρμαρο· τὸ μάρμαρο αὐτό, ὅταν τριφτῆ μὲ τὸ χέρι, ἀναδίνει καὶ χροῶμα καὶ μυρωδιὰ ζαφόρας. 5 Σὲ μιὰν ἀπὸ τὶς στῆλες ἦταν γραμμένο αὐτὸ τὸ ἔλεγχο:

«Γένη βαρβάρων πολλὰ ἤρθανε κάποτε, λαοὶ τῆς Ἀσίας,
μὰ ὅλους στὴ θάλασσα αὐτὴ δάμασαν τ' ἄξια παιδιὰ
ποῦ ἔστειλε τότε ἡ Ἀθῆνα καί, σὰν πιὰ συντρίψαν τοὺς Μῆδους,
στῆσαν στὴν Ἄρτεμη αὐτά, σήματα αἰώνια λαμπρά.»

6 Καὶ δεῖχνουν ἀκόμη καὶ σήμερα ἐκεῖ ἓνα παραλιακὸ μέρος ποῦ ἔχει ὀλόγυρα πολλὴ ἄμμουδιὰ καὶ ἀναδίνει ἀπὸ τὸ βάθος σκόνη σταχτερῆ καὶ μαύρη, σὰ νὰ εἶχε βγῆ ἀπὸ πυρκαϊά, καὶ ὅπου πιστεύουν πὼς οἱ Ἕλληνες εἶχαν κάψει τὰ ναυάγια καὶ τοὺς νεκρούς.

ΚΕΦ. 9

1 Τῶν μέντοι <τὰ> περὶ Θερμοπύλας εἰς τὸ Ἄρτεμισιον ἀπαγγελλόντων πυθόμενοι, Λεωνίδαν τε κείσθαι καὶ κρατεῖν Ξέρξην τῶν κατὰ γῆν παρόδων, εἶσω τῆς Ἑλλάδος ἀνεκομίζοντο, τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ πᾶσι τεταγμένων δι' ἀρετὴν καὶ μέγα τοῖς πεπραγμένοις φρονούντων. 2 Παραπλέων δὲ τὴν χώραν ὁ Θεμιστοκλῆς, ἤπερ κατάρσεις ἀναγκαΐας καὶ καταφυγὰς ἔωρα τοῖς πολεμίσις, ἐνεχάραττε κατὰ τῶν λίθων ἐπιφανῆ γράμματα, τοὺς μὲν εὐρίσκων ἀπὸ τύχης, τοὺς δ' αὐτὸς ἰστάς περὶ τὰ ναυλόγια καὶ τὰς ὑδρείας, ἐπισκῆπτων Ἴωσι διὰ τῶν γραμμάτων, εἰ μὲν οἶόν τε, μετατάξασθαι πρὸς αὐτοὺς πατέρας ὄντας καὶ προκινδυνεύοντας ὑπὲρ τῆς ἐκείνων ἐλευθερίας, εἰ δὲ μή, κακοῦν τὸ βαρβαρικὸν ἐν ταῖς μάχαις καὶ συνταράττειν. Ταῦτα δ' ἤλπιζεν ἢ μεταστήσειν τοὺς Ἴωνας ἢ ταραξείν ὑποπτοτέρους τοὺς βαρβάρους γενομένους.

3 Ξέρξου δὲ διὰ τῆς Δωριδος ἄνωθεν ἐμβαλόντος εἰς τὴν Φωκίδα καὶ τὰ τῶν Φωκῶν ἄστη πυρπολοῦντος, οὐ προσήμουναν οἱ Ἕλληνες, καίπερ τῶν Ἀθηναίων δεομένων εἰς τὴν Βοιωτίαν ἀπαντῆσαι πρὸ τῆς Ἀττικῆς, ὡσπερ αὐτοὶ κατὰ θάλατταν ἐπ' Ἄρτεμισιον ἐβόηθησαν. 4 Μηδενὸς δ'

ὕπακούοντος αὐτοῖς, ἀλλὰ τῆς Πελοποννήσου περιεχομένων καὶ πᾶσαν ἐντὸς Ἴσθμὸν τὴν δύναμιν ὠρμημένων συναγεῖν, καὶ διατειχιζόντων τὸν Ἴσθμὸν εἰς θάλατταν ἐκ θαλάττης, ἅμα μὲν ὀργῇ τῆς προδοσίας εἶχε τοὺς Ἀθηναίους, ἅμα δὲ δυσθυμία καὶ κατῆφεια μεμονωμένους. 5 Μάχεσθαι μὲν γὰρ οὐ διεννοοῦντο μυριάσι στρατοῦ τσαυταῖς· ὃ δ' ἦν μόνον ἀναγκαῖον ἐν τῷ παρόντι, τὴν πόλιν ἀφέντας ἐμφῦναι ταῖς ναυσίν, [ὅπερ] οἱ πολλοὶ χαλεπῶς ἤκουον, ὡς μήτε νίκης δεόμενοι μήτε σωτηρίαν ἐπιστάμενοι θεῶν ἱερά καὶ πατέρων ἡρώα προϊεμένων.

ΜΕΤΑ ΤΟ ΑΡΤΕΜΙΣΙΟ (Κεφ. 9 - 10)

ΚΕΦ. 9

Ἡ ἀναχώρησις τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὸ Ἄρτεμισιο.

1 Ὅταν ὅμως οἱ Ἕλληνες ποῦ ἦταν στὸ Ἄρτεμισιο ἔμαθαν ἀπὸ ἀγγελιοφόρους ὅσα ἔγιναν στὶς Θερμοπύλες, ὅτι δηλαδὴ ὁ Λεωνίδας ἔπεσε καὶ ὅτι ὁ Ξέρξης εἶχε κυριέψει τὶς διαβάσεις στὴν ξηρά, ἔφυγαν γιὰ νὰ γυρίσουν στὴν ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν πάρει ἐξαιτίας τῆς ἀντρείας τοὺς θέσει σὰν ὀπισθοφυλακὴ ὄλου τοῦ στόλου, περήφανοι γιὰ τὰ κατορθώματά τους. 2 Ὁ Θεμιστοκλῆς περνώντας μὲ τὸ στόλο του κοντὰ στὴ στεριά σὲ ὅσα μέρη ἔβλεπε ὅπου χωρὶς ἄλλο θ' ἀγκυροβολοῦσαν οἱ ἐχθροὶ ἢ θὰ πῆγαιναν νὰ κρυφτοῦν, ἔβαλε νὰ σκαλίζουν ἐπάνω στὶς πέτρες ἐπιγραφὰς ποῦ νὰ τὶς βλέπουν ὅλοι καὶ ἄλλες ἀπὸ τὶς πέτρες αὐτὲς ἔτυχε νὰ βρίσκωνται ἐκεῖ σὲ κατάλληλη θέσει, ἄλλες ὁ ἴδιος τὶς ἔστηνε ὀλόγυρα στοὺς ὄρμους καὶ σὲ τοποθεσίες μὲ πηγὲς νεροῦ. Μὲ τὶς ἐπιγραφὰς αὐτὲς ἐξόρκιζε τοὺς Ἴωνες ποῦ ἦταν στὸ στρατὸ τῶν Περσῶν, ἂν μποροῦσαν, νὰ αὐτομολήσουν σ' αὐτούς, ποῦ ἦταν πατέρες τους καὶ κινδυνεύουν γιὰ τὴν ἐλευθερίαν ἐκείνων, εἰδᾶλλως νὰ προξενοῦν βλάβη καὶ ἀναταραχὴ στὸ βαρβαρικὸ στράτευμα κατὰ τὴ διάρκεια τῶν μαχῶν. Καὶ εἶχε τὴν ἐλπίδα πὼς αὐτὰ ἢ θὰ κάμουν τοὺς Ἴωνες νὰ πᾶνε μὲ τὸ μέρος τους ἢ θὰ τοὺς ἔφερναν σὲ ταραχὴ, γιὰ τὴν θὰ γίνονταν περισσότερο ὑποπτοὶ στοὺς βαρβάρους.

3 Καί, ὅταν ὁ Ξέρξης περνώντας τὴ Δωρίδα μπῆκε ἀπὸ τὸ πᾶνω μέρος στὴ Φωκίδα καὶ πυρπολοῦσε τὶς πόλεις τῆς χώρας αὐτῆς, οἱ Ἕλληνες δὲν πῆγαν πρὸς βοήθειά τους, ἂν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς παρακαλοῦσαν νὰ τρέξουν στὴ Βοιωτία καὶ νὰ συναντήσουν τοὺς βαρβάρους ἐκεῖ, προασπίζοντας τὴν Ἀττικὴ, ὅπως αὐτοὶ τοὺς βοήθησαν κατὰ θάλασσα στὸ Ἄρτεμισιο. 4 Κανεὶς ὅμως δὲν ἄκουε τὶς παρακλήσεις

τῶν Ἀθηναίων, παρὰ ὅλοι εἶχαν προσκολληθῆ στήν Πελοπόννησο· βιάζονταν νά συναθροίσουν ὅλη τή δύναμή τους μέσα στόν Ἰσθμὸ καὶ ἔχτιζαν ἐκεῖ τείχος ἀπὸ τῆ μιᾶ θάλασσα στήν ἄλλη. Ἡ προδοσία αὐτῆ τῶν Ἑλλήνων ἐξόργισε τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς ἔπιασε λύπη καὶ μελαγχολία, γιατί εἶχαν μείνει μόνοι. 5 Βέβαια, δὲν μπορούσαν οὔτε νά τὸ διανοηθοῦν πὼς θὰ πολεμοῦσαν μὲ τόσες μυριάδες στρατοῦ. Ἐκείνο μόνο ποὺ κατ' ἀνάγκη ἔπρεπε νά κάμουν σ' αὐτῆ τὴν περίσταση ἦταν νά ἀφήσουν τὴν πόλη τους καὶ νά μείνουν προσκολλημένοι στὰ πλοῖα τους. Ἀλλὰ τὸ πλῆθος τῶν Ἀθηναίων τὸ ἄκουε αὐτὸ μὲ ἀγανάκτηση, γιατί οὔτε τὴ νίκη θὰ τὴ χρειάζονταν οὔτε τὴ σωτηρία θὰ τὴν καταλάβαιναν, ἂν παρατοῦσαν τοὺς ναοὺς τῶν θεῶν καὶ τοὺς τάφους τῶν πατέρων

ΚΕΦ. 10

1 Ἐνθα δὴ Θεμιστοκλῆς ἀπορῶν τοῖς ἀνθρωπίνους λογισμοῖς προσάγεσθαι τὸ πλῆθος, ὥσπερ ἐν τραγωδίᾳ μηχανὴν ἄρας, σημεῖα δαιμόνια καὶ χρησμούς ἐπήγεν αὐτοῖς σημεῖον μὲν λαμβάνων τὸ τοῦ δράκοντος, ὅς ἀφανῆς ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκ τοῦ σηκοῦ δοκεῖ γενέσθαι· 2 καὶ τὰς καθ' ἡμέραν αὐτῷ προτιθεμένας ἀπαρχὰς εὐρίσκοντες ἀψάστους οἱ ἱερεῖς ἐξήγγελλον εἰς τοὺς πολλοὺς, τοῦ Θεμιστοκλέους λόγον διδόντος, ὡς ἀπολέλοιπε τὴν πόλιν ἢ θεὸς ὑψηγομένη πρὸς τὴν θάλατταν αὐτοῖς. 3 Τῷ δὲ χρησμῷ πάλιν ἐδημαγώγει, λέγων μηδὲν ἄλλο δηλοῦσθαι ξύλινον τείχος ἢ τὰς ναῦς· διὸ καὶ τὴν Σαλαμίνα θείαν, οὐχὶ δεινὴν οὐδὲ σχετλίαν ἀνακαλεῖν τὸν θεόν, ὡς εὐτυχήματος μεγάλου τοῖς Ἑλλησιν ἐπώνυμον ἐσομένην. 4 Κρατήσας δὲ τῆ γνώμη ψήφισμα γράφει, τὴν μὲν πόλιν παρακαταθέσθαι τῇ Ἀθηνᾶ τῇ Ἀθηνῶν μεδεοῦσῃ, τοὺς δ' ἐν ἡλικίᾳ πάντας ἐμβαίνειν εἰς τὰς τριήρεις, παῖδας δὲ καὶ γυναῖκας καὶ ἀνδράποδα σῶζειν ἕκαστον ὡς ἂν δύνηται. 5 Κυρωθέντος δὲ τοῦ ψήφισματος οἱ πλεῖστοι τῶν Ἀθηναίων ὑπεξέθεντο γενεὰς καὶ γυναῖκας εἰς Τροιζῆνα, φιλοτίμως πάνυ τῶν Τροιζηνίων ὑποδεχομένων· καὶ γὰρ τρέφειν ἐψηφίσαντο δημοσίᾳ, δύο ὀβολοὺς ἑκάστῳ διδόντες, καὶ τῆς ὀπώρας λαμβάνειν ἐξείναι τοὺς παῖδας πανταχόθεν, ἔτι δ' ὑπὲρ αὐτῶν διδασκάλους τελεῖν μισθοῦς. Τὸ δὲ ψήφισμα Νικαγόρας ἔγραψεν.

6 Οὐκ ὄντων δὲ δημοσίων χρημάτων τοῖς Ἀθηναίοις, Ἀριστοτέλης μὲν φησι τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴν πορίσασαν ὀκτῶ δραχμὰς ἑκάστῳ τῶν στρατευομένων αἰτιωτάτην γενέσθαι τοῦ πληρωθῆναι τὰς τριήρεις, Κλειδῆμος δὲ καὶ τοῦτο τοῦ Θεμιστοκλέους ποιεῖται στρατήγημα. 7

Καταβαινόντων γὰρ εἰς Πειραιᾶ τῶν Ἀθηναίων, φησὶν ἀπολέσθαι τὸ Γοργόνειον ἀπὸ τῆς θεοῦ τοῦ ἀγάλματος τὸν οὖν Θεμιστοκλέα προσποιοῦμενον ζῆτεῖν καὶ διερευνώμενον ἅπαντα χρημάτων ἀνευρίσκειν πλῆθος ἐν ταῖς ἀποσκευαῖς ἀποκεχυμένον, ὧν εἰς μέσον κομισθέντων εὐπορήσαι τοὺς ἐμβαίνοντας εἰς τὰς ναῦς ἐφόδιον. 8 Ἐκπλευούσης δὲ τῆς πόλεως τοῖς μὲν οἶκτον τὸ θάμα, τοῖς δὲ θαῦμα τῆς τόλμης παρεῖχε, γενεᾶς μὲν ἄλλη προπεπόντων, αὐτῶν δ' ἀκάμπτων πρὸς οἰμωγὰς καὶ δάκρυα γονέων καὶ περιβόλας διαπερώντων εἰς τὴν νῆσον. 9 Καίτοι πολὺν μὲν οἱ διὰ γῆρας ὑπολειπόμενοι τῶν πολιτῶν ἔλεον εἶχον ἢν δέ τις καὶ ἀπὸ τῶν ἡμέρων καὶ συντρόφων ζῶων ἐπικλῶσα γλυκυθυμία, μετ' ὠρυγῆς καὶ πόθου συμπαραθεόντων ἐμβαίνουσι τοῖς ἑαυτῶν τροφεύσιν. 10 Ἐν οἷς ἱστορεῖται κύων Ξανθίππου τοῦ Περικλέους πατρὸς οὐκ ἀνασχόμενος τὴν ἀπ' αὐτοῦ μόνωσιν ἐναλέσθαι τῇ θαλάττῃ καὶ τῇ τριήρει παρανηγόμενος ἐκπεσεῖν εἰς τὴν Σαλαμίνα καὶ λιποθυμήσας ἀποθανεῖν εὐθύς· οὗ καὶ τὸ δεικνύμενον ἄχρι νῦν καὶ καλούμενον Κυνὸς σῆμα τάφον εἶναι λέγουσι.

ΚΕΦ. 10

Οἱ Ἀθηναῖοι ἀφήνουν τὴν πόλιν.

1 Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς, ἐπειδὴ δὲν μπορούσε μὲ ἀνθρώπινους συλλογισμοὺς νὰ φέρῃ μὲ τὸ μέρος του τὸ πλῆθος, ἔβγαλε στὴ μέση ἕνα τέχνασμα, ὅπως γίνεται σὲ παράσταση τραγωδίας· σκέφτηκε δηλαδὴ νὰ τοὺς παρουσιάσῃ σημεῖα ἀπὸ τοὺς θεοὺς καὶ μαντεῖες. Πῆρε γιὰ θεῖκὸ σημάδι αὐτὸ ποῦ ἔγινε τὶς μέρες ἐκεῖνες μὲ τὸ δράκοντα, ποῦ, ὅπως λένε, ἐξαφανίστηκε ἀπὸ τὸ ναό. 2 Καί, ἐπειδὴ τὶς προσφορὲς ποῦ τοῦ παράθεταν κάθε μέρα τὶς ἐβρῖσκαν ἄδικτες, οἱ ἱερεῖς τὸ ἀνακοίνωναν στὸ λαό, καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς ἔδινε τὴν ἐξήγηση, πὼς ἡ θεὰ παράτησε τὴν Ἀθήνα καὶ ἔτσι ἔδειχνε στοὺς Ἀθηναίους τὸ δρόμο πρὸς τὴ θάλασσα. 3 Ἐπίσης καὶ μὲ τὸ χρησμὸ προσπαθοῦσε νὰ τραβήξῃ τὸ λαό, λέγοντας πὼς τὸ «ξύλινο τεῖχος» δὲ φανέρωνε τίποτε ἄλλο παρὰ τὰ πλοῖα. Γιὰ τοῦτο καὶ τῇ Σαλαμίνα ὁ θεὸς στὸ χρησμὸ του τὴν ὀνομάζει «εὐλογημένη» καὶ ὄχι φοβερὴ οὔτε καταραμένη, γιατί ἐμελλε νὰ δώσῃ τὸ ὄνομά της σὲ μιὰ μεγάλῃ εὐτυχία τῶν Ἑλλήνων.

4 Καὶ ὅταν ὑπερίσχυσε ἡ γνώμη του, ὑποβάλλει στὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου τὴν πρόταση: νὰ ἐμπιστευτοῦν τὴν πόλιν στὴν Ἀθηναῖα ποῦ εἶναι προστάτισσά της, καὶ ὅλοι ὅσοι ἔχουν τὴ στρατεύσιμη ἡλικία νὰ μποῦν στὰ πλοῖα καὶ νὰ προσπαθῇ ὁ καθένας μὲ ὅποιον τρόπο μπορεῖ νὰ

διασώση τὰ παιδιὰ, τίς γυναῖκες καὶ τοὺς δούλους. 5 Ὄταν ἡ πρότασις αὐτὴ ἐγκρίθηκε, οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἔφεραν γι' ἀσφάλεια τὰ παιδιὰ καὶ τίς γυναῖκες τοὺς στὴν Τροϊζήνα, ὅπου οἱ κάτοικοι τὰ δέχονταν μὲ μεγάλη προθυμία. Ἀποφάσισαν μάλιστα νὰ ἀναλάβουν τὴ διατροφή τοὺς μὲ δημόσια ἔξοδα, δίνοντας κάθε μέρα δύο ὀβολοὺς στὸν καθένα, καὶ νὰ ἐπιτρέπουν στὰ παιδιὰ νὰ παίρουν ὀπωρικά ἀπὸ παντοῦ, καὶ ἀκόμη νὰ πληρώνουν γι' αὐτὰ μιστοὺς σὲ δασκάλους. Τὴν πρότασις αὐτὴ τὴν εἶχε κάμει ὁ Νικαγόρας. 6 Καὶ ἐπειδὴ τὸ δημόσιο ταμεῖο τῶν Ἀθηναίων δὲν εἶχε χρήματα, ἡ βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου, καθὼς λέει ὁ Ἀριστοτέλης, ἔδωσε σὲ κάθε στρατευμένο πολίτη ὀκτὼ δραχμῆς· αὐτὸ ἐγένετο ἡ κυριότερη ἀφορμὴ νὰ γεμίσουν μὲ πληρώματα τὰ πλοῖα. Ὁ Κλειδῆμος ὅμως νομίζει πὼς καὶ τοῦτο ἦταν τέχνασμα τοῦ Θεμιστοκλῆ. 7 Λέει δηλαδὴ ὅτι, ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι κατέβαιναν στὸν Πειραιᾶ, χάρθηκε τὸ κεφάλι τῆς Γοργόνας ἀπὸ τὸ ἀγάλμα τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς· ὁ Θεμιστοκλῆς τότε κάνοντας πὼς τὸ ἀναζητεῖ καὶ ψάχνοντας μὲ ἐπιμονὴ ὅλα, βρῖσκει μέσα στὶς ἀποσκευὲς πολλὰ χρήματα κρυμμένα, ποὺ δόθηκαν σὲ κοινὴ χρῆσις καὶ ἔτσι ὅσοι μῆχαν στὰ πλοῖα εἶχαν ἄφθονα ἐφόδια.

8 Τὸ θέαμα τῶν πολιτῶν ποὺ ἔμπαιναν στὰ καράβια καὶ ἔφευγαν, σὲ ἄλλους προκαλοῦσε θλίψη καὶ σὲ ἄλλους θαυμασμό γιὰ τὴν τόλμη τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, ποὺ ἔστελναν κατευδώνοντας τίς οἰκογενεῖς τοὺς μακριὰ, σὲ ἄλλο μέρος, ἐνῶ αὐτοὶ, ἄκαμπτοι στὶς οἰμωγὲς καὶ τὰ δάκρυα καὶ τὰ ἀγκαλιάσματα τῶν γονιῶν τοὺς, τραβοῦσαν ἀντίκρυ, πρὸς τὸ νησί. 9 Ὄμως καὶ οἱ πολῖτες ποὺ ἐξαιτίας τῶν γηραιῶν τοὺς ἀπόμεναν στὴν πόλιν προκαλοῦσαν λύπη μεγάλη. Ἀκόμη μιὰ γλυκιὰ συμπάθεια ποὺ ράγιζε τὴν καρδιὰ ἐνιωθε κανεὶς γιὰ τὰ ἡμέρα σπιτικά ζῶα, ποὺ μὲ φωνὲς καὶ μὲ λαχτᾶρα ἔτρεχαν ἀκολουθώντας τὰ ἀφεντικά τοὺς σὰν ἔμπαιναν στὰ πλοῖα. 10 Ἀνάμεσα σ'αὐτὰ ἀναφέρεται στὶς διηγήσεις καὶ ὁ σκύλος ποὺ εἶχε ὁ Ἐάνδιππος, ὁ πατέρας τοῦ Περικλῆ, ποὺ μὴ βαστώντας νὰ χωριστῆ ἀπ' αὐτὸν πήδησε μέσα στὴ θάλασσα καὶ κολυμπώντας πλάι στὸ πλοῖο βγήκε ἔξω στὴ Σαλαμίνα καὶ μ' ἐξαντλημένους τίς δυνάμεις τοῦ ξεψύχησε ἀμέσως τάφος δικῆς του λένε πὼς εἶναι ἐκεῖνο ποὺ δείχνεται ὡς σήμερα καὶ ὀνομάζεται «Κυνὸς σῆμα».

ΚΕΦ. 11

1 Ταῦτά τε δὴ μεγάλα τοῦ Θεμιστοκλέους, καὶ τοὺς πολίτας

αισθόμενος ποδοῦντας Ἀριστείδην καὶ δεδιότας μὴ δι' ὀργὴν τῷ βαρβάρῳ προσθεῖς ἑαυτὸν ἀνατρέψῃ τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος -ἐξωστράκιστο γὰρ πρὸ τοῦ πολέμου καταστασιασθεῖς ὑπὸ Θεμιστοκλέους- γράφει ψήφισμα, τοῖς ἐπὶ χρόνῳ μεθεστῶσιν ἐξεῖναι κατελθοῦσι πράττειν καὶ λέγειν τὰ βέλτιστα τῇ Ἑλλάδι μετὰ τῶν ἄλλων, πολιτῶν.

2 Εὐρυβιάδου δὲ τὴν μὲν ἡγεμονίαν τῶν νεῶν ἔχοντας διὰ τὸ τῆς Σπάρτης ἀξίωμα, μαλακοῦ δὲ περὶ τὸν κίνδυνον ὄντος, αἶρειν δὲ βουλομένου καὶ πλεῖν ἐπὶ τὸν Ἴσθμόν, ὅπου καὶ τὸ πεζὸν ἤθροιστο τῶν Πελοποννησίων, ὁ Θεμιστοκλῆς ἀντέλεγεν ὅτε καὶ τὰ μνημονευόμενα λεχθῆναι φασί. 3 Τοῦ γὰρ Εὐρυβιάδου πρὸς αὐτὸν εἰπόντος: «ὦ Θεμιστόκλεις, ἐν τοῖς ἀγῶσι τοὺς προεξανισταμένους ῥαπίζουσι», «Ναί» εἶπεν ὁ Θεμιστοκλῆς, «ἀλλὰ τοὺς ἀπολειφθέντας οὐ στεφάνουσι». Ἐπαρμένου δὲ τὴν βακτηρίαν ὡς πατάζοντος, ὁ Θεμιστοκλῆς ἔφη 4 «Πάταξον μὲν, ἄκουσον δέ». Θαυμάσαντος δὲ τὴν πραότητα τοῦ Εὐρυβιάδου καὶ λέγειν κελύσαντος, ὁ μὲν Θεμιστοκλῆς ἀνήγεν αὐτὸν ἐπὶ τὸν λόγον. 5 Εἰπόντος δὲ τινος ὡς ἀνὴρ ἄπολις οὐκ ὀρθῶς διδάσκει τοὺς ἔχοντας ἐγκαταλιπεῖν καὶ προσέθαι τὰς πατρίδας, ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπιστρέψας τὸν λόγον: «Ἡμεῖς τοι» εἶπεν «ὦ μοχθηρέ, τὰς μὲν οἰκίας καὶ τὰ τεῖχη καταλελοίπαμεν, οὐκ ἀξιοῦντες ἀψύχων ἔνεκα δουλεῦειν, πόλις δ' ἡμῖν ἐστὶ μεγίστη τῶν Ἑλληνίδων, αἱ διακόσμαι τριήρεις, αἶ νῦν μὲν ὑμῖν παρεστᾶσι βοηθοὶ σφύζεσθαι δι' αὐτῶν βουλομένοις, εἰ δ' ἄπιτε δεῦτερον ἡμᾶς προδόντες, αὐτίκα πεύσεται τις Ἑλλήνων Ἀθηναίους καὶ πόλιν ἐλευθέραν καὶ χώραν οὐ χεῖρονα κεκτημένους ἢ ἀπέβαλον». Ταῦτα τοῦ Θεμιστοκλέους εἰπόντος, ἔννοια καὶ δέος ἔσχε τὸν Εὐρυβιάδην τῶν Ἀθηναίων, μὴ σφᾶς ἀπολείποντες οἴχωνται. 6 Τοῦ δ' Ἐρετριέως πειρωμένου τι λέγειν πρὸς αὐτόν, «Ἥ γάρ» ἔφη «καὶ ὑμῖν περὶ πολέμου τίς ἐστὶ λόγος, οἱ καθάπερ αἱ τευθίδες μάχαιραν μὲν ἔχετε, καρδίαν δ' οὐκ ἔχετε;»

ΣΤΗ ΣΑΛΑΜΙΝΑ (Κεφ. 11 - 15)

ΚΕΦ. 11

Πολεμικὸ συμβούλιο τῶν Ἑλλήνων.

1 Βέβαια, αὐτὲς οἱ πράξεις τοῦ Θεμιστοκλῆ εἶναι μεγάλες. Ἀλλὰ εἶναι καὶ ἄλλες ἀκόμη. Ἐπειδὴ κατάλαβε ὅτι οἱ πολῖτες ἠθέλων ἐπίμονα τὸν Ἀριστείδη καὶ εἶχαν τὸ φόβο μήπως αὐτὸς ἐρεθισμένος

ἀπὸ τὴν ὀργή του προσχωρήσῃ στοὺς βαρβάρους καὶ βλάβῃ τὰ ἑλληνικὰ συμφέροντα (γιατί, ὅπως εἶπαμε, εἶχε ἐξοστρακιστῆ πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμον, κυνηγημένος γιὰ κομματικούς λόγους ἀπὸ τὸ Θεμιστοκλῆ) ὑποβάλλει ἐγγραφή πρότασιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου νὰ ἐπιτραπῇ σὲ ὅσους ἔχουν ἀπομακρυνθῆ γιὰ ὀρισμένον χρόνον, νὰ ἐπιστρέψουν, γιὰ νὰ πράττουν καὶ νὰ συμβουλευοῦν καὶ αὐτοὶ μαζί με τοὺς ἄλλους πολίτες ὅ,τι κρίνουν καλῦτερον γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

2 Ὅταν ὁ Εὐρυβιάδης, πού χάρη στὸ μεγάλο κύρος τῆς Σπάρτης εἶχε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στόλου, πού ἦταν ὅμως ἄνθρωπος ἀτολμος μπροστὰ στὸν κίνδυνον, ἤθελε νὰ ξεκινήσουν καὶ νὰ τραβήξουν πρὸς τὸν Ἰσθμό, ὅπου εἶχε συγκεντρωθῆ καὶ τὸ πεζικὸ τῶν Πελοποννησίων, ὁ Θεμιστοκλῆς διατύπωσε ἀντίρρηση. Καὶ τότε λένε πὼς εἰπώθησαν τὰ περίφημα ἐκεῖνα λόγια πού μνημονεύονται ὡς σήμερα. 3 Δηλαδή, ὅταν ὁ Εὐρυβιάδης τοῦ εἶπε «Θεμιστοκλῆ, στοὺς ἀγῶνες, ὅσους ξεκινοῦν πρὶν ἀπὸ τὴν ὥραν τοὺς τοὺς ραβδίζου», «ναί» ἀποκρίθηκε ὁ Θεμιστοκλῆς, «ἀλλὰ ὅσους μένουσιν πίσω δὲν τοὺς στεφανώνου». Καὶ μόλις ἐκεῖνος σήκωσε τὸ ραβδί του γιὰ νὰ τὸν χτυπήσῃ, ὁ Θεμιστοκλῆς τοῦ λέει: «Χτύπησέ με, μὰ ἄκουσέ με!» 4 Καὶ ὅταν ὁ Εὐρυβιάδης θαυμάζοντας τὴν ἀταραξίαν τοῦ Θεμιστοκλῆ, τοῦ ἔδωσε τὴν ἄδεια νὰ μιλήσῃ, αὐτὸς προσπάθησε πάλιν νὰ τὸν φέρῃ εἰς τὴν ἀποψὴν του. 5 Ἀλλὰ κάποιος εἶπε τότε πὼς ἕνας ἄνθρωπος χωρὶς πατρίδα δὲν εἶναι σωστὸ νὰ συμβουλευῆ ἐκεῖνους πού ἔχουν πατρίδας νὰ τίς ἐγκαταλείψουν καὶ νὰ ἀδιαφορήσουν γι' αὐτές. Σ' αὐτὸν ὁ Θεμιστοκλῆς, ἀντιστρέφοντας τὸ συλλογισμόν, ἀποκρίθηκε: «Ἐμεῖς βέβαια, κατημένε, τὰ σπίτια μας καὶ τὰ τείχη μας τὰ ἔχομε ἀφήσει, γιὰτί θαρροῦμε πὼς δὲν ἀξίζει νὰ γίνωμε δούλοι γι' αἴψυχα πράγματα πάντως ὅμως ἐμεῖς ἔχομε τὴν πιὸ μεγάλην ἀπ' ὅλας τίς ἑλληνικὰς πατρίδας: τὰ διακόσια πολεμικὰ πλοῖα πού βρίσκονται ἐδῶ ἔτοιμα νὰ σᾶς βοηθήσουν, ἂν θέλετε νὰ σωθῆτε με αὐτὰ μὰ, ἂν μᾶς προδώσετε γιὰ δευτέρην φορά καὶ φύγετε ἀπ' ἐδῶ, ἀμέσως θὰ μάθῃ ὁ κάθε ἑλληνας ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἔχουν καὶ πατρίδα ἐλεύθερον καὶ χώρα ὄχι κατώτερον ἀπὸ ἐκεῖνην πού ἔχασαν». Τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ Θεμιστοκλῆ ἔβαλαν σ' ἔγνοιαν καὶ τρόμαξαν τὸν Εὐρυβιάδην, μήπως οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς ἀφήσουν καὶ φύγουν. 6 Καί, ὡς ὁ στρατηγὸς τῶν Ἑβρετιῶν δοκίμασε κάτι νὰ πῆ, ὁ Θεμιστοκλῆς τοῦ λέει: «Πῶς; μιλάτε γιὰ πόλεμον καὶ ἐσεῖς πού, ὡς τὰ καλάμια, μαχαίρι ἔχετε, μὰ καρδιὰ δὲν ἔχετε;»

1 Λέγεται ὁ ὑπὸ τινῶν τὸν μὲν Θεμιστοκλέα περὶ τούτων ἀπὸ τοῦ καταστούματος ἄνωθεν τῆς νεῶς διαλέγεσθαι, γλαῦκα δ' ὀφθῆναι διαπετομένην ἐπὶ δεξιᾶς τῶν νεῶν καὶ τοῖς καρχησίους ἐπικαθίζουσαν· διὸ δὴ καὶ μάλιστα προσέθεντο τῇ γνώμῃ καὶ παρεσκευάζοντο ναυμαχήσοντες. 2 Ἄλλ' ἐπεὶ τῶν πολεμιῶν ὃ τε στόλος τῇ Ἀττικῇ κατὰ τὸ Φαληρικὸν προσφερόμενος τοὺς πέριξ ἀπέκρυψεν αἰγιαλοὺς, αὐτὸς τε βασιλεὺς μετὰ τοῦ πεζοῦ στρατοῦ καταβάς ἐπὶ τὴν θάλατταν ἄδρους ὤφθη, τῶν δυνάμεων ὁμοῦ γενομένων, ἐξερρῦσαν οἱ τοῦ Θεμιστοκλέους λόγοι τῶν Ἑλλήνων, καὶ πάλιν ἐπάπταινον οἱ Πελοποννήσιοι πρὸς τὸν Ἴσθμόν, εἴ τις ἄλλο τι λέγοι χαλεπαίνοντες· ἐδόκει δὴ τῆς νυκτὸς ἀποχωρεῖν, καὶ παρηγγέλλετο πλοῦς τοῖς κυβερνήταις· 3 ἔνθα δὴ βαρέως φέρων ὁ Θεμιστοκλῆς εἰ τὴν ἀπὸ τοῦ τόπου καὶ τῶν στενῶν προέμενοι βοήθειαν οἱ Ἕλληνας διαλυθήσονται κατὰ πόλεις, ἐβουλεύετο καὶ συνετίθει τὴν περὶ τὸν Σίκινον πραγματείαν. 4 Ἦν δὲ τῷ μὲν γένει Πέρσης ὁ Σίκιννος, αἰγμάλωτος, εὖνους δὲ τῷ Θεμιστοκλεῖ καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ παιδαγωγός· ὃν ἐκπέμπει πρὸς τὸν Ξέρξην κρύφα, κελεύσας λέγειν ὅτι Θεμιστοκλῆς ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς αἰρούμενος τὰ βασιλέως ἐξαγγέλλει πρῶτος αὐτῷ τοὺς Ἕλληνας ἀποδιδράσκοντας, καὶ διακελεύεται μὴ παρεῖναι φυγεῖν αὐτοῖς, ἀλλ' ἐν ᾧ ταράττονται τῶν πεζῶν χωρὶς ὄντες ἐπιθέσθαι καὶ διαφθεῖραι τὴν ναυτικὴν δύναμιν. Ταῦτα δ' ὁ Ξέρξης ὡς ἀπ' εὐνοίας λελεγμένα δεξάμενος, ἤσθη καὶ εὐθύς ἐξέφερε πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τῶν νεῶν τὰς μὲν ἄλλας πληροῦν καθ' ἡσυχίαν, διακοσίαις δ' ἀναχθέντας ἤδη περιβαλέσθαι τὸν πόρον ἐν κύκλῳ πάντα καὶ διαζῶσαι τὰς νήσους, ὅπως ἐκφύγοι μηδεὶς τῶν πολεμιῶν. 6 Τούτων δὲ πραττομένων Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχου πρῶτος αἰσθόμενος ἤκην ἐπὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Θεμιστοκλέους, οὐκ ὢν φίλος, ἀλλὰ καὶ δι' ἐκείνον ἐξωστρακισμένος ὡσπερ εἰρηται· 7 προσελθόντι δὲ τῷ Θεμιστοκλεῖ φράζει τὴν κύκλωσιν. Ὁ δὲ τὴν τ' ἄλλην καλοκαγαθίαν τοῦ ἀνδρὸς εἰδὼς καὶ τῆς τότε παρουσίας ἀγάμενος λέγει τὰ περὶ τὸν Σίκινον αὐτῷ καὶ παρεκάλει τῶν Ἑλλήνων συνεπιλαμβάνεσθαι καὶ συμποδυμείσθαι πίστιν ἔχοντα μᾶλλον, ὅπως ἐν τοῖς στενοῖς ναυμαχήσωσιν. 8 Ὁ μὲν οὖν Ἀριστείδης ἐπαινέσας τὸν Θεμιστοκλέα τοὺς ἄλλους ἐπήγει στρατηγούς καὶ τριηράρχους ἐπὶ τὴν μάχην παροξύνων· Ἐτι δ' ὁμοῦ ἀπιστούντων ἐφάνη Τενεδία τρίηρης αὐτόμολος, ἥς ἐνανάρχει Παναίτιος, ἀπαγγέλλουσα τὴν κύκλωσιν, ὥστε καὶ θυμῷ τοὺς Ἕλληνας ὀρμηῆσαι μετὰ τῆς ἀνάγκης πρὸς τὸν κίνδυνον.

ΚΕΦ. 12

Στρατήγημα του Θεμιστοκλή. Η φιλοπατρία του Αριστείδη.

1 Λένε μερικοί πώς την ώρα που μιλούσε ο Θεμιστοκλής από το κατάστρωμα του πλοίου του γι' αυτά που συζητήθηκαν, φάνηκε έξαφνα μια κουκουβάγια που πέταξε από τη δεξιά μεριά των πλοίων και κάθισε στην άκρη των καταρτιών· τουτο ακόμη περισσότερο έκαμε τους Έλληνες να αποδεχτούν τη γνώμη του, και έτοιμάζονταν να ναυμαχήσουν. 2 Αλλά, όταν ο στόλος των έγχθρων φάνηκε στην Αττική και πλέοντας προς τὸ λιμάνι του Φαλήρου σκέπασε τ' άκρογιαλία όλόγυρα και ὁ ἴδιος ὁ βασιλιάς με τὸ πεζικό του κατέβηκε στή θάλασσα και τὸν εἶδαν με συγκεντρωμένο τὸ στρατό του, γιατί ὅλες οἱ δυνάμεις τοῦ ἐγχθρου μαζεύτηκαν σ' ἓνα μέρος, τότε πιά σβήστηκαν ἀπὸ τὸ μυαλό τῶν Ἑλλήνων τὰ λόγια τοῦ Θεμιστοκλή. Οἱ Πελοποννήσιοι ἔστρεψαν πάλι τὰ βλέμματά τους με ἀνησυχία πρὸς τὸν Ἴσθμο και θύμωσαν, ἂν κανένας τοὺς ἔκανε ἄλλη πρόταση· ἔτσι ἀποφάσισαν νὰ φύγουν τὴ νύχτα και δόθηκε διαταγή στοὺς κυβερνήτες γιὰ τὸ ξεκίνημα τῶν πλοίων. 3 Στὴν περίπτωση αὐτὴ ὁ Θεμιστοκλής, καταλυπημένος ἀπὸ τὴ σκέψη ὅτι οἱ Ἑλληνες, ἀδιαφορώντας γιὰ τὴ βοήθεια ποὺ τοὺς προσφέρουν ὁ τόπος και τὰ στενά, ἔμελλαν νὰ σκορπιστοῦν στὶς πόλεις τους, σκέφτηκε και σχεδίασε τὸ περίφημο τέχνασμα με τὸ Σίκιννο. 4 Ὁ Σίκιννος αὐτὸς ἦταν περσικῆς καταγωγῆς, αἰχμάλωτος πολέμου, μὰ ἀφοσιωμένος στὸ Θεμιστοκλή και παιδαγωγός τῶν παιδιῶν του. Τὸν ἔστειλε λοιπὸν κρυφὰ στὸν Εἰρέξη και τοῦ ἔδωσε διαταγή νὰ πῆ ὅτι ὁ Θεμιστοκλής, ὁ στρατηγός τῶν Ἀθηναίων προτιμᾷ νὰ ἐξυπηρετήση τὰ συμφέροντα τοῦ βασιλιά και γι' αὐτὸ σπεύδει νὰ τοῦ κάμη γνωστὸ ὅτι οἱ Ἑλληνες σκέφτονται νὰ φύγουν κρυφὰ και τὸν προτρέπει νὰ μὴν τοὺς ἀφήση νὰ φύγουν, παρὰ τὴ στιγμή ποὺ βρίσκονται σὲ ἀταξία και εἶναι χωρὶς τὸ πεζικό τους, νὰ ἐπιτεθῆ και νὰ καταστρέψῃ τὴ ναυτικὴ τους δύναμη. 5 Ὁ Εἰρέξης ποὺ πίστεψε πὼς αὐτὰ τοῦ τὰ ἔλεγε ἄνθρωπος ποὺ τὸν ἀγαπᾷ, εὐχαριστήθηκε και ἀμέσως ἔδωσε διαταγή στοὺς πλοιάρχους τὰ ἄλλα πλοία νὰ τὰ ἐτοιμάσουν με ἡσυχία, ἀλλὰ με διακόσια νὰ ξεκινήσουν ἀμέσως, γιὰ νὰ περικυκλώσουν ὅλο τὸ πέραμα γύρω γύρω και νὰ περιζώσουν τὰ κοντινὰ νησιά, ὥστε νὰ μὴν ξεφύγῃ κανένας ἀπὸ τοὺς ἐγχθρούς του.

6 Τὴν ώρα ποὺ γίνονταν αὐτά, ὁ Αἰριστείδης, ὁ γιός τοῦ Λυσιμάχου, ποὺ πρῶτος τὰ κατάλαβε, ἦρθε στὴ σκηνὴ τοῦ Θεμιστοκλή, μολοντί δὲν τὰ εἶχε καλά μαζί του, και μάλιστα ἐξαιτίας του εἶχε ἐξοστρακιστῆ, καθὼς ἔχομε πεῖ και μόλις ὁ Θεμιστοκλής βγῆκε ἀπὸ τὴ σκηνὴ και

παρουσιάστηκε μπροστά του, ὁ Ἀριστείδης τοῦ λέει ὅτι ὁ στόλος ἔχει περικυκλωθῆ. 7 Ὁ Θεμιστοκλῆς τότε πού ἤξερε καί ἀπό ἄλλες περιστάσεις τήν τιμιότητα τοῦ Ἀριστείδη καί χάρηκε τώρα γιά τήν παρουσία του, τοῦ φανερώνει ὅσα ἔγιναν μέ τὸ Σίκινο καί τὸν παρακαλεῖ νὰ τὸν βοηθήσῃ γιά νὰ συκρατήσουν τοὺς Ἕλληνες καί νὰ ἐνώσῃ τίς προσπάθειές του καί αὐτὸς πού οἱ Ἕλληνες τοῦ εἶχαν περισσότερη ἐμπιστοσύνη, γιά νὰ τοὺς πείσῃ νὰ ναυμαχήσουν στὰ στενά. 8 Ὁ Ἀριστείδης ἐπαίνεσε τότε τὸ Θεμιστοκλῆ καί πῆγε ἀμέσως στοὺς ἄλλους στρατηγούς καί πλοιάρχους, παρακινώντας τους νὰ πάρουν μέρος στὴ ναυμαχία. Ἐνῶ ὅμως ἐκεῖνοι δυσπιστοῦσαν ἀκόμη, φάνηκε ἔξαφνα ἓνα πολεμικὸ πλοῖο ἀπὸ τὴν Τένεδο πού αὐτομολοῦσε ἀπὸ τοὺς Πέρσες μέ ναύαρχο τὸν Παναίτιο καί ἔφερε τὴν εἶδηση ὅτι βρίσκονται κυκλωμένοι. Τότε πιά ἐξοργισμένοι οἱ Ἕλληνες ἀναγκάστηκαν νὰ ριχτοῦν στὸν κίνδυνο.

ΚΕΦ. 13

1 Ἄμα δ' ἡμέρα Ἐέρξης μὲν ἄνω καθῆστο τὸν στόλον ἐποπτεύων καί τὴν παράταξιν, ὡς μὲν Φανόδημός φησιν ὑπὲρ τὸ Ἡράκλειον, ἣ βραχεῖ πόρῳ διείργεται τῆς Ἀττικῆς ἢ νῆσος, ὡς δ' Ἀχεστόδωρος ἐν μεθορία τῆς Μεγαρίδος ὑπὲρ τῶν καλουμένων Κεράτων, χρυσοῦν δίφρον θέμενος καί γραμματεῖς πολλοὺς παραστησάμενος, ὧν ἔργον ἦν ἀπογράφεσθαι τὰ κατὰ τὴν μάχην πραττόμενα.

ΚΕΦ. 13

Προετοιμασίες γιά τὴ ναυμαχία.

1 Μόλις ξημέρωσε, ὁ Ἐέρξης κάθισε πάνω σ' ἓνα ὕψωμα, γιά νὰ ἐπιβλέπῃ τὸ στόλο καί τὴν παράταξή του. Αὐτὸ τὸ ὕψωμα, ὅπως λέει ὁ Φανόδημος, βρισκόταν πιὸ πάνω ἀπὸ τὸ ναὸ τοῦ Ἡρακλῆ, ἐκεῖ ὅπου τὸ νησί τῆς Σαλαμίνας χωρίζεται μ' ἓνα μικρὸ πέραμα ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ ὁ Ἀχεστόδωρος ὅμως νομίζει πὼς ἦταν στὰ μεθόρια τῆς Μεγαρίδας, πιὸ πάνω ἀπὸ τὴν τοποθεσία πού λέγεται «Κέρατα». Ἐκεῖ ὁ Ἐέρξης ἔστησε ἓνα χρυσοῦν θρόνο γιά νὰ κάθεται καί τοποθέτησε κοντὰ του πολλοὺς γραμματικούς, γιά νὰ καταγράφουν ὅσα θὰ γίνονταν κατὰ τὴ ναυμαχία.

ΚΕΦ. 14

1 Περὶ δὲ τοῦ πλήθους τῶν βαρβαρικῶν νεῶν Αἰσχύλος ὁ ποιητὴς ὡς ἂν εἰδῶς καὶ διαβεβαιούμενος ἐν τραγωδίᾳ Πέρσαις λέγει ταῦτα

«Ξέρξη δέ, καὶ γὰρ οἶδα, χιλιάς μὲν ἦν
ὧν ἦγε πλήθος· αἱ δ' ὑπέροχοι τάχει
ἑκατὸν δις ἦσαν ἑπτὰ θ'· ὧδ' ἔχει λόγος.»

2 Τῶν δ' Ἀττικῶν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα τὸ πλήθος οὐσῶν ἐκάστη τοὺς ἀπὸ καταστρώματος μαχομένους ὀκτωκαίδεκα εἶχεν, ὧν τοξόται τέσσαρες ἦσαν, οἱ λοιποὶ δ' ὀπλίται.

3 Δοκεῖ δ' οὐχ ἦττον εὖ τὸν καιρὸν ὁ Θεμιστοκλῆς ἦ τὸν τόπον συνιδῶν καὶ φυλάξας, μὴ πρότερον ἀντιπρώρους καταστήσαι ταῖς βαρβαρικαῖς τὰς τριήρεις ἢ τὴν εἰωθυῖαν ὥραν παραγενέσθαι, τὸ πνεῦμα λαμπρὸν ἐκ πελάγους αἰεὶ καὶ κύμα διὰ τῶν στενῶν κατάγουσαν· ὃ τὰς μὲν Ἑλληνικὰς οὐκ ἔβλαπτε ναῦς ἀλιτενεῖς οὔσας καὶ ταπεινοτέρας, τὰς δὲ βαρβαρικὰς ταῖς τε πρύμναις ἀνεστώσας καὶ τοῖς καταστρώμασιν ὑψορόφους καὶ θαρεῖας ἐπιφερομένας ἔσφαλλε προσπίπτων καὶ παρεδίδου πλαγίας τοῖς Ἑλλησιν ὀξέως προσφερομένοις καὶ τῷ Θεμιστοκλεῖ προσέχουσιν ὡς ὄροντι μάλιστα τὸ συμφέρον· ὅθεν κατ' ἐκεῖνον ὁ Ξέρξου ναύαρχος Ἀριαμένης ναῦν ἔχων μεγάλην ὥσπερ ἀπὸ τείχους ἐτόξευε καὶ ἠκόντιζεν, ἀνὴρ ἀγαθὸς ὧν καὶ τῶν βασιλέως ἀδελφῶν πολὺ κράτιστος καὶ δικαιοτάτος. 4 Τοῦτον μὲν οὖν Ἄμεινίης ὁ Δεκελεύς καὶ Σωκλῆς ὁ Παλληγεὺς ὁμοῦ πλέοντες, ὡς αἱ νῆες ἀντίπρωροι προσπεσοῦσαι καὶ συνερείσασαι τοῖς χαλκώμασιν ἐνεσχέθησαν, ἐπιβαίνοντα τῆς αὐτῶν τριήρους ὑποστάντες καὶ τοῖς δόρασι τύπτοντες εἰς τὴν θάλατταν ἐξέβαλον καὶ τὸ σῶμα μετὰ τῶν ἄλλων διαφερόμενον ναυαγίων Ἀρτεμισία γνωρίσασα πρὸς Ξέρξην ἀνήνεγκεν.

ΚΕΦ. 14

Ἡ ναυμαχία ἀρχίζει.

1 Γιὰ τὸ πλήθος τῶν βαρβαρικῶν πλοίων ὁ Αἰσχύλος ὁ ποιητὴς, ὡς ἂν ἄνθρωπος ποῦ ξέρει καὶ μπορεῖ νὰ μιλή μὲ βεβαιότητα, λέει στοὺς «Πέρσας», τὴν περίφημη τραγωδίᾳ του, αὐτά:

«Χιλία ἦταν τὰ καράβια ποῦ ὀδηγοῦσε ὁ Ξέρξης
αὐτὸ καλὰ τὸ ξέρω· τὰ γοργόδρομά του

ἦταν διακόσια ἑφτά· νὰ αὐτὴ εἶν' ἡ ἀναλογία».

2 Τὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων ἦταν ὄλο ὄλο ἑκατὸν ὀγδόντα καὶ καθένα εἶχε δεκαοχτῶ πολεμιστὲς τοῦ καταστρώματος ἀπ' αὐτοὺς τέσσερεις ἦταν τοξότες καὶ οἱ ἄλλοι ὀπλίτες.

3 Φαίνεται πὼς ὁ Θεμιστοκλῆς ἔλαβε ὑπόψη του καὶ τὴν κατάλληλη ὥρα, ὄχι μόνον τὸν κατάλληλο τόπο τῆς μάχης· γι' αὐτὸ καιροφυλάχτησε καὶ δὲν τοποθέτησε τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἀντιμέτωπα στὰ βαρβαρικά, πρὶν ἔρθη ἡ συνηθισμένη ὥρα ποὺ φυσάει πάντα ἀπὸ τὸ πέλαγος σφοδρὸς ἄνεμος ποὺ περνώντας ἀπὸ τὰ στενὰ ξεσηκώνει τὰ κύματα. Ὁ δυνατὸς αὐτὸς ἄνεμος τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα δὲν τὰ πείραζε, γιατί ἦταν χαμηλὰ καὶ μικρότερα, τὰ βαρβαρικά ὅμως ποὺ εἶχαν τὶς πρύμνες σηκωμένες καὶ ψηλὰ τὰ καταστρώματα καὶ ἀπὸ τὸ βάρος τους δύσκολα μποροῦσαν νὰ κινηθοῦν, τὰ ξεμάκραινε ἀπὸ τὸ δρόμο τους, ὅπως ἔπεφτε πάνω τους, καὶ τὰ ἔφερνε στὰ πλευρὰ τῶν Ἑλλήνων, ποὺ ὀρμοῦσαν μὲ δύναμη καὶ ἔστρεφάν ὅλη τὴν προσοχὴ τους στὸ Θεμιστοκλῆ, γιατί ἤξεραν ὅτι αὐτὸς περισσότερο ἀπ' ὅλους βλέπει ποῖο εἶναι τὸ συμφέρον τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλωστε ἀπέναντι ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ Θεμιστοκλῆ ὁ ναύαρχος τοῦ Ξέρξη Ἀριαμένης ἀπὸ τὸ μεγάλο πλοῖο του τόξευε καὶ ἀχόντιζε σὰν ἀπὸ κανένα τείχος αὐτὸς ὁ Ἀριαμένης ἦταν ἄντρας γενναῖος καὶ ἀπὸ τοὺς ἀδερφούς τοῦ βασιλιᾶ ὁ πιὸ δυνατὸς καὶ ὁ πιὸ δίκαιος. 4 Ἐπάνω σ' αὐτὸν ὀρμοῦν ὁ Ἀμεινίας ἀπὸ τὴ Δεκέλεια καὶ ὁ Σωκλῆς ἀπὸ τὴν Παλλήνη ποὺ ἔπλεαν μαζί· στὸ ἴδιο πλοῖο καὶ χτυποῦν τὸ πλοῖο τοῦ Ἀριαμένη. Καὶ ὅπως τὰ δύο πλοῖα ἐπεφταν πλώρη μὲ πλώρη τὸ ἕνα πάνω στὸ ἄλλο, συγκρούστηκαν, καὶ θρέθησαν μπλεγμένα τὰ χάλκινα ἔμβολά τους. Τότε ὁ Ἀριαμένης προσπαθεῖ νὰ κατεβῆ στὸ πλοῖο τους, ἀλλὰ ἐκεῖνοι τοῦ ἀντιτάχτηκαν καὶ χτυπώντας μὲ τὰ δόρατα τὸν ἔριξαν στὴ θάλασσα καὶ τὸ σῶμα του ποὺ τὸ παράσερναν τὰ κύματα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ μαζί μὲ τὰ ἄλλα ναύαγια τὸ ἀναγνώρισε ἡ Ἀρτεμισία καὶ τὸ ἀνέβασε στὸν Ξέρξη.

ΚΕΦ. 15

1 Ἐν δὲ τούτῳ τοῦ ἀγῶνος ὄντος φῶς μὲν ἐκλάμψαι μέγα λέγουσιν Ἐλευσινόθεν, ἦγον δὲ καὶ φωνὴν τὸ Θριάσιον κατέχειν πεδῖον ἄκρι θαλάττης, ὡς ἀνθρώπων ὁμοῦ πολλῶν τὸν μυστικὸν ἐξαγόντων Ἰακχον. Ἐκ δὲ τοῦ πλήθους τῶν φθεγγομένων κατὰ μικρὸν ἀπὸ γῆς ἀναφερόμενον νέφος ἔδοξεν αὐδὶς ὑπονοστεῖν καὶ κατασκήπτειν εἰς τὰς

τριήρεις. 2^ο Ἄλλοι δὲ φαντάσματα καὶ εἰδῶλα καθορᾶν ἔδοξαν ἐνόπλων ἀνδρῶν ἀπ’ Αἰγίνης τὰς χεῖρας ἀνεχόντων πρὸ τῶν Ἑλληνικῶν τριήρων· οὓς εἰκάζον Αἰακίδας εἶναι παρακεκλημένους εὐχαῖς πρὸ τῆς μάχης ἐπὶ τὴν βοήθειαν.

3 Πρῶτος μὲν οὖν λαμβάνει ναῦν Λυκομήδης, ἀνὴρ Ἀθηναῖος τριήραρχῶν, ἧς τὰ παράσημα περικόψας ἀνέδηκεν Ἀπόλλωνι Δαφνηφόρῳ Φλυῆσιν. Οἱ δ’ ἄλλοι τοῖς βαρβάροις ἐξισούμενοι τὸ πλῆθος ἐν στενωῷ κατὰ μέρος προσφερομένους καὶ περιπίπτοντας ἀλλήλοις ἐτρέψαντο μέχρι δειλῆς ἀντισχύοντας, ὡσπερ εἶρηκε Σιμωνίδης, τὴν καλὴν ἐκείνην καὶ περιβόητον ἀράμενοι νίκην, ἧς οὐδ’ Ἑλλήσιν οὔτε βαρβάροις ἐνάλιον ἔργον εἶργασται λαμπρότερον, ἀνδεία μὲν καὶ προθυμία κοινῇ τῶν ναυμαχησάντων, γνώμη δὲ καὶ δεινότητι τῇ Θεμιστοκλέους.

ΚΕΦ. 15

Ὁ Θριάμβος.

1 Σ’ αὐτὴ τὴ στιγμὴ τῆς ναυμαχίας λάμψη μεγάλη λένε πῶς ἄστραψε ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Ἐλευσίνας καὶ ἦχος καὶ φωνὴ γέμισε τὸ Θριάσιο κάμπο ὡς τὴ θάλασσα, σὰν ἄνθρωποι πολλοὶ μαζὶ νὰ συνόδευαν σὲ λιτανεῖα τὸν μυστικὸ Ἰακχο. Καὶ ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων ποὺ φώναζαν φάνηκε νὰ σηκώνεται λίγο λίγο ἀπὸ τὴ γῆ πρὸς τὰ πάνω ἓνα σύννεφο σκόνῃ, νὰ γυρίξῃ ἔπειτα στὴ θάλασσα καὶ νὰ πέφτῃ ἀπότομα πάνω στὰ πλοῖα. 2 Ἄλλοι θαρροῦσαν πῶς ἔβλεπαν καθαρὰ φαντάσματα καὶ εἰδῶλα ἀντρῶν ὀπλισμένων ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Αἰγίνας, ποὺ ὕψωναν τὰ χέρια ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα. Καὶ συμπέραναν πῶς αὐτοὶ ἦταν οἱ Αἰακίδες, ποὺ τοὺς εἶχαν παρακαλέσει μ’ εὐχῆς πρὶν ἀπὸ τὴ ναυμαχία νὰ ἔρθουν βοηθοί.

3 Πρῶτος ὁ Λυκομήδης ὁ Ἀθηναῖος τριήραρχος, κυριεῦει ἐχθρικό πλοῖο καί, ἀφοῦ ἔκοψε τὰ ἐμβλήματα του, τὰ ἀφίερωσε στὸ δαφνηφόρο Ἀπόλλωνα στὴ Φλυά. 4 Τέλος οἱ ἄλλοι Ἑλληνες ποὺ πολεμοῦσαν μὲ ἴσες πάντοτε δυνάμει -γιατὶ οἱ βάρβαροι ἐξαιτίας τοῦ στενοῦ ἔρχονταν λίγοι λίγοι κάθε φορὰ καὶ χτυπιόνταν μεταξύ τους- κατόρθωσαν νὰ τρέψουν σὲ φυγὴ τὰ περσικὰ πλοῖα ποὺ ἀντιστάθηκαν ὡς τὸ βράδυ. Ἔτσι, ὅπως λέει ὁ Σιμωνίδης, οἱ Ἑλληνες κέρδισαν τὴν ὥραία καὶ περιφημὴ ἐκείνη νίκη, ποὺ λαμπρότερο ἀπ’ αὐτὴν κανένα ἄλλο κατόρθωμα στὴ θάλασσα δὲν ἔχει γίνει οὔτε ἀπὸ τοὺς Ἑλληνες οὔτε ἀπὸ τοὺς βαρβάρους. Καὶ τὴ νίκη αὐτὴ τὴν κέρδισαν μὲ τὴν ἀνρεία καὶ τὴν κοινὴ προθυμίαν ὅλων τῶν Ἑλλήνων ποὺ πῆραν μέρος στὴ ναυμαχία, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν

πρωτοβουλία και την ικανότητα του Θεμιστοκλή.

ΚΕΦ. 16

1 Μετά δὲ τὴν ναυμαχίαν Ἐσέξης μὲν ἔτι θυμομαχῶν πρὸς τὴν ἀπότευξιν ἐπεχείρει διὰ χωμάτων ἐπάγειν τὸ πεζὸν εἰς Σαλαμίνα τοῖς Ἑλλήσιν, ἐμφράξας τὸν διὰ μέσου πόρον· 2 Θεμιστοκλῆς δ' ἀποπειρώμενος Ἀριστείδου λόγῳ γνώμην ἐποιεῖτο λύειν τὸ ζυγματαῖς ναυσὶν ἐπιπλεύσαντας εἰς Ἑλλάσποντον, «ὅπως» ἔφη «τὴν Ἀσίαν ἐν τῇ Εὐρώπῃ λάθωμεν». 3 Δυσχεραίνοντος δὲ τοῦ Ἀριστείδου καὶ λέγοντος ὅτι «νῦν μὲν τρυφῶντι τῷ βαρβάρῳ πεπολεμήκαμεν, ἐὰν δὲ κατακλείσωμεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ καταστήσωμεν εἰς ἀνάγκην ὑπὸ δέους ἄνδρα τηλικούτων δυνάμεων κύριον, οὐκέτι καθήμενος ὑπὸ σκιαδίῳ χρυσῇ θεάσεται τὴν μάχην ἐφ' ἡσυχίας, ἀλλὰ πάντα τολμῶν καὶ πᾶσιν αὐτὸς παρὼν διὰ τὸν κίνδυνον ἐπανορθώσεται τὰ παρειμένα καὶ βουλευσεται βέλτιον ὑπὲρ τῶν ὄλων· 4 οὐ τὴν οὔσαν οὔν» ἔφη «δεῖ γέφυραν, ὧ Θεμιστόκλεις, ἡμᾶς ἀναιρεῖν, ἀλλ' ἑτέραν εἴπερ οἶόν τε προσκατασκευάσαντας ἐκβαλεῖν διὰ τάχους τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς Εὐρώπης;» «Οὐχ οὖν» εἶπεν ὁ Θεμιστοκλῆς «εἰ δοκεῖ ταῦτα συμφέρειν, ὦρα σκοπεῖν καὶ μηχανᾶσθαι πάντας ἡμᾶς ὅπως ἀπαλλαγῆσεται τὴν ταχίστην ἐκ τῆς Ἑλλάδος.»

5 Ἐπεὶ δὲ ταῦτ' ἔδοξεν, ἔπεμπέ τινα τῶν βασιλικῶν εὐνούχων ἐν τοῖς αἰχμαλώτοις ἀνευρὼν Ἀρνάκην ὀνόματι, φράζειν βασιλεῖ κελεύσας ὅτι τοῖς μὲν Ἑλλήσι δέδοκται τῷ ναυτικῷ κεκρατηκότας ἀναπλεῖν εἰς τὸν Ἑλλάσποντον ἐπὶ τὸ ζυγμα καὶ λύειν τὴν γέφυραν, Θεμιστοκλῆς δὲ κηδόμενος βασιλέως παραινεῖ σπεύδειν ἐπὶ τὴν αὐτοῦ [θάλατταν] καὶ περαιοῦσθαι, μέχρις αὐτὸς ἐμποιεῖ τινας διατριβὰς τοῖς συμμάχοις καὶ μελλήσεις πρὸς τὴν δίωξιν. 6 Ταῦθ' ὁ βάρβαρος ἀκούσας καὶ γενόμενος περίφοβος διὰ τάχους ἐποιεῖτο τὴν ἀναχώρησιν. Καὶ πείραν ἢ Θεμιστοκλέους καὶ Ἀριστείδου φρόνησις ἐν Μαρδονίῳ παρέσχεν, εἶγε πολλοστημυρίῳ τῆς Ἐσέξου δυνάμεως διαγωνισάμενοι Πλαταιᾶσιν εἰς τὸν περὶ τῶν ὄλων κίνδυνον κατέστησαν.

ΜΕΤΑ ΤΗ ΣΑΛΑΜΙΝΑ (Κεφ. 16 - 18)

ΚΕΦ. 16

Ὁ Ἐσέξης φεύγει.

1 Μετά τή ναυμαχία ὁ Εἰρήνης, ἐνῶ ἀκόμη ἔβραζε ἀπὸ θυμὸ γιὰ τὴν ἀποτυχία του, σκέφτηκε νὰ γεμίσει μὲ χῶματα καὶ νὰ φράξῃ τὸ ἐνδιάμεσο στενό, γιὰ νὰ ὀδηγήσῃ τὸ πεζικό του στὴ Σαλαμίνα ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. 2 Ὁ Θεμιστοκλῆς ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος θέλοντας νὰ δοκιμάσῃ τὸν Ἀριστείδη, τοῦ ἔλεγε πῶς ἔχει τὴ γνώμη νὰ πᾶνε μὲ τὰ πλοῖα τους στὸν Ἑλλήσποντο καὶ νὰ διαλύσουν τὴ γέφυρα ποὺ εἶχε στήσῃ ἐκεῖ ὁ Εἰρήνης, «γιὰ νὰ μπορέσωμε ἔτσι», ἔλεγε, «νὰ πιάσωμε τὴν Ἀσία μέσα στὴν Εὐρώπη». Ἀλλὰ ὁ Ἀριστείδης ἀρνήθηκε νὰ δεχτῆ τέτοια πρόταση καὶ τοῦ λέει: 3 «Ὡς τώρα ἔχομε πολεμήσει ἕνα θάρβαρο ποὺ εἶχε ὅλες του τίς ἀνέσεις, μὰ, ἂν τὸν ἀποκλείσωμε στὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπὸ τὸ φόβο τὸν φέρωμε σὲ κατάσταση ἀνάγκης, ἕναν ἄνθρωπο ποὺ εἶναι κύριος τόσο μεγάλων δυνάμεων, τότε δὲ θὰ κάθεται πιά κάτω ἀπὸ χρυσούφαντη σκηνὴ νὰ βλέπῃ τὴ μάχῃ ἤσυχα, ἀλλὰ τολμώντας τὰ πάντα καὶ σὲ ὅλα παρῶν ὁ ἴδιος ἐξαιτίας τοῦ κινδύνου ποὺ τὸν ἀπειλεῖ, θὰ προσπαθήσῃ νὰ ξανακερδίσῃ ὅλα τὰ χαμένα καὶ θὰ σκεφθῆ νὰ κάμῃ ὅ,τι μπορεῖ καλύτερο πολεμώντας ὅλα γιὰ ὅλα.» 4 Καὶ πρόσθεσε ὁ Ἀριστείδης: «Λοιπὸν, Θεμιστοκλῆ, ὄχι νὰ καταστρέψωμε τὴ γέφυρα ποὺ ὑπάρχει, παρὰ καὶ ἄλλῃ ἀκόμη, ἂν μποροῦμε, πρέμει ἐμεῖς νὰ κατασκευάσωμε, γιὰ νὰ διώξωμε τὸ γρηγορώτερο αὐτὸ τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν Εὐρώπη». «Λοιπὸν», εἶπε ὁ Θεμιστοκλῆς, «ἂν νομίζεις πῶς αὐτὰ μᾶς συμφέρουν, εἶναι καιρὸς νὰ σκεφτοῦμε καὶ νὰ θροῦμε τὸν τρόπο πῶς θὰ φύγῃ μιὰ ὥρα ἀρχύτερα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.»

5 Ἀφοῦ λοιπὸν ἀποφάσισαν αὐτὰ, ὁ Θεμιστοκλῆς ἔστειλε ἕναν ἀπὸ τοὺς βασιλικούς ἀκολούθους ποὺ τὸν ἠρέχαν ἀνάμεσα στοὺς αἰχμαλώτους, τὸν Ἀρνάκη, ὅπως ὀνομαζόταν, καὶ τοῦ ἔδωσε διαταγὴ νὰ πῆ στὸ βασιλιά ὅτι οἱ Ἕλληνες ποὺ ἔχουν νικήσει μὲ τὸ ναυτικό τους ἀποφάσισαν νὰ τραβήξουν ἐπάνω, πρὸς τὸν Ἑλλήσποντο, ἐκεῖ ὅπου ἔκαμε τὴ σύνδεση, καὶ νὰ διαλύσουν τὴ γέφυρα, ὁ Θεμιστοκλῆς ὁμῶς ποὺ γνοιόζεται γιὰ τὸ βασιλιά, τὸν συμβουλεύει νὰ πάρῃ γρήγορα δρόμο πρὸς τὴ δική του θάλασσα καὶ νὰ περάσῃ ἀπέναντι στὴν Ἀσία, ἐνόσω αὐτὸς θὰ ἔφερε μὲ τρόπο χρονοτριβῆς στοὺς συμμάχους καὶ θ' ἀργοποροῦσε τὴν καταδίωξη. 6 Ὅταν ἄκουσε αὐτὰ ὁ Εἰρήνης, φοβήθηκε πολὺ καὶ ἐτοιμάστηκε γρήγορα νὰ φύγῃ.

Καὶ ἡ φρόνηση τοῦ Θεμιστοκλῆ καὶ τοῦ Ἀριστείδη ἀποδείχτηκε στὴ μάχῃ μὲ τὸ *Μαρδόνιο*, ὅπου οἱ Ἕλληνες, ἂν καὶ πολέμησαν μ' ἕνα ἐλάχιστο μέρος τῶν δυνάμεων τοῦ Εἰρήνη στίς Πλαταιές, ἠρέθηκαν στὸν ἔσχατο κίνδυνο.

ΚΕΦ. 17

1 Πόλεων μὲν οὖν τὴν Αἰγινήτων ἀριστεύσαι φησιν Ἡρόδοτος, Θεμιστοκλεῖ δὲ καίπερ ἄκοντες ὑπὸ φθόνου τὸ πρωτεῖον ἀπέδωσαν ἅπαντες. 2 Ἐπεὶ γὰρ ἀναχωρήσαντες εἰς τὸν Ἴσθμὸν ἀπὸ τοῦ βωμο τὴν ψῆφον ἔφερον οἱ στρατηγοί, πρῶτον μὲν ἕκαστος αὐτὸν ἀπέφαινε ἀρετῆ, δεύτερον δὲ μεθ' αὐτὸν Θεμιστοκλέα. 3 Λακεδαιμόνιοι δ' εἰς τὴν Σπάρτην αὐτὸν καταγαγόντες Εὐρυβιάδῃ μὲν ἀνδρείας, ἐκείνῳ δὲ σοφίας ἀριστεῖον ἔδωσαν θαλλοῦ στέφανον, καὶ τῶν κατὰ τὴν πόλιν ἀρμάτων τὸ πρωτεῖον ἐδώρησαντο καὶ τριακοσίους τῶν νέων πομποὺς ἄχρι τῶν ὄρων συνεξέπεμψαν. 4 Λέγεται δ' Ὀλυμπίων τῶν ἐξῆς ἀγομένων καὶ παρελθόντος εἰς τὸ στάδιον τοῦ Θεμιστοκλέους, ἀμελήσαντας τῶν ἀγωνιστῶν τοὺς παρόντας ὅλην τὴν ἡμέραν ἐκείνον θεᾶσθαι καὶ τοῖς ξένοις ἐπιδεικνύειν ἅμα θαυμάζοντας καὶ κροτοῦντας, ὥστε καὶ αὐτὸν ἠσθέντα πρὸς τοὺς φίλους ὁμολογήσαι τὸν καρπὸν ἀπέχειν τῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος αὐτῷ πονηθέντων.

ΚΕΦ. 17

Τιμὲς στὸ Θεμιστοκλεῖ.

1 Ἀπὸ τίς (ἑλληνικὲς) πόλεις, λέει ὁ Ἡρόδοτος, διακρίθηκε στὴν ἀντρεία ἢ Αἰγίνα, ἀλλὰ στὸ Θεμιστοκλεῖ ὅλοι, ἂν καὶ ἀπὸ φθόνου δὲν τὸ ἠθέλαν, ἔδωσαν τὴν πρώτη θέση. 2 Ἐτσι, ὅταν πῆγαν στὸν Ἴσθμὸ καὶ ἐκεῖ ψήφισαν οἱ στρατηγοὶ παίρνοντας τὴν ψῆφο τοὺς ἀπὸ τὸ βωμὸ τοῦ θεοῦ, πρῶτον ἀνακήρυττε καθένας τὸν ἑαυτοῦ στὴν ἀντρεία, ἀλλὰ δεύτερον ἀμέσως ὕστερα τὸ Θεμιστοκλεῖ. 3 Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπίσης, ὅταν τὸν ὑποδέχτηκαν στὴ Σπάρτη, ἔδωσαν στὸν Εὐρυβιάδῃ γιὰ τὴν ἀντρεία του καὶ σ' ἐκείνον γιὰ τὴ σοφία του ὡς βραβεῖο στεφάνι ἀπὸ κλάδο ἐλιάς καὶ τοῦ πρόσφεραν γιὰ δῶρο τὸ καλύτερο ἀπὸ τὰ ἄρματα ποὺ ἦταν στὴν πόλη καὶ ἔστειλαν μαζί του τριακοσίους νέους γιὰ τιμητικὴ συνοδεία ὡς τὰ σύνορα τῆς Λακωνίας.

4 Λέγεται ἀκόμη ὅτι στοὺς ἀμέσως ἐπόμενους Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες, ὅταν μπῆκε στὸ στάδιο ὁ Θεμιστοκλεῖς, ὅλοι ὅσοι ἦταν ἐκεῖ δὲν πρόσεχαν πιά στοὺς ἀγωνιστές, παρὰ ὅλη τὴν ἡμέρα ἐκείνον παρατηροῦσαν, τὸν ἔδειχναν στοὺς ξένους καὶ μ' ἐπιδοκιμασίες θαυμασμοῦ τὸν χειροκροτοῦσαν, τόσο ποὺ καὶ ὁ ἴδιος εὐχαριστημένος ὁμολόγησε στοὺς φίλους του ὅτι ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἀπολάβαινε τὸν καρπὸ τῶν ἀγῶνων του γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

ΚΕΦ. 18

1 Καί γάρ ἦν τῇ φύσει φιλοτιμιότατος, εἰ δεῖ τεκμαίρεσθαι διὰ τῶν ἀπομνημονευομένων. Αἰρεθεῖς γὰρ ναύαρχος ὑπὸ τῆς πόλεως οὐδὲν οὔτε τῶν ἰδίων οὔτε τῶν κοινῶν κατὰ μέρος ἐχρημάτιζεν, ἀλλὰ πᾶν ἀνεβάλλετο τὸ προσπίπτον εἰς τὴν ἡμέραν ἐκείνην καθ' ἣν ἐκπλεῖν ἔμελλεν, ἵν' ὁμοῦ πολλὰ πράττων πράγματα καὶ παντοδαποῖς ἀνθρώποις ὁμιλῶν μέγας εἶναι δοκῆ καὶ πλείστον δύνασθαι.

2 Τῶν δὲ νεκρῶν τοὺς ἐκπεσόντας ἐπισκοπῶν παρὰ τὴν θάλατταν, ὡς εἶδε περικειμένους ψέλια χρυσᾶ καὶ στρεπτούς, αὐτὸς μὲν παρῆλθε, τῷ δ' ἐπομένῳ φίλῳ δείξας εἶπεν «Ἄνελοῦ σαυτῷ· σὺ γὰρ οὐκ εἶ Θεμιστοκλῆς.» 4 Ἐλεγε δὲ τοὺς Ἀθηναίους οὐ τιμᾶν αὐτὸν οὐδὲ θαυμάζειν, ἀλλ' ὥσπερ πλατάνῳ χειμαζομένους μὲν ὑποτρέχειν κινδυνεύοντας, εὐδίας δὲ περὶ αὐτοὺς γενομένης τίλλειν καὶ κολοῦειν. 5 Τοῦ δὲ Σεριφίου πρὸς αὐτὸν εἰπόντος ὡς οὐ δι' αὐτὸν ἔσχηκε δόξαν, ἀλλὰ διὰ τὴν πόλιν, «Ἀληθῆ λέγεις» εἶπεν «ἀλλ' οὐτ' ἂν ἐγὼ Σεριφίος ὢν ἐγενόμην ἔνδοξος, οὔτε σὺ Ἀθηναῖος.» 6 Ἐτέρου δὲ τινος τῶν στρατηγῶν, ὡς ἔδοξέ τι χρήσιμον διαπεπράχθαι τῇ πόλει, θρασυνομένου πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα καὶ τὰς ἑαυτοῦ ταῖς ἐκείνου πράξεσιν ἀντιπαραβάλλοντος, ἔφη τῇ ἑορτῇ τὴν ὑστεραίαν ἐρίσαι, λέγουσαν ὡς ἐκείνη μὲν ἀσχολιῶν τε μεστὴ καὶ κοπώδης ἐστίν, ἐν αὐτῇ δὲ πάντες ἀπολαύουσι τῶν παρεσκευασμένων σχολάζοντες· τὴν δ' ἑορτὴν πρὸς ταῦτ' εἶπειν «Ἀληθῆ λέγεις· ἀλλ' ἐμοῦ μὴ γενομένης σὺ οὐκ ἂν ἦσθα». «Κάμοῦ τοίνυν» ἔφη «τότε μὴ γενομένου, ποῦ ἂν ἦτε νῦν ὑμεῖς;» 7 Τὸν δ' υἱὸν ἐντροφῶντα τῇ μητρὶ καὶ δι' ἐκείνην ἑαυτῷ σκώπτων ἔλεγε πλείστον τῶν Ἑλλήνων δύνασθαι τοῖς γὰρ μὲν Ἕλλησιν ἐπιτάσσειν Ἀθηναίους, Ἀθηναίους δ' ἑαυτόν, αὐτῷ δὲ τὴν ἐκείνου μητέρα, τῇ μητρὶ δ' ἐκείνον. 8 Ἴδιος δὲ τις ἐν πᾶσι βουλόμενος εἶναι, χωρίον μὲν πιπράσκων ἐκέλευε κηρύττειν ὅτι καὶ γείτονα χρηστὸν ἔχει. 9 Τῶν δὲ μνωμένων αὐτοῦ τὴν θυγατέρα τὸν ἐπιεικῆ τοῦ πλουσίου προκρίνας, ἔφη ζητεῖν ἄνδρα χρημάτων δεόμενον μᾶλλον ἢ χρήματα ἄνδρός. Ἐν μὲν οὖν τοῖς ἀποφθέγμασι τοιοῦτός τις ἦν.

ΚΕΦ. 18

Ἀποφθέγματα τοῦ Θεμιστοκλῆ.

1 Ἀλήθεια, ἦταν τὸ φυσικό του νὰ κυνηγᾷ τὴ δόξα, ἂν πρέπη νὰ κρίνη κανεὶς ἀπὸ ὅσα μνημονεύονται γι' αὐτόν. Ὅταν, λόγου χάρη ἢ πόλη τὸν εἶχε ἐκλέξει ναύαρχο, καμιά ὑπόθεσις οὔτε ἰδιωτικὴ οὔτε δημόσια δὲν ἐνεργοῦσε τὴν καθεμίᾳ στὴν ὥρα τῆς, παρὰ κάθε δουλειᾷ ποῦ τύχαινε νὰ τοῦ παρουσιάζεται, τὴν ἄφηγε μὲ πολλές ἀναβολές γιὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη ποῦ ἦταν νὰ ταξιδέψῃ, καὶ τὸ ἔκανε αὐτό, γιὰ νὰ τὸν βλέπουν τὴν τελευταία στιγμὴ πὼς ἐνεργεῖ συγχρόνως πολλές ὑποθέσεις μαζί καὶ ἔρχεται σ' ἐπαφὴ μὲ λογγῆς λογγῆς ἀνθρώπους, ὥστε νὰ φαίνεται ὅτι εἶναι σπουδαῖος καὶ ἔχει πολὺ μεγάλη δύναμιν.

2 Ὅταν κάποτε παρατηροῦσε κοντὰ στὴ θάλασσα τοὺς νεκροὺς ποῦ τὰ κύματα τοὺς εἶχαν ρίξει ἔξω, καὶ τοὺς εἶδε νὰ φοροῦν χρυσὰ βραχιόλια καὶ περιδέραια, ὁ ἴδιος τὰ προσπέρασε χωρὶς νὰ τοὺς δώσῃ σημασία, ἀλλὰ τὰ ἐδειξε στὸ φίλο του ποῦ τὸν ἀκολουθοῦσε καὶ τοῦ εἶπε: «Πάρ' τα γιὰ σένα, γιατί ἐσύ δὲν εἶσαι ὁ Θεμιστοκλῆς.» 4 Γιὰ τοὺς Ἀθηναίους πάλι ἔλεγε πὼς δὲν τὸν ἐκτιμοῦν καὶ δὲν τὸν θαυμάζουν, παρὰ ὅπως σ' ἓνα πλατάνι σὲ στιγμὴ κακοκαιρίας καὶ κινδύνου προστρέχουν κάτω ἀπὸ τὰ κλαδιά του, μὰ σὰ γίνῃ καλὸς καιρὸς ὀλόγυρά τους, τὸ μαδοῦν καὶ τὸ κόβουν. 5 Σ' αὐτὸν ἀπὸ τὴ Σέριφο πάλι ποῦ τοῦ εἶπε κάποτε πὼς δὲν ἔχει ἀποχτήσει δόξα ἀπὸ προσωπικὴ του ἀξία, παρὰ χάρη στὴν πόλιν ἀπὸ τὴν ὁποία κατάγεται, ὁ Θεμιστοκλῆς τοῦ ἀποκριθῆκε: «Ἀλήθεια λές, μὰ οὔτ' ἐγὼ ἂν ἤμουν ἀπὸ τὴ Σέριφο θὰ γινόμουν ἐνδοξος οὔτ' ἐσύ ἂν ἦσουν Ἀθηναῖος».

6 Ἀκόμη λένε ὅτι, ὅταν ἓνας ἀπὸ τοὺς (νεώτερους) στρατηγούς, νομίζοντας πὼς εἶχε προσφέρει κάποια χρήσιμη ὑπηρεσία στὴν πόλιν, μίλησε μὲ θρασύτητα στὸ Θεμιστοκλῆ καὶ σύγκρινε τίς δικές του πράξεις μὲ τίς πράξεις ἐκείνου, ὁ Θεμιστοκλῆς τοῦ εἶπε ἓνα μῦθος: «Κάποτε φιλονίκησε μὲ τὴ γιορτὴ ἢ ἀκόλουθῆ τῆς μέρα καὶ τῆς ἔλεγε “ἐσύ ὅταν ἔρχεσαι, μὰς φέρνεις ἀναστάτωση καὶ κόπους, ἐνῶ κατὰ τὴ διάρκεια τῆ δική μου οἱ ἀνθρώποι χαίρονται τὰ ὅσα ἔχουν ἐτοιμάσει καὶ ζοῦν ἡσυχᾶ,, Σ' αὐτὰ ἡ γιορτὴ ἀπάντησε: «ἀλήθεια λές μὰ, ἂν δὲν εἶχα γίνεῖ ἐγώ, ἐσύ δὲ θὰ ὑπῆρχες. Καὶ λοιπόν, γιὰ νὰ ἔρῳμε καὶ στὰ δικὰ μας, ἂν τότε δὲν εἶχα γίνεῖ ἐγώ, ποῦ θὰ ἦσατε τώρα ἐσεῖς.» 7 Καὶ γιὰ τὸ γιό του ποῦ ἔκανε τὴ μητέρα του ὅπως ἤθελε καὶ ἐξαιτίας ἐκείνης εἶχε πάρει τὸν ἄερα καὶ τοῦ ἴδιου, ἀστελευόταν καὶ ἔλεγε ὅτι ὁ γιός του εἶχε περισσότερὴ δύναμιν ἀπ' ὅλους τοὺς Ἕλληνας, γιατί τοὺς Ἕλληνας τοὺς κυβερνοῦν οἱ Ἀθηναῖοι, τοὺς Ἀθηναίους αὐτός, αὐτὸν ἡ γυναίκα του καὶ τὴ γυναίκα του ὁ γιός τους. 8 Καὶ πάλι, ἐπειδὴ ἤθελε σὲ ὅλα νὰ ξεχωρίζῃ ὅταν πουλοῦσε κανένα χτήμα, ἔδινε παραγγελία

νά διαλαλήσουν πώς ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔχει καὶ καλὸ γείτονα. 9 Ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ζητοῦσαν τὴ θυγατέρα του σὲ γάμο προτίμησε τὸν πιὸ φρόνιμο καὶ ὄχι τὸν πιὸ πλούσιο καὶ ἔλεγε ὅτι ζητεῖ ἄνθρωπο ποὺ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ χρήματα καὶ ὄχι χρήματα ποὺ ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ ἄνθρωπο. Τέτοιοι ἦταν ὁ Θεμιστοκλῆς, ὅπως δείχνεται σ' αὐτὰ τὰ σοφά του λόγια.

ΚΕΦ. 19

1 Γενόμενος δ' ἀπὸ τῶν πράξεων ἐκείνων, εὐθύς ἐπεχειρεῖ τὴν πόλιν ἀνοικοδομεῖν καὶ τειχιῖζειν, ὡς μὲν ἱστορεῖ Θεόπομπος χρήμασι πείσας μὴ ἐναντιωθῆναι τοὺς ἐφόρους, ὡς δ' οἱ πλείστοι παρακρουσάμενος. 2 Ἦκε μὲν γὰρ εἰς Σπάρτην ὄνομα πρεσβείας ἐπιγραψάμενος· ἐγκαλούντων δὲ τῶν Σπαρτιατῶν ὅτι τειχιῖζουσι τὸ ἄστυ, καὶ Πολυάρχου κατηγοροῦντος ἐπίτηδες ἐξ Αἰγίνης ἀποσταλέντος, ἠρνεῖτο καὶ πέμπειν ἐκέλευεν εἰς Ἀθήνας τοὺς κατοψομένους, ἅμα μὲν ἐμβάλλων τῷ τειχισμῷ χρόνον ἐκ τῆς διατριβῆς, ἅμα δὲ βουλόμενος ἀνθ' αὐτοῦ τοὺς πεμπομένους ὑπάρχειν τοῖς Ἀθηναίοις. 3 Ὁ καὶ συνέβη γνόντες γὰρ οἱ Λακεδαιμόνιοι τὸ ἀληθὲς οὐκ ἠδίκησαν αὐτόν, ἀλλ' ἀδήλως χαλεπαίνοντες ἀπέπεμψαν.

Ἐκ δὲ τούτου τὸν Πειραιᾶ κατεσκευάζε, τὴν τῶν λιμένων εὐφυῖαν κατανοήσας καὶ τὴν πόλιν ὅλην ἀρμοστούμενος πρὸς τὴν θάλατταν, καὶ τρόπον τινὰ τοῖς παλαιοῖς βασιλεῦσι τῶν Ἀθηναίων ἀντιπολιτευόμενος. 4 Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ὡς λέγεται πραγματευόμενοι τοὺς πολίτας ἀποσπάσαι τῆς θαλάττης καὶ συνεδίσαι ζῆν μὴ πλέοντας, ἀλλὰ τὴν χώραν φυτεύοντας, τὸν περὶ τῆς Ἀθηναῶν διέδωσαν λόγον, ὡς ἐρίσαντα περὶ τῆς χώρας Ποσειδῶνα δείξασα τὴν μορίαν τοῖς δικασταῖς ἐνίκησεν. Θεμιστοκλῆς δ' οὐχ ὥσπερ Ἀριστοφάνης ὁ κωμικός φῆσι τῇ πόλει «τὸν Πειραιᾶ προσέμαζεν», ἀλλὰ τὴν πόλιν ἐξῆψε τοῦ Πειραιῶς καὶ τὴν γῆν τῆς θαλάττης· 5 ὅθεν καὶ τὸν δῆμον ἠῤῥῆσε κατὰ τῶν ἀρίστων καὶ θράσους ἐνέπλησεν, εἰς ναύτας καὶ κελευστάς καὶ κυβερνήτας τῆς δυνάμεως ἀφικομένης. 6 Διὸ καὶ τὸ βῆμα τὸ ἐν Πυκνὶ πεπονημένον ὥστ' ἀποβλέπειν πρὸς τὴν θάλατταν ὕστερον οἱ τριάκοντα πρὸς τὴν χώραν ἀπέστρεψαν, οἰόμενοι τὴν μὲν κατὰ θάλατταν ἀρχὴν γενέσιν εἶναι δημοκρατίας, ὀλιγαρχία δ' ἤπτον δυσχεραίνειν τοὺς γεωργοῦντας.

ΚΕΦ. 19

Ἡ ἀνοικοδόμησις.

1 Ἀμέσως ἔπειτα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ κατορθώματά του, ὁ Θεμιστοκλῆς ἄρχισε νὰ ἀνοικοδομῇ καὶ νὰ περιτειχιζῇ τὸν πόλη. Καί, ὅπως ἐξιστορεῖ ὁ Θεόπομπος, ἔπεισε μὲ δωροδοκία τοὺς ἐφόρους τῆς Σπάρτης νὰ μὴν ἐναντιωθοῦν στὴν ἀνοικοδόμησι καθὼς ὅμως λένε οἱ περισσότεροι, τὸ πέτυχε αὐτό, γιὰ τὸν παραπλάνησε. 2 Ἦρθε δηλαδὴ στὴ Σπάρτη μὲ τὸν τίτλο τάχα τοῦ πρεσβευτῆ καί, ὅταν οἱ Σπαρτιάτες τοῦ ἔκαναν παράπονα ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι περιτειχιζοῦν τὴν πόλη τῆς Ἀθήνας, καὶ ὁ Πολύαρχος ποὺ εἶχε ἔρδει ἐπίτηδες ἀπὸ τὴν Αἴγινα κατηγοροῦσε γι' αὐτὸ τοὺς Ἀθηναίους, ὁ Θεμιστοκλῆς ἀνήγγηκε ὅτι γίνεται τέτοιο πράγμα καὶ τοὺς κάλεσε νὰ στείλουν στὴν Ἀθήνα ἀνθρώπους ποὺ θὰ βεβαιωθοῦν μὲ τὰ ἴδια τοὺς τὰ μάτια. Ἦθελε μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο καὶ νὰ δώσῃ καιρὸ στὸν περιτειχισμὸ καὶ νὰ κρατήσουν οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς ἀποσταλμένους ὡς ὁμήρους, ποὺ θὰ ἦταν ἐγγύγησι γι' αὐτόν. Ἔτσι καὶ ἔγινε. 3 Γιατί, ὅταν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔμαθαν τὴν ἀλήθεια, δὲν τὸν πείραξαν, παρὰ ἔκρυψαν τὴ δυσαρέσκειά τους καὶ τὸν ἄφησαν νὰ φύγῃ. Ἐπειτα ὁ Θεμιστοκλῆς ὀχύρωνε καὶ τὸν Πειραιᾶ, γιὰ εἶχε καταλάβει τὰ φυσικὰ πλεονεκτήματα ποὺ εἶχαν τὰ λιμάνια του καὶ ἤθελε νὰ προσκολλήσῃ ὀλόκληρη τὴν πόλη μὲ τὴ θάλασσα, μὲ κάποιον τρόπο δηλαδὴ εἶχε πολιτικὴ ἀντίθετη ἀπὸ ἐκεῖνη ποὺ εἶχαν οἱ παλαιοὶ βασιλεῖς τῶν Ἀθηναίων. 4 Ἐκεῖνοι, καθὼς λέγεται, προσπαθοῦσαν νὰ ἀποσπᾶσουν τοὺς πολῖτες ἀπὸ τὴ θάλασσα καὶ νὰ τοὺς συνηθίσουν νὰ ζοῦν ὄχι σὰ ναυτικοὶ παρὰ σὰν ἀγρότες καὶ γι' αὐτὸ ἄφησαν νὰ διαδοθῇ ὁ θρύλος γιὰ τὴν Ἀθηνᾶ, πὼς, ὅταν φιλονίκησε μαζί της ὁ Ποσειδῶνας, αὐτὴ παρουσίασε τὴν ἱερὴ ἑλιά στοὺς δικαστὲς καὶ τὸν νίκησε. Ἀντίθετα, ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν «ἐζύμωσε τὸν Πειραιᾶ» μὲ τὴν Ἀθήνα, καθὼς λέει ὁ Ἀριστοφάνης ὁ κωμικός, παρὰ τὴν Ἀθήνα τὴν ἔδεσε μὲ τὸν Πειραιᾶ καὶ τὴ στεριά μὲ τὴ θάλασσα. 5 Ἔτσι καὶ τὰ δικαιώματα τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ τὰ αὔξησε ἀπέναντι τῶν ἀριστοκρατικῶν, καὶ τοὺς γέμισε θάρρος, γιὰ τὴν πολιτικὴ ἐξουσία τὴν πῆραν στὰ χέρια τους οἱ ναῦτες καὶ οἱ καπετάνιοι καὶ οἱ καραβοκώρηδες. 6 Γι' αὐτὸ καὶ τὸ βῆμα ποὺ εἶχε στηθῆ στὴν Πνύκα ἔτσι, ὥστε νὰ βλέπῃ πρὸς τὴ θάλασσα, ἀργότερα οἱ τριάντα τύραννοι τὸ ἔστρεψαν πρὸς τὴν ξηρὰ, γιὰ τὴ νόμιζαν ὅτι ἡ θαλάσσια κυριαρχία εἶναι ἡ μάνα τῆς δημοκρατίας, ἐνῶ ἡ ὀλιγαρχία εἶναι λιγότερο δυσάρεστη στοὺς γεωργούς.

ΚΕΦ. 20

1 Θεμιστοκλῆς δὲ καὶ μεῖζόν τι περὶ τῆς ναυτικῆς διενοήθη δυνάμεως. Ἐπεὶ γὰρ ὁ τῶν Ἑλλήνων στόλος ἀπηλλαγμένου Ξέρξου κατήρεν εἰς Παγασὰς καὶ διεχειμάζε, δημηγορῶν ἐν τοῖς Ἀθηναίοις ἔφη τινὰ πράξιν ἔχειν ὠφέλιμον μὲν αὐτοῖς καὶ σωτήριον, ἀπόρρητον δὲ πρὸς τοὺς πολλοὺς. 2 Τῶν δ' Ἀθηναίων Ἀριστείδη φράσαι μόνῳ κελυόντων, κἂν ἐκεῖνος δοκιμάσῃ περαίνειν, ὁ μὲν Θεμιστοκλῆς ἔφρασε τῷ Ἀριστείδῃ τὸ νεώριον ἐμπρῆσαι διανοεῖσθαι τῶν Ἑλλήνων ὁ δ' Ἀριστείδης εἰς τὸν δῆμον προσελθὼν ἔφη τῆς πράξεως ἦν διανοεῖται πράττειν ὁ Θεμιστοκλῆς μηδεμίαν εἶναι μῆτε λυσιτελεστέραν μῆτ' ἀδικωτέραν. Οἱ μὲν οὖν Ἀθηναῖοι διὰ ταῦτα παύσασθαι τῷ Θεμιστοκλεῖ προσέταξαν.

3 Ἐν δὲ τοῖς Ἀμφικτυονικοῖς συνεδρίοις τῶν Λακεδαιμονίων εἰσηγουμένων ὁπῶς ἀπειργῶνται τῆς Ἀμφικτυονίας αἰμὴ συμμαχήσασαι κατὰ τοῦ Μήδου πόλεις, φοβηθεὶς μὴ Θετταλοὺς καὶ Ἀργεῖους ἔτι δὲ Θηβαίους ἐκβαλόντες τοῦ συνεδρίου παντελῶς ἐπικρατήσωσι τῶν ψήφων καὶ γένηται τὸ δοκοῦν ἐκεῖνοις, συνεῖπε ταῖς πόλεσι καὶ μετέδρασε τὰς γνώμας τῶν πυλαγόρων, διδάξας ὡς τριάκοντα καὶ μία μόναι πόλεις εἰσὶν αἱ τοῦ πολέμου μετασχοῦσαι, καὶ τούτων αἱ πλείεσται παντάπασι μικραί· 4 δεινὸν οὖν εἰ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος ἐκσπόνδου γενομένης ἐπὶ ταῖς μεγίσταις δυσὶν ἢ τρισὶ πόλεσιν ἔσται τὸ συνέδριον. Ἐκ τούτου μὲν οὖν μάλιστα τοῖς Λακεδαιμονίοις προσέκρουσε· διὸ καὶ τὸν Κίμωνα προήγον ταῖς τιμαῖς, ἀντίπαλον ἐν τῇ πολιτείᾳ τῷ Θεμιστοκλεῖ καθιστάντες.

ΚΕΦ. 20

Ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ὁ Ἀριστείδης ὁ δίκαιος. Ἡ ἀμφικτυονία.

1 Ὁ Θεμιστοκλῆς σκέφτηκε καὶ κάτι ἄλλο πιὸ βαρὺ γιὰ νὰ ἐξασφάλισῃ τὴ ναυτικὴ ὑπεροχὴ τῶν Ἀθηναίων. Ὅταν ὁ ἑλληνικὸς στόλος μετὰ τὴ φυγὴ τοῦ Ξέρξη εἶχε ἀγκυροβολήσει στὶς Παγασές καὶ ἔμενε ἐκεῖ τὸ χειμῶνα, ὁ Θεμιστοκλῆς σὲ μιὰν ἀγόρευσὴ του πρὸς τοὺς Ἀθηναίους εἶπε ὅτι ἔχει στὸ νοῦ του νὰ κάμῃ κάτι πολὺ ὠφέλιμο καὶ σωτήριο γι' αὐτούς, ἀλλὰ μυστικὸ γιὰ τοὺς πολλοὺς. 2 Τότε οἱ Ἀθηναῖοι, τοῦ ἔδωσαν ἐντολὴ νὰ τὸ πῆ μόνο στὸν Ἀριστείδη καί, ἂν ἐκεῖνος τὸ βρῆ σωστό, νὰ τὸ δάλουν σ' ἐνέργεια. Ὁ Θεμιστοκλῆς λοιπὸν ἀνακοίνωσε στὸν Ἀριστείδη ὅτι αὐτὸ ποὺ σκέφτηκε εἶναι: νὰ πᾶνε νὰ κάψουν τὸ στόλο τῶν ἄλλων Ἑλλήνων στὶς Παγασές. Καὶ ὁ Ἀριστείδης παρουσιάστηκε στὴν ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου καὶ εἶπε ὅτι ἀπὸ τὴν πράξη αὐτὴ ποὺ σκέφτεται νὰ κάμῃ ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἄλλη οὔτε πιὸ ὠφέλιμη οὔτε ὅμως πιὸ ἀδικη. Οἱ Ἀθηναῖοι, ὅταν ἀκουσαν

αὐτά, ἔδωσαν ἐντολὴ στὸ Θεμιστοκλῆ νὰ μὴν προχωρήσῃ σὲ τέτοια ἐνέργεια.

3 Στ' ἀμφικτυονικὰ συνέδρια οἱ Λακεδαιμόνιοι πρότειναν νὰ ἀποκλειστοῦν ἀπὸ τὴν Ἀμφικτυονία οἱ πόλεις ποὺ δὲν συμπολέμησαν ἐναντίον τῶν Μήδων. Ὁ Θεμιστοκλῆς ὅμως φοβήθηκε μήπως οἱ Λακεδαιμόνιοι μ' αὐτὸ, τὸν τρόπο βγάζοντας ἀπὸ τὴ μέσῃ τοὺς Θεσσαλοὺς καὶ τοὺς Ἀργεῖους, ἀκόμη καὶ τοὺς Θηβαίους, γίνουσι κύριοι ὅλων τῶν ψήφων τοῦ συνεδρίου καὶ κάνουν ὅ,τι θέλουν. Γιὰ τοῦτο μίλησε καὶ αὐτὸς ὑπερασπίζοντας τὶς πόλεις καὶ κατάφερε νὰ ἀλλάξῃ τὶς γνώμες τῶν πυλαγόρων (τῶν ἀντιπροσώπων), γιατί ἀπόδειξε ὅτι μόνο τριάντα μία πόλεις εἶναι ἐκεῖνες ποὺ πῆραν μέρος στὸν πόλεμο καὶ οἱ περισσότερες ἀπ' αὐτὲς ὀλωσθιόλου μικρές· 4 θὰ εἶναι λοιπὸν ἐπικίνδυνον -ἐλεγε- ἂν ἀποκλειστῇ ὅλη ἢ ἄλλη Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν Ἀμφικτυονία καὶ περιοριστῇ τὸ συνέδριο στὴν ἐξουσία τῶν δύο ἢ τριῶν μεγάλων πόλεων. Ἐξαιτίας αὐτοῦ ὁ Θεμιστοκλῆς ἔγινε πολὺ μισητὸς στοὺς Λακεδαιμονίους καὶ γι' αὐτὸ προσπαθοῦσαν νὰ προωθήσουν τὸν Κίμωνα στὴν ἐκτίμησιν τοῦ λαοῦ, κἀνοντάς τον πολιτικὸ ἀντίπαλο τοῦ Θεμιστοκλῆ.

ΚΕΦ. 21

1 Ἦν δὲ καὶ τοῖς συμμάχοις ἐπαχθῆς περιπλέων τε τὰς νήσους καὶ χρηματιζόμενος ἀπ' αὐτῶν· οἷα καὶ πρὸς Ἀνδρίους ἀργύριον αἰτοῦντά φησιν αὐτὸν Ἡρόδοτος εἰπεῖν τε καὶ ἀκοῦσαι. 2 Δύο γὰρ ἦκειν ἔφη θεοὺς κομιζῶν, Πειθῶ καὶ Βίαν· οἱ δ' ἔφασαν εἶναι καὶ παρ' αὐτοῖς θεοὺς μεγάλους δύο, Πενίαν καὶ Ἀπορίαν, ὑφ' ὧν κωλύεσθαι δοῦναι χρήματα ἐκεῖνω.

3 Τιμοκρέων δ' ὁ Ῥόδιος μελοποιὸς ἐν ἄσματι καδάπτεται πικρότερον τοῦ Θεμιστοκλέους, ὡς ἄλλους μὲν ἐπὶ χρήμασι φυγάδας διαπραξαμένου κατελθεῖν, αὐτὸν δὲ ξένον ὄντα καὶ φίλον προεμένου δι' ἀργύριον. 4 Λέγει δ' οὕτως·

«Ἄλλ' εἰ τὴ γὰρ Πausανίαν ἦ καὶ τὴ γὰρ Ἐάνδιππον αἰνεῖς
ἦ τὴ γὰρ Λευτυχίδα, ἐγὼ δ' Ἄριστείδα ἐπαινέω
ἄνδρ' ἱερᾶν ἀπ' Ἀθανᾶν
ἐλθεῖν ἕνα λῶστον· ἐπεὶ Θεμιστοκλέα γ' ἤγχαρε Λατῶ,
ψεύσταν, ἄδικον, προδόταν, ὅς Τιμοκρέοντα ξείνον ἔοντα
ἀργυρίοισι κυβαλικοῖσι πεισθεῖς οὐ κατᾶγεν
εἰς πατρίδα Ἰάλυσον,

λαβών δὲ τρί' ἀργυρίου τάλαντ' ἔβα πλέων εἰς ὄλεθρον,
τοὺς μὲν κατάγων ἀδίκως, τοὺς δ' ἐκδιώκων, τοὺς δὲ καίνων.
Ἀργυρίου δ' ὑπόπλευς, Ἴσθμοῖ γελοιῶς πανδόκευε ψυχρὰ κρέα
παρέχων
οἱ δ' ἥσδιον κηϋχοντο μὴ ὦραν Θεμιστοκλέος γενέσθαι».

5 Πολὺ δ' ἀσελγεστέρα καὶ ἀναπεπταμένη μᾶλλον εἰς τὸν
Θεμιστοκλέα βλασφημία χρῆται μετὰ τὴν φυγὴν αὐτοῦ καὶ τὴν
καταδίκην ὁ Τιμοκρέων, ἄσμα ποιήσας οὗ ἐστὶν ἀρχή·

6 «Μοῦσα, τοῦδε τοῦ μέλεος
κλέος ἀν' Ἑλλανας τίθει,
ὡς εἰσικός καὶ δίκαιον.»

7 Λέγεται δ' ὁ Τιμοκρέων ἐπὶ μηδισμῶ φυγεῖν συγκαταψηφισαμένου
τοῦ Θεμιστοκλέους. Ὡς οὖν ὁ Θεμιστοκλῆς αἰτίαν ἔσχε μηδίξειν, ταυτ'
ἔποίησεν εἰς αὐτόν·

«Οὐκ ἄρα Τιμοκρέων μόνος
Μήδοισιν ὀρκιατομεῖ,
ἀλλ' ἐντὶ κᾶλλοι δὴ πονηροί·
οὐκ ἐγὼ μόνα κόλουρις·
ἐντὶ κᾶλλαι ἀλώπεκες.»

ΕΞΟΣΤΡΑΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΙΩΞΗ ΤΟΥ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗ (Κεφ. 21 - 23)

ΚΕΦ. 21

Παράπονα καὶ κατηγορίες.

1 Ἀλλὰ καὶ στοὺς συμμάχους ἔγινε δυσάρεστος ὁ Θεμιστοκλῆς,
γιατὶ περιόδευε τὰ νησιά καὶ ζητοῦσε ἀπ' αὐτὰ νὰ τοῦ δύνουν χρήματα.
Ἔτσι, λόγου χάρη, καθὼς διηγεῖται ὁ Ἡρόδοτος, ὅταν ὁ Θεμιστοκλῆς
πῆγε στὴν Ἄνδρο νὰ ζητήσῃ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ χρήματα, εἶπε καὶ ἄκουσε
τὰ ἀκόλουθα. 2 Εἶπε πὼς ἔρχεται φέρνοντας μαζί του δύο θεούς, τὴν
Πειθὼ καὶ τὴ Βία καὶ ἐκεῖνοι τοῦ ἀποκρίθησαν ὅτι καὶ αὐτοὶ ἔχουν δύο
μεγάλους θεούς, τὴν Πενία καὶ τὴν Ἀπορία, πού τοὺς ἐμποδίζουν νὰ τοῦ
δώσουν χρήματα.

3 Και ὁ Τιμοκρέων, ὁ λυρικός ποιητής ἀπὸ τῆ Ρόδο, σ' ἓνα του τραγούδι κατηγορεῖ μὲ πολλὴ πίκρα τὸ Θεμιστοκλῆ, γιατί τάχα ἄλλους ἐξορίστους μὲ δωροδοκίες τοὺς βοήθησε νὰ γυρίσουν στὴν πατρίδα τους, ἐνῶ αὐτὸν ποὺ ἦταν γνώριμός του ἀπὸ φιλοξενία καὶ φίλος του, τὸν ἄφηγε στὴν ἐξορία χάρη στὸ χρῆμα.

4 Καὶ λέει αὐτά:

«Τὸν Πausanία ἐσὺ παιναῖς; Παιναῖς τὸν Ἐάνθιππο ἴσως;

Τὸ Λεωτυχίδῃ; Ἐγὼ παινώ τὸν Ἄριστείδῃ, ποὺ ἄλλος δὲν ἦρθε ἐδῶ τόσο καλὸς ἀπ' τὴν ἱερὴν Ἀθήνα

γιατὶ ἡ Αἰτῶ πολὺ μισεῖ τὸν ψεύτη, τὸν προδότη,
τὸν ἄδικο Θεμιστοκλῆ, ποὺ ἄτιμο πῆρε χρῆμα
κι ἔτσι τὸν Τιμοκρέοντα, ποὺ φίλος του ἦταν, πίσω
δὲν ἔφερε στὸν τόπο του, τὴν Ἰάλυσο ναί, τρία
πῆρε ἀσημένια τάλαντα καὶ πάει μὲ τὸ καράβι,
πάει στὰ τσακίσματα ἄδικο στὸν τόπο του ἄλλον πῆγε,
ἄλλον μακριὰ τὸν ἐδιώξε καὶ σκότωσε ἄλλους πάλι.
Μὲ τρόπο ποὺ εἶναι νὰ γελάς, αὐτὸς γεμάτος χρῆμα,
φίλευε κόσμος στὸν Ἰσθμό τὰ κρέατα ἦταν κρύα
κι εὐχονταν ὅσοι τὰ τρωγαν: νὰ μὴν τὸν βρῆ ἄλλος χρόνος!»

5 Ἀλλὰ πολὺ πιὸ ἀσυγκράτητες καὶ πιὸ ἀνοιχτές θρисиές γιὰ τὸ Θεμιστοκλῆ μετὰ τὴν ἐξορία καὶ τὴν καταδίκη του μεταχειρίζεται ὁ Τιμοκρέων. Εἶχε συνθέσει τότε ἓνα τραγούδι ποὺ ἀρχίζε ἔτσι:

6 «Μούσα, αὐτὸ τὸ τραγούδι μου κάμε
στὴν Ἑλλάδα νὰ γίνῃ γνωστό,
ὅπως πρέπει, ὅπως εἶναι σωστό».

7 Λέγεται ἀκόμη ὅτι ὁ Τιμοκρέων ἐξορίστηκε μὲ τὴν κατηγορία τοῦ μηδισμού καὶ ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς βοήθησε στὴν καταδίκη του. Ὅταν ὅμως ἀργότερα κατηγορήθηκε καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς πῶς εἶναι μὲ τὸ μέρος τῶν Μήδων, ἔγραψε γι' αὐτὸν τούτους τοὺς στίχους:

«Ὁ Τιμοκρέοντα, λοιπόν, δὲν εἶναι μόνος
ποὺ πῆγε μὲ τοὺς Μήδους,
τέτοιοι εἶναι κι ἄλλοι πονηροί:
δὲν εἶμαι ἢ μόνη κοψονούρα ἐγώ,
εἶν' κι ἄλλες ἀλεπούδες.»

ΚΕΦ 22

1 Ἡδὴ δὲ καὶ τῶν πολιτῶν διὰ τὸ φθονεῖν ἡδέως τὰς διαβολὰς προσιεμένων, ἠναγκάζετο λυπηρὸς εἶναι τῶν αὐτοῦ πράξεων πολλάκις ἐν τῷ δήμῳ μνημονεύων καὶ πρὸς τοὺς δυσχεραίνοντας· «Τί κοπιᾶτε» εἶπεν «κύπῳ τῶν αὐτῶν πολλάκις εὖ πάσχοντες;» 2 Ἠνίασε δὲ τοὺς πολλοὺς καὶ τὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν εἰσάμενος, ἦν Ἀριστοβούλην μὲν προσηγόρευσεν ὡς ἄριστα τῇ πόλει καὶ τοῖς Ἑλλησι βουλευσάμενος, πλησίον δὲ τῆς οἰκίας κατεσκεύασεν ἐν Μελίτῃ τὸ ἱερὸν οὗ νῦν τὰ σώματα τῶν θανατουμένων οἱ δήμιοι προβάλλουσι καὶ τὰ ἱμάτια καὶ τοὺς βρόχους τῶν ἀπαγχονμένων καὶ καθαιρεθέντων ἐκφέρουσιν. 3 Ἐκεῖτο δὲ καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους εἰκότιον ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀριστοβούλης ἔτι καθ' ἡμᾶς καὶ φαίνεται τις οὐ τὴν ψυχὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ὄψιν ἡρωικῶς γενόμενος.

4 Τὸν μὲν οὖν ἐξοστρακισμὸν ἐποιήσαντο κατ' αὐτοῦ κολοῦντες τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν ὑπεροχὴν, ὥσπερ εἰώθεσαν ἐπὶ πάντων οὓς ᾤοντο τῇ δυνάμει βαρεῖς καὶ πρὸς ἰσότητά δημοκρατικὴν ἀσυμμέτρους εἶναι. 5 Κόλασις γὰρ οὐκ ἦν ὁ ἐξοστρακισμὸς, ἀλλὰ παραμυθία φθόνου καὶ κουφισμὸς ἡδομένου τῷ ταπεινοῦν τοὺς ὑπερέχοντας καὶ τὴν δυσμένειαν εἰς ταύτην τὴν ἀτιμίαν ἀποπνέοντος.

ΚΕΦ. 22

Ὁ ἐξοστρακισμὸς.

1 Στὸ τέλος, ἐπειδὴ καὶ οἱ συμπολίτες τοῦ ἄρχισαν νὰ τὸν φθονοῦν καὶ νὰ δέχωνται εὐχάριστα τὶς διαβολὰς ἐναντίον του, ὁ Θεμιστοκλῆς βρισκόταν στὴν ἀνάγκη νὰ γίνεταὶ ὀχληρὸς, ὑπενθυμίζοντας πολλὰς φορὰς δημόσια τὰ ὅσα ἔκαμε. Καὶ σ' ἐκείνους ποὺ δυσφοροῦσαν γι' αὐτὸ εἶπε κάποτε: «Γιατί πειράζεστε ποὺ σᾶς εὐεργετοῦν οἱ ἴδιοι ἄνθρωποι πολλὰς φορὰς;» 2 Ἀλλὰ στενοχώρησε τὸ λαὸ ἀκόμη καὶ ὅταν ἴδρυσε τὸ ναὸ τῆς Ἀρτεμῆς, ποὺ τὴν ὀνόμασε Ἀριστοβούλη, γιατί πίστευε πὼς αὐτὸς ἔδωσε ἄριστες συμβουλὰς στὴν πόλη καὶ στοὺς Ἑλληνας· καὶ ἔχτισε αὐτὸ τὸ ναὸ κοντὰ στὸ σπίτι του στὴ Μελίτῃ, ἐκεῖ ὅπου σήμερα οἱ δήμιοι ρίχνουν τὰ σώματα τῶν καταδικασμένων σὲ θάνατο καὶ παίρνουν τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ σκοινιά τῶν κρεμασμένων, ὅταν τοὺς κατεβάξουν ἀπὸ τὴν ἀγγόνη. 3 Ἰπάρχει μάλιστα στὸ ναὸ τῆς Ἀριστοβούλης καὶ ἓνα μικρὸ ἄγαλμα τοῦ Θεμιστοκλῆ ποὺ βρίσκεται ὡς σήμερα καὶ μᾶς

δείχνει έναν άνθρωπο που είχε όχι μόνο ψυχή παρά και μορφή ήρωική.

4 Τὸν ἐξοστρακισμό ἵπτον τοῦ Θεμιστοκλῆ τὸν ἀποφάσισαν οἱ Ἀθηναῖοι, θέλοντας νὰ περιορίσουν τὴν πολιτικὴ δύναμη καὶ τὴν ὑπεροχὴ του, ὅπως συνήθιζαν νὰ κάνουν γιὰ ὅλους ἐκείνους ποὺ νόμιζαν ὅτι ἀποχοῦσαν δύναμη μεγάλη καὶ ἀσυμβίβαστη πρὸς τὴν ἰσότητα ποὺ ἀπαιτεῖ ἡ δημοκρατία. 5 Γιατὶ ὁ ἐξοστρακισμὸς δὲν ἦταν τιμωρία, παρὰ ἱκανοποίηση καὶ κατευνασμὸς τοῦ φθόνου, ποὺ βρῖσκει εὐχαρίστηση νὰ ταπεινῶνῃ τοὺς ξεχωριστοὺς καὶ ξεδυμαίνει μὲ αὐτὴ τὴν ἀτίμωση.

ΚΕΦ. 23

1 Ἐκπεσόντος δὲ τῆς πόλεως αὐτοῦ καὶ διατρίβοντος ἐν Ἄργει, τὰ περὶ Πausανίαν συμπεσόντα κατ' ἐκείνου παρέσχε τοῖς ἐχθροῖς ἀφορμὰς. Ὁ δὲ γραψάμενος αὐτὸν προδοσίας Λεωδῶτης ἦν ὁ Ἀλκμαίωνος Αργυλῆθεν, ἅμα συνεπαιτιωμένων τῶν Σπαρτιατῶν. 2 Ὁ γὰρ Πausανίας πράττων ἐκεῖνα δὴ τὰ περὶ τὴν προδοσίαν πρότερον μὲν ἀπεκρύπτετο τὸν Θεμιστοκλέα καίπερ ὄντα φίλον ὡς δ' εἶδεν ἐκπεπτωκότα τῆς πολιτείας καὶ φέροντα χαλεπῶς, ἐθάρρησεν ἐπὶ τὴν κοινωνίαν τῶν πρᾶσσομένων παρακαλεῖν, γράμματα τοῦ βασιλέως ἐπιδεικνύμενος αὐτῷ καὶ παροξύνων ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας ὡς πονηροὺς καὶ ἀχαρίστους. 3 Ὁ δὲ τὴν μὲν δέησιν ἀπετρέψατο τοῦ Πausανίου καὶ τὴν κοινωνίαν ὅλως ἀπέπειπατο, πρὸς οὐδένα δὲ τοὺς λόγους ἐξήνεγκεν οὐδὲ κατεμήνησε τὴν πράξιν, εἴτε παύσεσθαι προσδοκῶν αὐτὸν εἴτ' ἄλλως καταφανῆ γενήσεσθαι σὺν οὐδενὶ λογισμῷ πραγμάτων ἀτόπων καὶ παραβόλων ὀρεγόμενον. 4 Οὕτω δὲ τοῦ Πausανίου θανατωθέντος, ἐπιστολαὶ τινες ἀνευρεθεῖσαι καὶ γράμματα περὶ τούτων εἰς ὑποψίαν ἐνέβαλον τὸν Θεμιστοκλέα καὶ κατεβόων μὲν αὐτοῦ Λακεδαιμόνιοι, κατηγοροῦν δ' οἱ φθονοῦντες τῶν πολιτῶν, οὐ παρόντος, ἀλλὰ διὰ γραμμάτων ἀπολογουμένου μάλιστα ταῖς προτέrais κατηγορίαις. 5 Διαβαλλόμενος γὰρ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν πρὸς τοὺς πολίτας ὡς ἄρχειν μὲν αἰεὶ ζητῶν, ἄρχεσθαι δὲ μὴ πεφυκῶς μηδὲ βουλόμενος, οὐκ ἂν ποτε βαρβάρους αὐτὸν οὐδὲ πολεμίους ἀποδόσθαι μετὰ τῆς Ἑλλάδος. 6 Οὐ μὴν ἀλλὰ συμπεισθεῖς ὑπὸ τῶν κατηγορούντων ὁ δῆμος ἐπεμφεν ἄνδρας οἷς εἶρητο συλλαμβάνειν καὶ ἀνάγειν αὐτὸν κριθισόμενον ἐν τοῖς Ἕλλησιν.

ΚΕΦ. 23

Κατηγορία ἐσχάτης προδοσίας.

1 Όταν εξορίστηκε από την πατρίδα του ο Θεμιστοκλής και τον καιρό που έμεινε στο Άργος, τα όσα έγιναν τότε με τον Πausανία έδωσαν νέες άφορμές στους έχθρους του να τον κατηγορήσουν. Αυτός που τον κατάγγειλε για προδοσία ήταν ο Λεωβώτης ο γιός του Άλκμαιώνα από το δήμο της Αργυλής, συγχρόνως όμως τον κατηγορούσαν και οι Σπαρτιάτες. 2 Γιατί ο Πausανίας, όταν σχεδίαζε εκείνη τη γνωστή προδοσία του, στην αρχή έχρυβε τα σχέδιά του από το Θεμιστοκλή, αν και ήταν φίλος του. Όταν όμως τον είδε εξορισμένο από την πόλη του και άγαναχτισμένο, πήρε το θάρρος και του πρότεινε να συμπράξει και αυτός στις ενέργειές του. Του έδειξε μάλιστα και έγγραφα του βασιλιά των Περσών και τον εξερέδιζε έναντίον των Ελλήνων, λέγοντας πως είναι κακοί και άχάριστοι. 3 Αυτός όμως δέχτηκε την πρόταση του Πausανία και αρνήθηκε ολότελα τη συμμετοχή του, μα σε κανέναν δε φανέρωνε όσα του είπε ούτε κατάγγειλε την πράξη, γιατί πίστευε ή πως ο Πausανίας θα σταματήσει μόνος του κάθε άλλη ενέργειά του ή πως με άλλο τρόπο θα φανερωθή, αφού επίζητούσε πράγματα παράδοξα και επικίνδυνα.

4 Όταν όμως ύστερ' απ' αυτά ο Πausανίας θανατώθηκε, βρέθηκαν μερικές επιστολές και έγγραφα σχετικά με τις ενέργειές του αυτές που γεννούσαν ύποψίες για το Θεμιστοκλή. Και φώναζαν έναντίον του οι Λακεδαιμόνιοι και τον κατηγορούσαν όσοι συμπολίτες του τον φθονούσαν, ενώ αυτός δεν ήταν παρών και αναγκάζοταν να απολογηται με έγγραφες εκθέσεις με τις όποιες αναιρούσε προπάντων τις προηγούμενες κατηγορίες. 5 Και έγραφε ότι, αφού οι ίδιοι οι αντίπαλοί του τον κατηγορούν προς τους συμπολίτες του πως πάντοτε ζητεί να εξουσιάζη και πως δεν είναι το φυσικό του ούτε και θέλει να βρισκείται κάτω από την εξουσία άλλου, πως θα μπορούσε ποτέ να πουλήση τον έαυτό του μαζί με όλη την Ελλάδα σε χαρβάρους και μάλιστα σ' έχθρους; 6 Μολαταύτα ή εκκλησία του δήμου τελικά πείστηκε από τους κατηγορούς και έστειλε ανθρώπους με την έντολή να τον πιάσουν και να τον φέρουν, για να δικαστή σε κοινό συνέδριο των Ελλήνων.

ΚΕΦ. 24

1 Προαισθόμενος δ' εκείνος εις Κέρκυραν διεπέρασεν, ούσης αυτώ προς την πόλιν ευεργεσίας. Γενόμενος γάρ αυτών κριτής προς Κορινθίους έχόντων διαφοράν, έλυσε την έχθραν είκοσι τάλαντα κρίνας τους Κορινθίους καταβάλειν και Λευκάδα κοινή νέμειν άμφοτέρων άποικον.

2 Ἐκεῖθεν δ' εἰς Ἡπειρον ἔφυγε· καὶ διωκόμενος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Λακεδαιμονίων ἔρριπεν ἑαυτὸν εἰς ἐλπίδας χαλεπὰς καὶ ἀπόρους καταφυγῶν πρὸς Ἄδμητον, ὃς βασιλεὺς μὲν ἦν Μολοσσῶν, δεηθεὶς δέ τι τῶν Ἀθηναίων καὶ προπηλακισθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεμιστοκλέους, ὅτ' ἤκμαζεν ἐν τῇ πολιτείᾳ, δι' ὀργῆς εἶχεν αὐτὸν αἰεὶ καὶ δῆλος ἦν εἰ λάβοι τιμωρησόμενος. 3 Ἐν δὲ τῇ τότε τύχῃ μᾶλλον ὁ Θεμιστοκλῆς φοβηθεὶς συγγενῇ καὶ πρόσφατον φθόνον ὀργῆς παλαιᾶς καὶ βασιλικῆς, ταύτη φέρων ὑπέδηκεν ἑαυτὸν, ἰκέτης τοῦ Ἀδμήτου καταστάς ἰδίῳ τινα καὶ παρηλλαγμένον τρόπον. 4 Ἐχων γὰρ αὐτοῦ τὸν υἱὸν ὄντα παῖδα πρὸς τὴν ἐστίαν προσέπεσε, ταύτην μεγίστην καὶ μόνην σχεδὸν ἀναντίρρητον ἡγουμένον ἰκεσίαν τῶν Μολοσσῶν. 5 Ἐνιοὶ μὲν οὖν Φθίαν τὴν γυναῖκα τοῦ βασιλέως λέγουσιν ὑποθέσθαι τῷ Θεμιστοκλεῖ τὸ ἰκέτευμα τοῦτο καὶ τὸν υἱὸν ἐπὶ τὴν ἐστίαν καθίσαι μετ' αὐτοῦ· τινὲς ὁ αὐτὸν τὸν Ἄδμητον, ὡς ἀφοσιώσαιτο πρὸς τοὺς διώκοντας τὴν ἀνάγκη· δι' ἣν οὐκ ἐκδίδωσι τὸν ἄνδρα, διαθεῖναι καὶ συντραγωδῆσαι τὴν ἰκεσίαν.

6 Ἐκεῖ δ' αὐτῷ τὴν γυναῖκα καὶ τοὺς παῖδας ἐκκλέψας ἐκ τῶν Ἀθηνῶν Ἐπικράτης ὁ Ἀχαρνεὺς ἀπέστειλεν ὄν ἐπὶ τούτῳ Κίμων ὕστερον κρίνας ἐθανάτωσεν, ὡς ἱστορεῖ Στησίμβροτος. 7 Εἶτ' οὐκ οἶδ' ὅπως ἐπιλαθόμενος τούτων ἢ τὸν Θεμιστοκλέα ποιῶν ἐπιλαθόμενον πλεῦσαι φησὶν εἰς Σικελίαν καὶ παρ' Ἰέρωνος αἰτεῖν τοῦ τυράννου τὴν θυγατέρα πρὸς γάμον, ὑπισχνόμενον αὐτῷ τοὺς Ἕλληνας ὑπηκόους ποιήσειν ἀποτρεψαμένου δὲ τοῦ Ἰέρωνος, οὕτως εἰς τὴν Ἀσίαν ἀπάρα.

Ο ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΣΤΗΝ ΕΞΟΡΙΑ (κεφ. 24 - 25)

ΚΕΦ. 24

Στὸ βασιλιά τῶν Μολοσσῶν.

1 Ἐκεῖνος τὸ κατάλαβε καὶ πρόφτασε νὰ περάσῃ στὴν Κέρκυρα, πού ἄλλοτε τὴν εἶχε εὐεργετήσῃ. Γιατί, ὅταν ὀρίστηκε διαιτητὴς τῶν Κερκυραίων πού εἶχαν κάποια διαφορά μὲ τοὺς Κορινθίους, κατάφερε νὰ διαλύσῃ τὴν ἐχθρα τοὺς μὲ τὴν κρίση πού ἐβγάλε νὰ πληρώσουν οἱ Κορινθιοὶ εἴκοσι τάλαντα καὶ νὰ κυβερνοῦν ἀπὸ κοινοῦ τὴ Λευκάδα, πού ἦταν ἀποικία καὶ τῶν δύο λαῶν. 2 Ἀπ' ἐκεῖ πῆγε στὴν Ἡπειρο καί, ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἄρχισαν νὰ τὸν καταδιώκουν, ρίχτηκε σὲ προσπάθειες ἐπικίνδυνες καὶ ἀπελπιστικές. Σκέφτηκε νὰ καταφύγῃ στὴν Ἄδμητο, τὸ βασιλιά τῶν Μολοσσῶν. Αὐτὸς ἄλλοτε εἶχε ζητήσῃ κάτι ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς τοῦ τὸ ἀρνῆθηκε

ύβριστικά, όταν βρισκόταν στην άκμή τῆς πολιτικῆς του δύναμης· γιὰ τοῦτο ὁ Ἄδμητος ἦταν πάντοτε ὀργισμένος ἐναντίον του καὶ ἦταν φανερό πῶς, ἂν τὸν ἐπιανε, θὰ ἔπαιρνε ἐκδίκηση. 3 Ἀλλὰ στὴ δύσκολη θέση ποῦ ἔτυχε νὰ βρεθῆ τότε ὁ Θεμιστοκλῆς, φοβήθηκε περισσότερο τὸν πρόσφατο φθόνο τῶν συμπατριωτῶν του παρὰ τὴν παλιὰ ὀργή τοῦ ξένου βασιλιᾶ καὶ παραδόθηκε στὸ ἔλεός του· ἔγινε ἰκέτης του, ἀλλὰ μ' ἓναν τρόπο ξεχωριστό καὶ ἀσυνήθιστο. 4 Κρατώντας στὴν ἀγκαλιὰ του τὸ γιό τοῦ βασιλιᾶ, ποῦ ἦταν μικρὸ παιδί, γονάτισε μπροστὰ στὴν ἑστία καὶ αὐτὸ τὸ θεωροῦν οἱ Μολοσσοὶ σὰν τὴν πιὸ μεγάλη καὶ σχεδὸν μόνη ἰκεσία ποῦ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὴν ἀρνηθῆ. 5 Μερικοὶ λένε πῶς ἡ Φθία, ἡ γυναίκα τοῦ βασιλιᾶ, ὑπόδειξε στὸ Θεμιστοκλῆ αὐτὸ τὸν τρόπο τῆς ἰκεσίας καὶ πῶς ἡ ἴδια ἔβαλε τὸ γιό της νὰ καθίση μαζί του μπροστὰ στὴν ἑστία. Ἄλλοι πάλι λένε πῶς ὁ ἴδιος ὁ Ἄδμητος, γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ ἐπικαλεσθῆ ἀπέναντι ἐκείνων ποῦ κυνηγοῦσαν τὸ Θεμιστοκλῆ θρησκευτικούς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους ἦταν ἀνάγκη νὰ μὴν τὸν παραδώσῃ, μηχανεύτηκε ἀπὸ πρὶν καὶ ἔπαιξε μαζί του αὐτὴ τὴ σκηνὴ τῆς ἰκεσίας. 6 Ἐκεὶ στὴν Ἠπειρὸ καὶ ὁ Ἐπικράτης ἀπὸ τὶς Ἀχαρνές ἔστειλε κρυφὰ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στὸ Θεμιστοκλῆ τὴ γυναίκα του καὶ τὰ παιδιὰ του. Καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο ὁ Κίμων ἀργότερα τὸν κατάγγειλε καὶ ἔγινε αἰτία νὰ θανατωθῆ, ὅπως ἱστορεῖ ὁ Στήσιμβροτος. 7 Ἐπειτα δὲν ξέρω πῶς, ξεχνώντας αὐτὰ ποῦ ἔγραψε ἢ παριστάνοντας πῶς ὁ Θεμιστοκλῆς ξέχασε ὅλους καὶ ὅλα, γράφει πῶς τράβηξε γιὰ τὴ Σικελία καὶ ζήτησε ἀπὸ τὸν Ἰέρωνα τὸν τύραννο τῆ θυγατέρα του σὲ γάμο μὲ τὴν ὑπόσχεση νὰ φέρῃ τοὺς Ἕλληνας στὴν ἐξουσία του καὶ πῶς, ἐπειδὴ ὁ Ἰέρων ἀρνήθηκε, πέρασε πρὸς τὴν Ἀσία.

ΚΕΦ. 25

1 Ταῦτα δ' οὐκ εἰκός ἐστιν οὕτω γενέσθαι. Θεόφραστος γὰρ ἐν τοῖς Περὶ βασιλείας ἱστορεῖ τὸν Θεμιστοκλέα, πέμψαντος εἰς Ὀλυμπίαν Ἰέρωνος ἵππους ἀγωνιστὰς καὶ σκηνὴν τινα κατασκευασμένην πολυτελῶς στήσαντος, εἰπεῖν ἐν τοῖς Ἕλλησι λόγον ὡς χρὴ τὴν σκηνὴν διαρπάσαι τοῦ τυράννου καὶ κωλύσαι τοὺς ἵππους ἀγωνίσασθαι. 2 Θουκυδίδης δὲ φησι καὶ πλεῦσαι αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἑτέραν καταβάντα θάλατταν ἀπὸ Πύδνης, οὐδενὸς εἰδότης ὅστις εἶη τῶν πλεόντων, μέχρι οὗ πνεύματι τῆς ὀκλάδος εἰς Ἄσσον καταφερομένης ὑπ' Ἀθηναίων πολιιορκουμένην τότε, φοβηθεὶς ἀναδείξειεν ἑαυτὸν τῷ τε ναυκλήρῳ καὶ τῷ κυβερνήτῃ, καὶ τὰ μὲν δεόμενος, τὰ δ' ἀπειλῶν καὶ λέγων ὅτι κατηγορήσοι καὶ καταψεύσειτο

πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ὡς οὐκ ἀγνοοῦντες, ἀλλὰ χρήμασι πεισθέντες ἐξ ἀρχῆς ἀναλάβοιεν αὐτόν, οὕτως ἀναγκάσειε παραπλευσαι καὶ λαβέσθαι τῆς Ἀσίας. 3 Τῶν δὲ χρημάτων αὐτῷ πολλὰ μὲν ὑπεκλαπέντα διὰ τῶν φίλων εἰς Ἀσίαν ἔπλει τῶν δὲ φανερῶν γενομένων καὶ συναχθέντων εἰς τὸ δημόσιον Θεόπομπος μὲν ἑκατὸν τάλαντα, Θεόφραστος δ' ὀγδοήκοντά φησι γενέσθαι τὸ πλῆθος, οὐδὲ τριῶν ἄξια ταλάντων κεκτημένου τοῦ Θεμιστοκλέους πρὶν ἅπτεσθαι τῆς πολιτείας.

ΚΕΦ. 25

Ὁ Θεμιστοκλῆς φεύγει ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.

1 Ἀλλὰ ὅλα αὐτὰ δὲ φαίνεται νὰ ἔγιναν πράγματι ἔτσι. Γιατὶ ὁ Θεόφραστος στὸ βιβλίον του «Περὶ βασιλείας» ἐξιστορεῖ ὅτι, ὅταν ὁ Ἴερωσ ἐστειλε στὴν Ὀλυμπία ἄλογα ἐξασκημένα γιὰ τοὺς ἀγῶνες καὶ ἔστησε μιὰ σκηνὴ μὲ πολλὰ στολίδια, ὁ Θεμιστοκλῆς μίλησε στοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς εἶπε ὅτι πρέπει νὰ καταξেসκίσουν τὴ σκηνὴ τοῦ τυράννου καὶ νὰ ἐμποδίσουν τὰ ἄλογα του νὰ πάρουν μέρος στοὺς ἀγῶνες. 2 Καὶ ὁ Θουκυδίδης λέει ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς, ἀφοῦ κατέβηκε στὴν ἄλλη θάλασσα, δηλαδὴ στὸ Αἰγαῖο, ἔπλευσε ἀπὸ τὴν Πύδνα, χωρὶς κανεὶς ἀπὸ τοὺς συνταξιδιώτες του νὰ ξέρη ποιὸς εἶναι. Ἐπειτα ὅμως, ὅταν τὸ φορτηγὸ πλοῖο μὲ τὸ ὁποῖο ταξίδευε τὸ ἔφερνε σφοδρὸς ἄνεμος πρὸς τὴ Θάσο, πού τότε τὴν πολιορκοῦσαν οἱ Ἀθηναῖοι, ἀναγκάστηκε ἀπὸ φόβο νὰ φανερώσῃ τὴν ταυτότητά του στὸ ναύκληρο καὶ τὸν πλοίαρχο. Καὶ πρῶτα τοὺς παρακαλοῦσε, ἔπειτα τοὺς ἀπειλοῦσε καὶ τοὺς ἔλεγε ὅτι θὰ τοὺς κατηγορήσῃ καὶ θὰ πῆ ψέματα στοὺς Ἀθηναίους πὼς τάχα ἐξαρχῆς τὸν πῆραν μαζί τους ὄχι, γιατί δὲν ἤξεραν ποιὸς εἶναι, παρὰ γιατί δωροδοκῆθηκαν. Ἐτσι τοὺς ἀνάγκασε νὰ παραπλεύσουν τὴ Θάσο καὶ νὰ φτάσουν στὴν Ἀσία. 3 Ἀπὸ τὴν περιουσία του ἕνα μεγάλο μέρος τὸ ἐβγάλαν κρυφὰ οἱ φίλοι του λογαριασμό του καὶ πῆγε στὴν Ἀσία· τὸ ἄλλο μέρος πού ἀνακαλύφθηκε καὶ μεταφέρθηκε στὸ δημόσιο ταμεῖο ἦταν ἑκατὸ τάλαντα, ὅπως λέει ὁ Θεόπομπος, ὀγδόντα, ὅπως λέει ὁ Θεόφραστος, ἐνῶ ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν εἶχε περιουσία πού νὰ ἀξίζη οὔτε τρία τάλαντα ὅταν ἄρχισε νὰ πολιτεύεται.

ΚΕΦ. 26

1 Ἐπεὶ δὲ κατέπλευσεν εἰς Κύμην καὶ πολλοὺς ἤσθετο τῶν ἐπὶ θαλάττῃ παραφυλάττοντας αὐτὸν λαβεῖν, μάλιστα δὲ τοὺς περὶ

Ἐργοτέλη καὶ Πυθόδωρον -ἦν γὰρ ἡ θῆρα λυσιτελὴς τοῖς τὸ κερδαίνειν ἀπὸ παντὸς ἀγαπῶσι, διακοσίων ἐπικεκηρυγμένων αὐτῷ ταλάντων ὑπὸ τοῦ βασιλέως- ἔφυγεν εἰς Αἰγὰς, Αἰολικὸν πολισμάτιον, ὑπὸ πάντων ἀγνοούμενος πλὴν τοῦ ξένου Νικογένους, ὃς Αἰολέων πλείστην οὐσίαν ἐκέκτητο καὶ τοῖς ἄνω δυνατοῖς γνώριμος ὑπῆρχε. 2 Παρὰ τούτῳ κρυπτόμενος ἡμέρας ὀλίγας διέτριψεν· εἶτα μετὰ τὸ δεῖπνον ἐκ θυσίας τινὸς Ὀλβιος ὁ τῶν τέκνων τοῦ Νικογένους παιδαγωγὸς ἔκφρων γενόμενος καὶ θεοφόρητος ἀνεφώνησεν ἐν μέτρῳ ταυτί· 3 «Νυκτὶ φωνήν, νυκτὶ βουλήν, νυκτὶ τὴν νίκην δίδου.» Καὶ μετὰ ταῦτα κατακοιμηθεὶς ὁ Θεμιστοκλῆς ὄναρ ἔδοξεν ἰδεῖν δράκοντα κατὰ τῆς γαστρὸς αὐτοῦ περιελιττόμενον καὶ προσανέροντα τῷ τραχήλῳ· γενόμενον δ' ἄετόν, ὡς ἦψατο τοῦ προσώπου, περιβαλόντα τὰς πτέρυγας ἐξῆραι καὶ κομίζειν πολλὴν ὁδόν, εἶτα χρυσοῦ τινος κηρυκεῖον φανέντος, ἐπὶ τούτῳ στῆσαι βεβαίως αὐτὸν ἀμηχάνου δείματος καὶ ταραχῆς ἀπαλλαγέντα. 4 Πέμπεται δ' οὖν ὑπὸ τοῦ Νικογένους μηχανησαμένου τι τοιοῦδε. Του βαρβαρικοῦ γένους τὸ πολὺ καὶ μάλιστα τὸ Περσικὸν εἰς ζήλοτυπίαν τὴν περὶ τὰς γυναῖκας ἄγριον φύσει καὶ χαλεπὸν ἔστιν. 5 Οὐ γὰρ μόνον τὰς γαμετάς, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀργύρωνήτους ἰσχυρῶς παραφυλάττουσιν, ὡς ὑπὸ μηδενὸς ὀράσθαι τῶν ἐκτός, ἀλλ' οἴκοι μὲν διαιτᾶσθαι κατακεκλειμένας, ἐν δὲ ταῖς ὁδοιπορίαις ὑπὸ σκηναῖς κύκλῳ περιπεφραγμένας ἐπὶ τῶν ἄρμαμαζῶν ὀχεῖσθαι. 6 Τοιαύτης τῷ Θεμιστοκλεῖ κατασκευασθεῖσης ἀπήνης καταδὺς ἐκομίζετο, τῶν περὶ αὐτὸν αἰεὶ τοῖς ἐντυγχάνουσι καὶ πυνθανομένοις λεγόντων ὅτι γύναιον Ἑλληνικὸν ἄγουσιν ἀπ' Ἰωνίας πρὸς τινα τῶν ἐπὶ θύραις βασιλέως.

Ο ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΣΤΗΝ ΑΣΙΑ (Κεφ. 26 - 29)

ΚΕΦ. 26

Στὴν Κύμη τῆς Μ. Ἀσίας

1^ο Όταν προσορμίστηκε καὶ βγήκε στὴν Κύμη κατάλαβε ὅτι πολλοὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ βρίσκονταν στὴν παραλία παραφύλαγαν νὰ τὸν πιάσουν καὶ μάλιστα οἱ ἄνθρωποι τοῦ Ἐργοτέλη καὶ τοῦ Πυθόδωρου, γιατί αὐτὸ τὸ κυνήγι ἦταν ἀρκετὰ προσοδοφόρο γιὰ ἐκείνους τουλάχιστο ποὺ ἀγαποῦν νὰ κερδίζουν μὲ κάθε τρόπο, ἀφοῦ εἶχαν ὀριστῆ ἀπὸ τὸ βασιλεῖα διακόσια τάλαντα ὡς χρηματικὴ ἀμοιβή γιὰ τὴ σύλληψή του. Γι' αὐτὸ ἔφυγε καὶ πῆγε στὶς Αἰγές, μιὰ μικρὴ αἰολικὴ πόλη, ὅπου κανένας δὲν τὸν ἔξερε ἐκτός ἀπὸ τὸ Νικογένη, ἓνα φίλο του ἀπὸ παλιὰ φιλοξενία, ποὺ

ἦταν ὁ πιὸ πλούσιος ἀπὸ ὅλους τοὺς Αἰολεῖς καὶ εἶχε πολλές γνωριμίες μὲ τοὺς ἰσχυροὺς τῶν ἐσωτερικῶν πόλεων τῆς Ἀσίας. 2 Ἐμεινε κρυμμένος στὸ σπίτι του λίγες μέρες καὶ ἓνα βράδυ ὁ Ὀλβιος, ὁ παιδαγωγὸς τῶν παιδιῶν τοῦ Νικογένη, μετὰ τὸ γεῦμα ποὺ τὸ ἀκολούθησε θυσία, ἔγινε ἑξαλλος καί, σὰ νὰ τοῦ ἤρθε θεία ἔμπνευση, φώναξε δυνατὰ αὐτὰ ἐδῶ τὰ λόγια σὲ μέτρο βαλμένα:

«Τῆς νύχτας ἄκου τῆ φωνή, τῆς νύχτας πάρε συμβουλή κι ἡ νύχτα θὰ νικήσῃ.»

3 Ὑστερ' ἀπ' αὐτὸ ὁ Θεμιστοκλῆς ἔπεσε νὰ κοιμηθῆ καὶ βυθισμένος στὸν ὕπνο εἶδε ἓνα ὄνειρο. Τοῦ φάνηκε πὼς ἔβλεπε ἓνα μεγάλο φίδι νὰ τυλίγεται γύρω ἀπὸ τὴν κοιλία του καὶ νὰ σέρνεται πρὸς τὸ λαιμὸ ἔπειτα εἶδε πὼς τὸ φίδι, μόλις τοῦ ἄγγιξε τὸ πρόσωπο, ἔγινε μεμιάς ἀετὸς ποὺ τὸν ἀγκάλιασε μὲ τὶς φτεροῦγες του, τὸν σήκωσε, τὸν ἔφερε μακριὰ ἐκεῖ ἑξαφνα φάνηκε ἓνα χρυσὸ ραβδί σὰν ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ κρατοῦν οἱ κήρυκες, καὶ τὸν ἔστησε σταθερὰ πάνω σ' αὐτὸ τότε αἰσθάνθηκε πὼς λυτρώθηκε ἀπὸ τὴν τρομερὴ ἀγωνία καὶ στὴν ταραχὴ ποὺ τὸν εἶχαν κυριέψει.

4 Ἐπιτέλους ὁ Νικογένης τὸν φυγαδεύει, ἀφοῦ μηχανεύτηκε τὸν ἀκόλουθο τρόπο γιὰ τὴ σωτηρία του. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς βαρβαρικοὺς λαοὺς καὶ μάλιστα οἱ Πέρσες ἔχουν ἀπὸ φύση μιὰ ζηλοτυπία γιὰ τὶς γυναῖκες τους, ἄγρια καὶ ἀνυπόφορη ὅχι μόνον τὶς συζύγους τους παρὰ καὶ τὶς δοῦλες τους τὶς φυλάγουν αὐστηρά, ὥστε νὰ μὴν τὶς βλέπῃ κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἔξω τοῦ σπιτιοῦ, τὶς ἀφήνουν νὰ ζοῦν διαρκῶς κλεισμένες μέσα στὸ σπίτι καί, ὅταν εἶναι νὰ ταξιδέψουν, τὶς μεταφέρουν κάτω ἀπὸ σκιηγὲς στημένες στὰ ἀμάξια καὶ περικλεισμένες ὀλόγυρα μὲ παραπετάσματα. 6 Ἐνα τέτοιο ἀμάξι κατασκευάστηκε καὶ γιὰ τὸ Θεμιστοκλῆ, ποὺ χῶθηκε μέσα, καὶ οἱ σύνοδοι ποὺ τὸν πήγαιναν καὶ περιτριγύριζαν τὸ ἀμάξι, σὲ ὅσους συναντοῦσαν στὸ δρόμο καὶ ρωτοῦσαν τί κουβαλοῦν, ἔλεγαν πὼς ὀδηγοῦν μιὰ κοπέλα Ἑλληνίδα ἀπὸ τὴν Ἰωνία πρὸς κάποιον αὐλικὸ τοῦ βασιλιᾶ.

ΚΕΦ. 27

1 Θουκυδίδης μὲν οὖν καὶ Χάρων ὁ Λαμψακηνὸς ἱστοροῦσι τευνηκότος Εἰρέξου πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τῷ Θεμιστοκλεῖ γενέσθαι τὴν ἐντευξίν Ἐφόρος δὲ καὶ Δεῖνων καὶ Κλείταρχος καὶ Ἡρακλείδης ἔτι δ'

ἄλλοι πλείονες πρὸς αὐτὸν ἀφικέσθαι τὸν Ξέρξην. 2 Τοῖς δὲ χρονικοῖς δοκεῖ μάλλον ὁ Θουκυδίδης συμφέρεσθαι, καίπερ οὐδ' αὐτοῖς ἀτρέμα συντεταραγμένοις. Ὁ δ' οὖν Θεμιστοκλῆς γενόμενος παρ' αὐτὸ τὸ δεινὸν ἐντυγχάνει πρῶτον Ἀρτάβανῳ τῷ χιλιάρχῳ, λέγων Ἕλληνας μὲν εἶναι, βούλεσθαι δ' ἐντυχεῖν βασιλεῖ περὶ πραγμάτων μεγάλων καὶ πρὸς ἃ τυγχάνοι μάλιστα σπουδάζων ἐκεῖνος. 3 Ὁ δὲ φησὶν «Ἔξενε, νόμοι διαφέρουσιν ἀνθρώπων ἄλλα δ' ἄλλοις καλὰ καλὸν δὲ πᾶσι τὰ οἰκεία κοσμεῖν καὶ σώζειν. 4 Ὑμᾶς μὲν οὖν ἐλευθερίαν μάλιστα θαυμάζειν καὶ ἰσότητά λόγος ἡμῖν δὲ πολλῶν νόμων καὶ καλῶν ὄντων κάλλιστος οὗτός ἐστι, τιμᾶν βασιλέα καὶ προσκυνεῖν ὡς εἰκόνα θεοῦ τοῦ πάντα σώζοντος. 5 Εἰ μὲν οὖν ἐπαινῶν τὰ ἡμέτερα προσκυνήσεις, ἔστι σοὶ καὶ, θεάσασθαι βασιλέα καὶ προσειπεῖν εἰ δ' ἄλλο τι φρονεῖς, ἀγγέλοις ἑτέροις χρῆσι πρὸς αὐτόν. 6 Βασιλεῖ γὰρ οὐ πάτριον ἀνδρὸς ἀκροᾶσθαι μὴ προσκυνήσαντος.» Ταῦθ' ὁ Θεμιστοκλῆς ἀκούσας λέγει πρὸς αὐτόν «Ἄλλ' ἐγὼ τὴν βασιλέως, ὦ Ἀρτάβανε, φήμην καὶ δύναμιν αὐξήσω ἀφίγμαι, καὶ αὐτός τε πείσομαι τοῖς ὑμετέροις νόμοις, ἐπεὶ θεῶ τῷ μεγαλύνοντι Πέρσας οὕτω δοκεῖ, καὶ δι' ἐμὲ πλείονες τῶν νῦν βασιλέα προσκυνήσουσιν. 7 Ὡστε τοῦτο μηδὲν ἐμποδῶν ἔστω τοῖς λόγοις οὐς βούλομαι πρὸς ἐκεῖνον εἰπεῖν.» «Τίνα δὲ» εἶπεν ὁ Ἀρτάβανος «Ἑλλήνων ἀφίγηται φῶμεν; οὐ γὰρ, ἰδιώτη τὴν γνώμην ἔοικας.» Καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς «Τοῦτ' οὐκ ἂν» ἔφη «πύθοιτό τις, Ἀρτάβανε, πρότερος βασιλέως.»

8 Οὕτω μὲν ὁ Φανίας φησίν. Ὁ δ' Ἐρατοσθένης ἐν τοῖς Περὶ πλοῦτου προσιστόρησε διὰ γυναικὸς Ἑρετρικῆς, ἣν ὁ χιλιάρχος εἶχε, τῷ Θεμιστοκλεῖ τὴν πρὸς αὐτὸν ἔντευξιν γενέσθαι καὶ σύστασιν.

ΚΕΦ. 27

Στὴ βασιλικῇ αὐλῇ τῶν Περσῶν.

1 Ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Χάρων ἀπὸ τῆ Λάμψακο γράφουν στίς ἱστορίες τους ὅτι μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ξέρξη, ὅταν πιά βασιλεὺς ὁ γιὸς του, σ' αὐτὸν παρουσιάστηκε ὁ Θεμιστοκλῆς. Ἀλλὰ ὁ Ἐφόρος, ὁ Δείνων, ὁ Κλείταρχος, ὁ Ἡρακλείδης καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀκόμη λένε πῶς ὁ Θεμιστοκλῆς πῆγε στὸν ἴδιο τὸν Ξέρξη. 2 Φαίνεται ὅμως ὅτι ὁ Θουκυδίδης συμφωνεῖ περισσότερο μὲ τὰ ἐπίσημα χρονικά, μολονότι καὶ αὐτὰ ἀκόμη δὲ βρίσκονται σὲ λίγη σύγχυση.

Ὁ Θεμιστοκλῆς λοιπόν, ὅταν βρέθηκε κοντὰ στὴν κρίσιμη ὥρα τοῦ ταξιδιοῦ του, συναντᾷ πρῶτα τὸν Ἀρτάβανο τὸ χιλιάρχο καὶ τοῦ λέει ὅτι εἶναι Ἕλληνας καὶ θέλει νὰ συναντηθῇ μὲ τὸ βασιλιά για

σπουδαίες υποθέσεις πού τόν ενδιαφέρουν ἐξαιρετικά. 3 Αὐτὸς τοῦ ἀπαντᾷ: «Ἐένε μου, οἱ συνήθειες τῶν ἀνθρώπων εἶναι διαφορετικές σέ κάθε τόπο. Ἄλλα νομίζουν καλὰ ἐδῶ καὶ ἄλλα ἀλλοῦ. Μὰ ὅλοι νομίζουν σωστὸ νὰ τιμοῦν καὶ νὰ διατηροῦν τὶς δικές τους ιδιαίτερες συνήθειες. 4 Ἔσεῖς θέβαια λένε πὼς ἐκτιμᾶτε περισσότερο τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν *ισότητά* ἔμεῖς πάλι ἔχομε πολλές καλές συνήθειες, μὰ καλύτερη ἀπ' ὅλες εἶναι αὐτή: νὰ τιμοῦμε καὶ νὰ προσκυνοῦμε τὸ βασιλιά, σὰν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ πού κυβερνᾷ τὰ πάντα. 5 Ἄν λοιπὸν ἀποδεχτῆς τὴ δική μας συνήθεια καὶ προσκυνήσης τὸ βασιλιά, τότε σοῦ ἐπιτρέπεται καὶ νὰ τὸν δῆς καὶ νὰ τοῦ μιλήσης ἂν ὁμως ἔχῃς ἄλλα στὸ νοῦ σου, θὰ πρέπει νὰ βρῆς ἄλλους ἀγγελιοφόρους γιὰ νὰ ἐπικοινωνήσης μὲ αὐτόν. Γιατὶ εἶναι πατροπαράδοτος νόμος γιὰ τὸ βασιλιά νὰ μὴ δέχεται σὲ ἀκρόαση ἀνθρωπο πού δὲ θέλησε νὰ τὸν προσκυνήση.» 6 Ὅταν ἄκουσε αὐτὰ τὰ λόγια ὁ Θεμιστοκλῆς, τοῦ ἀπαντᾷ: «Μὰ ἐγώ, Ἄρτάβανε, ἦρθα ἐδῶ, γιὰ νὰ αὐξήσω τὴ δόξα καὶ τὴ δύναμη τοῦ βασιλιά, ἐπομένως καὶ ἐγώ ὁ ἴδιος θὰ ὑπακούσω στὸ νόμο σας, ἀφοῦ ἔτσι τὸ θέλησε ὁ Θεὸς πού ἐξυψώνει τοὺς Πέρσες, καὶ ἐξαιτίας μου θὰ προσκυνοῦν τὸ βασιλιά πολὺ περισσότεροι ἀκόμη ἀπὸ ὅσους τώρα τὸν προσκυνοῦν. 7 Ὡστε αὐτὸ ἄς μὴ γίνῃ καθόλου ἐμπόδιο στὶς προτάσεις πού ἐπιθυμῶ νὰ κάμω σ' ἐκεῖνον.» «Καὶ ποιὸς Ἕλληνας», εἶπε ὁ Ἄρτάβανος, «θὰ ποῦμε στὸ βασιλιά ὅτι ἦρθε ἐδῶ; Γιατί, θέβαια, ἀπὸ τὸν τρόπο πού φανερώνει τὶς σκέψεις σου δὲ φαίνεσαι νὰ εἶσαι τυχαῖος ἀνθρωπος.» Καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς τοῦ ἀποκρίθηκε: «Αὐτό, Ἄρτάβανε, δὲ θὰ τὸ μάθη κανένας πρὶν ἀπὸ τὸ βασιλιά.»

8 Ὅλα αὐτὰ τὰ διηγεῖται ὁ Φανίας. Καὶ ὁ Ἐρατοσθένης στὸ βιβλίον του «Περὶ πλοῦτου», προσθέτει ὅτι μιὰ γυναίκα πού εἶχε μαζί του ὁ χιλιάρχος καὶ πού ἦταν Ἕλληνίδα ἀπὸ τὴν Ἐρέτρια, μεσολάβησε, γιὰ νὰ συναντηθῇ καὶ συστηθῇ μὲ τὸν Ἄρτάβανο ὁ Θεμιστοκλῆς.

ΚΕΦ. 28

1 Ἐπεὶ δ' οὖν εἰσῆχθη πρὸς βασιλέα καὶ προσκυνήσας ἔστη σιωπῆ, προστάξαντος τῷ ἑρμηνεῖ τοῦ βασιλέως ἐρωτῆσαι τίς ἔστι, καὶ τοῦ ἑρμηνεύς ἐρωτήσαντος εἶπεν. 2 «Ἦκω σοι, βασιλεῦ, Θεμιστοκλῆς ὁ Ἀθηναῖος ἐγὼ φυγὰς ὑφ' Ἑλλήνων διωχθεὶς, ᾧ πολλὰ μὲν ὀφείλουσι Πέρσαι κατὰ, πλείω δ' ἀγαθὰ κωλύσαντι τὴν διώξιν, ὅτε τῆς Ἑλλάδος ἐν ἀσφαλεῖ γεγεννημένης παρέσχε τὰ οἰκεία σωζόμενα χαρίσασθαι τι καὶ ὑμῖν. 3 Ἐμοὶ μὲν οὖν πάντα πρέποντα ταῖς παρούσαις συμφοραῖς ἔστι, καὶ

παρεσκευασμένος ἀφίγμαι δέξασθαι τε χάριν εὐμενῶς διαλλαττομένου καὶ παραιτεῖσθαι μνησικακούντος ὀργήν· 4 σὺ δὲ τοὺς ἐμοὺς ἐχθροὺς μάρτυρας θέμενος ὧν εὐεργέτησα Πέρσας, νῦν ἀπόχρησαι ταῖς ἐμαῖς τύχαις πρὸς ἐπίδειξιν ἀρετῆς μᾶλλον ἢ πρὸς ἀποπλήρωσιν ὀργῆς. Σώσεις μὲν γὰρ ἰκέτην σόν, ἀπολείς δ' Ἑλλήνων πολέμιον γενόμενον.» 5 Ταῦτ' εἰπὼν ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπεθείασε τῷ λόγῳ προσδιελθὼν τὴν ὄψιν ἣν εἶδεν ἐκ Νικογένους καὶ τὸ μάντευμα τοῦ Δωδωναίου Διός, ὡς κελευσθεὶς πρὸς τὸν ὁμώνυμον τοῦ θεοῦ θαδίξειν συμφρονήσειε πρὸς ἐκείνον ἀναπέμπεσθαι· μεγάλους γὰρ ἀμφοτέρους εἶναι τε καὶ λέγεσθαι βασιλέας. 6 Ἀκούσας δ' ὁ Πέρσης ἐκείνῳ μὲν οὐδὲν ἀπεκρίνατο, καίπερ, θαυμάσας τὸ φρόνημα καὶ τὴν τόλμαν αὐτοῦ· μακαρίσας δὲ πρὸς τοὺς φίλους ἑαυτὸν ὡς ἐπ' εὐτυχίᾳ μεγίστη καὶ κατευξάμενος αἰεὶ τοῖς πολεμίοις τοιαύτας φρένας δίδόναι τὸν Ἀρειμάνιον, ὅπως ἐλαύνωσι τοὺς ἀρίστους ἐξ ἑαυτῶν, θῦσαι τε τοῖς θεοῖς λέγεται καὶ πρὸς πόσιν εὐθύς τραπέσθαι καὶ νύκτωρ ὑπὸ χαρᾶς διὰ μέσων τῶν ὕπνων ἐκβοῆσαι τρίς· «Ἐγὼ Θεμιστοκλέα τὸν Ἀθηναῖον.»

ΚΕΦ. 28

Ἡ παρουσίαση στὸ βασιλιά τῶν Περσῶν.

1 Ἐπιτέλους ὁ Θεμιστοκλῆς ὀδηγήθηκε στὰ ἀνάκτορα καὶ παρουσιάστηκε στὸ βασιλιά. Τὸν προσκύνησε καὶ στάθηκε σιωπηλός, ὡς τὴ στιγμή πού ὁ βασιλιάς ἔδωσε διαταγὴ στὸ διερμηνέα νὰ τὸν ρωτήσῃ ποιὸς εἶναι· καί, ὅταν ὁ διερμηνέας τὸν ρώτησε, ὁ Θεμιστοκλῆς εἶπε: 2 «Ἐρχομαι σ' ἐσένα, βασιλιά, ἐγὼ ὁ Θεμιστοκλῆς ὁ Ἀθηναῖος, ἐξορισμένος καὶ διωγμένος ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες. Σ' ἐμένα χρωστοῦν οἱ Πέρσες πολλὰ κακά, μὰ περισσότερο καλὰ, γιατί ἐμπόδισα τὴν καταδίωξή τους, ὅταν ἡ Ἑλλάδα εἶχε ἀποφύγει πιά τὸν κίνδυνο καὶ ἡ σωτηρία τῆς πατρίδας μου μοῦ ἔδωσε τὴν εὐκαιρία νὰ προσφέρω καὶ σ' ἐσὰς κάποια ὑπηρεσία. 3 Τώρα λοιπὸν πού ἠρίσκομαι σ' αὐτὴ τὴ δύσκολη περίσταση ὅλα μοῦ ἐπιτρέπονται καὶ ἔρχομαι προετοιμασμένος νὰ δεχθῶ τὴν εὐνοιά σου, ἂν θέλῃς νὰ συμφιλιωθῆς μαζί μου, ἢ νὰ κατευνάσω τὴν ὀργή σου, ἂν θυμᾶσαι ἀκόμη τὰ κακά πού σοῦ ἔκαμα. 4 Ἀλλὰ ἐσύ, βασιλιά, τοὺς ἐχθροὺς μου μπορεῖς νὰ τοὺς θεωρήσῃς σὰν τοὺς καλύτερους μάρτυρες τῶν εὐεργεσιῶν πού ἔχω προσφέρει στους Πέρσες καὶ οἱ συμφορές μου τώρα ἄς σοῦ δώσουν τὴν εὐκαιρία νὰ δείξῃς τὴν καλοσύνη σου καὶ ὄχι νὰ ἰκανοποιήσῃς τὴν ὀργή σου. Ἄν μὲ σώσης, θὰ σώσης ἕναν ἰκέτη σου, εἰδᾶλλως θὰ ἐξοντώσης ἕναν ἄνθρωπο πού ἔγινε ἐχθρὸς τῶν Ἑλλήνων.»

5 Ἄφου εἶπε αὐτὰ ὁ Θεμιστοκλῆς, γὰρ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὰ λόγια του μὲ τὰ θεϊκὰ σημεῖα ποῦ τοῦ ἔτυχαν, διηγήθηκε τὸ ὄνειρο ποῦ εἶδε στὸ σπίτι τοῦ Νικογένη καὶ τὸ χρῆσμά τοῦ Δωδωναίου Διός, ποῦ τοῦ ἔδωσε ἐντολὴ νὰ πορευτῆ πρὸς τὸν ὁμώνυμο τοῦ Θεοῦ, ἀπ' ὅπου συμπέρανε ὅτι ὁ Θεὸς τὸν στέλνει στὸ βασιλιὰ τῶν Περσῶν, γιὰτι καὶ οἱ δύο εἶναι καὶ λέγονται Μεγάλοι Βασιλεῖς.

6 Σὰν ἄκουσε αὐτὰ ὁ Πέρσης μονάρχης, δὲν ἀποκρίθηκε τίποτε στὸ Θεμιστοκλῆ, ἀν καὶ θαύμασε τὸ φρόνημα καὶ τὴν τόλμη του. Μιλώντας ὅμως ἰδιαίτερα στοὺς φίλους του καλοτύχισε τὸν ἑαυτό του γι' αὐτὸ ποῦ ἔγινε καὶ ποῦ τὸ θεώρησε σὰ μιὰ πολὺ μεγάλη εὐτυχία. Εὐχίσθηκε νὰ δίνῃ πάντα ὁ θεὸς Ἀρεμάνιος στοὺς ἐχθρούς του τέτοια μυαλά, ὥστε νὰ διώχουν ἀπὸ τὴν πατρίδα τους τοὺς ἀρίστους. Καὶ λένε ὅτι ἔκαμε θυσία στοὺς θεούς, ἔπειτα ἀμέσως γλέντησε σὲ συμπόσιο καὶ τὴ νύχτα ἀπὸ τὴ χαρὰ του φώναξε δυνατὰ μέσα στὸν ὕπνο του τρεῖς φορές: «Κρατῶ στὰ χέρια μου τὸ Θεμιστοκλῆ τὸν Ἀθηναῖο!»

ΚΕΦ. 29

1 Ἄμα δ' ἡμέρα συγκαλέσας τοὺς φίλους εἰσήγγεν αὐτὸν οὐδὲν ἐλπίζοντα χρηστὸν ἐξ ὧν ἑώρα τοὺς ἐπὶ θύραις, ὡς ἐπύθοντο τοῦνομα παριόντος αὐτοῦ, χαλεπῶς διακειμένους καὶ κακῶς λέγοντας. 2 Ἐπι δὲ Ῥωξάνης ὁ χιλιάρχος, ὡς κατ' αὐτὸν ἦν ὁ Θεμιστοκλῆς προσιών, καθημένου βασιλέως καὶ τῶν ἄλλων σιωπώντων, ἀτρέμα στενάξας εἶπεν· «Ὁφίς Ἕλληνας ὁ ποικίλος, ὁ βασιλέως σε δαίμων δεῦρο ἤγαγεν.»

3 Οὐ μὴν ἀλλ' εἰς ὄψιν ἐλθόντος αὐτοῦ καὶ πάλιν προσκυνήσαντος, ἀσπασάμενος καὶ προσειπὼν φιλοφρόνως ὁ βασιλεὺς ἤδη μὲν διακόσια τάλαντα ὀφείλειν ἔφησεν αὐτῷ· κομίσαντα γὰρ αὐτὸν ἀπολτήψασθαι δικαίως τὸ ἐπικηρυχθὲν τῷ ἀγαγόντι· πολλῶ δὲ πλείω τούτων ὑπισχενίτο καὶ παρεθάρρυνε καὶ λέγειν ἐκέλευε περὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἃ βούλοιο παρρησιαζόμενον. 4 Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς ἀπεκρίνατο τὸν λόγον ἑοικέναι τοῦ ἀνθρώπου τοῖς ποικίλοις στρώμασιν· ὡς γὰρ ἐκεῖνα καὶ τοῦτον ἐκτεινόμενον μὲν ἐπιδεικνύναι τὰ εἶδη, συστελλόμενον δὲ κρύπτειν καὶ διαφθεῖρειν· ὅθεν αὐτῷ χρόνου δεῖν.

5 Ἐπεὶ δ' ἠσθέντος τοῦ βασιλέως τῇ εἰκασίᾳ καὶ λαμβάνειν κελεύσαντος, ἐνιαυτὸν αἰτησάμενος καὶ τὴν Περσίδα γλῶτταν ἀποχρώντως ἐκμαθὼν ἐνετύγχανε βασιλεῖ δι' αὐτοῦ, τοῖς μὲν ἐκτὸς δόξαν παρέσχε περὶ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων διειλέχθαι, πολλῶν δὲ καινοτομουμένων περὶ τὴν αὐλήν καὶ τοὺς φίλους ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐν

ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ, φθόνον ἔσχε παρὰ τοῖς δυνατοῖς ὡς καὶ κατ' ἐκείνων παρρησίᾳ χρῆσθαι πρὸς αὐτὸν ἀποτετολημῶς. **6** Οὐδὲ γὰρ ἦσαν αἱ τιμαὶ ταῖς τῶν ἄλλων εἰκυῖαι ξένων, ἀλλὰ καὶ κυνηγεσίῳ βασιλεῖ μετέσχε καὶ τῶν οἴκοι διατριβῶν, ὥστε καὶ μητρὶ τῇ βασιλέως εἰς ὄψιν ἐλθεῖν καὶ γενέσθαι συνήθης, διακοῦσαι δὲ καὶ τῶν μαγικῶν λόγων τοῦ βασιλέως κελεύσαντος. **7** Ἐπει δὲ Δημάρατος ὁ Σπαρτιάτης αἰτήσασθαι δωρεάν κελευσθεὶς ἠτήσατο τὴν κίταριν ὥσπερ οἱ βασιλεῖς ἐπαράμενος εἰσελάσαι διὰ Σάρδεων, Μιθροπαύστης μὲν ἀνεψιὸς ὢν βασιλέως εἶπε τοῦ Δημαράτου τῆς τιάρας ἀψάμενος: «Αὐτὴ μὲν ἡ κίταρις οὐκ ἔχει ἐγκέφαλον ὃν ἐπικαλύψει· σὺ δ' οὐκ ἔση Ζεὺς ἐὰν λάβῃς κεραυνόν.» **8** Ἀπωσαμένου δὲ τὸν Δημάρατον ὀργῇ διὰ τὸ αἴτημα τοῦ βασιλέως καὶ δοκούντος ἀπαραιτήτως ἔχειν πρὸς αὐτόν, ὁ Θεμιστοκλῆς δεηθεὶς ἐπεισε καὶ διήλλαξε. **9** Λέγεται δὲ καὶ τοὺς ὕστερον βασιλεῖς, ἐφ' ὧν μᾶλλον αἱ Περσικαὶ πράξεις ταῖς Ἑλληνικαῖς ἀνεκράθησαν, ὁσάκις δεηθεῖεν ἀνδρὸς Ἑλληνος, ἐπαγγέλλεσθαι καὶ γράφειν ἕκαστον ὡς μεῖζων ἔσοιτο παρ' αὐτῷ Θεμιστοκλέους. **10** Αὐτὸν δὲ τὸν Θεμιστοκλέα φασὶν ἦδη μέγαν ὄντα καὶ θεραπευόμενον ὑπὸ πολλῶν, λαμπρᾶς ποτε τραπέζης αὐτῷ παρατεθείσης, πρὸς τοὺς παῖδας εἰπεῖν: «ὦ παῖδες, ἀπωλόμεθα ἄν, εἰ μὴ ἀπωλόμεθα.» Πόλεις δ' αὐτῷ τρεῖς μὲν οἱ πλείστοι δοθῆναι λέγουσιν εἰς ἄρτον καὶ οἶνον καὶ ὄψον, Μαγνησίαν καὶ Λάμψακον καὶ Μυσοῦντα· δύο δ' ἄλλας προστίθησιν ὁ Κυζικηνὸς Νεάνθης καὶ Φανίας, Περκώτην καὶ Παλαίσκηψιν εἰς στρωμνὴν καὶ ἀμπεργόνην.

ΚΕΦ. 29

Μεγάλες τιμὲς στὴν περσικὴ αὐλή.

1 Μόλις ξημέρωσε, ὁ βασιλιάς συγχάλεσε σὲ συμβούλιο τοὺς φίλους του καὶ τοὺς παρουσίασε τὸ Θεμιστοκλῆ πού δὲν περίμενε κανένα καλὸ ἀπὸ ὅσα ἔβλεπε· γιατί οἱ αὐλικοί, ὅταν ἔμαθαν τὸ ὄνομα του τῇ στιγμῇ πού περνοῦσε μπροστά τους, φαίνονταν θυμωμένοι καὶ τὸν κακολογοῦσαν. **2** Ἀκόμη καὶ ὁ Ρωξάνης ὁ χιλιάρχος, ὅταν ὁ Θεμιστοκλῆς βρέθηκε κοντά του, ἐνῶ ὁ βασιλιάς ἦταν καδισμένος καὶ ὄλοι σιωποῦσαν, ἀναστéνάξε καὶ εἶπε μὲ χαμηλὴ φωνή: «Ἐσύ, πονηρὸ ἑλληνικὸ φίδι, ἡ καλὴ τύχη τοῦ βασιλιά σ' ἔφερε ἔδῳ.» **3** Ἀλλά, ὅταν ὁ Θεμιστοκλῆς παρουσιάστηκε μπροστά στὸ βασιλιά καὶ τὸν προσκύνησε πάλι, αὐτὸς τὸν χαίρετῆσε, τοῦ μίλησε φιλικὰ καὶ τοῦ εἶπε ὅτι γιὰ τὴν ὥρα τοῦ χρωστοῦσε διακόσια τάλαντα· γιατί, ἀφοῦ παρουσίασε ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό του, εἶναι δίκιο νὰ εἰσπράξῃ αὐτὸς τὴν ἀμοιβή πού ὀρίστηκε

για έκτεινον πού θά τόν ἔφερνε. Τοῦ ὑποσχέθηκε ὅμως ὅτι θά τοῦ ἔδινε ἀκόμη περισσότερα ἀπ' αὐτά, τόν ἐνθάρρυνε καί τοῦ ἔδωσε τήν ἄδεια νά τοῦ πῆ ἐλεύθερα ὅ,τι θέλει γιά τὰ ἐλληνικά πράγματα. 4 Ὁ Θεμιστοκλῆς τοῦ ἀποκρίθηκε ὅτι ἡ ὁμιλία τοῦ ἀνθρώπου μοιάζει μέ χαλιά πού ἔχουν κεντημένες εἰκόνες· γιατί, ὅπως αὐτά, ἔτσι καί ἐκεῖνη, ὅταν ἀπλώνεται, δείχνει τīs εἰκόνες, ὅταν ὅμως μαζεύεται, τīs κρύβει καί τīs ἐξαφανίζει. Γι' αὐτό, εἶπε, τοῦ χρειάζεται καιρός. 5 Ὁ βασιλιάς εὐχαριστήθηκε ἀπ' αὐτή τήν παρομοίωση καί τοῦ εἶπε ὅτι τοῦ δίνει τόν καιρό πού ζητεῖ. Αὐτός ζήτησε προθεσμία ἐνός χρόνου καί, ἀφοῦ στό διάστημα αὐτό ἔμαθε ἀρκετά τήν περσική γλώσσα, μιλοῦσε μέ τὸ βασιλιά χωρὶς διερμηνέα. Τοῦτο ἔδωσε ἀφορμὴ στοὺς ἔξω ἀπὸ τήν αὐλὴ νά σχηματίσουν τήν ιδέα πὼς ὁ Θεμιστοκλῆς εἶχε μιλήσει στό βασιλιά μόνο γιά τὰ ἐλληνικά πράγματα· ἐπειδὴ ὅμως αὐτὸ τὸν καιρὸ ὁ βασιλιάς ἔκαμε πολλές ἀλλαγές στό προσωπικὸ τῆς αὐλῆς καί στοὺς φίλους του, ὁ Θεμιστοκλῆς κίνησε τὸ φθόνο τῶν ἰσχυρῶν, γιατί πίστευαν πὼς εἶχε τολμήσει νά μιλήσῃ θαρρετὰ στό βασιλιά ἐναντίον τους. 6 Εἶναι ἀλήθεια ὅτι οἱ τιμὲς πού τοῦ δόθηκαν δὲν ἦταν ὅμοιες μ' ἐκεῖνες πού συνηθίζονταν στοὺς ξένους. Καί σὲ κυνήγια πῆρε μέρος μέ τὸ βασιλιά καί στὶς οἰκογενειακὲς του συναναστροφές, ὥστε καί στὴν ἴδια τῆ μητέρα τοῦ βασιλιά νά παρουσιαστῆ καί νά σχετιστῆ μαζί της, καί μέ τήν ἄδεια τοῦ βασιλιά νά παρακολουθήσῃ τὴ διδασκαλία τῶν μάγων.

7 Ὅταν ὁ Δημάρατος ὁ Σπαρτιάτης προσκλήθηκε ἀπὸ τὸ βασιλιά νά ζητήσῃ ὅποια χάρη θέλει, αὐτὸς ζήτησε τήν ἄδεια νά περάσῃ ἔφιππος μέσ' ἀπὸ τὶς Σάρδεις, φορώντας ἀνυψωμένη τήν τιάρα, ὅπως οἱ βασιλεῖς. Τότε ὁ Μιθροπαύστης, ἐξάδερφος τοῦ βασιλιά, ἔπιασε τήν τιάρα τοῦ Δημάρατου καί τοῦ εἶπε: «Αὐτὴ ἡ τιάρα δὲν ἔχει μυαλό γιά νά τὸ σκεπάζῃ οὔτε κι ἐσὺ θά γίνῃς Δίας, ἂν πάρῃς στὰ χέρια σου κεραυνό.» 8 Ὁ βασιλιάς ἐξάλλου ἀρνήθηκε μέ θυμὸ αὐτὸ πού τοῦ ζήτησε ὁ Δημάρατος καί δὲν τὸν συγχωροῦσε, ἀλλὰ ὁ Θεμιστοκλῆς μεσολάβησε καί τὸν ἔπεισε νά συμφιλιωθῆ μαζί του.

9 Λένε ἀκόμη πὼς καί ἔπειτα καθέννας ἀπὸ τοὺς κατοπινούς βασιλεῖς, τὴν ἐποχὴ πού οἱ Πέρσες εἶχαν ζωηρότερη ἀνάμειξη στὶς ἐλληνικὲς ὑποθέσεις, κάθε φορὰ πού χρειάζονταν τīs ὑπηρεσίες κάποιου Ἑλληνα, τοῦ ἔγραφε καί τοῦ ἔδινε ὑπόσχεση ὅτι θά εἶχε κοντὰ του μεγαλύτερη βαρῦτητα καί ἀπὸ ὅση εἶχε ὁ Θεμιστοκλῆς. 10 Καί λένε πὼς ὁ ἴδιος ὁ Θεμιστοκλῆς πού εἶχε πιά μεγάλη δύναμη καί εἶχε στὴν ὑπηρεσία του πολλοὺς, ὅταν κάποτε τοῦ παρατέθηκε πλοῦσιο τραπέζι, εἶπε στὰ παιδιὰ του: «Παιδιὰ μου, θά πηγαίναμε χαμένοι, ἂν δὲν εἶχαμε χαθῆ.»

11 *Ἀκόμη, καθὼς λένε οἱ περισσότεροι συγγραφεῖς, τοῦ ἔδωσαν καὶ τρεῖς πόλεις, γιὰ νὰ προμηθεύεται τὸ ψωμί, τὸ κρασί καὶ τὸ προσφάγι του, τὴ Μαγνησία, τὴ Λάμψακο καὶ τὴ Μυούντα. Ὁ Νεάνθης ἀπὸ τὴν Κύζικο καὶ ὁ Φανίας προσδέτουν καὶ δύο ἄλλες, τὴν Περκώτη καὶ τὴν Παλαίσκηψη, γιὰ τὰ στρώματα καὶ τὸ ρουχισμό του.*

ΚΕΦ. 30

1 Καταβαίνουντι δ' αὐτῷ πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς πράξεις ἐπὶ θάλατταν Πέρσης ἀνὴρ Ἐπιζύης ὄνομα, σατραπεύων τῆς ἄνω Φρυγίας, ἐπεβούλευσε, παρεσκευασκῶς ἔκπαλαι Πισίδας τινὰς ἀποκτενοῦντας, ὅταν ἐν τῇ καλουμένῃ κώμῃ Λεοντοκεφάλῳ γενόμενος καταυλισθῆ. 2 Τῷ δὲ λέγεται καθεύδοντι μεσημβρίας τὴν μητέρα τῶν θεῶν ὄναρ φανείσαν εἰπεῖν· «Ὡ Θεμιστόκλεις, ὑστέρει κεφαλῆς λεόντων, ἵνα μὴ λέοντι περιπέσης. Ἐγὼ δ' ἀντὶ τούτου σε αἰτῶ θεράπαιναν Μνησιπτολέμαν.» 3 Διαταραχθεὶς οὖν ὁ Θεμιστοκλῆς προσευξάμενος τῇ θεῷ τὴν μὲν λεωφόρον ἀφῆκεν, ἑτέρῃ δὲ περιελθὼν καὶ παραλλάξας τὸν τόπον ἐκείνον ἤδη νυκτὸς οὔσης κατηυλίσαστο. 4 Τῶν δὲ τὴν σκηνὴν κομιζόντων ὑπόζυγιών ἐνὸς εἰς τὸν ποταμὸν ἐμπεσόντος, οἱ τοῦ Θεμιστοκλέους οἰκέται τὰς αὐλαίας διαδρόχους γενομένας ἐκπετάσαντες ἀνέψυγον. 5 οἱ δὲ Πισίδαι τὰ ξίφη λαθόντες ἐν τούτῳ προσεφέροντο, καὶ τὰ ψυχόμενα πρὸς τὴν σελήνην οὐκ ἀκριβῶς ἰδόντες φήθησαν εἶναι τὴν σκηνὴν τὴν Θεμιστοκλέους κάκεινον ἔνδον εὐρήσειν ἀναπαυόμενον. 6 Ὡς δ' ἐγγύς γενόμενοι τὴν αὐλαίαν ἀνέστελλον, ἐπιπίπτουσιν αὐτοῖς οἱ παραφυλάττοντες καὶ συλλαμβάνουσι. Διαφυγὼν δὲ τὸν κίνδυνον οὕτω καὶ θαυμάσας τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θεοῦ, ναὸν τε κατεσκευάσεν ἐν Μαγνησίᾳ Δινδυμήνης καὶ τὴν θυγατέρα Μνησιπτολέμαν ἱέρειαν ἀπέδειξε.

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗ (Κεφ. 30 - 32)

ΚΕΦ. 30

Μεγάλοι κίνδυνοι ἀπειλοῦν τὸ Θεμιστοκλῆ.

Ἦταν ἀργότερα κατέβηκε πρὸς τὴ θάλασσα, γιὰ νὰ ἀσχοληθῆ μὲ τις ἑλληνικὴς ὑποθέσεις, ἕνας Πέρσης πὺ ὀνομαζόταν Ἐπιζύης, σατράπης τῆς ἄνω Φρυγίας, σκέφτηκε νὰ τὸν ἐξοντώσῃ. Εἶχε προετοιμάσει ἀπὸ καιρὸ μερικὸς Πισίδες, γιὰ νὰ τὸν σκοτώσουν, ὅταν θὰ ἔφτανε καὶ θὰ

στάθμειε στήν κωμόπολη Λεοντοκέφαλο. 2 Καί λένε, πώς τὸ μεσημέρι, τὴν ὥρα ποῦ ὁ Θεμιστοκλῆς κοιμόταν, φάνηκε στὸν ὕπνο του ἡ Μητέρα τῶν θεῶν καὶ τοῦ εἶπε: «Θεμιστοκλῆ, μακριὰ ἀπὸ λιονταριῶν κεφάλι, γιὰ νὰ μὴν πέσης στὸ στόμα λιονταριοῦ. Κι ἐγὼ γιὰ πληρωμὴ μου σοῦ ζητῶ ὡς ἱέρεια τὴν κόρη σου τὴ Μνησιπτολέμα.» 3 Ὁ Θεμιστοκλῆς τότε πολὺ παραγμένος προσευχήθηκε στὴ θεά. Ἐπειτα προχώρησε ἀφήνοντας τὸ μεγάλο δρόμο καὶ ἀφοῦ ἔκαμε γύρο ἀπὸ ἄλλο δρόμο καὶ πέρασε ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ μέρος, τὸ βρῆκε πιά ἡ νύχτα καὶ σταμάτησε νὰ ξεκουραστῇ. 4 Ἐκεῖ, ἐπειδὴ ἓνα ἀπὸ τὰ ὑπόζυγια ποῦ κουβαλοῦσαν τὴ σκηνὴ ἔπεσε στὸ ποτάμι οἱ ὑπηρετές τοῦ Θεμιστοκλῆ πῆραν τὰ παραπετάσματα τῆς σκηνῆς ποῦ βράχθηκαν καὶ τὰ ἄπλωσαν νὰ στεγνώσουν. 5 Οἱ Πισίδες στὸ μεταξύ μὲ τὰ σπαθιά στά χέρια τους ἔτρεχαν μὲ ὀρμὴ πρὸς τὰ ἐκεῖ καί, σὰν εἶδαν τὰ παραπετάσματα ποῦ στεγνωναν, χωρὶς νὰ μποροῦν νὰ διακρίνουν καλὰ κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς σελήνης, νόμισαν πὼς εἶναι ἡ σκηνὴ τοῦ Θεμιστοκλῆ καὶ πὼς θὰ τὸν βροῦν μέσα νὰ ἀναπαύεται. 6 Ὅταν ὅμως ἤρθαν κοντὰ καὶ σήκωσαν τὸ παραπέτασμα, πέφτουν ἐπάνω τους οἱ ἄνθρωποι τοῦ Θεμιστοκλῆ ποῦ τοὺς παραμόνευαν καὶ τοὺς πιάνουν. Ἔτσι ὁ Θεμιστοκλῆς ξέφυγε τὸν κίνδυνο καὶ θαύμασε τὸ φανέρωμα τῆς θεᾶς. Τῆς ἔχτισε ναὸ στὴ Μαγνησία μὲ τὴν ἐπωνυμία τῆς Δινδυμήνης καὶ τῆς ἔδωσε ὡς ἱέρεια τὴ θυγατέρα του Μνησιπτολέμα.

ΚΕΦ. 31

1 Ὡς δ' ἦλθεν εἰς Σάρδεις καὶ σχολὴν ἄγων ἐδεᾶτο τῶν ἱερῶν τὴν κατασκευὴν καὶ τῶν ἀναδημάτων τὸ πλῆθος, εἶδε καὶ ἐν μητρὸς ἱερῶν τὴν καλουμένην ὑδροφόρον κόρην χαλκῆν, μέγεθος δίπηχυν, ἦν αὐτὸς ὅτε τῶν Ἀθηνησιν ὑδάτων ἐπιστάτης ἦν, ἐλὼν τοὺς ὑφαιρουμένους τὸ ὕδωρ καὶ παροχετεύοντας, ἀνέδηκεν ἐκ τῆς ζημίας ποιησάμενος· εἶτε δὴ παθῶν τι πρὸς τὴν αἰγμάλωσίαν τοῦ ἀναδήματος εἶτε βουλόμενος ἐνδείξασθαι τοῖς Ἀθηναίοις ὅσην ἔχει τιμὴν καὶ δύναμιν ἐν τοῖς βασιλέως πράγμασι, λόγον τῷ Λυδίας σατράπῃ προσήνεγκεν αἰτούμενος ἀποστεῖλαι τὴν κόρην εἰς τὰς Ἀθήνας. 2 Χαλεπαίνοντος δὲ τοῦ βαρβάρου καὶ βασιλεῖ γράφειν φήσαντος ἐπιστολὴν, φοβηθεὶς ὁ Θεμιστοκλῆς εἰς τὴν γυναικωνίτιν κατέφυγε, καὶ τὰς παλλακίδας αὐτοῦ θεραπεύσας χρήμασιν ἐκεῖνόν τε κατεπράυνε τῆς ὀργῆς καὶ πρὸς τᾶλλα παρείχεν αὐτὸν εὐλαθέστερον, ἤδη καὶ τὸν φθόνον τῶν βαρβάρων δεδοικώς. 3 Οὐ γὰρ πλανώμενος περὶ τὴν Ἀσίαν ὡς φησι Θεόπομπος, ἀλλ' ἐν Μαγνησίᾳ μὲν οἰκῶν, καρπούμενος δὲ δωρεὰς μεγάλας καὶ τιμώμενος

ὁμοια Περσῶν τοῖς ἀρίστοις, ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀδεῶς διήγεν, οὐ πάνυ τι τοῖς Ἑλληνικοῖς πράγμασι βασιλέως προσεχόντος ὑπ' ἀσχυλιῶν περὶ τὰς ἄνω πράξεις.

4 Ὡς δ' Αἴγυπτός τ' ἀφισταμένη βοηθούτων Ἀθηναίων καὶ τριήρεις Ἑλληνικαὶ μέχρι Κύπρου καὶ Κιλικίας ἀναπλεύουσαι καὶ Κίμων θαλασσοκρατῶν ἐπέστρεψεν αὐτὸν ἀντεπιχειρεῖν τοῖς Ἑλλησι καὶ κωλύειν αὐξανομένους ἐπ' αὐτόν, ἤδη δὲ καὶ, δυνάμεις ἐκινουῦντο καὶ στρατηγοὶ διεπέμποντο, καὶ κατέβαινον εἰς Μαγνησίαν ἀγγελίαι πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα, τῶν Ἑλληνικῶν ἐξάπτεσθαι κελεύοντος βασιλέως καὶ θεβαιοῦν τὰς ὑποσχέσεις, 5 οὔτε δι' ὀργήν τινα παροξυνθεὶς κατὰ τῶν πολιτῶν οὔτ' ἐπαρθεὶς τιμῇ τσαύτῃ καὶ δυνάμει πρὸς τὸν πόλεμον, ἀλλ' ἴσως μὲν οὐδ' ἐφικτὸν ἡγούμενος τὸ ἔργον, ἄλλους τε μεγάλους τῆς Ἑλλάδος ἐχούσης στρατηγούς τότε καὶ Κίμωνος ὑπερβυῶς εὐημεροῦντος ἐν τοῖς πολεμικοῖς, τὸ δὲ πλεῖστον αἰδοῖ τῆς τε δόξης τῶν πράξεων τῶν ἑαυτοῦ καὶ τῶν τροπαίων ἐκείνων, ἄριστα βουλευσάμενος ἐπιθεῖναι τῷ βίῳ τὴν τελευταίην πρέπουσαν, ἔθυσσε τοῖς θεοῖς, 6 καὶ τοὺς φίλους συναγαγὼν καὶ δεξιωσάμενος, ὡς μὲν ὁ πολὺς λόγος αἶμα ταύρειον πιῶν, ὡς δ' ἔνοιον φάρμακον ἐφήμερον προσενεγκάμενος, ἐν Μαγνησίᾳ κατέστρεψε, πέντε πρὸς τοῖς ἐξήκοντα θεβιωκῶς ἔτη καὶ τὰ πλεῖστα τούτων ἐν πολιτείαις καὶ ἡγεμονίαις. 7 Τὴν δ' αἰτίαν τοῦ θανάτου καὶ τὸν τρόπον πυθόμενον βασιλέα λέγουσιν ἔτι μᾶλλον θαυμάσαι τὸν ἄνδρα καὶ τοῖς φίλοις αὐτοῦ καὶ οἰκειοῖς διατελεῖν γρώμενον φιλανδρώπως.

ΚΕΦ. 31

Θάνατος τοῦ Θεμιστοκλή.

1 Ὅταν ἦρθε στις Σάρδεις καὶ σὰ δὲν εἶχε ἄλλη ἀσχυλία, παρατηροῦσε μὲ προσοχὴ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ναῶν καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀφιερωμάτων. Ἐκεῖ εἶδε στὸ ναὸ τῆς Μητέρας τῶν θεῶν ἓνα χάλκινο ἄγαλμα ποὺ εἰκόνιζε τὴν Ὑδροφόρα Κόρη, ὅπως λεγόταν, καὶ ποὺ εἶχε ὕψος δύο πῆχες. Τὸ ἄγαλμα τοῦτο ἦταν ἐκεῖνο ποὺ αὐτὸς ὁ ἴδιος τὸ εἶχε κάμει ὡς ἀφιέρωμα, ὅταν ἦταν ἐπιστάτης τῶν νερῶν στὴν Ἀθήνα καὶ εἶχε δώσει διαταγὴ νὰ κατασκευαστῇ μὲ τὸ πρόστιμα στὰ ὁποῖα καταδίκαζε ἐκείνους ποὺ ἀφαιροῦσαν τὸ νερὸ καὶ τὸ διοχέτευαν στὰ χτήματά τους. Καί, σὰν τὸ εἶδε ἐκεῖ στις Σάρδεις, εἶτε γιατί λυπήθηκε ποὺ τὸ ἀφιέρωμά του ἦταν σκλαβωμένο εἶτε γιατί ἤθελε νὰ δείξῃ στοὺς Ἀθηναίους πόση τιμὴ καὶ δύναμη εἶχε στὴν ὑπηρεσία τοῦ βασιλιᾶ, μίλησε στὸ σατράπη τῆς Λυδίας καὶ ζήτησε γιὰ χάρη του νὰ

στείλουν πίσω τὸ ἀγάλμα τῆς Κόρης στὴν Ἀθήνα. 2 Ἀλλὰ ὁ βάρβαρος σατράπης ἀρνήθηκε θυμωμένος καὶ τοῦ εἶπε πὼς θὰ τὸ ἀναφέρει μὲ ἐπιστολὴ τοῦ στο βασιλιά. Ὁ Θεμιστοκλῆς φοβήθηκε καὶ κατάφυγε στο γυναικωνίτη τοῦ σατράπη, δωροδόκησε τὶς γυναῖκες του καὶ κατάφερε νὰ καταπραύνη τὴν ὀργή του. Ἀπὸ τότε σὲ κάθε ἄλλη του ἐνέργεια ἦταν πιὸ προσεχτικός, γιατί τὸν φόβιζε πιά ὁ φόβος τῶν βαρβάρων. 3 Γι' αὐτὸ ἔπαψε τὶς περιοδεῖες του στὴν Ἀσία, ὅπως λέει ὁ Θεόπομπος, καὶ κατοικοῦσε μόνιμα στὴ Μαγνησία. Ἐκεῖ παίρνοντας μεγάλες δωρεές καὶ ἔχοντας μεγάλες τιμές, ὅπως οἱ ἐξοχώτεροι ἀπὸ τοὺς Πέρσες, ἔζησε πολὺν καιρὸ ἀνενόχλητα, γιατί ὁ βασιλιάς δὲν ἔδινε προσοχὴ στὶς ἑλληνικὲς ὑποθέσεις, ἀπασχολημένος μὲ τὰ ἐσωτερικὰ ζητήματα τοῦ κράτους του.

4 Ἀλλὰ, ὅταν ἡ Αἴγυπτος ἀποστάτησε μὲ τὴ βοήθεια τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἑλληνικὰ πλοῖα ἐπλεαν ὡς τὴν Κύπρο καὶ τὴν Κιλικία, καὶ ὁ Κίμων κυριαρχοῦσε στὴ θάλασσα, ὁ βασιλιάς ἔστρεψε τὴν προσοχὴ του στοὺς Ἕλληνας καὶ θέλησε νὰ ἐναντιωθῆ στὶς προσπάθειές τους καὶ νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ νὰ μεγαλῶνουν πρὸς βλάβη του. Τότε καὶ στρατιωτικὲς δυνάμεις κινήθηκαν καὶ στρατηγοὶ στάλθηκαν σὲ διάφορα μέρη καὶ κατέβηκαν στὴ Μαγνησία ἀγγελιοφόροι πρὸς τὸ Θεμιστοκλῆ μὲ διαταγὴ τοῦ βασιλιά νὰ καταπιαστῆ μὲ τὶς ἑλληνικὲς ὑποθέσεις καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ τὶς ὑποσχέσεις του.

5 Ὁ Θεμιστοκλῆς ὅμως στὴν περίσταση αὐτὴ δὲν παρασύρθηκε ἀπὸ θυμὸ ἐναντίον τῶν συμπολιτῶν του οὔτε περηφανεύτηκε γιὰ τὴν τόση τιμὴ καὶ δύναμη ποὺ θὰ τοῦ ἔδινε ὁ πόλεμος. Ἴσως, βέβαια, ἔκρινε ὅτι τὸ ἔργο δὲν ἦταν κατορθωτὸ, ἀφοῦ ἡ Ἑλλάδα εἶχε τότε καὶ ἄλλους μεγάλους στρατηγούς καὶ μάλιστα τὸν Κίμωνα, ποὺ ἐξαιρετικὰ εὐδοκίμοῦσε στὰ πολεμικὰ ἔργα. Ἀλλὰ περισσότερο ἀπ' ὅλα, αὐτὸ ποὺ ἐπικράτησε στὴν ψυχὴ του ἦταν ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴ δόξα τῶν κατορθωμάτων του καὶ τῶν παλαιῶν του ἐκείνων θριάμβων.

Γι' αὐτὸ πῆρε τὴν πιὸ ὡραία ἀπόφαση, νὰ δώσῃ στὴ ζωὴ του τὸ τέλος ποὺ ἄρμοζε. Θυσίασε στοὺς θεοὺς, συγκέντρωσε τοὺς φίλους του καὶ τοὺς χαιρέτησε μὲ τὸ δεξιὸ του χέρι· 6 ἔπειτα, καθὼς λένε οἱ περισσότεροι, ἤπιε αἶμα ταύρου ἢ, καθὼς λένε μερικοί, πῆρε δραστηκὸ δηλητήριο. Ἀφῆσε τὴν τελευταία πνοή του στὴ Μαγνησία τῆς Ἀσίας, ἀφοῦ ἔζησε ἐξήντα πέντε χρόνια, καὶ τὰ περισσότερα σὰν πολιτικὸς ἀρχηγός.

7 Ὅταν ἔμαθε τὴν αἰτία καὶ τὸν τρόπο τοῦ θανάτου του ὁ βασιλιάς, λένε πὼς θαύμασε ἀκόμη περισσότερο τὸν ἄντρα καὶ ἔδειχνε πάντα εὐμένεια στοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς του.

ΚΕΦ. 32

1 Ἀπέλιπε δὲ Θεμιστοκλῆς παῖδας ἐκ μὲν Ἀρχίππης τῆς Λυσάνδρου τοῦ Ἄλωπεκῆθεν Ἀρχέπτολιν καὶ Πολύευκτον καὶ Κλεόφαντον, οὗ καὶ Πλάτων ὁ φιλόσοφος ὡς ἱππέως ἀρίστου, τᾶλλα δ' οὐδενὸς ἀξίου γενομένου μνημονεύει. 2 Τῶν δὲ πρεσβυτάτων Νεοκλῆς μὲν ἔτι παῖς ὢν ὑφ' ἵππου δηγχεῖς ἀπέθανε, Διοκλέα δὲ Λύσανδρος ὁ πάππος υἱὸν ἐποίησατο. Θυγατέρας δὲ πλείους ἔσχεν, ὧν Μνησιπτολέμαν μὲν ἐκ τῆς ἐπιγαμηθείσης γενομένην Ἀρχέπτολις ὁ ἀδελφὸς οὐκ ὦν ὁμομήτριος ἔγημεν, Ἰταλίαν δὲ Πανθοίδης ὁ Χῖος, Σύβαριν δὲ Νικόδημος ὁ Ἀθηναῖος. 3 Νικομάχην δὲ Φρασικλῆς ὁ ἀδελφιδοῦς Θεμιστοκλέους, ἤδη τετελευτηκότος ἐκείνου, πλεύσας εἰς Μαγνησίαν ἔλαβε παρὰ τῶν ἀδελφῶν, νεωτάτην δὲ πάντων τῶν τέκνων Ἀσίαν ἔδρεψε.

4 Καὶ τάφον μὲν αὐτοῦ λαμπρὸν ἐν τῇ ἀγορᾷ Μάγνητες ἔχουσι· περὶ δὲ τῶν λειψάνων οὐτ' Ἀνδοκίδη προσέχειν ἀξίον ἐν τῷ Πρὸς τοὺς ἐταίρους λέγοντι φωράσαντας τὰ λείψανα διαρρῖψαι τοὺς Ἀθηναίους -ψεύδεται γὰρ ἐπὶ τὸν δῆμον παροξύνων τοὺς ὀλιγαρχικούς- ἅ τε Φύλαρχος, ὡσπερ, ἐν τραγωδίᾳ τῇ ἱστορίᾳ μονονοῦ μηχανῆν ἄρας καὶ προαγαγὼν Νεοκλέα τινὰ καὶ Δημόπολιν, υἱεῖς Θεμιστοκλέους, ἀγῶνα βούλεται κινεῖν καὶ πάθος, [β] οὐδ' ἂν ὁ τυχὼν ἀγνοήσειεν ὅτι πέπλωσται. 5 Διόδωρος δ' ὁ περιηγητὴς ἐν τοῖς Περὶ μνημάτων εἴρηκεν ὡς ὑπονοῶν μᾶλλον ἢ γινώσκων, ὅτι περὶ τὸν μέγαν λιμένα τοῦ Πειραιῶς ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν Ἄλκιμον ἀκρωτηρίου πρόκειται τις οἶον ἀγκῶν, καὶ κάμφαντι τοῦτον ἐντός, ἣ τὸ ὑπεύδιον τῆς θαλάττης, κρηπὶς ἐστὶν εὐμεγέθης καὶ τὸ ἐπ' αὐτῇ ἠωμοειδὲς τάφος τοῦ Θεμιστοκλέους. 6 Οἶεται δὲ καὶ Πλάτωνα τὸν κωμικὸν αὐτῷ μαρτυρεῖν ἐν τούτοις·

«Ὁ σὸς δὲ τύμβος ἐν καλῷ κεχωσμένος
τοῖς ἐμπόροις πρόσρησις ἔσται πανταχοῦ,
τοὺς τ' ἐκπλέοντας εἰσπλέοντάς τ' ὄψεται,
χῶπόταν ἄμιλλ' ἢ τῶν νεῶν θεάσεται.»

Τοῖς δ' ἀπὸ γένους τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τιμαὶ τινες ἐν Μαγνησίᾳ φυλαττόμεναι μέχρι τῶν ἡμετέρων χρόνων ἦσαν, ἅς ἐκαρπούτο Θεμιστοκλῆς Ἀθηναῖος, ἡμέτερος συνήθης καὶ φίλος παρ' Ἀμμωνίῳ τῷ φιλοσόφῳ γενόμενος.

ΚΕΦ. 32

Τὰ παιδιὰ τοῦ Θεμιστοκλῆ· Ὁ τάφος του.

1 Ὁ Θεμιστοκλῆς ἄφησε τρεῖς γιούς ἀπὸ τὴν Ἀρχίππη, τὴ θυγατέρα τοῦ Λυσάνδρου ἀπὸ τὴν Ἀλωπεκὴ, τὸν Ἀρχέπτολη, τὸν Πολύευκτο καὶ τὸν Κλεόφαντο, ποὺ τὸν μνημονεύει καὶ ὁ Πλάτων ὁ φιλόσοφος σὰν ἄριστο ἵππεά, χωρὶς ὅμως ἄλλη ἀξία. 2 Ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα παιδιὰ του ὁ Νεοκλῆς πέθανε, ὅταν ἦταν ἀκόμη μικρός, ἀπὸ δάγκωμα ἀλόγου, καὶ τὸ Διοκλῆ τὸν υἱοδέτησε ὁ παππούς του ὁ Λύσανδρος. Θυγατέρες εἶχε περισσότερες· ἀπ' αὐτὲς τὴ Μνησιπτολέμα, ποὺ τὴν ἀπόχτησε ἀπὸ τὸ δεύτερο γάμο του, τὴν πῆρε γυναίκα του ὁ ἀπὸ ἄλλη μητέρα ἀδερφός της Ἀρχέπτολης· τὴν Ἰταλία τὴ νυμφεύτηκε ὁ Πανδοίδης ἀπὸ τὴ Χίο· τὴ Σύβαρη ὁ Νικόδημος ὁ Ἀθηναῖος· 3 τὴ Νικομάχη ὁ Φρασικλῆς, ὁ ἀνεψιός τοῦ Θεμιστοκλῆ, ἀφοῦ ἐκεῖνος εἶχε πιά πεθάνει, πῆγε στὴ Μαγνησία καὶ τὴν πῆρε ἀπὸ τοὺς ἀδερφούς της. Τέλος ὁ ἴδιος ὁ Φρασικλῆς ἀνάδρεψε καὶ τὴν Ἀσία, τὴ μικρότερη ἀπὸ ὅλα τὰ παιδιὰ τοῦ Θεμιστοκλῆ.

4 Λαμπρὸς τάφος τοῦ Θεμιστοκλῆ ὑπάρχει στὴν ἀγορὰ τῆς Μαγνησίας. Ὅσο γιὰ τὰ λείψανά του δὲν ἀξίζει νὰ δῖνη κανεὶς πίστη οὔτε σὲ ὅσα λέει ὁ Ἀνδοκίδης στὸ βιβλίον του «Πρὸς τοὺς ἐταίρους», ὅτι δηλαδή οἱ Ἀθηναῖοι βρῆκαν τὰ λείψανά του καὶ τὰ σκόρπισαν (αὐτὰ εἶναι ψέματα ποὺ τὰ γράφει ἐπίτηδες, γιὰ νὰ ἐξερεδίση τοὺς ὀλιγαρχικοὺς ἐναντίον τοῦ λαοῦ) οὔτε πάλι σὲ ὅσα λέει ὁ Φύλαρχος, ποὺ ἔστησε στὴ διήγησή του μιὰ μηχανὴ σὰν ἐκεῖνες ποὺ χρησιμοποιοῦν σὲ παράσταση τραγωδίας καὶ παρουσιάζει στὴ σκηνὴ κάποιον Νεοκλῆ καὶ κάποιον Δημόπολη, σὰν παιδιὰ τοῦ Θεμιστοκλῆ, θέλοντας νὰ προκαλέσῃ θόρυβο καὶ συγκίνηση αὐτὰ καὶ ὁ πιὸ τυχαῖος ἄνθρωπος τὸ καταλαβαίνει ὅτι εἶναι πλαστά.

5 Ὁ Διόδωρος ὁ περιηγητὴς στὸ ἔργο του «Περὶ μνημάτων» ἔχει γράψῃ, ἀπὸ εἰκασία καὶ ὄχι ἀπὸ ἄμεση ἀντίληψη, ὅτι κοντὰ στὸ μεγάλο λιμάνι τοῦ Πειραιᾶ προεκτείνεται ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριο ποὺ σχηματίζεται, κατὰ τὸν Ἀλκιμο μιὰ προεξοχὴ σὰν ἀγκώνας καὶ στὴ στροφή πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ λιμανιοῦ, ἐκεῖ ὅπου ἡ θάλασσα ἔχει γαλήνη, ὑπάρχει μιὰ βάση ἀρκετὰ μεγάλη καὶ ὅτι αὐτὸ ποὺ φαίνεται ἐπάνω τῆς σὰ σχῆμα βωμοῦ εἶναι ὁ τάφος τοῦ Θεμιστοκλῆ· 6 Καὶ ὁ Διόδωρος νομίζει πὼς ὁ Πλάτων ὁ κωμικὸς συμφωνεῖ μαζί του καὶ ἐπιβεβαιώνει τὰ λόγια του μὲ τοὺς ἀκόλουθους στίχους:

«Τὸ μνῆμα σου καλὰ εἶν' αὐτοῦ στημένο,
σημάδι ἀπὸ παντοῦ στοὺς ταξιδιωτῆς.
Θὰ βλέπη αὐτοὺς ποὺ μπαίνουνε καὶ βγαίνουν
καὶ καρabiῶν ἀγῶνες δὲ κοιτάζει.»

Γιὰ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Θεμιστοκλῆ διατηρήθηκαν τιμητικὲς διακρίσεις στὴ Μαγνησία ὡς τὶς μέρες μας. Αὐτὲς τὶς χάρηκε καὶ ὁ (νεώτερος) Θεμιστοκλῆς Ἀθηναῖος, αὐτὸς ποὺ ἦταν συμμαθητῆς καὶ φίλος μου στὴ σχολὴ τοῦ Ἄμμωνίου τοῦ φιλοσόφου.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Σελ. 15

Κεφ. 1. Η καταγωγή οί γονεείς του Θεμιστοκλή ήταν άσσημοι τή δόξα πού απόχτησε τήν όφείλει μόνο στή δική του δράση. Η συγγένειά του όμως με τούς Λυκομίδες (1, 4) τόν κατατάσσει ανάμεσα στους εύγενείς.

στο δῆμο των Φρεαρρίων από τή Λεωντίδα φυλή. Ο Κλεισθένης (507 π.Χ.) πού έδωσε τίς βάσεις του δημοκρατικού πολιτεύματος στην Αθήνα είχε διαιρέσει τó λαό τῆς Αττικής σέ έκατό δήμους και κάθε δέκα δήμοι αποτελούσαν μία φυλή (αργότερα έγιναν οί δήμοι 174). Ο Θεμιστοκλής ανήκε στή Λεωντίδα φυλή και στο δῆμο Φρεάρριο ἢ Φρέαρρο (ó δημότης Φρεάρριος), από τó όνομα του άττικού ἥρωα Φρεάρρου· ó δήμος αυτός ἴσως βρισκόταν ανάμεσα στο Θορικό και τήν Κερατέα τῆς Αττικής. Στίς επίσημες πράξεις ἦταν απαραίτητο μαζί με τó όνομα του προσώπου νά αναγράφεται τó όνομα του πατέρα του, καθώς και του δήμου στον όποϊον ανήκε.

δέν ἦταν γνήσιος Αθηναϊός κατά τόν άττικό νόμο δέν ἦταν γνήσιος Αθηναϊός όποιος είχε πατέρα ἢ μητέρα ξένης καταγωγῆς (αυτοί λέγονταν «νόθοι»). Επομένως και ó Θεμιστοκλής δέν ἦταν γνήσιος Αθηναϊός, γιατί ἡ μητέρα του καταγόταν από τή Θράκη.

κάποιοι στίχοι' είναι επιτάφιο επίγραμμα άγνωστου ποιητή πού τó αναφέρουν άρχαιοι συγγραφείς.

ἡ Αβρότονον' δηλυκό όνομα με τύπο ουδετέρου, όπως συνήθιζαν πολλές φορές οί άρχαιοι για όνόματα γυναικῶν (έτσι και σήμερα λέμε τó Έλενιώ, τó Κατινιώ κτλ. χαϊδευτικά).

Φανίας ἢ Φαινίας, φιλόσοφος από τήν Έρεσσό τῆς Λέσβου (μαθητής του Αριστοτέλη), πού έγραψε πολλά φιλοσοφικά και ιστορικά έργα, από τά όποια μόνο λίγα άποσπάσματα σώθηκαν.

Καρία, χώρα τῆς Μικρῆς Ασίας, ανάμεσα στή Λυδία και τή Λυκία.

Νεάνθης, από τήν Κύζικο τῆς Προποντίδας, έζησε τόν γ' π.χ. αϊ. και έγραψε πολλά ιστορικά και ρητορικά έργα πού άπ' αυτά έμειναν μόνο άποσπάσματα· περιφῆμο είναι τó βιογραφικό έργο του «Περί ένδόξων άνδρῶν», αλλά και άπ' αυτό μόνο μερικά άποσπάσματα σώθηκαν.

Αλικαρνασσός, ἡ πρωτεύουσα τῆς Καρίας, μεγάλη και άρχαία παραλιακή πόλη με καλό λιμάνι και δύο άκροπόλεις' ἡ βασίλισσά της Αρτεμισία πῆρε μέρος μαζί με τούς Πέρσες στήν έκστρατεία έναντίον των Έλλήνων (βλ. κεφ. 14, 4).

Κυνόσαργες, γυμναστήριο έξω από τήν πόλη, στο νοτιανατολικό

μέρος της, ίσως εκεί όπου σήμερα ή σύνοικία «Νέος κόσμος», στο δρόμο προς το Μπραχάμι· σ' αυτό γυμνάζονταν όσοι δέν ήταν γνήσιοι Ἀθηναῖοι (βλ. σημ. παραπάνω). Ήταν αφιερωμένο στον Ἡρακλῆ, πού δέν τόν θεωροῦσαν γνήσιο θεό, γιατί εἶχε βέβαια πατέρα τὸ Δία, ἀλλὰ ἡ μητέρα του, ἡ Ἀλκμήνη, ἦταν θνητὴ ἔξω ἀπὸ τίς πύλες· ἐννοεῖ τίς Διόμειες πύλες κοντὰ στὰ σημερινὰ Ἀνάκτορα.

γένος τῶν Λυκομιδῶν οἱ Λυκομίδες ἦταν ἀρχαία ἱερατικὴ οἰκογένεια τῆς Ἀθήνας.

Φλυά (ἢ Φλυή ἢ Φλυές) εἶναι τὸ ὄνομα ἐνὸς δήμου τῆς Ἀττικῆς, περίπου ὅπου τὸ σημερινὸ Χαλάντρι. Ἐκεῖ ἦταν ἓνα τελεστήριο, δηλ. ἓνας ναός, ὅπου γινόταν μύηση τῶν πιστῶν, ἀνάλογη μὲ τὴ μύηση στὰ ἑλευσίνια μυστήρια.

Σιμωνίδης ὁ Κεῖος (ἀπὸ τὴν Κέα), μέγας λυρικός ποιητὴς καὶ μάλιστα ἐπιγραμματοποιὸς (556 - 548 π.Χ.). Περίφημο εἶναι τὸ ἐπίγραμμα του σ' αὐτοὺς πού ἔπεσαν στὶς Θερμοπύλες:

Ἔ ξεῖν' ἀγγέλειν Λακεδαίμονιους ὅτι τῆδε
κείμεθα τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι

(Στὴ Λακεδαίμονα, ξένη διαβάτη, τὸ μήνυμα φέρε
ὅτι κειτόμαστε δῶ στὶς ἐντολές τους πιστοί.
Μετ. Θρ. Σταύρου)

Σελ. 17

Κεφ. 2. μαθήματα ἡθοπλαστικὰ ἢ γιὰ εὐχαρίστηση ἦταν ἡ μουσικὴ, ἡ ποίηση καὶ ἡ γυμναστικὴ· σ' αὐτὰ ἔδιναν μεγάλη σημασία γιὰ τὴν ἀγωγή τῶν παιδιῶν οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι, γιατί ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ποίηση ἐξευγενίζουν τὴν ψυχὴ καὶ ἡ γυμναστικὴ διαμορφώνει εὐρωστα σώματα, ὥστε τὸ παιδί νὰ γίνῃ γερὸ καὶ στὴν ψυχὴ καὶ στὸ σῶμα. Γι' αὐτὸ εἶχαν μεγάλη ἐκτίμησι οἱ διδάσκαλοι τῆς μουσικῆς («κιθαριστές» καὶ τῆς γυμναστικῆς («παιδοτρίβες»).

λύρα ἦταν ἔγχροδο μουσικὸ ὄργανο, συνήθως μὲ ἑφτά χορδές, ὅμοιο περίπου μὲ τὴν κιθάρα.

Στησίμβροτος ἀπὸ τὴ Θάσο, σύγχρονος τοῦ Περικλῆ, πού ἔγραψε μ' ἐχθρότητα ἓνα ἔργο γιὰ τὸ Θεμιστοκλῆ, τὸν Περικλῆ καὶ τὸ Θουκυδίδη (ὄχι τὸν ἱστορικό, παρὰ τὸ γιὸ τοῦ Μελησία, πολιτικὸ ἀντίπαλο τοῦ Περικλῆ).

Ἀναξαγόρας, μέγας φιλόσοφος· γεννήθηκε στὶς Κλαζομενές

τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τὸ 500 π.Χ., ἔζησε στὴν Ἀθήνα καὶ πέθανε στὴ Λάμψακο τὸ 428 ἔγραψε σύγγραμμα «Περὶ φύσεως», ὅπου ἐκθέτει τὸ φιλοσοφικὸ του σύστημα καὶ ὑποστηρίζει, ὅτι τὸ αἶτιο ποὺ κινεῖ ὅλα τὰ στοιχεῖα στὴ φύση εἶναι ὁ ἄπειρος «νοῦς».

Μέλισσος, φιλόσοφος ἀπὸ τῆ Σάμο· αὐτὸς ἦταν στρατηγὸς τῶν Σαμίων κατὰ τὴν ἐκστρατεία ποὺ ἐπιχείρησαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸ 440 π.Χ. ἐναντίον τῆς Σάμου· ὁ Μέλισσος νίκησε τοὺς Ἀθηναίους, γιὰτὶ ἔλειπε ὁ Περικλῆς.

νεώτερος ὁ Θεμιστοκλῆς γεννήθηκε τὸ 525 π.Χ., ἐνῶ ὁ Περικλῆς τὸ 495 π.Χ.

Μνησίφιλος, πολιτικὸς σύγχρονος καὶ συνδημότης τοῦ Θεμιστοκλῆ (ἀπὸ τὸ δῆμο Φρεάρριο, βλ. κεφ. 1,1)· ὁ ἱστορικὸς Ἡρόδοτος λέει ὅτι ὁ Μνησίφιλος ἔδωσε συμβουλή στὸ Θεμιστοκλῆ νὰ πείση τοὺς Ἀθηναίους νὰ πολεμήσουν στὴ Σαλαμίνα. Ἴσως αὐτὸ τὸ εἶχαν διαδώσει ὅσοι ἠθελαν νὰ ὑποτιμήσουν τὸ ἔργο τοῦ Θεμιστοκλῆ.

φυσικοὶ φιλόσοφοι λέγονταν οἱ Ἴωνες φιλόσοφοι, τοῦ 6ου καὶ 5ου π.Χ. αἰ. ποὺ ἐρευνοῦσαν τὴν οὐσία καὶ τὰ αἶτια τοῦ φυσικοῦ κόσμου.

Σόλων, ὁ μεγάλος Ἀθηναῖος νομοθέτης (639 - 559 π.Χ.) ποὺ ἦταν συγχρόνως φιλόσοφος καὶ ποιητής.

σοφιστές ἔτσι λέγονταν στὴν ἀρχὴ ἄνθρωποι σοφοὶ ποὺ εἶχαν ὡς ἔργο τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ παρουσίασαν μεγάλη πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ δράση (γι' αὐτὸ σοφιστὴς λεγόταν καὶ ὁ Σόλων)· ἀργότερα ὅμως τὸ ὄνομα δόθηκε στοὺς ρητοροδιδασκάλους ποὺ εἶχαν ἔρθει στὴν Ἀθήνα κατὰ τὸν 5ο π.Χ. αἰ. ἀπὸ διάφορα μέρη, καὶ σ' ἐκείνους γενικὰ ποὺ ἐπιδίωκαν νὰ κάμουν τοὺς μαθητὲς τους ἱκανοὺς νὰ νικοῦν μὲ κάθε τρόπο τοὺς ἀντιπάλους τους στὶς συζητήσεις, ἀκόμη καὶ μὲ στρεψοδικίες.

Σελ. 19

ὁ πατέρας του τὸν ἀποκήρυξε ἢ «ἀποκήρυξη» γινόταν γνωστὴ μὲ δημόσιο κήρυκα· ὁ νόμος ἔδινε τὸ δικαίωμα στὸν πατέρα νὰ κηρύξει τὸ παιδί του ἀπόκληρο καὶ νὰ διαλύσῃ τὴ νόμιμη σχέση πατέρα καὶ παιδιοῦ, ἂν αὐτὸ ἔδειχνε ἄκοσμη διαγωγή καὶ ζοῦσε βίο ἄσωτο καὶ ἄπρεπο.

Κεφ. 3. τὸν Ἀριστείδη ὁ Ἀριστείδης, ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς (540 - 468 π.Χ.), γνωστὸς μὲ τὴν ἐπωνυμία «δίκαιος» εἶναι ὁ κυριότερος ἀντίπαλος τοῦ Θεμιστοκλῆ, ὅπως φαίνεται καὶ σὲ ὅσα γράφει παρακάτω ὁ Πλούταρχος· ἀλλὰ γιὰ τὸν Ἀριστείδη ὁ Πλούταρχος ἔγραψε καὶ ἰδιαίτερη βιογραφία.

Σελ. 21

στο Μαραθώνα ή περιφέρη μάχη του Μαραθώνα έγινε το 490 π.Χ. με αρχιστράτηγο τον Αθηναίο στρατηγό Μιλτιάδη που οδήγησε τον ελληνικό στρατό από 10.000 Αθηναίους και Πλαταιείς στην υπέρλαμπρη νίκη.

Κεφ. 4. τὰ ἀργυρωρυχεία του Λαυρείου στο Λαύρειο υπήρχαν πλουσιότατα μεταλλεία σιδήρου, ψευδαργύρου, μολύβδου, και ἀργύρου σε έκταση 300.000 στρεμμάτων. Οί ἀρχαίοι ἔκαναν ἐκμετάλλευση μόνο του μολύβδου που εἶχε ἀρκετή ποσότητα ἀργύρου και σώζονται τὰ ἴχνη ἀπὸ 2.000 περίπου στοές ἀπὸ τὰ μεταλλεία αὐτὰ τὴν ἐποχὴ που γινόταν ἐντατικὴ ἐκμετάλλευσή τους τὸ δημόσιο ταμείο τῆς Ἀθήνας εἶχε πρόσοδο ἀπὸ 50 - 100 τάλαντα τὸ χρόνο, δηλ. 300.000 - 600.000 χρυσές δραχμές.

Δαρείος ὁ Α΄ (550 - 485 π.Χ.) υπῆρξε ὁ σπουδαιότερος βασιλιάς τῶν Περσῶν μετὰ τὸ μεγάλο Κύρο τὸ Β΄. Ὁ Δαρείος ὀργάνωσε τὸ ἀπέραντο κράτος του και προσάρτησε σ' αὐτὸ πολλές χῶρες· αὐτὸς πρῶτος ἀρχισε τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων τὸ 492 π.Χ.

Αἰγινῆτες ὁ πόλεμος τῶν Ἀθηναίων με τοὺς Αἰγινῆτες ἀρχισε τὸ 488 π.Χ. και τελείωσε τὸ 481 π.Χ. ὅταν οἱ Ἑλληνες συμφιλώθηκαν μπροστὰ στὸν κίνδυνο που τοὺς ἀπειλησε ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴ τῶν Περσῶν.

Σελ. 23

μόνιμοι ὀπλίτες οἱ Ἀθηναίοι ὡς τότε εἶχαν στρατὸ ἀπὸ ὀπλίτες που πήγαιναν νὰ πολεμήσουν σὲ ὀρισμένο μέρος και δύσκολα μπορούσαν νὰ μετακινήθουν (γι' αὐτὸ λέγονται «μόνιμοι ὀπλίτες»). Ὁ Θεμιστοκλῆς ὁμως θέλησε νὰ τοὺς μεταβάλῃ σὲ μάχιμο πλήρωμα τῶν πλοίων («ναυτικὴ ὀπλιτεία»), που μπορούσαν νὰ ἀποβιβάζονται σὲ διάφορα μέρη και σὲ περίπτωση κινδύνου νὰ ἀποχωροῦν μπαίνοντας στὰ πλοῖα.

Πλάτων, ὁ μεγάλος Ἀθηναῖος φιλόσοφος (428 - 347 π.Χ.) μαθητῆς του Σωκράτη. Αὐτὸς ἔγραψε πολλὰ φιλοσοφικὰ ἔργα σὲ μορφὴ διαλόγων. Σ' ἓνα ἀπὸ τὰ ἔργα του που λέγονται «Νόμοι» ἀναφέρει αὐτὸ που λέει ἐδῶ ὁ Πλούταρχος γιὰ τὴ μετατροπὴ τῶν μόνιμων Ἀθηναίων ὀπλιτῶν σὲ ναυτικούς και θαλασσινοὺς.

Στησίμβροτος, βλ. σελ. 87.

του δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἐδῶ ὁ Πλούτ. ἀφήνει νὰ ἐννοηθῇ ὅτι ἡ μεταβολὴ τῆς Ἀθήνας ἀπὸ ἡπειρωτικὴ σὲ ναυτικὴ δύναμη τὴν

οδήγησε σε άκρατη δημοκρατία (βλ. και κεφ. 19,6).

ο Εέρξης μετά τη ναυμαχία στη Σαλαμίνα ενώ είχε ανέπαφο τον πολυάριθμο πεζικό του στρατό, άφησε στην Ελλάδα το Μαρδόνιο κυρίως για να παρεμποδίσει τους Έλληνες να τον καταδιώξουν αυτό βέβαια δείχνει την υπεροχή που έχει η ναυτική δύναμη απέναντι στην πεζική. Παρακάτω όμως (κεφ. 16,6) ο Πλούτ. εκφράζει διαφορετική κρίση για την ικανότητα των περσικών δυνάμεων που είχαν άφεδγη στο Μαρδόνιο.

Κεφ. 5. πλούσιες θυσιές οι θυσιές των αρχαίων ήταν πολυέξοδες, γιατί τις θυσιές συνήθως ακολουθούσε συμπόσιο με πολλούς καλεσμένους.

«δούρειον ἵππον». Ο δούρειος ἵππος (ξύλινο ἄλογο) κυριολεκτικά είναι το ὑπολο μέσο που μεταχειρίστηκαν οι Έλληνες για την καταστροφή της Τροίας, γιατί από μέσα του ξεπετάχτηκαν οι κρυμμένοι πολεμιστές. Έδω ο Θεμιστοκλής χρησιμοποιεί τη φράση μεταφορικά. (Πώς θά ελεγε αν μιλούσε με κυριολεξία;)

ο Έπικλης, ήταν «κιθαριστής» δηλαδή ιδιωτικός δάσκαλος τής μουσικής.

Σελ. 25

Ολυμπία, όπου γίνονταν οι πανελλήνιοι ολυμπιακοί αγώνες κάθε τέσσερα χρόνια, που λέγονταν «Ολύμπια». Κατά την τέλεση των αγώνων συγκεντρώνονταν θεατές από όλη την Ελλάδα. Οι αγώνες διαρκούσαν στην αρχή μιὰ μέρα, έπειτα 3 και αργότερα 5 μέρες. Για την παραμονή των θεατών στήνονταν σκηνές σε ειδικό χώρο και οι έπισημότεροι έμεναν σε σκηνές με εξαιρετική πολυτέλεια, που έδειχνε τον πλοῦτο και την κοινωνική τους θέση.

ο Κίμων (510 - 449 π.Χ.), γιός του Μιλτιάδη (του νικητή στη μάχη του Μαραθώνα), ήταν δεκαπέντε χρόνια μικρότερος από το Θεμιστοκλή και άνηκε σε αργοντική αθηναϊκή οικογένεια.

χορηγός η αθηναϊκή δημοκρατία είχε επιβάλει στους πλούσιους πολίτες την υποχρέωση να εκτελούν με δικά τους έξοδα όρισμένες υπηρεσίες που λέγονταν «κλειτουργίες» σπουδαιότερες ήταν:

1) η γυμνασιαρχία, δηλ. η προετοιμασία τής λαμπαδηφορίας κατά τα Παναθήναια η και σε άλλες δημόσιες γιορτές 2) η θεωρία, δηλ. η αποστολή αντιπροσώπων σε πανελλήνιες γιορτές και σε ιερούς τόπους 3) η τριηραρχία, δηλ. ο έξοπλισμός και η συντήρηση ενός πολεμικού πλοίου τής πολιτείας και 4) η χορηγία, δηλ. η όργάνωση των λυρικών η δραματικών αγώνων. Αυτός που θ' αναλάβαινε τη χορηγία, ο χορηγός,

είχε υποχρέωση να βρῆ τὰ κατάλληλα πρόσωπα γιὰ τὸ χορὸ τῶν ἀγῶνων, νὰ συντηρῆ τὰ μέλη τοῦ χοροῦ, νὰ πληρώνη τὸν κατάλληλο χοροδιδάσκαλο καὶ γενικὰ νὰ προσφέρῃ ὅλα τὰ ἐξόδα ποὺ χρειάζονταν γιὰ τὴν παράσταση τοῦ ἔργου. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἔγινε χορηγὸς σὲ διαγωνισμό τραγωδίας κατὰ τὴ γιορτὴ τῶν μεγάλων Διονυσίων, τὸ Μάρτιο τοῦ 476 π.Χ. καὶ νίκησε στὸ διαγωνισμό ἢ τραγωδία ποὺ τὸ χορὸ τῆς τὸν εἶχε παρασκευάσει αὐτὸς με ἐξόδα του.

Φρύνιχος, Ἀθηναῖος δραματικὸς ποιητὴς (πρόδρομος τοῦ Αἰσχύλου) ποὺ δὲ σώζονται ἀπὸ τὰ ἔργα του παρὰ μόνο λίγα ἀποσπάσματα ἢ τραγωδία ποὺ νίκησε σ' αὐτὸ τὸν ἀγῶνα με τὸν τίτλο «Φοῖνισσες» εἶχε ὡς θέμα τὴ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας.

Ἀδεύμαντος, ἐπώνυμος ἄρχοντας τῆς Ἀθήνας τὸ 477 - 476 π.Χ., τρία χρόνια μετὰ τὴ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας. Ἐπώνυμος λεγόταν στὴν Ἀθήνα ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς 10 ἄρχοντες ποὺ με τὸ ὄνομά του καθόριζαν τὴ χρονολογία, δηλ. τὸ πότε ἔγινε μιὰ πράξη.

Σιμωνίδης (βλ. σημ. σελ. 86).

ὁ ἐξοστρακισμὸς ἦταν θεσμὸς ποὺ καθιέρωσε ὁ Κλεισθένης (507 π.Χ.), γιὰ νὰ ἀπομακρύνονται οἱ πολιτικοὶ ποὺ ἀποχοῦσαν μεγάλη δύναμη καὶ ἦταν γι' αὐτὸ ἐπικίνδυνοι στὴν ὁμαλὴ λειτουργία τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος. Δὲν ἦταν ἐξορία, παρὰ προσωρινὴ ἀπομάκρυνση ποὺ διαρκοῦσε πέντε ἢ δέκα χρόνια καὶ γινόταν ἔπειτα ἀπὸ ψηφοφορία τοῦ λαοῦ· δηλαδὴ οἱ πολῖτες ψήφιζαν γράφοντας ἐπάνω σὲ κομμάτι κεραμιδιοῦ (σὲ «ὄστρακο») τὸ ὄνομα τοῦ πολιτικοῦ ποὺ θέλει νὰ ἀπομακρύνῃ. Ὁ Ἀριστείδης ἐξοστρακίστηκε τὸ 482 π.Χ.

Κεφ. 6. οἱ Μῆδοι μετὰ τὴν κατάλυση τοῦ μεγάλου μηδικοῦ κράτους ἀπὸ τὸν Κύρο τὸ Β' τὸν 6ο π.Χ. αἰ. οἱ Μῆδοι συνενώθηκαν με τοὺς Πέρσες καὶ ἀκολούθησαν τὶς τύχες τοῦ περσικοῦ κράτους· οἱ ἀρχαῖοι τὰ ὀνόματα Μῆδοι καὶ Πέρσαι τὰ θεωροῦσαν συνώνυμα (γι' αὐτὸ καὶ οἱ πόλεμοι Περσῶν καὶ Ἑλλήνων λέγονται «Μηδικοὶ πόλεμοι»).

Σελ. 27

κατὰ τὴν ἐκλογή ἢ ἐκλογή γινόταν με τὴν ἀνάταση τῶν χειρῶν (χειροτονία)· οἱ στρατηγοὶ θὰ ψήφιζαν γιὰ τὴν ἀνάδειξη ἑνὸς ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ θὰ εἶχε ἀπεριόριστη ἐξουσία, ἐπομένως ἔπρεπε νὰ ἐκλέξουν τὸν πιὸ ἱκανό.

«χῶμα καὶ νερό» («γῆν καὶ ὕδωρ»), ἦταν τὰ σημεῖα ὑποταγῆς. ψήφισμα, δηλ. ἀπόφαση τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου.

Ἀρθμιος ὁ Ζελεΐτης, δηλ. ἀπὸ τὴν πόλη Ζέλεια τῆς Τρωάδας, στοὺς

πρόποδες τῆς Ἰδῆς.

«ἀτίμασμένον» πολίτες· σέ εἰδικό κατάλογο ἔγραφαν τὰ ὀνόματα τῶν «ἀτίμων», δηλ. τῶν πολιτῶν πού μέ δικαστική ἀπόφαση ἔχαναν τὰ πολιτικά τους δικαιώματα μέ τήν ποινή αὐτή τιμωροῦσαν τοὺς προδότες καί τοὺς ἐχθροὺς τοῦ δήμου καί τῶν συμμάχων τους, καθῶς καί ὅσους εἶχαν κάμει βαριές ἐγκληματικές πράξεις.

χρυσάφι ἀπό τοὺς Μήδους ὁ Εἰρξῆς εἶχε στείλει τὸν Ἄρδιο μέ πολλὰ χρήματα στή Σπάρτη, γιά νά πείσῃ τοὺς Λακεδαιμονίους νά συμπράξουν μέ τοὺς Πέρσες ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων.

Χεῖλος (στήν ἀρχαία Χεῖλωσ), ἀπό τήν Τεγέα. Αὐτὸν τὸν ἐκτιμοῦσαν πολὺ οἱ Λακεδαιμόνιοι.

Κεφ. 7. Τέμπη, ἡ στενὴ κοιλάδα τῆς Θεσσαλίας, ἀνάμεσα στήν Ὀσσα καί στὸν Ὀλυμπο πού διαρρέεται ἀπὸ τὸν Πηνειὸ ποταμὸ, περιφέρημα γιά τὴν ἄγρια καλλονή τῆς· ἔχει μῆκος 6 χιλιομ. καί πλάτος 30 - 50 μ. Εἶναι ἡ κυριότερη διάβαση ἀπὸ τὴ Μακεδονία στή Θεσσαλία καί ἔχει μεγάλη στρατιωτική σημασία.

γύρισαν ἀπ' ἐκεῖ, δηλ. ἀπὸ τὰ Τέμπη. Οἱ Ἕλληνες ἐφυγαν ἀπὸ τὰ Τέμπη, γιὰτί ἔμαθαν ὅτι ὑπάρχει καί ἄλλη διάβαση ἀπὸ τὴ Μακεδονία πρὸς τὴ Θεσσαλία καί ὑπῆρχε κίνδυνος νά κλειστοῦν μέσα στὰ στενά.

μέ τὸ μέρος τῶν Μήδων, δηλ. τῶν Περσῶν. Μερικὲς ἑλληνικὲς πόλεις ἢ καί μερικοὶ Ἕλληνες σποραδικὰ εἶχαν στραφῆ πρὸς τὸ μέρος τῶν Μήδων ἀπὸ ἐχθρότητα πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἢ γι' ἄλλους λόγους· οἱ Ἀθηναῖοι ἔλεγαν γι' αὐτοὺς πού τάσσονται μέ τὸ μέρος τῶν Μήδων ὅτι «μηδίζουσι» (δηλ. εἶναι Μηδόφιλοι) καί εἶχε σχηματιστῆ ὁ ὄρος μηδισμός, δηλ. μηδοφιλία. Ἔτσι καί ἡ Θεσσαλία δὲ φαινόταν τότε ὅτι ἦταν φίλη τῶν Μήδων, λίγο ἀργότερα ὅμως «ἐμηδίσει», γιὰτί οἱ Ἀλευάδες (δυναστική οἰκογένεια τῆς Λάρισσας) παράσυραν τὴ χώρα σὲ συμμαχία μέ τὸν Εἰρξῆ, παρὰ τὴ θέληση τοῦ Θεσσαλικοῦ λαοῦ.

Ἀρτεμισιο, ἀκρωτήριο στή Β.Α. Εὐβοία.

τὰ στενά, εἶναι ὁ πορθμός ἀνάμεσα στή Β.Α. Εὐβοία καί τὴν ἀπέναντι χερσόνησο τῆς Μαγνησίας.

Σελ. 29

ὁ Εὐρυβιάδης, ναύαρχος τοῦ σπαρτιατικοῦ στόλου, ἄνθρωπος μέ ἀδύνατο χαρακτήρα καί περιορισμένη ἀντίληψη.

Ἀφετές (στήν ἀρχαία: Ἀφεται ἢ Ἀφέται), ἀκρωτήριο καί πόλη μέ λιμάνι στή χερσόνησο τῆς Μαγνησίας, ἀπέναντι ἀπὸ τὸ Ἀρτεμισιο τῆς Εὐβοίας· ὀνομάστηκε ἔτσι, γιὰτί τὸ μέρος αὐτὸ ἦταν ἡ ἀφετηρία, ἀπ'

όπου ξεκίνησε το πρώτο πλοίο των Άργοναυτών.

Σκιάθος (και Σκιάθος), νησί των Β. Σποράδων απέναντι από τη Θεσσαλική Μαγνησία, από την οποία χωρίζεται με στενό πορθμό.

μέ πολλά χρήματα Ό Ηροδοτος γράφει ότι ήταν 30 τάλαντα από τα όποια ό Θεμιστοκλής έδωσε 5 στον Εύρυβιάδη, 3 στο ναύαρχο των Κορινθίων Άδειμαντο, και τα υπόλοιπα τα κράτησε ό ίδιος.

ό Αρχιτέλης ήταν Άθηναίος τριήραρχος, δηλ. είχε αναλάβει μ' έξοδά του τη συντήρηση του πλοίου και του πληρώματος (βλ. και χορηγός σημ. σελ. 90).

ιερό πλοίο: ιερά πλοία ήταν ή Πάραλος και ή Σαλαμινία, που είχαν ως έργο να μεταφέρουν τις θεωρίες στη Δήλο και να έκτελούν διάφορες επίσημες αποστολές.

τό άσημένο τάλαντο (στην αρχαία: «τάλαντον άργυρίου), μονάδα βάρους (26 κιλών και 200 γραμμαρίων). Άργότερα χρησίμευε και ως νομισματική μονάδα. Το άττικό τάλαντο είχε την ακόλουθη υποδιαίρεση: 1 τάλαντο = 60 μνές (άρχ. μναί): 1 μνα = 100 δραχμές: 1 δραχμή = 6 όβολοί.

Σελ. 31

Κεφ. 8. Φανίας, βλ. 1,2.

έμβλήματα το έμβλημα (στην αρχαία: τό επίσημον ή παράσημον) ήταν εικόνα στην πλώρη ή στην πρόμη του πλοίου, που χρησίμευε σαν κόσμημα και σα διακριτικό του σημάδι: οι εικόνες αυτές παρίσταναν θεούς ή ήρωες και, όπως πίστευαν οι αρχαίοι, έδωχαν τις κακοκαιρίες και κάθε κακό συναπάντημα (άντιστοιχούν με τις σημερινές γοργόνες ή φιγούρες των καραβιών).

πολεμικά έμβατήρια (άρχ. παιάνες), πολεμικά ένδουσιαστικά άσματα που τραγουδούσαν οι στρατιώτες, όταν προχωρούσαν στη μάχη.

Πίνδαρος, ό μεγαλύτερος από τους αρχαίους Έλληνες λυρικούς. Γεννήθηκε τό 418 π.Χ. στις Κυνός Κεφάλες των Θηβών και πέθανε τό 438 π.Χ. στο Άργος. Έγραψε ύμνους σε θεούς ή ήρωες και άνθρώπους. Τα έργα του ήταν πολλά. Άπ' αυτά σώθηκαν μόνο οι ύμνοι σε νικητές των πανελλήνιων αγώνων που έχουν τον τίτλο «Επίνικιοι». Από τα άλλα έχομε μόνο μερικά αποσπάσματα. Οι στίχοι που παραθέτει εδώ ό Πλούτ. είναι απόσπασμα από ποίημα που δεν έχει σωθή.

Ίστιαία (άρχ. Έστίαία ή Ίστίαία), αρχαιότατη πόλη της Εύβοίας κατά τα βόρεια παράλια της νήσου, δυτικά του Άρτεμισίου.

ή Όλιζώνα, πόλη στο νότιο μέρος της Θεσσαλικής Μαγνησίας,

ἴσως τὸ σημερινὸ Τρίκερι. Ὅλη ἡ παραλία ἐκεῖνη τῆς Θεσσαλίας ἦταν ἄλλοτε τὸ βασίλειο τοῦ Φιλοκτῆτη, ὁμηρικοῦ βασιλιᾶ, ποὺ πῆρε μέρος στὸν τρωικὸ πόλεμο καὶ σκότωσε ἀνάμεσα σὲ ἄλλους καὶ τὸν Πάρι, τὸ γιὸ τοῦ βασιλιᾶ τῆς Τροίας Πριάμου. Ὁ Φιλοκτῆτης ἦταν φημισμένος ὡς ἰκανὸς τοξότης.

Ἄρτεμη, μεγάλη θεά, ἀδερφή τοῦ Ἀπόλλωνα. Εἶχε πατέρα τὸ Δία καὶ μητέρα τὴ Λητώ. Πίστευαν ὅτι προστάτευε τὰ δάση, τὰ βουνά, τὸ κυνήγι, τοὺς ναυτικούς καὶ τοὺς τοκετούς. Στὸ Ἄρτεμίσιο εἶχε τὴν ἐπωνυμία τῆς Προσηώας, δηλ. τῆς Ἀνατολικῆς. Ἀπ' αὐτὴν ὀνομάστηκε καὶ τὸ ἀκρωτήριο Ἄρτεμίσιο.

ζαφόρά, ἢ ζαφουρά (σαφράς) λέγεται καὶ κρόκος, φυτὸ βολβορίζο ποὺ ἔχει κίτρινα καὶ εὐωδιαστὰ ἄνθη ἀπ' αὐτὰ κατασκευάζεται κίτρινη οὐσία ποὺ χρησιμεύει γιὰ τὴν ἀκίνδυνη χρώση τυριῶν, ζυμαρικῶν κτλ.

τὸ ἐλεγεῖο ἢ ἡ ἐλεγεία, ποίημα συνταγμένο σὲ δίστιχες στροφές· ὁ δεῦτερος στίχος κάθε στροφῆς ἔχει μερικὲς συλλαβὲς λιγότερες ἀπὸ τὸν πρῶτο. Τὸ ἐλεγεῖο ποὺ παραθέτει ἐδῶ ὁ Πλούτ. πιστεύεται πὼς εἶναι τοῦ ποιητῆ Σιμωνίδη τοῦ Κεῖου (βλ. σημ. σελ. 86).

Σελ. 33

Κεφ. 9. Θερμοπύλες, τὰ στενά ποὺ σχηματίζονται ἀνάμεσα στοὺς πρόποδες τοῦ βουνοῦ Καλλιδρόμου καὶ στὸ Μαλιακὸ κόλπο· τὴν ἀρχαία ἐποχὴ εἶχε μῆκος 1 χιλιομ. καὶ πλάτος περίπου 60 μ. Στὰ στενά αὐτὰ ἐγίνε ἡ περίφημη μάχη τὸ 480 π.Χ. ὅπου ὁ Λεωνίδας μαζί με 300 Σπαρτιάτες ἔπεσε ἡρωικά. Ἡ εἰδηση τῆς μάχης καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς μεταδόθηκε με ἀγγελιοφόρους στοὺς Ἕλληνες ποὺ ἦταν στὸ Ἄρτεμίσιο καὶ ἔφερε μεγάλη ἀναταραχὴ.

χωρὶς ἄλλο θὰ ἀγκυροβολοῦσαν οἱ ἐχθροί, γιὰ νὰ προμηθευτοῦν νερό, ἐπομένως μέρη με πηγές.

ἢ θὰ πήγαιναν νὰ κρυφτοῦν, δηλ. μέρη ἀσφαλισμένα σὲ περίπτωση τρικυμίας.

Ἵωνες οἱ πρῶτες ἰωνικὲς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας ἦταν ἀποικίες τῆς Ἀθήνας καὶ γενικὰ οἱ Ἵωνες θεωροῦσαν τὴν Ἀθῆνα ὡς μητρόπολη γι' αὐτὸ στίς ἐπιγραφές ποὺ σκάλιζαν ἐπάνω στίς πέτρες ὑπενδύμιζαν οἱ Ἀθηναῖοι ὅτι εἶναι πατέρες τους. Οἱ Ἵωνες, ὑποδουλωμένοι στοὺς Πέρσες, εἶχαν στρατολογηθῆ μαζί με ὅλους τοὺς λαοὺς τοῦ περσικοῦ κράτους, διατηροῦσαν ὅμως στὴν ψυχὴ τους τὴν ἐθνικὴ τους συνείδηση καὶ γι' αὐτὸ οἱ Πέρσες δὲν τοὺς εἶχαν πολλὴ ἐμπιστοσύνη.

περὼντας τὴ Δωριδᾶ ὁ Ξέρξης μετὰ τὴ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν

κατέβηκε πρὸς τὰ κάτω, πέρασε τὴ Δωρίδα, καὶ ἀπὸ τὸ πάνω μέρος, δηλ. ἀπὸ τὴν Οἶτη, μπῆκε στὴ Φωκίδα, ὅπου ἔκαψε τὶς πόλεις, γιατί οἱ Φωκεῖς δὲν ἤθελαν νὰ προσχωρήσουν στοὺς Πέρσες· ἔπειτα συνέχισε τὴν πορεία του, μπῆκε στὴν Ἀττικὴ καὶ ἔφτασε ὡς τὴν Ἀκρόπολη.

ἀπὸ τὴ μιὰ θάλασσα στὴν ἄλλη, δηλ. ἀπὸ τὸ Λέχαιο (τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου) ὡς τὶς Κεγγρεές (τοῦ Σαρωνικοῦ).

Σελ. 35

Κεφ. 10. σὲ παράσταση τραγωδίας στὸ ἀρχαῖο θέατρο πολλὲς φορές κατὰ τὴν παράσταση τραγωδίας ὁ ποιητὴς σκηνοθετοῦσε τὴν ἐμφάνιση θεοῦ ἢ θεᾶς, πὺ μὲ τὸ χειρισμὸ κάποιου μηχανήματος φαινόταν ὅτι κατέβαινε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ («ὁ ἀπὸ μηχανῆς θεός»)· ἡ θεία αὐτὴ ἐμφάνιση ἔδινε τὴ λύση τοῦ δράματος.

δράκοντας λεγόταν τὸ φίδι πού, ὅπως πίστευαν, ζοῦσε στὸ νὰ τῆς Ἀθηνᾶς στὴν Ἀκρόπολη, κρυμμένος κάτω στὴ γῆ ἀπὸ τὴν ὁποία ἔβγαινε καὶ ἔπαιρνε τὶς προσφορὲς πού τοῦ παράθεταν οἱ ἱερεῖς, δηλαδή κάθε μῆνα πίτα ζυμωμένη μὲ μέλι (μελιτόεσσα) καὶ κάθε μέρα ἐκλεκτὲς τροφές· τὸ φίδι αὐτὸ πίστευαν πὼς ἦταν φύλακας τοῦ ναοῦ («οἰκουρὸς ὄφις»).

«ξύλινο τεῖχος» ὁ χρησμός πού ἔδωσε τότε τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν ἔλεγε πὼς οἱ Ἀθηναῖοι μποροῦν νὰ σωθοῦν μόνο μὲ «τεῖχος ξύλινο» χωρὶς νὰ διευκρινίσει τί ἐννοοῦσε μὲ αὐτό· ὁ Θεμιστοκλῆς ὁμῶς ἔδινε τὴν ἐξηγήση ὅτι τὰ ξύλινα τεῖχη πού ἔλεγε ὁ χρησμός ἦταν τὰ πλοῖα. Αὐτὰ διηγεῖται καὶ ὁ Ἡρόδοτος.

τὴ Σαλαμίνα γιὰ τὴ Σαλαμίνα, ὅπου ἤθελε ὁ Θεμιστοκλῆς νὰ γίνῃ ἡ ναυμαχία, ὁ χρησμός ἔλεγε: «ὦ θεία Σαλαμίνα, ἐσὺ θὰ στείλῃς στὸν ὄλεθρο παιδιὰ γυναικῶν». Καὶ πολλοὶ ἐξηγοῦσαν ὅτι ὁ χρησμός μὲ τὶς λέξεις «παιδιὰ γυναικῶν», ὑπονοοῦσε τοὺς Ἕλληνας, ἐνῶ ὁ Θεμιστοκλῆς ὑποστήριξε ὅτι ὑπονοοῦσε τοὺς Πέρσες, γιατί ἄλλιῶς δὲ θὰ ἔλεγε τὴ Σαλαμίνα «θεία» (δηλ. εὐλογημένη ἀπὸ τοὺς θεούς), παρὰ θὰ τὴν ὀνόμαζε «δεινήν» ἢ «σχετλίαν» (φοβερή, καταραμένη).

Τροιζήνα, πόλη τῆς Ἀργολίδας κοντὰ στὸ Σαρωνικὸ κόλπο (σήμερα λέγεται Δαμαλάς): κατὰ τὸν Ἡρόδοτο, ἄλλοι Ἀθηναῖοι ἔφεραν τὶς οικογένειές τους στὴν Αἴγινα καὶ στὴ Σαλαμίνα.

ὄβολός, τὸ 1/6 τῆς ἀττικῆς δραχμῆς (βλ. τάλαντο, σημ. σελ. 93)

νὰ πληρώνουν γι' αὐτὰ μιστοὺς σὲ δασκάλους· οἱ κάτοικοι τῆς Τροιζήνας φρόντισαν, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα, νὰ πληρώνουν ἀκόμη καὶ δασκάλους γιὰ τὰ προσφυγόπουλα τῶν Ἀθηναίων. Ἡ φροντιδὰ αὐτὴ

μέσα στη μεγάλη εκείνη αναταραχή δείχνει τη μεγάλη σημασία που έδιναν οι αρχαίοι Έλληνες στην εκπαίδευση.

βουλή του Αρείου Πάγου, σώμα που αρχικά είχε την ανώτερη δικαστική, νομοθετική και αστυνομική εξουσία μετά την όριστική διαμόρφωση της δημοκρατίας τα δικαιώματα του περιορίστηκαν μόνο σε δικαστικές υποθέσεις (δίκες για φόνο κτλ.).

Αριστοτέλης, ο μεγάλος αρχαίος φιλόσοφος που γεννήθηκε στα Στάγειρα της Μακεδονίας το 384 π.Χ., δάσκαλος του Μ. Αλεξάνδρου, ιδρυτής περιώνυμης φιλοσοφικής σχολής στην Αθήνα (της «περιπατητικής»). Πέθανε το 322 π.Χ. στη Χαλκίδα. Έγραψε πολλά φιλοσοφικά και επιστημονικά συγγράμματα. Αυτό που αναφέρει εδώ ο Πλούτ. για τη βουλή του Αρείου Πάγου περιέχεται στο έργο του Αριστοτέλη «Αθηναίων Πολιτεία».

Σελ. 37

Κλειδῆμος, ιστοριογράφος Αθηναίος που έζησε κατά τους χρόνους των περσικών πολέμων και έγραψε ιστορία της Αττικής.

το κεφάλι της Γοργόνας, το γοργόνειο, ήταν η χρυσή κεφαλή της Γοργόνας Μέδουσας που κοσμούσε την ασπίδα (ή αιγίδα) αρχαίου αγάλματος της Αθηνάς που ήταν στο ναό του Έρεχθείου στην Ακρόπολη. Φαίνεται πως το κόσμημα αυτό ήταν προσθετό και οι Αθηναίοι ήθελαν να το πάρουν μαζί τους.

πρός το νησί, δηλ. προς τη Σαλαμίνα.

Εάνδιππος πατέρας του Περικλή έδρασε κατά τους μηδικούς πολέμους. Ήταν και αυτός ανάμεσα σ' εκείνους που άφησαν την πόλη, όταν πλησίαζαν οι Πέρσες, και αγωνίστηκε στη Σαλαμίνα. Το επόμενο έτος διαδέχτηκε το Θεμιστοκλή στην αρχηγία του αθηναϊκού στόλου και συνέχισε τον αγώνα. Οι Αθηναίοι τιμώντας τις υπηρεσίες του του έστησαν ανδριάντα στην Ακρόπολη.

«*Κυνός σῆμα*» το όνομα αυτό έδιναν οι αρχαίοι σε πολλά ακρωτήρια: εδώ λέγεται για το ακρωτήριο της Σαλαμίνας αντίκρου στην Αττική, όπου αποβιβάζονταν οι Αθηναίοι. Το όνομα αυτό διατήρησε ως τα χρόνια του Πλουτάρχου (τόν 1. μ.Χ. αιώνα).

Κεφ. 11. *είχε εξοστρακισθῆ πριν από τὸν πόλεμο ὁ Ἀριστείδης*, βλ. σημ. σελ. 91.

για ὀρισμένο χρόνο, συνήθως ὁ εξοστρακισμὸς διαρκούσε 5 - 10 ἔτη.

Σελ. 39

Εὐρυβιάδης, βλ. σημ. σελ. 92.

τὰ περίφημα ἐκείνα λόγια ὁ Ἡρόδοτος στὴν ἱστορία του γράφει πὼς τὰ λόγια αὐτὰ τὰ εἶπε ὁ Ἀδεΐμαντος, ὁ στρατηγὸς τῶν Κορινθίων.

ἄνθρωπος χωρὶς πατρίδα, γιατί οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν ἀφήσει τὴν πόλη τους τὰ διακόσια πλοῖα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ 180 ἦταν μὲ πλήρωμα ἀθηναϊκὸ καὶ τὰ 20 τὰ εἶχαν δώσει στοὺς Χαλκιδικεῖς.

ἂν μᾶς προδώσετε γιὰ δεύτερη φορά γιὰ τὴν πρώτη προδοσία βλ. κεφ. 9,3 - 4.

τὰ καλαμάρια (τὰ γνωστὰ κεφαλόποδα μαλάκια) ἔχουν στὸ ἐσωτερικὸ τους ἓνα κόκαλο πὸν λέγεται ξίφος ἢ μαχαίρι.

Κεφ. 12. ἡ κουκουβάγια, ἦταν ἱερὸ πτηνὸ τῆς Ἀθηνᾶς τὸ πέταγμά της ἀπὸ τὰ δεξιὰ τὸ θεωροῦσαν αἴσιο οἰωνό.

Σελ. 41

παιδαγωγός, δούλος πὸν ὀδηγοῦσε τὰ παιδιά στὸ σχολεῖο (ἐνῶ παιδοτρίβης λεγόταν ὁ δάσκαλος τῆς γυμναστικῆς βλ. λ. μαθήματα, σημ. σελ. 86).

Κατὰ τὸν Αἰσχύλο ὁ Σίκιννος ἦταν Ἕλληνας καὶ ὄχι Πέρσης αἰγμάλωτος.

ὄλο τὸ πέραμα, δηλ. τὸ στενὸ ἀνάμεσα στὴ Σαλαμίνα καὶ τὴν Ἀττικὴ τὰ κοντινὰ νησιά, δηλ. τὰ νησάκια πὸν εἶναι μπροστὰ στὰ Μέγαρα, ἐπίσης τὴ Λέρο καὶ τὶς Φαρμακοῦσες (πὸν σήμερα λέγονται Κυράδες), καθὼς καὶ τὸ ἐρημονήσι Ψυττάλεια.

Σελ. 43

Κεφ. 13. μόλις ξημέρωσε εἶναι ἡ ἱστορικὴ μέρα τῆς 28 Σεπτεμβρίου τοῦ 480 π.Χ.

Φανόδημος, Ἕλληνας ἱστοριογράφος πὸν ἔζησε στὶς ἀρχές τοῦ 4. αἰ. π.Χ.

πὸ πάνω ἀπὸ τὸ ναὸ τοῦ Ἡρακλῆ ὁ ναὸς αὐτὸς τοῦ Ἡρακλῆ (πὸν λεγόταν «Ἡράκλειο») ἦταν στοὺς πρόποδες τοῦ Αἰγάλειου, κοντὰ στὸ σημερινὸ Κερατσίνι, ὅπου καὶ τὸ πέραμα. Ἐκεῖ στοὺς τελευταίους πρόποδες τοῦ βουνοῦ, πάνω σὲ λοφίσκο, εἶχε στηθῆ ὁ θρόνος τοῦ Ξέρξη ἀπ' ὅπου μπορούσε νὰ ἀντικρίζῃ τὴ Σαλαμίνα καὶ νὰ παρακολουθεῖ ἄνετα ὅλα ὅσα θὰ διαδραματίζονταν στὴ θάλασσα.

Ἀκαστόδωρος, Ἕλληνας ἱστορικός ἀπὸ τὴ Μεγαλόπολη πὸν ἔζησε τὸν 3. αἰ. π.Χ. καὶ ἔγραψε ἓνα ἔργο «Περὶ πόλεων» αὐτὸς ἀπὸ σύγχυση στὶς τοπωνυμίες νομίζει ὅτι ὁ θρόνος τοῦ Ξέρξη εἶχε στηθῆ στὰ Κέρατα

τῆς Μεγαρίδας, στὸ σημερινὸ Μεγάλο Πεῦκο, γιατί καὶ ἡ τοποθεσία ἐκεῖνη τοῦ Αἰγάλεου λεγόταν Κέρατα.

χρυσὸς θρόνος, ἀπὸ ἄλλη πηγὴ ξέρομε ὅτι ὁ θρόνος τοῦ Εἰρέξη ἦταν «ἀργυρόπους», εἶχε δηλ. ἀσημένια πόδια. Αὐτὸς ἀργότερα κατατέθηκε μαζί με ἄλλα λάφυρα στὸ ναὸ τῆς Ἀθηνᾶς, στὴν Ἀκρόπολη.

Κεφ. 14. Αἰσχύλος, ὁ μεγάλος τραγικὸς ποιητὴς ποὺ γεννήθηκε στὴν Ἐλευσίνα τὸ 525 π.Χ. καὶ πέθανε στὴ Γέλα τῆς Σικελίας τὸ 456 π.Χ. Ἐγραψε 90 δράματα ἀπὸ τὰ ὁποῖα σώθηκαν μόνο 7. Ἐνα ἀπ' αὐτὰ με τὸν τίτλο «Πέρσες» ἔχει ὡς θέμα τὴ νίκη τῶν Ἑλλήνων στὴ Σαλαμίνα. Ὁ ποιητὴς εἶχε πάρει μέρος καὶ ὁ ἴδιος στὴ ναυμαχία.

ἡ ἀναλογία (τοῦ περσικοῦ στόλου πρὸς τὸν ἐλληνικὸ), γιατί ὁ Αἰσχύλος ἀναφέρει πρὶν καὶ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐλληνικῶν πλοίων.

ἐκατὸν ὀγδόντα' τὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων ἦταν διακόσια, εἶχαν δώσει ὅμως τὰ εἰκοσι στοὺς Χαλκιδεῖς.

τοξότες, ποὺ εἶχαν κύριο ἐπιθετικὸ ὄπλο τὸ τόξο με τὸ ὁποῖο ἔριχναν βέλη - ὀπλίτες, οἱ βαριὰ ὀπλισμένοι.

τὴν κατάλληλη ὥρα συνήθως κατὰ τις 9 τὸ πρωὶ ἀρχίζει νὰ πνέη στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ μπάτης.

Σελ. 45

Ἀριαιμένης, μεγαλύτερος ἀδερφὸς τοῦ Εἰρέξη, διεκδικητὴς τοῦ θρόνου.

Ἀμεινίας, ἀδερφὸς τοῦ ποιητῆ Αἰσχύλου· ὁ ἄλλος ἀδερφὸς του ὁ Κυναίγειρος ἔπεσε ἥρωικὰ στὸ Μαραθώνα.

Δεκέλεια, τὸ σημερινὸ Τατόι τῆς Ἀττικῆς.

Σωκλῆς, (ἀπὸ τὴν Παλλήνη, ἀρχαῖο δῆμο τῆς Ἀττικῆς κοντὰ στὸ σημερινὸ Χαρβάτι) ἦταν καὶ αὐτὸς στὸ ἴδιο πλοῖο με τὸν Ἀμεινία, δηλ. τὸ πλοῖο αὐτὸ εἶχε δύο τριηράρχους.

Ἀρτεμισία, βασίλισσα τῆς Ἀλικαρνασσοῦ τῆς Καρίας ποὺ εἶχε προσφέρει στὸν Εἰρέξη 5 πλοῖα καὶ διακρίθηκε κατὰ τὴ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας (ἄλλη, πολὺ μεταγενέστερη, εἶναι ἡ Ἀρτεμισία ἡ γυναίκα τοῦ Μαυσώλου, βασίλισσα καὶ αὐτὴ τῆς Καρίας ἐπὶ Μ. Ἀλεξάνδρου, ποὺ κατασκεύασε πρὸς τιμὴ τοῦ συζύγου της τὸ περίφημο Μαυσωλεῖο.)

Κεφ. 15. τὸν θριάσιο κάμπο τῆς Ἐλευσίνας, ποὺ λεγόταν «Θριάσιον πεδίον».

Ἰαχχος, τὸ ξύλινο ἄγαλμα (ξόανο) τοῦ Ἰάχχου ποὺ συνδέεται με τὸ θεὸ Διόνυσο καὶ ποὺ τὸ ἔφεραν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα μέσο τῆς Ἰεράς ὁδοῦ στὴν Ἐλευσίνα με τραγοῦδια, χοροὺς καὶ λαμπάδες. Λέγεται μυστικὸς ὁ

Ἰακχος ἀπὸ τοὺς μύστες (τοὺς πιστοὺς) ποὺ τὸν συνόδευαν.

Αἰακίδες, οἱ ἀπόγονοι τοῦ Αἰακοῦ, μυθικοῦ βασιλιᾶ τῆς Αἰγίνας (δηλ. ὁ Πηλέας, οἱ ἀδερφοὶ τοῦ Τελαμῶν καὶ Φῶκος, ἐπίσης ὁ Ἀχιλλέας, γιὸς τοῦ Πηλέα κ.λπ.)

ἐμβλήματα τοῦ πλοίου, βλ. σημ. σελ. 93.

Σελ. 47

Φλυά, βλ. σημ. σελ. 86.

Σιμωνίδης, βλ. σημ. σελ. 86.

τὸ ἐνδιάμεσο στενὸ, ποὺ εἶναι ἀνάμεσα στὴ Σαλαμίνα καὶ τὴν ἀπέναντί της ἀκτὴ τῆς Ἀττικῆς.

νὰ διαλύσουν τὴ γέφυρα ποὺ εἶχε στήσει ἐκεῖ ὁ Εἰρέξης ὁ Εἰρέξης εἶχε διατάξει καὶ ἔστησαν γεφυρώματα στὸ πιὸ στενὸ μέρος τοῦ Ἑλλησπόντου, ἀνάμεσα στὴν Ἄβυδο καὶ στὴ Σηστό, γιὰ νὰ περάσῃ τὸ στρατὸ τοῦ ἀπὸ τὴν Ἀσία στὴν Εὐρώπη.

νὰ πιάσωμε τὴν Ἀσία (δηλ. ποιόν;)· χρησιμοποιεῖ ὄχι ἀπευθείας τὸ ὄνομα ποὺ θέλει, ἀλλὰ κάποιον ποὺ ἔχει παρόμοιο νόημα (ἀντονομασία).

κάτω ἀπὸ χρυσοῦφαντη σκηνὴ εἶναι ἡ σκηνὴ ποὺ εἶχε στηθῆ ὡς περίπτερο καὶ ἀπὸ τὴν ὁποία ὁ Εἰρέξης, καθισμένος στὸ θρόνον του, παρακολοῦθοῦσε τὴ ναυμαχία.

Σελ. 49

Μαρδόνιος, Πέρσης στρατηγός, γαμπρὸς τοῦ Δαρείου τοῦ Α', ποὺ εἶχε ὑποτάξει τίς ἐλληνικὲς πόλεις τῆς Ἰωνίας. Μετὰ τὴ φυγὴ τοῦ Εἰρέξη (τὸ 480 π.Χ.) τοῦ ἀνατέθηκε ἡ ἀρχηστρατηγία. Πολέμησε, νικήθηκε καὶ σκοτώθηκε στὴς Πλαταιές. Ἀπὸ τὴ συντριβὴ τοῦ Μαρδονίου φάνηκε ὅτι ἡ δύναμη τῶν Περσῶν στὴν ξηρὰ δὲν ἦταν ὀλοτέλα ἀκαταμάχητη (πρβλ. κεφ. 7,5).

Κεφ. 17. *ἀπὸ τὸ βωμὸ τοῦ θεοῦ, ἐνν. τοῦ Ποσειδῶνα. Στὴς ψήφοφορίες ἔθεταν πολλὰς φορὰς τίς ψήφους πάνω στὸ βωμὸ καὶ ἀπ' ἐκεῖ τίς ἔπαιρναν οἱ ψήφοφόροι. Ἐδῶ οἱ στρατηγοὶ θὰ ψήφίζαν, γιὰ νὰ ποῦν ποιοὺς ἀναδείχτηκε κατὰ τὴ γνώμη τους πρῶτος καὶ ποιοὺς δεύτερος στὴν ἀντρεία καὶ στὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Περσῶν.*

στοὺς ἀμέσως ἐπόμενους Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες, ποὺ ἔγιναν ἔπειτα ἀπὸ τὴ ναυμαχία στὴ Σαλαμίνα, δηλ. τὸ 476 π.Χ. (βλ. λ. Ὀλυμπία, σημ. σελ. 89).

Σελ. 51

Κεφ. 18. τὴ δόξα ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς κυνηγοῦσε τὴ δόξα τὸ εἶπε ὁ Πλούτ. καὶ παραπάνω (βλ. κεφ. 3, 4 καὶ 5, 3).

ναύαρχος· στὴν Ἀθήνα σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς δέκα στρατηγούς ἀνάθεταν τὴν ἀρχηγία τοῦ στόλου μὲ τὸν τίτλο τοῦ ναύαρχου.

ὅπως σ' ἕνα πλατάνι κτλ., παρομοίωση (πρόσεξε καὶ ἀνάλυσε τὰ στοιχεῖα τῆς).

ἀπὸ τῆ Σέριφο ἢ Σέριφος εἶναι νησί τῶν Κυκλάδων οἱ κάτοικοί του ἦταν Ἴωνες, σύμμαχοι πάντοτε τῶν Ἀθηναίων.

ἕνα μῦθος πρόσεξε τα στοιχεῖα τοῦ μῦθου καὶ τὶς παρομοιώσεις (ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ὁ νεώτερος στρατηγὸς ἢ γιορτὴ καὶ ἡ ἀκόλουθη μέρα κτλ.) Ποιό εἶναι τὸ ἐπιμῦθιο;

ἂν τότε δὲν εἶχα γίνεῖ ἐγώ, δηλ. κατὰ τοὺς ἀγῶνες ἐναντίον τῶν Περσῶν.

Σελ. 53

Κεφ. 19, νὰ ἀνοικοδομηῖ γιατί ἡ Ἀθήνα εἶχε καταστραφῆ τὸ 480 π.Χ. ἀπὸ τὸν Ξέρξη καὶ τὸ ἐπόμενο ἔτος ἀπὸ τὸ Μαρδόνιο.

Θεόπομπος, ἱστορικὸς ἀπὸ τῆ Χίο. Γεννήθηκε τὸ 376 π.Χ. καὶ ἔγραψε ἱστορικὰ βιβλία, ἀπὸ τὰ ὁποῖα μόνον ἀποσπάσματα σώθηκαν.

τὰ λιμάνια τοῦ Πειραιᾶ, δηλ. ἡ Μουνιχία (σήμερα Τουρκολίμανο) ἢ Ζέα (σήμερα Πασαλιμάνι) καὶ τὸ κεντρικὸ πειραιϊκὸ λιμάνι μὲ τὸ πολεμικὸ τμῆμα (τὸν Κάνδαρο) καὶ τὸ ἐμπορικὸ (τὸ «Ἐμπόριον»).

ὁ θρύλος γιὰ τὴν Ἀθηναῖα κατὰ τὴν παράδοση ἡ Ἀθηναῖα καὶ ὁ Ποσειδῶν εἶχαν φιλονικίησι γιὰ τὴν κατοχὴ τῆς Ἀθήνας καὶ ἡ Ἀθηναῖα ἔκαμε νὰ φυτρώσῃ στὴν Ἀκρόπολη ἡ ἐλιά πού ἦταν ἀγνωστὴ ὡς τότε στὴν Ἀθήνα, ἐνῶ ὁ Ποσειδῶν χτύπησε μὲ τὴν τρίαινά του τὸ βράχο καὶ ἀνάδλυσε πηγὴ θαλασσινοῦ νεροῦ· ἀλλὰ τὸ δῶρο τῆς Ἀθηναῖας θεωρήθηκε ἀνώτερο καὶ ἔτσι ἀναγνωρίστηκε ἡ κυριαρχία τῆς στὴν Ἀθήνα, πού ἀπὸ τότε πῆρε τὸ ὄνομά της (πρὶν λεγόταν Κεκροπία ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Κέκροπα πού ἦταν ἰδρυτὴς καὶ πρῶτος βασιλεὺς τῆς Ἀθήνας). Ἡ σκηνὴ τῆς φιλονικίας Ἀθηναῖας καὶ Ποσειδῶνα εἶχε ἀπεικονιστῆ μὲ ἀνάγλυφὴ παράσταση στὸ δυτικὸ ἀέτωμα τοῦ Παρθενῶνα.

Σελ. 55

στοὺς δικαστές κριτὲς στὴ φιλονικία, ἦταν κατὰ τὴν παράδοση οἱ ἄλλοι θεοί, ἢ, σύμφωνα μὲ ἄλλη ἐκδοχὴ, ὁ Κέκροπας.

«ἔζυμωσε τὸν Πειραιᾶ» μὲ τὴν Ἀθήνα, μεταφορικὴ ἐκφράση (πῶς δὰ τὸ λέγαμε μὲ κυριολεξία;)

Ἀριστοφάνης, ὁ περιφήμος Ἀθηναῖος κωμικὸς ποιητὴς (452 - 385 π. Χ.): αὐτὸ ποῦ ἀναφέρεται ἐδῶ περιέχεται σὲ μιὰ κωμωδία τοῦ ποῦ ἔχει τὸν τίτλο «Ἴππείς».

τὴν Ἀθήνα τὴν ἔδρασε μὲ τὸν Πειραιᾶ καὶ ὄχι τὸν Πειραιᾶ μὲ τὴν Ἀθήνα (ἀντίθεση ποῖο εἶναι τὸ νόημά της)

Πνύκα, ὕψωμα στὰ δυτικὰ τῆς Ἀκρόπολης, κοντὰ στὸ σημερινὸ Ἄστεροσκοπεῖο, ὅπου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα συγκεντρωνόταν ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου.

οἱ τριάκοντα τύραννοί οἱ ἄρχοντες ποῦ ἐγκαθιδρύθηκαν στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους τὸ 404 π.Χ., ὕστερ' ἀπὸ τὴν πανωλεθρία τῶν Ἀθηναίων στοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς (στὴν Εὐρωπαϊκὴ ἀκτὴ τοῦ Ἑλλησπόντου) ποῦ σημεῖωσε τὸ τέλος τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου. Τοὺς τριάντα τυράννους ἐδιώξε τὸ ἐπόμενο ἔτος (403) ὁ Θρασύβουλος ποῦ μπήκε στὴν Ἀθήνα μὲ δημοκρατικὸ στρατὸ καὶ ἔφερε πάλι τὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα.

Κεφ. 20. Παγασές, ἀρχαιότατη πόλη στὸ μυθὸ τοῦ ὁμώνυμου κόλπου (κοντὰ στὸ σημερινὸ Βόλο), ἐπίνειο τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδας· σὲ ἀνασκαφὲς ποῦ ἔγιναν ἐκεῖ βρέθηκαν πολύχρωμες ἐπιτύμβιες στήλες.

οὔτε πιὸ ἄδικη πὼς χαρακτηρίζεται ἡ πρόταση τοῦ Θεμιστοκλῆ, ἡ κρίση τοῦ Ἀριστείδη καὶ ἡ ἀπόφαση τῶν Ἀθηναίων;

ἀμφικτυονικὰ συνέδρια· ἡ ἀμφικτυονία ἦταν θρησκευτικὸς καὶ πολιτικὸς σύνδεσμος πολλῶν ἑλληνικῶν πόλεων ποῦ εἶχε σκοπὸ τὴν τέλεση κοινῶν θρησκευτικῶν γιορτῶν, τὴν ἀνάπτυξη ἐμπορικῶν σχέσεων καὶ τὴν τήρηση ὀρισμένων κανόνων ἀνθρωπισμοῦ σὲ καιρὸ πολέμου. Ἡ ἀμφικτυονία αὐτὴ τῶν χρόνων τοῦ Θεμιστοκλῆ ἦταν σοβαρὸς θεσμὸς καὶ συνένωσε πολλὰς ἑλληνικὰς πόλεις. Συγκροτοῦσε δύο φορὲς τὸ χρόνο συνέδρια, τὸ φθινόπωρο στὴν Ἀνδῆλη (κοντὰ στὶς Θερμοπύλες) καὶ τὴν ἀνοιξὴ στοὺς Δελφούς. Στὰ συνέδρια αὐτὰ ἔπαιρναν μέρος ἀντιπρόσωποι τῶν πόλεων, πυλαγόρες (ρήτορες) καὶ ἱερομνήμονες (γραμματεῖς). Ἡ ἀμφικτυονικὴ ἰδέα σὲ πιὸ πλατιά κλίμακα βρῆκε ἐφαρμογὴ στοὺς νεώτερους χρόνους μὲ τὴν ἴδρυση τῆς Κοινωνίας τῶν Ἑθνῶν ὕστερ' ἀπὸ τὸν πρῶτο παγκόσμιον πόλεμον (1918) καὶ στὸ σημερινὸ «Ὄργανισμὸ τῶν Ἠνωμένων Ἑθνῶν» (Ο.Η.Ε.) μετὰ τὸ β' παγκόσμιον πόλεμον (1948).

Σελ. 57

τὸν Κίμωνα, βλ. σημ. σελ. 90. Οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶχαν καὶ ἄλλες ἀφορμὰς γιὰ νὰ εἶναι δυσσεσθημένοι μὲ τὸ Θεμιστοκλῆ, ὅπως εἶδαμε

στό κεφ. 19, 1 - 3.

Κεφ. 21. *Αλλά και στους συμμαχούς έγινε δυσάρεστος ο Θεμιστοκλής, γιατί τους έπείξε να δίνουν χρήματα για το συμμαχικό ταμείο που το διαχειρίζονταν οι Αθηναίοι: έτσι η συμμαχία άρχισε να γίνεται βάρος για τους συμμαχούς της Αθήνας.*

Πειρώ, Βία, Πενία, Απορία: προσωποποιήσεις (ποιές ενέργειες ή καταστάσεις προσωποποιούνται εδώ; τί νόημα έχουν οι λόγοι του Θεμιστοκλή και η απάντησή που πήρε;)

Τιμοκρέων, κωμικός ποιητής, γνωστός και ως άθλητής, από την Ίαλυσο της Ρόδου, έγραψε πειραχτικά τραγούδια και έπιγράμματα. Όταν ο Τιμοκρέοντας εξορίστηκε, ζήτησε από το Θεμιστοκλή τη βοήθειά του για να γυρίσει στη Ρόδο, αλλά ο Θεμιστοκλής αρνήθηκε: ο Τιμοκρέοντας τότε με πειραχτικά ποιήματα κατηγορούσε το Θεμιστοκλή ότι δωροδοκήθηκε από τους αντιπάλους του Τιμοκρέοντος.

Παυσανίας, ο Σπαρτιάτης στρατηγός και ναύαρχος, που νίκησε το Μαρδόνιο στις Πλαταιές (479 π.Χ.). Αργότερα ήρθε σε συνεννόηση με τους Πέρσες, και, όταν ανακαλύφτηκε η προδοσία του, κατάφυγε στο ναό της Χαλκιοίκου Αθήνας, όπου έμεινε αποκλεισμένος και πέθανε από αστία. Για τον Εάνδιππο, βλ. σημ. σελ. 96.

Λεωτυχίδης, βασιλιάς της Σπάρτης, που επικεφαλής των Έλλήνων νίκησε τους Πέρσες στη Μυκάλη στην Ξηρά και τη Θάλασσα (479 π.Χ.)

Αητώ, η μητέρα του Απόλλωνα και της Άρτεμης, που τους γέννησε ύστερ' από πολλές περιπλανήσεις στη Δήλο (βλ. και λ. Άρτεμη, σημ. σελ. 94).

που άτιμο πήρε χρήμα γιατί νόμιζε ο Τιμοκρέοντας ότι οι αντίπαλοί του δωροδόκησαν το Θεμιστοκλή, για να μη τον βοηθήσει.

Ίάλυσος, αρχαία πόλη της Ρόδου.

φίλευε κόσμο στον Ίσθμό ο Τιμοκρέοντας χλευάζει το πενιχρό συμπόσιο που παράδωσε κάποτε ο Θεμιστοκλής στον Ίσθμό, όταν γίνονταν εκεί αγώνες.

Σελ. 59

Μούσα (αρχ. Μούσα) οι αρχαίοι ποιητές συνήθιζαν να αρχίζουν τα ποιήματά τους με την επίκληση στη Μούσα.

με την κατηγορία του μηδισμού, βλ. τή φρ. με το μέρος των Μήδων, σημ. σελ. 92. Ο Τιμοκρέοντας, επειδή δεν τον έφεραν από την εξορία, κατάφυγε στο βασίλειά των Περσών καταδικάστηκε τότε από το

συμμαχικό δικαστήριο σὲ ἰσόβια ἐξορία ὁ Θεμιστοκλῆς ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀθήνας ψήφισε καὶ αὐτὸς τὴν καταδίκη τοῦ Τιμοκρέοντα.

Κεφ. 22. Ἀριστοβούλη ἔδωσε τὸ ὄνομα αὐτὸ στὴ θεὰ Ἄρτεμη, γιὰ νὰ δηλώσῃ ὅτι ὁ ἴδιος σκέφτεται ὀρθὰ καὶ δίνει ἄριστες συμβουλές.

Μελίτη, ἓνας ἀπὸ τοὺς δήμους τῆς Ἀττικῆς, στὸ δυτικὸ μέρος τῆς Ἀθήνας ποὺ περιλάβαινε τὴν Πνύκα καὶ ὅλη τὴ γύρω περιοχὴ Ἐκεῖ κοντὰ ἦταν τὸ βάραθρο (πρὸς τὸ σημερινὸ Ἀστεροσκοπεῖο), ὅπου οἱ ἀρχαῖοι κατακρήμνιζαν τοὺς καταδικασμένους σὲ θάνατο· ὁ δῆμος τῆς Μελίτης ἀνῆκε στὴν Κεκροπίδα φυλὴ.

Τὸν ἐξοστρακισμό τοῦ Θεμιστοκλῆ ὁ ἐξοστρακισμὸς του ἔγινε τὸ 472 π.Χ. ὅταν ὑπερίσχυσε τὸ ἀντίπαλο κόμμα ποὺ εἶχε ἀρχηγὸ τὸν Κίμωνα (βλ. καὶ λ. ἐξοστρακισμὸς, σημ. σελ. 91).

Σελ. 61

Κεφ. 23. Πausanías, βλ. σημ. σελ. 103.

ὁ δῆμος τῆς Ἀργυλῆς ἦταν κατὰ τὸ νότιο μέρος τῆς Ἀθήνας, ἔφτανε ὡς τὸν Ἰμηττὸ καὶ περιλάβαινε τὸν Ἀρδηττὸ, τὸ ὕψωμα ὅπου ἔδιναν κάθε χρόνο τὸν ὄρκο τοὺς οἱ δικαστὲς τῆς Ἡλιαίας (οἱ ἠλιαστές)· ὁ δῆμος τῆς Ἀργυλῆς ἀνῆκε στὴν Ἐρεχθίδα φυλὴ.

τὶς προηγούμενες κατηγορίες ὁ Θεμιστοκλῆς εἶχε κατηγορηθῆ καὶ πρωτύτερα ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτες γιὰ προδοσία, ἀλλὰ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν ἀποκρούσει τότε τὴν κατηγορία.

Σελ. 63

Κεφ. 24. στὴν Κέρκυρα ποὺ ἄλλοτε τὴν εἶχε εὐεργετήσῃ ὁ Θεμιστοκλῆς εἶχε ἀνακηρυχθῆ εὐεργέτης τῆς Κερκύρας, καὶ γι' αὐτὸ εἶχε τὸ δικαίωμα τῆς ἀσυλίας.

τριάντα τάλαντα· γιὰ τὸ τάλαντο βλ. σημ. σελ. 93.

ἀπ' ἐκεῖ πῆγε στὴν Ἡπειρο· οἱ Κερκυραῖοι δὲν ἤθελαν νὰ τὸν προστατέψουν, ἀπὸ φόβο μήπως δυσαρεστήσουν τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Σπαρτιάτες.

Μολοσσοί, ἔθνος τῆς Ἡπείρου· εἶχαν θρησκευτικὸ κέντρο τὴ Δωδώνη, ἐπιβλήθησαν στοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Ἡπείρου καὶ ἴδρυσαν δικὸ τους βασίλειο.

εἶχε ζητήσῃ κάτι· ὁ Ἄδμητος εἶχε ζητήσῃ νὰ γίνῃ σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ κατὰ συμβουλή τοῦ Θεμιστοκλῆ ἡ πρότασή του δὲν ἔγινε δεχτή·

ἔγινε ἰκέτης του· ἰκέτες ἔλεγαν ἐκεῖνους ποὺ πρόστρεχαν σὲ κάποιον

και ζητούσαν τή βοήθεια ή προστασία του σέ έκτακτη στιγμή ανάγκης·
αυτοί κατάφευγαν στο θωμό ή στην έστία του σπιτιού και είχαν τó ιερό
δικαίωμα τής φιλοξενίας.

οί Άχαρνές, άρχαιος δήμος τής Άττικής, δυτικά τής Αθήνας, προς
τήν Πάρνηθα, κοντά στο σημερινό Μενίδι.

Στησίμβροτος, βλ. σημ. σελ. 87.

Σελ. 65

όλους και όλα, δηλ. τή γυναίκα του, τά παιδιά του και τισ οικογενειακές
του ύποχρεώσεις. Είναι όλοφάνερο ότι αυτά που λέει ó Στησίμβροτος,
δέν είναι άληθινά· αυτός μιλεί πάντα μ' έχθρική προκατάληψη για τó
Θεμιστοκλή.

Ίέρων, τύραννος τών Συρακουσών (478 - 467 π.Χ.) που έφερε τó
κράτος του σέ μεγάλη άκμή· ένας από τούς πιό πλούσιους Έλληνες
ήγεμόνες τής έποχής του.

Κεφ. 25 Θεόφραστος, φιλόσοφος από τήν Έρεσό τής Λέσβου (372 - 287
π. Χ.), μαθητής του Άριστοτέλη. Έγραψε πολλά συγγράμματα, από τά
όποια αξιόλογο είναι τó έργο του «Χαρακτήρες».

στην Όλυμπία, βλ. σημ. σελ. 90.

νά καταξεσκίσουν τή σκηνή του τυράννου· από άλλη ιστορική πηγή
ξέρομε ότι ó Θεμιστοκλής δικαιολόγησε τήν πρότασή του λέγοντας ότι
ó Ίέρων που δέ συμερίστηκε τούς μεγάλους κινδύνους τών Έλλήνων
δέν πρέπει νά λαβαίνει μέρος και στις πανελλήνιες πανηγυρικές
συγκεντρώσεις.

Θουκυδίδης, ó μεγάλος Αθηναίος ιστορικός (471 - 396 π.Χ.) που
έγραψε τήν ιστορία του πελοποννησιακού πολέμου.

στην άλλη θάλασσα (στο Αιγαίο)· ó Θεμιστοκλής πήγε από ξηρά
στη Μακεδονία και έφτασε στην Πύδνα, πόλη τής Μακεδονίας, στη
δυτική πλευρά του Θερμαϊκού κόλπου.

Θάσος, νησί του Β. Αιγαίου στο Θρακικό πέλαγος, κοντά στο
ανατολικό άκρο τής Μακεδονίας· τότε (τό 469 π.Χ.) τήν πολιορκούσαν
οί Αθηναίοι.

ναύκληρος είναι ó ιδιοκτήτης του πλοίου.

Θεόπομπος, βλ. σημ. σελ. 101.

Κεφ. 26. Κύμη, άρχαία έλληνική πόλη τής Μ. Ασίας στα νότια παράλια
του Έλαϊτικού κόλπου.

Σελ. 67

Αίγες, μικρή πόλη τῆς Μυσίας κοντά στὴν Κύμη, πρὸς τὸ ἐσωτερικό.

τῆς νύχτας ἄκου τὴ φωνὴ κτλ. προσωποποίηση τῆς νύχτας, ἀντί: πρόσεξε τὸ ὄνειρο ποὺ θὰ δῆς στὸν ὕπνο σου, αὐτὸ θὰ σοῦ δείξῃ τι νὰ κάμῃς, γιὰ νὰ σωθῆς.

ἔγινε μεμιαῖς ἀετός ἢ μεταμόρφωση τοῦ φιδιοῦ σὲ ἀετὸ προμηνοῦσε κατὰ τὶς δόξασίες ποὺ ἐπικρατοῦσαν τότε, εὐχάριστη ἀλλαγὴ στὴν κατάσταση τοῦ Θεμιστοκλῆ· ὁ ἀετὸς ἦταν σύμβολο τῆς περσικῆς βασιλείας.

χρυσὸ ραβδί· τὸ ραβδί τοῦ κήρυκα (τὸ «κηρύκειο») εἶχε στὸ ἐπάνω μέρος δύο φίδια συμπλεγμένα, τὸ ἓνα ἀπέναντι στὸ ἄλλο, καὶ τὸ κροτοῦσαν οἱ ἀποσταλμένοι στὸ ἐχθρικό στρατόπεδο γιὰ νὰ προτείνουν εἰρήνη· ἐδῶ στὸ ὄνειρο προαναγγέλλει εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια γιὰ τὸ Θεμιστοκλῆ.

Σελ. 69

Κεφ. 27. Θουκυδίδης, βλ. σημ. σελ. 105.

Χάρων ἀπὸ τὴ Λάμψακο (πόλη τῆς μικρασιατικῆς παραλίας τοῦ Ἑλλησπόντου), ἱστοριογράφος τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. Ἐγραψε τὰ «Περσικά» καὶ ἱστορία τῆς Λαμψάκου.

μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ξέρξη ἀνέβηκε στὸ θρόνο ὁ γιὸς του Ἄρταξέρξης ὁ Α' (464 - 424 π.Χ.).

Ἐφόρος, ἀπὸ τὴν Κύμη τῆς Μ. Ἀσίας, ἱστοριογράφος τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

Δείνων, ἀπὸ τὴν Κολοφώνα τῆς μικρασιατικῆς Ἰωνίας, ἱστοριογράφος τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

Κλείταρχος, γιὸς τοῦ Δείωνα, ἱστοριογράφος καὶ αὐτὸς, ἔγραψε ἱστορίες τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

Ἡρακλείδης, ἱστοριογράφος ἀπὸ τὴν Κύμη τῆς Μ. Ἀσίας ἔζησε κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

τὰ ἐπίσημα χρονικά ἦταν τὰ ἐπίσημα βιβλία ποὺ βρισκόνταν πιθανῶς στὰ ἀνάκτορα τῶν βασιλέων τῆς Περσίας· σ' αὐτὰ κατάγραφαν τὰ σπουδαιότερα γεγονότα καὶ τὴ χρονολογία τους.

Ἀρβάτανος ὁ χιλιάρχος, δηλ. ὁ ἀρχηγὸς τῶν 1.000 σωματοφυλάκων τοῦ βασιλιᾶ.

τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν ἰσότητα ἦταν καὶ στοὺς βαρβάρους γνωστὸ ὅτι οἱ Ἕλληνες, καὶ μάλιστα οἱ Ἀθηναῖοι, ἀγαποῦσαν περισσότερο ἀπ' ὅλα τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν ἰσότητα.

ὁ Θεὸς ποὺ ἐξυψώνει τοὺς Πέρσες ὁ θεὸς τοῦ καλοῦ ποὺ θέλει τὸ μεγαλεῖο τῶν Περσῶν λεγόταν Ὠρομάζης ἀντίθετα, ὁ θεὸς τοῦ κακοῦ ἦταν ὁ Ἀρειμάνιος.

Φανίας, βλ. σημ. σελ. 85.

Ἐρατοσθένης ἀπὸ τὴν Κυρήνη τῆς Ἀφρικῆς γεννήθηκε τὸ 257 π.Χ., ἀστρονόμος, γεωγράφος καὶ φιλόσοφος. Διευθυντὴς τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἀλεξανδρείας.

Σελ. 71

Κεφ. 28. *σάν τοὺς καλύτερους μάρτυρες οἱ ἐχθροί μου στὴν Ἀθήνα μὲ κυνηγοῦν, ἀκριβῶς γιατί ἔχω προσφέρει ὑπηρεσίες σ' ἐσένα. Αὐτοὶ λοιπὸν εἶναι οἱ καλύτεροι μάρτυρες ποὺ μποροῦν νὰ σὲ πείσουν γιὰ τὶς διαθέσεις μου. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς, μὲ πονηρία, ἐπικαλεῖται ὡς ὑπηρεσίες πρὸς τὸ βασιλιά τὰ τεχνάσματα ποὺ εἶχε μηχανευτῆ στὴ Σαλαμίνα καὶ σὲ ἄλλες περιστάσεις γιὰ τὸ καλὸ τῶν Ἑλλήνων, ὅπως τότε ποὺ ἔστειλε τὸ Σίκινο κτλ.*

Ἰκέτης, βλ. σημ. σελ. 105.

τοῦ Δωδωναίου Διὸς στὴ Δωδώνη τῆς Ἠπείρου (στοὺς πρόποδες τοῦ ὄρους Τομάρου) ὑπῆρχε τὸ περίφημο μαντεῖο τοῦ Δωδωναίου Διὸς. Ἀπ' ἐκεῖ ὁ Θεμιστοκλῆς εἶχε πάρει τὸ χρησμὸ νὰ πορευτῆ στὸν ὁμώνυμο τοῦ Θεοῦ, δηλαδή σ' ἐκεῖνον ποὺ ἔχει τὸ ἴδιο ὄνομα μὲ τὸ Θεό. Τὸ συμπέρασμα ποὺ ἔβγαλε ὁ Θεμιστοκλῆς ἀπὸ τὸ ὄνειρο εἶναι καὶ αὐτὸ κάτι ποὺ κολακεύει τὸ βασιλιά.

Σελ. 73

Κεφ. 29. *ἡ ὁμιλία τοῦ ἀνθρώπου μοιάζει μὲ χαλιὰ κτλ. παρομοίωση (παρακολούθησε τὴν παραβολὴ αὐτὴ στὶς λεπτομέρειές της. Ποιὸ εἶναι τὸ νόημά της;)*

τοῦ χρειάζεται καιρὸς, ὥσπου νὰ μάθῃ νὰ μιλῇ περσικά.

Εὐλογο πρόσχημα, γιὰ νὰ ἀναβάλῃ τὴ δυσάρεστη στιγμή ποὺ θὰ μιλοῦσε γιὰ τὰ ἑλληνικὰ πράγματα στὸ βασιλιά τῶν Περσῶν.

Σελ. 75

τὴ διδασκαλία τῶν μάγων οἱ μάγοι εἶναι οἱ ἱερεῖς τῶν Περσῶν, ἀνθρωποὶ σοφοί, ποὺ μελετοῦσαν καὶ δίδασκαν μυστικὲς καὶ μαγικὲς τέχνες καὶ ἐρμήνευαν τὰ δόγματα τῆς θρησκείας τους.

Δημάρατος, ὁ βασιλιάς τῆς Σπάρτης, ποὺ ἐκθρονίστηκε, κατάφυγε στὸ Δαρεῖο τὸ 491 π.Χ. καὶ ἀργότερα παρακολούθησε τὸν Ξέρξη στὴν

ἐκστρατεία του ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων.

τιάρα, περσικό κάλυμμα τῆς κεφαλῆς· μόνο ὁ βασιλιάς φοροῦσε τὴν τιάρα ἀνυψωμένη, ἐνῶ οἱ ἄλλοι Πέρσες τὴ φοροῦσαν γερμένη πρὸς τὰ κάτω. Τὸ αἵτημα τοῦ Δημαράτου δείχνει τὸ χαρακτήρα του.

αὐτὴ ἡ τιάρα δὲν ἔχει μυαλό κτλ., παραβολή (ἔτσι καὶ ἐμεῖς λέμε σήμερα: «Τὸ ράσο δὲν κάνει τὸν παπά»).

στὶς ἐλληνικὲς ὑποθέσεις· μετὰ τὸν πελοποννησιακὸ πόλεμο οἱ Πέρσες ἀναμείχτηκαν στὰ ἐλληνικὰ πράγματα, ὥσπου οἱ Ἕλληνες μὲ τὴν ἀνταλκίδειο εἰρήνη (387 π.Χ.) ἀναγνώρισαν τελικὰ τὴν ἐξάρτησή τους ἀπὸ τὸ βασίλειό τῶν Περσῶν.

Ἰὰ πηγαίναμε χαμένοι κτλ., δηλ., ἂν δὲν εἶχαμε ἐξοριστῆ, Ἰὰ ζούσαμε φτωχοὶ καὶ δὲ Ἰὰ εἶχαμε τώρα τόσα καλὰ (ἡ ἐξορία μᾶς βγήκε σὲ καλὸ) γιὰ νὰ προμηθεύεται τὸ ψωμί, τὸ κρασί καὶ τὸ προσφάγι του, δηλ. κάθε πόλη γιὰ τὸ εἶδος ποῦ παράγει.

ἡ Μαγνησία, πόλη τῆς μικρασιατικῆς Ἰωνίας, κοντὰ στὸ Μαϊάνδρο ποταμὸ.

ἡ Λάμψακος, πόλη στὴν ἀσιατικὴ ἀκτὴ τοῦ Ἑλλησπόντου.

ἡ Μυούντα, μικρὴ ἰωνικὴ πόλη στὰ βόρεια τῆς Μιλήτου.

Νεάνθη, βλ. σημ. σελ. 85.

Φανίας, βλ. σημ. σελ. 85.

Περκώτη, πόλη τῆς Μυσίας.

Παλαίσκηψη, πόλη τῆς Τρωϊκῆς χώρας.

Κεφ. 30. Ἄνω Φρυγία ἢ Μεγάλη Φρυγία, στὰ ἐνδότερα τῆς Μ. Ἀσίας· ἀντίθετα, ἡ Μικρὴ ἢ πρὸς τὸν Ἑλλησπόντο Φρυγία κατὰ τὰ νότια παράλια τῆς Προποντίδας ὡς τὸν Ἑλλησπόντο.

Πισίδες, κάτοικοι τῆς Πισιδίας στὴ νότια Μ. Ἀσία.

ὁ Λεοντοκέφαλος, κωμόπολη τῆς Ἄνω Φρυγίας· ἐκεῖ θὰ στάθμειε ὁ Θεμιστοκλῆς.

Σελ. 77

φάνηκε στὸν ὕπνο του ἡ πίστη τῶν ἀρχαίων στὰ ὄνειρα ἦταν πολὺ ριζωμένη. Παράβαλε καὶ τὸ ὄνειρο ποῦ ἀναφέρεται στὸ κεφ. 26, 3.

ἡ Μητέρα τῶν θεῶν, ἀσιατικὴ θεὰ ποῦ λεγόταν Κυβέλη ἢ Κυβήλη ἢ Δινδυμήνη (ἀπὸ τὸ ὄρος Δίνδυμο τῆς Φρυγίας). Ἡ Ρέα τῆς ἐλληνικῆς μυθολογίας.

«μακριὰ ἀπὸ λιονταριῶν κεφάλι», ποῦ τοῦ ἔδινε νὰ καταλάβῃ ὅτι ἔπρεπε νὰ φυλαχτῆ ἐκεῖ ποῦ θὰ πάη στὸ Λεοντοκέφαλο. Τὰ ὄνειρα

και οι χρησιμοι μιλουσαν με υπαινιγμοϋς. (Ποιοϋς τέτοιους εΐδαμε στο κείμενο;)

στο στόμα λιονταριοϋ, δηλ. στην επιβουλή του εχθροϋ του, του Ἐπιξϋη.

τή σκηνή, που θά εϋστηναν για να περάση τή νύχτα του ο Θεμιστοκλής τήν ήμέρα τήν εϋλυναν για να κουβαλιέται από τὰ υποζϋγια.

με τήν επωνυμία τής Δινδυμήνης, βλ. σημ. παραπάνω για τή Μητέρα των Θεων.

Κεφ. 31. Σάρδεις, πρωτεύουσα τής μικρασιατικής Λυδίας.

τήν Ὑδροφόρα Κόρη, ἀγαλμα που το εΐχαν πάρει οι Πέρσες από τήν Ἀθήνα κατά τοϋς μηδικοϋς πολέμοϋς.

που εΐχε ὕψοϋ δύο πήχες ή πήχη ισοδυναμοϋσε με 0,45 του μέτροϋ.

επιστάτης των νερων, ἄρχονταϋ που φρόντιζε για τήν κατασκευή των κρηνων και τή διανομή του νεροϋ.

Σελ. 79

Θεόπομοϋ, βλ. σημ. σελ. 101.

Μαγνησία, πόλη τής Καρίας, κοντά στο Μαιάνδρο ποταμό.

Ἐκει εϋμεινε πια ο Θεμιστοκλής ωϋς το θάνατό του.

ἀπασχολημένοϋ με τὰ εϋσωτερικά ζητήματα κυρίωϋ ἀπασχολοϋσε το βασιλιά ή ἀποστασία τής Βακτριανής, μεγάλης χώραϋ τής Ἀσίας.

ὅταν ή Αἴγυπτοϋ ἀποστάτησε, το 459 π.Χ., κατά τή βασιλεία του Ἀρταξέρξη.

Κίμων, βλ. σημ. σελ. 90.

και να πραγματοποιήση τις ὑποσχέσεις του εΐχε ἔρδει ή κρίσιμη ὠρα για το Θεμιστοκλή. Ὡϋ τότε δὲν εΐχε κάμει τίποτε που να βλάψη τήν πατρίδα του. Τώρα ἔπρεπε ή να πραγματοποιήση τις ὑποσχέσεις του στο βασιλιά των Περσων ή να δώση ἄλλη λύση στο ψυχικό του δράμα. Και προτίμησε το δεύτερο.

και ἄλλοϋς μεγάλοϋς στρατηγοϋς, δηλ. το Μυρωνίδη, τον Τολμίδη και τον Περικλή.

αἷμα ταύροϋ οι ἀρχαιοι πίστευαν πὠϋς το πρόσφατο αἷμα του ταύροϋ εἶναι δηλητήριο.

δραστικό δηλητήριο, δηλ. το κώνειο που χρησιμοποιοϋσαν οι ἀρχαιοι για τή θανάτωση των καταδικων.

ἄφησε τήν τελευταία πνοή του το 459 π.Χ.

Σελ. 81

Κεφ. 32. ἡ Ἀλωπεκίη, δῆμος τῆς Ἀττικῆς, στὰ Ν.Δ. τῆς Ἀκρόπολης, πρὸς τὸ Φάληρο.

Πλάτων, βλ. σημ. σελ. 89.

Ἀνδοκίδης, Ἀθηναῖος πολιτικός καὶ ρήτορας τῶν μέσων τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. Ἐνας λόγος του εἶχε τὴν τίτλο «Πρὸς ἑταίρους». Στὸ βιβλίον αὐτὸ ἔλεγε πὼς οἱ Ἀθηναῖοι τάχα σκόρπισαν τὰ λείψανα τοῦ Θεμιστοκλῆ· μὲ αὐτὸ ἤθελε νὰ παραστήσῃ τὴν ἀσέβεια τοῦ λαοῦ πρὸς τοὺς μεγάλους ἄντρες του.

Φύλαρχος, Ἕλληνας ἱστοριογράφος τοῦ 3ου αἰ. π. Χ. ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἢ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο.

ἔστῃσε στὴ διήγησή του μιὰ μηχανή (ὅπως σὲ παράσταση τραγωδίας, βλ. σημ, σελ. 95).

Διόδωρος, ὁ περιηγητής, πὺ ἐξῆσε γύρω στὰ 300 π.Χ.

Ἐγραψε βιβλίον «Περὶ μνημάτων» στὸ ὁποῖο περιγράφει τοὺς τάφους ἐξαιρετικῶν προσώπων, ὅπως τοὺς εἶδε στὶς περιηγήσεις του ἢ ἀπὸ πληροφορίες ἄλλων. Ἀπὸ τὸ ἔργο του αὐτὸ σώζονται ἀποσπάσματα.

στὸ μεγάλο λιμάνι τοῦ Πειραιᾶ, δηλαδὴ ὁ κεντρικὸς λιμένας, αὐτὸς πὺ κυρίως λέγεται «Πειραιεύς».

κατὰ τὸν Ἀλκιμο, δεξιὰ ὅπως μπαίνει κανεὶς στὸ λιμάνι τοῦ Πειραιᾶ (πὺ σήμερα λέγεται ἀκτὴ Ἀλκίμων ἢ Ξαθερίου ἢ προκυμαία Κανθάρου).

Πλάτων, ὁ κωμικός (ὄχι ὁ φιλόσοφος). Ἐξῆσε τὸν 4ο π.Χ. αἰ.

(σύγχρονος τοῦ μεγάλου κωμικοῦ Ἀριστοφάνη). Ἐγραψε πολλὰς κωμωδίας ἀπὸ τίς ὁποῖες σώζονται ἀποσπάσματα.

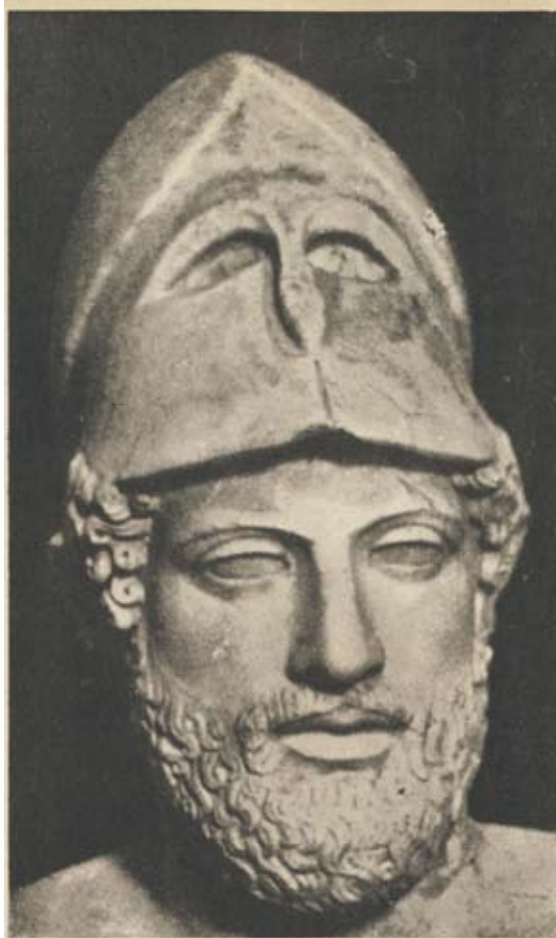
Σελ. 83

καὶ καραβιῶν ἀγῶνες ἐννοεῖ τίς λεμβοδρομίες, ὡς καὶ τοὺς ἀγῶνες μεγαλύτερων πλοίων, πὺ γίνονταν σὲ ὀρισμένες γιορτές.

ὁ νεώτερος Θεμιστοκλῆς Ἀθηναῖος, ἀπόγονος τοῦ ἀρχαίου Θεμιστοκλῆ, σύγχρονος τοῦ Πλουτάρχου.

Ἀμμώνιος, φιλόσοφος ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια, πὺ δίδασκε στὴν Ἀθήνα, κατὰ τὸν 1ο αἰ. μ.Χ., δάσκαλος τοῦ Πλουτάρχου.

2. ΠΕΡΙΚΛΗΣ

Περικλής (490 - 429 π.Χ.)

Για την προσωπικότητα του Περικλή ο ιστορικός Θουκυδίδης γράφει:

«Ο Περικλής είχε αποκτήσει μεγάλη δύναμη με το προσωπικό του κύρος και τη διανοητική του ικανότητα και γιατί είχε αναδειχτεί ολοφάνερα ανώτερος από χρήματα. Γι' αυτό συγκρατούσε το λαό, χωρίς να περιορίζη τις ελευθερίες του. Δεν τον ρυμουλκούσε ο λαός, παρά αυτός τον καθοδηγούσε, γιατί δεν επιδίωκε να κερδίση δύναμη με άθέμιτα μέσα, ώστε να είναι αναγκασμένος να μιλή για να κολακεύη το πλήθος, αλλά στηριγμένος στην κοινή εκτίμηση είχε το σθένος να του αντιλέγη, ακόμη και αν προκαλούσε την όργη του. Έτσι, όταν καταλάβαινε ότι οι Αθηναίοι από έπαρση έδειχναν παράκαιρο θάρρος, τους μιλούσε με τέτοιο τρόπο, ώστε να τους τρομάζει και να τους φοβίζει, ενώ αντίθετα, όταν τους έβλεπε να φοβούνται χωρίς λόγο, τους έδινε πάλι θάρρος. Έπομένως μόνο κατά το όνομα ήταν δημοκρατία, πράγματι όμως έξουσία που την είχε ένας μόνο, ο πρώτος της Αθήνας πολίτης.»

(Θουκ. Β, 65, 8-10)

ΠΕΡΙΚΛΗΣ

ΚΕΦ. 3

1 Περικλῆς γὰρ ἦν τῶν μὲν φυλῶν Ἀκαμαντίδης, τῶν δὲ δήμων Χολαργεύς, οἴκου δὲ καὶ γένους τοῦ πρώτου κατ' ἀμφοτέρους. 2 Ἐάνδιππος γὰρ ὁ νικήσας ἐν Μυκάλῃ τοὺς βασιλέως στρατηγούς ἐγγημεν Ἀγαρίστην Κλεισθένους ἑγγονον, ὃς ἐξήλασε Πεισιστρατίδας καὶ κατέλυσε τὴν τυραννίδα γενναίως καὶ νόμους ἔθετο καὶ πολιτείαν ἄριστα κεκραμένην πρὸς ὁμόνοιαν καὶ σωτηρίαν κατέστησεν. 3 Αὕτη κατὰ τοὺς ὕπνους ἔδοξε τεκεῖν λέοντα, καὶ μεθ' ἡμέρας ὀλίγας ἔτεκε Περικλέα, τὰ μὲν ἄλλα τὴν ἰδέαν τοῦ σώματος ἄμειπτον, προμήκη δὲ τῆ κεφαλῇ καὶ ἀσύμμετρον. 4 Ὅθεν αἱ μὲν εἰκόνες αὐτοῦ σχεδὸν ἅπασαι κράνεσι περιέχονται, μὴ βουλομένων ὡς ἔοικε τῶν τεχνιτῶν ἐξονειδιζέειν.

ΠΕΡΙΚΛΗΣ

ΚΑΤΑΓΩΓΗ, ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΠΛΑΣΗ, ΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΗ (ΚΕφ. 3 - 6)

ΚΕΦ. 3

Οἱ γονεῖς τοῦ Περικλῆ. Ἡ σωματικὴ του διάπλαση.

1 Ὁ Περικλῆς ἀνήκε στὴν Ἀκαμαντίδα φυλὴ καὶ στὸ δῆμο τοῦ Χολαργοῦ ἢ πατρικὴ καὶ ἡ μητρικὴ του γενεὰ εἶχαν τὰ πρωτεῖα στὴν Ἀθήνα. 2 Ὁ πατέρας του ὁ Ἐάνδιππος, αὐτὸς ποὺ νίκησε στὴ Μυκάλῃ τοὺς στρατηγούς τῶν Περσῶν, νυμφεύτηκε τὴν Ἀγαρίστη, τὴν ἑγγονὴ τοῦ Κλεισθένη, ἐκείνου ποὺ ἔδιωξε τοὺς Πεισιστρατίδες καὶ κατέλυσε μὲ γενναιότητα τὴν τυραννικὴ διακυβέρνηση καὶ ἔθεσε νόμους καὶ θεμελίωσε πολιτεῖμα ποὺ εἶχε συνταχτῆ μὲ τὸν καλύτερο τρόπο γιὰ ὁμόνοια καὶ σταθερότητα. 3 Ἡ Ἀγαρίστη εἶδε στὸν ὕπνο της πὼς γέννησε ἕνα λιοντάρι καὶ ὕστερ' ἀπὸ λίγες μέρες γέννησε τὸν Περικλῆ ποὺ εἶχε τὴν ἐμφάνιση τοῦ σώματός του κανονικὴ κατὰ τὰ ἄλλα, μὰ τὸ κεφάλι μακροῦλό καὶ στὸ μέγεθος δυσανάλογο. 4 Γι' αὐτὸ τὸ λόγο οἱ καλλιτέχνες τὸν παριστάνουν σχεδὸν πάντα μὲ κράνος, γιὰτὶ δὲν ἤθελαν

φαίνεται, νὰ τὸν πικρᾶνουν (γιά τὸ φυσικό του ἐλάττωμα).

ΚΕΦ. 4

1 Διδάσκαλον δ' αὐτοῦ τῶν μουσικῶν οἱ πλείστοι Δάμωνα γενέσθαι λέγουσιν, οὗ φασι δεῖν τοῦνομα βραχύνοντας τὴν προτέραν συλλαβὴν ἐκφέρειν, Ἀριστοτέλης δὲ παρὰ Πυθοκλείδῃ μουσικὴν διαπονηθῆναι τὸν ἄνδρα φησίν. 2 Ὁ δὲ Δάμων ἔοικεν ἄκρος ὢν σοφιστῆς καταδύεσθαι μὲν εἰς τὸ τῆς μουσικῆς ὄνομα πρὸς τοὺς πολλοὺς ἐπίκρυπτόμενος τὴν δεινότητά, τῷ δὲ Περικλεῖ συνῆν καθάπερ ἀθλητῆ τῶν πολιτικῶν ἀλείπτῃς καὶ διδάσκαλος. 3 Οὐ μὴν ἔλαθεν ὁ Δάμων τῇ λύρᾳ παρακαλύμματι χρώμενος, ἀλλ' ὡς μεγαλοπράγμων καὶ φιλοτύρανος ἐξωστρακίσθη καὶ παρέσχε τοῖς κωμικοῖς διατριβὴν. 4 Ὁ γοῦν Πλάτων καὶ πυνθανόμενον αὐτοῦ τινα πεποίηκεν οὕτω

«Πρῶτον μὲν οὖν μοι λέξον, ἀντιβολῶ· σὺ γὰρ
ὡς φασι Χείρων ἐξέθρεψας Περικλέα.»

5 Διήκουσε δὲ Περικλῆς καὶ Ζήνωνος τοῦ Ἐλεάτου πραγματευομένου μὲν περὶ φύσιν ὡς Παρμενίδης, ἐλεγκτικὴν δὲ τινα καὶ δι' ἀντιλογίας εἰς ἀπορίαν κατακλείουσαν ἐξασκήσαντος ἕξιν, ὡς που καὶ Τίμων ὁ Φλειάσιος εἴρηκε διὰ τούτων

«Ἀμφοτερογλώσσου τε μέγα σθένος οὐκ ἀλαπαδνὸν
Ζήωνος, πάντων ἐπιλήπτορος.»

6 Ὁ δὲ πλείστα Περικλεῖ συγγενόμενος καὶ μάλιστα περιθῆεις ὄγκον αὐτῷ καὶ φρόνημα δημαγωγίας ἐμβριθέστερον, ὅλως τε μετεωρίσας καὶ συνεξάρας τὸ ἀξίωμα τοῦ ἡθους, Ἀναξαγόρας ἦν ὁ Κλαζομένιος, ὃν οἱ τότε ἄνθρωποι Νοῦν προσηγόρευον, εἴτε τὴν σύνεσιν αὐτοῦ μεγάλην εἰς φυσιολογίαν καὶ περιπτὴν διαφανεῖσαν θαυμάσαντες, εἶθ' ὅτι τοῖς ὅλοις πρῶτος οὐ τύχην οὐδ' ἀνάγκην διακοσμῆσεως ἀρχήν, ἀλλὰ νοῦν ἐπέστησε καθαρὸν καὶ ἄκρατον, ἐν μειγνύμενοις πᾶσι τοῖς ὅλοις ἀποκρίνοντα τὰς ὁμοιομερείας.

ΚΕΦ. 4

Ἡ μὲν ὁρῶσι τοῦ Περικλή.

Οἱ περισσότεροι λένε ὅτι ὁ Περικλῆς εἶχε δάσκαλο τῆς μουσικῆς τὸ Δάμωνα (ποῦ τὸ ὄνομά του, ἰσχυρίζονται, πρέπει νὰ προφέρεται μὲ βραχύχρονη τὴν πρώτη συλλαβή). Ὁ Ἄριστοτέλης ὅμως ἀναφέρει ὅτι ἀσκήθηκε στὴ μουσικὴ ἀπὸ τὸν Πυθοκλείδη. 2 Ὅσο γιὰ τὸ Δάμωνα, φαίνεται πὼς αὐτὸς ἦταν ἔξοχος σοφιστής, ἀλλὰ ἤθελε νὰ κρύβῃ ἀπὸ τὸ πλῆθος τὴν ἱκανότητά του καὶ γι' αὐτὸ τὴ σκέπαζε μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ μουσικοῦ. Καὶ εἶχε στενές σχέσεις μὲ τὸν Περικλῆ, ὅπως ἓνας προπονητῆς καὶ δάσκαλος τῶν ἀγώνων μὲ ἓναν ἀθλητὴ τῆς πολιτικῆς. 3 Κατάλαβε ὅμως ὁ κόσμος ὅτι ὁ Δάμων χρησιμοποιοῦσε τὴ λύρα ὡς πρόσχημα καὶ κατηγορήθηκε πὼς κρύβει μεγάλα σχέδια καὶ πὼς εὐνοεῖ τὴν τυραννία. Γι' αὐτὸ ἐξοστρακίστηκε καὶ ἔδωσε ὑλικὸ στὰ πειράγματα τῶν κωμικῶν ποιητῶν. Ἔτσι ὁ Πλάτων ὁ κωμικὸς παρουσιάζει σὲ μιὰ σκηνὴ κάποιον ποῦ ρωτᾷ:

«Πρῶτα, γιὰ πές μου, Χείρωνα, παρακαλῶ. Γιατί
μάς λεν πὼς εἶσ' ἐσὺ ποῦ ἀνάδρεψες τὸν Περικλῆ.»

5 Ὁ Περικλῆς παρακολούθησε ἀκόμη καὶ τὰ μαθήματα τοῦ Ζήωνα τοῦ Ἐλεάτη, ποῦ ἐρευνοῦσε τὴ φύση, ὅπως ὁ Παρμενίδης, καὶ εἶχε ἀποκτήσει κάποιαν ἱκανότητα νὰ συζητῆ καὶ μὲ ἀντιλογίες νὰ σπρώχνῃ τελικὰ τὸν συζητητὴ του σὲ ἀμηχανία. Αὐτὸ καὶ ὁ Τίμων ὁ Φλειάσιος τὸ εἶχε πεῖ μὲ τούτα τὰ λόγια:

«Δύναμη ἀδάμαστην ἔχει ὁ διπλόγλωσσος Ζήωνας, καὶ ὅλα ξέρει
μὲ λόγια νὰ κρίνῃ, νὰ ἐλέγχῃ.»

6 Ἐκεῖνος ὅπως ποῦ περισσότερο ἀπ' ὅλους συνδέθηκε μὲ τὸν Περικλῆ καὶ τοῦ πρόσθεσε πολὺ μεγάλη βαρύτητα καὶ γέμισε τὴν ψυχὴ του μὲ τὸ φρόνημα ποῦ πρέπει νὰ ἔχῃ ἓνας πολιτικὸς ἀρχηγὸς καὶ ἔφερε σὲ μεγάλο ὕψος τὴν ἀξία τοῦ ἡθους του, ἦταν ὁ Ἀναξαγόρας ἀπὸ τίς Κλαζομενές. Εἶναι αὐτὸς ποῦ οἱ σύγχρονοὶ του τὸν ὀνόμαζαν «Νοῦν», εἴτε γιατί θαύμασαν τὴ διάνοιά του, ποῦ φάνηκε στὴν ἐρευνα τῆς φύσης μεγάλῃ καὶ ἐξαιρετικῇ, εἴτε γιατί, πρῶτος αὐτὸς, σὰν ἀρχὴ στὴ διαμόρφωση τοῦ κόσμου καθόρισε ὄχι τὴν τύχη οὔτε τὴν ἀνάγκη, παρὰ ἓνα νοῦ καθαρὸ καὶ ἀπλό, ποῦ μέσ' ἀπὸ τὸ χάος τῶν ἀνάμεικτων στοιχείων τοῦ σύμπαντος ξεχωρίζει ἐκεῖνα ποῦ σχηματίζονται ἀπὸ ὅμοια μέρη.

ΚΕΦ. 5

1 Τοῦτον ὑπερφυῶς τὸν ἄνδρα θαυμάσας ὁ Περικλῆς καὶ τῆς λεγομένης μετεωρολογίας καὶ μεταρσιολοσχίας ὑποπιμπλάμενος, οὐ μόνον ὡς εἶοικε

τὸ φρόνημα σοβαρὸν καὶ τὸν λόγον ὑψηλὸν εἶχε καὶ καθαρὸν ὀγκλικῆς καὶ πανούργου βωμολοχίας, ἀλλὰ καὶ προσώπου σύστασις ἄθρυπτος εἰς γέλωτα καὶ πράτης πορείας καὶ καταστολὴ περιβολῆς πρὸς οὐδὲν ἐκταραττομένη πάθος ἐν τῷ λέγειν καὶ πλάσμα φωνῆς ἀθύρουθον καὶ ὅσα τοιαῦτα πάντας θαυμαστῶς ἐξέπληττε. 2 Λοιδορούμενος γοῦν ποτε καὶ κακῶς ἀκούων ὑπὸ τινος τῶν βδελυρῶν καὶ ἀκολάστων ὅλην ἡμέραν ὑπέμεινε σιωπῇ κατ' ἀγοράν, ἅμα τι τῶν ἐπειγόντων καταπραττόμενος, ἐσπέρας δ' ἀπήει κοσμίως οἴκαδε παρακολουθῶντος τοῦ ἀνθρώπου καὶ πάσης χρωμένου βλασφημίᾳ πρὸς αὐτόν. Ὡς δ' ἔμελλεν εἰσιέναι σκότους ὄντος ἤδη, προσέταξέ τινι τῶν οἰκετῶν φῶς λαβόντι παραπέμψαι καὶ καταστήσαι πρὸς τὴν οἰκίαν τὸν ἄνθρωπον.

3 Ὁ δὲ ποιητῆς Ἴων μοθωνικὴν φησι τὴν ὀμιλίαν καὶ ὑπότυφον εἶναι τοῦ Περικλέους, καὶ ταῖς μεγαλαυχίαις αὐτοῦ πολλὴν ὑπεροψίαν ἀναμειψέσθαι καὶ περιφρόνησιν τῶν ἄλλων, ἐπαινεῖ δὲ τὸ Κίμωνος ἐμμελὲς καὶ ὑγρὸν καὶ μεμουςωμένον ἐν ταῖς περιφοραῖς. Ἄλλ' Ἴωνα μὲν ὥσπερ τραγικὴν διδασκαλίαν ἀξιοῦντα τὴν ἀρετὴν ἔχειν τι πάντως καὶ σατυρικὸν μέρος ἐῷμεν, τοὺς δὲ τοῦ Περικλέους τὴν σεμνότητα δοξοκοπίαν τε καὶ τυφὸν ἀποκαλοῦντας ὁ Ζήνων παρεκάλει καὶ αὐτοὺς τι τοιοῦτο δοξοκοπεῖν, ὡς τῆς ποσοποιήσεως αὐτῆς τῶν καλῶν ὑποποιούσης τινὰ λεληθότως ζῆλον καὶ συνήθειαν.

ΚΕΦ. 5

Ὁ χαρακτήρας του.

1 Αὐτὸ τὸν ἄνθρωπο τὸν θαύμασε ἀπεριόριστα ὁ Περικλῆς καὶ ἀπ' αὐτὸν μύθηθε στὴ λεγόμενη μετεωρολογικὴ ἐπιστήμη τῶν φαινομένων καὶ στὴν τέχνη τῶν συζητήσεων.

Ἔτσι, ὅπως φαίνεται, ὄχι μόνο εἶχε τὴ σκέψη του σοβαρὴ καὶ τὸ λόγο του ἀνώτερο καὶ ἀπαλλαγμένο ἀπὸ κάθε χυδαία καὶ ἀδιάντροπη αἰσχρολογία, ἀλλὰ καὶ τοῦ προσώπου του ἡ σοβαρὴ ἐκφραση ποὺ δὲν τὴν ἀλλοίωσε τὸ γέλιο, καὶ τὸ ἤρεμο βάδισμα, καὶ ἡ σεμνὴ περιβολὴ του ποὺ δὲν τὴν ἀνατάραξε ποτὲ καμιὰ βίαιη κίνηση ὅταν μιλοῦσε, καὶ ὁ χαμηλὸς τόνος τῆς φωνῆς του, ὅλα αὐτὰ καὶ πολλὰ παρόμοια προκαλοῦσαν τὸ θαυμασμὸ ὄλων. 2 Ὄταν κάποτε ἓνας ἀπαίσιος καὶ ἀχρεῖος ἄνθρωπος στὴν ἀγορὰ τὸν ἔβριζε καὶ τὸν κακολογοῦσε ὅλη τὴν ἡμέρα, ὁ Περικλῆς σιωποῦσε μὲ ὑπομονή, ἀπασχολημένος σὲ μιὰν ἐπείγουσα ὑπόθεσι· τὸ βράδυ ἐφυγε ἡσυχὰ γιὰ τὸ σπίτι του, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος τὸν παρακολουθοῦσε καὶ ξεστόμιζε κάθε εἶδους βρισιὰ ἐναντίον του. Καὶ ὁ

Περικλῆς, μόλις ἔφτασε στήν εἴσοδο τοῦ σπιτιοῦ του καί σάν ἦταν πιὰ σκοτάδι, ἔδωσε διαταγή σ' ἕναν ἀπό τοὺς ὑπηρέτες του νὰ πάρῃ τὸ φῶς καί νὰ συνοδέψῃ καί νὰ ὀδηγήσῃ ἐκεῖ νο τὸν ἄνθρωπο στὸ σπίτι του. 3 Ὁ ποιητὴς Ἴων λέει πὼς στὶς κοινωνικὲς σχέσεις του ὁ Περικλῆς ἦταν ἀλαζονικὸς καί κάπως ἀγέρωχος καί πὼς στοὺς καυχησιάρικους τρόπους του ὑπῆρχε καί μεγάλη δόση ἀπὸ ὑπεροψία καί περιφρόνηση πρὸς τοὺς ἄλλους καί ἐπαινεῖ ἀντίθετα τοῦ Κίμωνα τὴν κοσμιότητα, τὴν ἠπιότητα καί τὴν εὐγένεια στὴ συμπεριφορὰ του. Ἄλλ' ἄς ἀφήσωμε τὸν Ἴωνα, πού νομίζει ἀπαραίτητο νὰ ἔχῃ ἡ ἀρετὴ καί κάτι τὸ εὐχάριστο, ὅπως οἱ παραστάσεις τῶν τραγωδιῶν ἔχουν καί ἕνα σατυρικό μέρος. Ἀντίθετα, ἄς θυμηθοῦμε τὸ Ζήνωνα πού, ὅταν ἄκουε πολλοὺς νὰ χαρακτηρίζουν τὴ σοβαρότητα τοῦ Περικλῆ σὰ μεγαλομανία καί ἀλαζονεία, τοὺς συμβούλευε νὰ ἔχουν καί αὐτοὶ μιὰ τέτοια μεγαλομανία, γιατί καί ἡ προσποίηση ἀκόμη μιᾶς καλῆς διαγωγῆς γεννᾷ σιγὰ σιγὰ καί χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ κανεὶς, τὸ ζήλο καί τὴ συνήθεια τοῦ καλοῦ.

ΚΕΦ. 6.

1 Οὐ μόνον δὲ ταῦτα τῆς Ἀναξαγόρου συνουσίας ἀπέλαυσε Περικλῆς, ἀλλὰ καί δεισιδαιμονίας δοκεῖ γενέσθαι καθυπέρτερος, ἦν τὸ πρὸς τὰ μετέωρα θάμβος ἐνεργάζεται τοῖς αὐτῶν τε τούτων τὰς αἰτίας ἀγνοοῦσι καί περὶ τὰ θεῖα δαιμονῶσι καί ταραπτομένοις δι' ἀπειρίαν αὐτῶν, ἦν ὁ φυσικὸς λόγος ἀπαλλάττων ἀντὶ τῆς φοβερᾶς καί φλεγμαινούσης δεισιδαιμονίας τὴν ἀσφαλῆ μετ' ἐλπίδων ἀγαθῶν εὐσέβειαν ἐνεργάζεται. 2 Λέγεται δὲ ποτε κριοῦ μονόκερω κεφαλὴν ἐξ ἀγροῦ τῷ Περικλεῖ κομισθῆναι, καί Λάμπωνα μὲν τὸν μάντιν, ὡς εἶδε τὸ κέρασ ἰσχυρὸν καί στερεὸν ἐκ μέσου τοῦ μετώπου πεφυκός, εἰπεῖν ὅτι δυεῖν οὐσῶν ἐν τῇ πόλει δυναστειῶν, τῆς Θουκυδίδου καί Περικλέους, εἰς ἕνα περιστήσεται τὸ κράτος παρ' ᾧ γένοιτο τὸ σημεῖον τὸν δ' Ἀναξαγόραν τοῦ κρανίου διακοπέντος ἐπιδειξάι τὸν ἐγκεφάλον οὐ πεπληρωκότα τὴν βάσιν, ἀλλ' ὄξυν ὡσπερ ᾠδὸν ἐκ τοῦ παντὸς ἀγγείου συνωλισθηκότα κατὰ τὸν τόπον ἐκείνον ὅθεν ἡ ῥίζα τοῦ κέρατος εἶχε τὴν ἀρχήν. 3 Καί τότε μὲν θαυμασθῆναι τὸν Ἀναξαγόραν ὑπὸ τῶν παρόντων, ὀλίγω δ' ὕστερον τὸν Λάμπωνα, τοῦ μὲν Θουκυδίδου καταλυθέντος, τῶν δὲ τοῦ δήμου πραγμάτων ὁμαλῶς ἀπάντων ὑπὸ τῷ Περικλεῖ γενομένων. 4 Ἐκώλυε δ' οὐδέν, οἶμαι, καί τὸν φυσικὸν ἐπιτυγχάνειν καί τὸν μάντιν, τοῦ μὲν τὴν αἰτίαν, τοῦ δὲ τὸ τέλος καλῶς ἐκλαμβάνοντος ὑπέκειτο γὰρ τῷ μὲν, ἐκ τίνων γέγονε καί πὼς πέφυκε θεωρησαι, τῷ δέ, πρὸς τί γέγονε καί

τί σημαίνει προειπεῖν. 5 Οἱ δὲ τῆς αἰτίας τὴν εὕρεσιν ἀναίρεσιν εἶναι τοῦ σημείου λέγοντες οὐκ ἐπινοοῦσιν ἅμα τοῖς θεοῖς καὶ τὰ τεχνητὰ τῶν συμβόλων ἀδετοῦντες, ψόφους τε δίσκων καὶ φῶτα πυρσῶν καὶ γνωμόνων ἀποσκιασμούς ὧν ἕκαστον αἰτία τινὶ καὶ κατασκευῇ σημείων εἶναι τινος πεποιήται. Ταῦτα μὲν οὖν ἰσως ἐτέρας ἐστὶ πραγματείας.

ΚΕΦ. 6

Οἱ δεισιδαιμονίες.

1 Δὲν ἀποκόμισε ὅμως μόνον αὐτὰ ἀπὸ τῆ συναναστροφῆς του με τὸν Ἀναξαγόρα ὁ Περικλῆς, ἀλλὰ φαίνεται πὼς ἔγινε καὶ ἀνώτερος ἀπὸ τὶς δεισιδαιμονίες, πὸ μπροστὰ στὰ μετεωρολογικὰ φαινόμενα προκαλοῦν τρόπο σ' ἐκείνους πὸ δὲν ξέρουν τὶς αἰτίες τους, καὶ ἀπὸ τὴν ἀμάθειά τους κυριαρχοῦνται ἀπὸ φόβο καὶ ταραχῇ γιὰ τὰ θεῖα. Αὐτῇ τὴν ἀμάθεια τὴν ἐξαφανίζει ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη πὸ διώχνοντας τὴ φοβερῇ καὶ νοσηρῇ δεισιδαιμονία ἐμπνέει τὴ σταθερῇ εὐσέβεια καὶ τὴν αἰσιοδοξία. 2 Σχετικὰ με τὶς δεισιδαιμονίες διηγοῦνται καὶ τὸ ἀκόλουθο περιστατικὸ.

Ἐφεραν κάποτε στὸν Περικλῆ ἀπὸ τοὺς ἀγροὺς τὸ κεφάλι ἀπὸ ἓνα μονοκέρατο κριάρι. Τότε ὁ Λάμπων ὁ μάντης, μόλις εἶδε τὸ κέρατο πὸ ἦταν φυτρωμένο δυνατὸ καὶ στερεὸ ἀπὸ τὴ μέση τοῦ μετώπου, εἶπε μιὰ προφητεία, πὼς ἀπὸ τὶς δύο πολιτικὲς μερίδες πὸ ἦταν τότε ἰσχυρὲς στὴν πόλη, τοῦ Θουκυδίδη καὶ τοῦ Περικλῆ, θὰ ὑπερισχύσῃ ἡ μερίδα ἐκείνου, πὸ μέσα στὸν ἀγρὸ του βρέθηκε τὸ σημαδικὸ αὐτὸ κεφάλι. Ἀντὶ γι' ἄλλη ἀπάντηση ὁ Ἀναξαγόρας ἔσπασε τὸ κρανίον καὶ ἔδειξε ὅτι ὁ ἐγκέφαλος δὲν ἐπιανε ὅλη τὴ βάση, παρὰ μυτερός σὰν αὐγὸ εἶχε γλιστρήσει ἀπὸ ὄλο τὸ χῶρο τοῦ κρανίου πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο ἀπ' ὅπου τὸ κέρατο ξεφύτρωνε. 3 Καὶ τότε ὄλοι ὅσοι ἦταν ἐκεῖ θαύμασαν τὸν Ἀναξαγόρα, ἀλλὰ ὕστερ' ἀπὸ λίγον καιρὸ θαύμασαν τὸ Λάμπωνα, ὅταν ὁ Θουκυδίδης ἔπεσε ἀπὸ τὴν ἐξουσία καὶ ὀλόκληρη τὴ διαχείριση τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τὴν πῆρε με ὀμάλῳ τρόπῳ στὰ χέρια του ὁ Περικλῆς. 4 Ἀλλὰ τίποτε δὲν ἐμποδίζει, νομίζω, νὰ πούμε ὅτι καὶ ὁ φυσικὸς εἶχε δίκιο καὶ ὁ μάντης : ὁ πρῶτος καλὰ κατάλαβε τὴν αἰτία, ἐνῶ ὁ δεῦτερος τὸ ἀποτέλεσμα γιὰτὶ ἔργῳ τοῦ φυσικοῦ ἦταν νὰ ἐξετάσῃ ἀπὸ ποῖα αἰτία καὶ πὼς ἔγινε τὸ φαινόμενο, ἐνῶ τοῦ μάντη νὰ προφητέψῃ γιὰ ποῖο σκοπὸ ἔγινε καὶ τί σημαίνει. 5 Γι' αὐτὸ ἐκεῖνοι πὸ λένε ὅτι ἡ εὕρεση τῆς αἰτίας εἶναι ἀναίρεση τοῦ σημείου πὸ μᾶς φανερώνεται, δὲν καταλαβαίνουν ὅτι ἔτσι ἀρνοῦνται μᾶζι καὶ τὰ σημεία πὸ φανερώνονται ἀπὸ τοὺς θεοὺς καὶ

τὰ σημεῖα ποῦ προέρχονται ἀπὸ τὴν τέχνη τῶν ἀνθρώπων, ὅπως εἶναι λόγου χάρι, ὁ ἥχος τῶν μετάλλινων δίσκων, οἱ φλόγες τῆς φωτιάς καὶ οἱ σκιᾶς ποῦ βλέπομε στὰ ἡλιακὰ ρολόγια καθένα ἀπ' αὐτὰ ἔγινε ἀπὸ κάποιαν αἰτία, ἀλλὰ μὲ τέτοιον τρόπο, ὥστε νὰ χρησιμεύη σὰ σημάδι ποῦ φανερώνει κάτι.

Ἄλλ' αὐτὰ ἴσως ἔχουν τὴ θέση τους σὲ ἄλλου εἶδους πραγματεία.

ΚΕΦ. 7

1 Ὁ δὲ Περικλῆς νέος μὲν ὦν σφόδρα τὸν δῆμον εὐλαβεῖτο. Καὶ γὰρ ἐδόκει Πεισιστράτῳ τῷ τυράννῳ τὸ εἶδος ἐμφορῆς εἶναι, τὴν τε φωνὴν ἠρεῖαν οὕσαν αὐτοῦ καὶ τὴν γλῶτταν εὐτροχον ἐν τῷ διαλέγεσθαι καὶ ταχεῖαν οἱ σφόδρα γέροντες ἐξεπλήττοντο πρὸς τὴν ὁμοιότητα. 2 Πλούτου δὲ καὶ γένους προσόντος αὐτῷ λαμπροῦ καὶ φίλων οἱ πλείστον ἐδύναντο, φοβούμενος ἐξοστρακισθῆναι τῶν μὲν πολιτικῶν οὐδὲν ἔπραττεν, ἐν δὲ ταῖς στρατείαις ἀνὴρ ἀγαθὸς ἦν καὶ φιλοκίνδυνος. 3 Ἐπεὶ δ' Ἀριστείδης μὲν ἀποτεθνήκει καὶ Θεμιστοκλῆς ἐξεπεπτώκει, Κίμωνα δ' αἱ στρατεῖαι τὰ πολλὰ τῆς Ἑλλάδος ἔξω κατεῖχον, οὕτω δὴ φέρων ὁ Περικλῆς τῷ δήμῳ προσένειμεν ἑαυτόν, ἀντὶ τῶν πλουσίων καὶ ὀλίγων τὰ τῶν πολλῶν καὶ πενήτων ἐλόμενος παρὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν ἤκιστα δημοτικὴν οὕσαν. 4 Ἄλλ' ὡς ἔοικε δεδιὼς μὲν ὑποψία περιπεσεῖν τυραννίδος, ὁρῶν δ' ἀριστοκρατικὸν τὸν Κίμωνα καὶ διαφερόντως ὑπὸ τῶν καλῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἀγαπώμενον, ὑπῆλθε τοὺς πολλοὺς, ἀσφάλειαν μὲν ἑαυτῷ, δύναμιν δὲ κατ' ἐκείνου παρασκευαζόμενος. 5 Εὐθύς δὲ καὶ τοῖς περὶ τὴν δίαίταν ἐτέραν τάξιν ἐπέδηκεν. Ὅδόν τε γὰρ ἐν ἄστει μίαν ἑωρᾶτο τὴν ἐπ' ἀγορᾶν καὶ τὸ βουλευτήριον πορευόμενος, κλήσεις τε δεῖπνων καὶ τὴν τοιαύτην ἅπασαν φιλοφροσύνην καὶ συνῆθειαν ἐξέλιπεν, ὡς ἐν οἷς ἐπολιτεύσατο χρόνοις μακροῖς γενομένοις πρὸς μηδένα τῶν φίλων ἐπὶ δεῖπνον ἐλθεῖν πλὴν Εὐρωπτολέμου τοῦ ἀνεψιοῦ γαμοῦντος ἄχρι τῶν σπονδῶν παραγενόμενος εὐθύς ἐξάνεστη. 6 Δειναὶ γὰρ αἱ φιλοφροσύναι παντός ὄγκου περιγενέσθαι καὶ δυσφύλακτον ἐν συνῆθειᾳ τὸ πρὸς δόξαν σεμνὸν ἐστὶ τῆς ἀληθινῆς δ' ἀρετῆς κάλλιστα φαίνεται τὰ μάλιστα φαινόμενα, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν οὐδὲν οὕτω θαυμάσιον τοῖς ἐκτὸς ὡς ὁ κατ' ἡμέραν βίος τοῖς συνοῦσιν. 7 Ὁ δὲ καὶ τῷ δήμῳ, τὸ συνεχὲς φεύγων καὶ τὸν κόρον, οἷον ἐκ διαλειμμάτων ἐπλησιάζεν, οὐκ ἐπὶ παντὶ πράγματι λέγων οὐδ' αἰεὶ παριῶν εἰς πλήθος, ἀλλ' ἑαυτὸν ὡσπερ τὴν Σαλαμινίαν τριήρη, φησὶ Κριτόλαος, πὸς τὰς μεγάλας χρεῖας ἐπιδιδούς, τὰλλα δὲ φίλους καὶ ἐταίρους ῥήτορας καθιεῖς

ἔπρατεν. 8^{ον} ἓνα φασὶ γενέσθαι τὸν Ἐφιάλτην, ὃς κατέλυσε τὸ κράτος τῆς ἐξ' Ἀρείου πάγου βουλῆς, πολλὴν κατὰ τὸν Πλάτωνα καὶ ἄκρατον τοῖς πολίταις ἐλευθερίαν οἰνογοῶν, ὑφ' ἧς ὥσπερ ἵππον ἐξυβρίσαντα τὸν δῆμον οἱ κωμωδοποιοὶ λέγουσι «πειθαρχεῖν οὐκέτι τολμᾶν, ἀλλὰ δάκνειν τὴν Εὐβοίαν καὶ ταῖς νήσοις ἐπιπηδᾶν».

ΑΝΑΜΕΙΞΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ (Κεφ. 7 - 8)

ΚΕΦ. 7

Ὁ Περικλῆς καὶ ὁ λαός.

1^ο Περικλῆς, ὅταν ἦταν νέος, φοβόταν πολὺ τὸ λαό. Γιατὶ στὴ μορφή ἔμοιαζε μὲ τὸν τύραννο Πεισίστρατο καὶ οἱ πολλοὶ ἠλικιωμένοι ἐνιωθὰν κάποιαν ἔκπληξή βλέποντας τὴν ὁμοιότητα ποῦ εἶχε μὲ αὐτὸν καὶ στὴ γλυκύτητα τῆς φωνῆς του καὶ στὴν εὐχέρεια καὶ τὴν ἐτοιμότητα τοῦ λόγου του, ὅταν συζητοῦσε. 2^ο Ἐπειδὴ μάλιστα ἦταν πλούσιος, ἀπὸ λαμπρὸ γένος, καὶ εἶχε φίλους πολὺ ἰσχυροῦς, φοβόταν μήπως ἐξοστρακιστῆ γι' αὐτὸ δὲν ἔπαιρνε καθόλου μέρος στὴν πολιτικὴ, ἐνῶ στὶς ἐκστρατεῖες ἦταν γενναῖος καὶ ριψοκίνδυνος. 3^ο Ὅταν ὁμῶς ὁ Ἀριστείδης πέθανε καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς ἐξοστρακίστηκε καὶ τὸν Κίμωνα τὸν ἀπασχολοῦσαν πολὺν καιρὸ οἱ ἐκστρατεῖες του ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, τότε ὁ Περικλῆς ἀποφάσισε νὰ προσχωρήσῃ στὴ δημοκρατικὴ μερίδα, γιατί προτίμησε νὰ ταχθῆ ὄχι μὲ τοὺς πλούσιους καὶ λίγους παρὰ μὲ τοὺς πολλοὺς καὶ φτωχοῦς, ἀντίθετα ἀπὸ τὸ χαρακτῆρα του ποῦ ἦταν κάθε ἄλλο παρὰ δημοκρατικός. 4^ο Ὅπως φαίνεται, φοβήθηκε μήπως προκαλέσῃ τὴν ὑποψία πὼς θέλει νὰ γίνῃ τύραννος καί, ἐπειδὴ ἔβλεπε ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὅτι ὁ Κίμων ἦταν ἀριστοκρατικός καὶ ὅτι ἐξαιρετικὰ τὸν ἀγαποῦσαν οἱ ἀριστοκρατικοί, αὐτὸς ἄρχισε νὰ κολακεύῃ τοὺς πολλοὺς, γιὰ νὰ ἀποχτήσῃ ἀσφάλεια γιὰ τὸν ἑαυτὸ του καὶ δύναμη ἐναντίον ἐκείνου. 5^ο Ἀμέσως μάλιστα ἄλλαξε καὶ τὶς συνήθειες τῆς ζωῆς του. Στὴν πόλη δὲν τὸν ἔβλεπαν νὰ κυκλοφορῇ παρὰ μόνο σ' ἓνα δρόμο, σ' αὐτὸν ποῦ ὀδηγεῖ πρὸς τὴν ἀγορὰ καὶ τὸ βουλευτήριον. Παράτησε τὶς προσκλήσεις σὲ δεῖπνα καὶ ὅλες τὶς φιλικὲς συναναστροφές καὶ σχέσεις, ὥστε σὲ ὅλο τὸ μακροχρόνιο διάστημα τῆς πολιτικῆς του ζωῆς σὲ κανενὸς φίλου τὸ σπίτι δὲν πῆγε γιὰ δεῖπνο, παρὰ μόνο μιὰ φορὰ, ποῦ παραβρέθηκε στοὺς γάμους τοῦ ἐξαδελφοῦ του τοῦ Εὐρυπτόλεμου, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ τὴν ὥρα ποῦ θὰ ἄρχιζαν νὰ πίνουν, σηκώθηκε ἀμέσως καὶ ἔφυγε. 6^ο Γιατὶ αὐτοῦ τοῦ εἶδους οἱ συναναστροφές εἶναι ἱκανὲς νὰ μειώσουν τὸ κύρος

και με την οικειότητα που αναπτύσσεται σ' αυτές δύσκολα μπορεί να κρατηθῆ κανείς μέσα στα ὅρια που χρειάζονται για να φαίνεται σοβαρός. Και ὅμως, ἡ ἀληθινὴ ἀρετὴ τόσο ωραιότερη φαίνεται, ὅσο ἐκδηλώνεται περισσότερο, καὶ στοὺς χρηστοὺς ἀνθρώπους τίποτε δὲν ὑπάρχει τόσο θαυμαστό γιὰ τοὺς ξένους ὅσο ἡ καθημερινὴ διαγωγὴ τους πρὸς τοὺς οικείους καὶ φίλους. 7 Ἀλλὰ ὁ Περικλῆς ἀπόφευγε τὴ συχνὴ καὶ κατὰ κόρο ἐπικοινωνία του με τὸ λαὸ καὶ μόνο κατὰ διαλείμματα τὸν ἐπλησίαζε· δὲ μιλοῦσε γιὰ κάθετι καὶ δὲν παρουσιάζεταν διαρκῶς στὸ πλῆθος, παρὰ, καθὼς λέει ὁ Κριτόλαος, ἔκανε τὴν ἐμφάνισή του, ὅπως τὸ ἱερὸ πλοῖο, ἡ «Σαλαμῖνα», μόνο σ' ἐξαιρετικὲς περιπτώσεις, ἐνῶ γιὰ τὶς κοινὲς ὑποθέσεις ἄφηνε νὰ τὸν ἀντιπροσωπεύουν οἱ πολιτικοὶ φίλοι καὶ συνεργάτες του. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς ἦταν ὁ Ἐφιάλτης, πού κατάργησε τὴν ἀριστοκρατικὴ ἐξουσία τῆς βουλῆς τοῦ Ἄρειου πάγου καί, κατὰ τὸν Πλάτωνα, πρόσφερε στοὺς πολίτες ἄφθονο καὶ ἀνέρωτο κρασί ἐλευθερίας, τόσο πολὺ, ὥστε ὁ λαός, σὰν ἀφηνιασμένο ἄλογο, ὅπως λένε οἱ κωμικοὶ ποιητὲς «γαλινάρι κανένα δὲν ἤθελε, μὰ τὴν Εὐβοία τὴ δάγκωνε, τὰ νησιά τὰ πηδοῦσε».

ΚΕΦ. 8

1 Τῆ μέντοι περὶ τὸν βίον κατασκευῆ καὶ τῷ μεγέθει τοῦ φρονήματος ἀρμόζοντα λόγον ὡσπερ ὄργανον ἐξαρτυόμενος, παρενέτεινε πολλαχοῦ τὸν Ἀναξαγόραν, οἷον βαφῆν τῆ ῥητορικῆ τὴν φυσιολογίαν ὑποχέομενος. 2 Τὸ γὰρ «ὕψηλόνουν τοῦτο καὶ πάντη τελεσιουργόν», ὡς ὁ θεὸς Πλάτων φησί, «πρὸς τῷ εὐφύῃς εἶναι κτησάμενος» ἐκ φυσιολογίας, καὶ «τὸ πρόσφορον ἐλκυσσας ἐπὶ τὴν τῶν λόγων τέχνην», πολὺ πάντων διήνεγκε. 3 Διὸ καὶ τὴν ἐπίκλησιν αὐτῷ γενέσθαι λέγουσι καίτοι τινὲς ἀπὸ τῶν ἀναδημάτων οἷς ἐκόσμησε τὴν πόλιν, οἱ δ' ἀπὸ τῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ ταῖς στρατηγίαις δυνάμειος Ὀλύμπιον αὐτὸν οἰονται προσαγορευθῆναι· καὶ συνδραμεῖν οὐδὲν ἀπέοικεν ἀπὸ πολλῶν προσόντων τῷ ἀνδρὶ τὴν δόξαν. 4 Αἱ μέντοι κωμωδίαι τῶν τότε διδασκάλων, σπουδῆ τε πολλὰς καὶ μετὰ γέλωτος ἀφεικῶτων φωνὰς εἰς αὐτόν, ἐπὶ τῷ λόγῳ μάλιστα τὴν προσωνομίαν γενέσθαι δηλοῦσι, «βροντᾶν» μὲν αὐτόν καὶ «ἀστράπτειν» ὅτε δημηγοροῖ, «δεινὸν δὲ κεραινὸν ἐν γλώσση φέρειν» λεγόντων.

5 Διαμνημονεύεται δὲ τις καὶ Θεουκιδίδου τοῦ Μελησιῖου λόγος εἰς τὴν δεινότητά του Περικλέους μετὰ παιδιᾶς εἰρημένος. Ἦν μὲν γὰρ ὁ Θεουκιδίδης τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν, καὶ πλείστον

άντεπολιτεύσατο τῷ Περικλεῖ χρόνον. Ἀρχιδάμου δὲ τοῦ Λακεδαιμονίων βασιλέως πυνθανομένου πότερον αὐτὸς ἢ Περικλῆς παλαίει βέλτιον, «ὅταν» εἶπεν «ἐγὼ καταβάλω παλαίων, ἐκείνος ἀντιλέγων ὡς οὐ πέπτωκε, νικᾷ καὶ μεταπείθει τοὺς ὀρώντας.»

6 Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ οὕτως ὁ Περικλῆς περὶ τὸν λόγον εὐλαβῆς ἦν ὥστ' αἰεὶ πρὸς τὸ θῆμα βαδίζων ἠὔχετο τοῖς θεοῖς μηδὲ ῥῆμα μηδὲν ἐκπεσεῖν ἄκοντος αὐτοῦ πὸς τὴν προκειμένην χρεῖαν ἀνάμοστον. 7 Ἐγγραφον μὲν οὖν οὐδὲν ἀπολέλοιπε πλὴν τῶν ψηφισμάτων, ἀπομνημονεύεται δ' ὀλίγα παντάπασι, οἷον τὸ τὴν Αἰγίναν ὡς λήμην τοῦ Πειραιῶς ἀφελεῖν κελεύσαι, καὶ τὸ τὸν πόλεμον ἤδη φάναι καθορᾶν ἀπὸ Πελοποννήσου προσφερόμενον. 9 Ὁ δὲ Στρησίμβροτός φησιν ὅτι τοὺς ἐν Σάμῳ τεθνηκότας ἐγκωμιάζων ἐπὶ τοῦ θήματος ἀθανάτους ἔλεγε γεγονέναι καθάπερ τοὺς θεοῦς· οὐδὲ γὰρ, ἐκείνους αὐτοὶ ὀρώμεν, ἀλλὰ ταῖς τιμαῖς ἅς ἔχουσι καὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἃ παρέχουσιν ἀθανάτους εἶναι τεκμαιρόμεθα· ταῦτ' οὖν ὑπάρχειν καὶ τοῖς ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀποθανοῦσιν.

ΚΕΦ. 8

Ῥητορική του. Ἡ προσωνομία «Ολύμπιος».

1 Προσπαθοῦσε νὰ ἐναρμονίξῃ τὸ λόγο του σύμφωνα μὲ τὸν τρόπο πὸν εἶχε ὀργανώσει τὴ ζωὴ του καὶ σύμφωνα μὲ τὸ μεγαλεῖο τῶν σκέψεών του, ὡς ἓνα μουσικὸ ὄργανο πὸ μὲ τὸ τέντωμα τῶν χορδῶν του ἀπηχοῦσε συχνὰ μὲ περισσότερη δύναμη τὴ διδασκαλία τοῦ Ἀναξαγόρα καὶ ἔδινε κατὰ κάποιον τρόπο στὴ ρητορική του ἓνα χρώμα ἀπὸ τίς θεωρίες τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης. 2 Γιατὶ αὐτὸ τὸ «μεγάλον ὕψος τοῦ πνεύματος καὶ τὴν τελειότητα στὴν ἐκτέλεση τῶν ἔργων», πού, ὅπως λέει ὁ θεῖος Πλάτων, «προστέθησαν στὴν ἔμφυτη εὐφυΐα του», τὰ ἀπόχτησε ἀπὸ τῆ φυσικῆ ἐπιστήμης καὶ «παίρνοντας ἀπ' αὐτὴν ὅ,τι ἦταν πρόσφορον γιὰ τὴν τέχνη τῶν λόγων», ἀναδείχτηκε πολὺ ἀνώτερος ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους. 3 Σ' αὐτὸ, λένε, ὀφείλει καὶ τὴν ἐπωνυμία «Ολύμπιος» πού τοῦ δόθηκε, ἂν καὶ μερικοὶ φρονοῦν ὅτι ὀνομάστηκε ἔτσι ἀπὸ τὰ ἔξοχα μνημεῖα μὲ τὰ ὁποῖα ἐκόσμησε τὴν πόλιν καὶ ἄλλοι πάλιν ἀπὸ τὴν πολιτικὴ καὶ στρατηγικὴ του ὑπεροχῆ. Καὶ εἶναι πολὺ φυσικὸ ὅτι πολλὰ προσόντα ἔχουν συντείνει, ὥστε νὰ ἀποχτήσῃ αὐτὴ τὴ δόξα. 4 Οἱ κωμωδίες ὅμως τῶν τότε ποιητῶν, πού ξεστόμισαν πολλὰ σοβαρὰ καὶ πολλὰ ἀστεία γι' αὐτόν, δείχνουν ὅτι ἡ προσωνομία αὐτὴ τοῦ δόθηκε κυρίως γιὰ τὴ δύναμη τοῦ λόγου του, γιατί λένε πῶς,

ὅταν ἐκεῖνος μιλοῦσε στό λαό, «βροντοῦσε καί ἀστράφτε καί εἶχε στή γλώσσα του φόβερό κεραυνό». 5 Μνημονεύεται μάλιστα καί κάτι πού εἶπε ὁ Θουκυδίδης, ὁ γιός τοῦ Μελησία, θέλοντας νά ἀστειευτῆ γιά τή ρητορική δεινότητα τοῦ Περικλῆ. Ὁ Θουκυδίδης, ὅπως ξέρομε, ἀνῆκε στοὺς ἀριστοκρατικούς καί γιά μεγάλο χρονικό διάστημα ἦταν ἀντίθετος στήν πολιτική τοῦ Περικλῆ καί, ὅταν ὁ Ἀρχίδαμος, ὁ βασιλιάς τῶν Λακεδαιμονίων, ρώτησε τὸ Θουκυδίδη ἂν αὐτὸς ἢ ὁ Περικλῆς ἦταν ἀνώτερος στήν πάλη, ἀποκρίθηκε: «Ὅταν στήν πάλη ἐγὼ τὸν ρίξω καταγῆς, ἐκεῖνος, ἀντίθετα, λέει πὼς δὲν ἔπεσε καί κατορθώνει νά νικήσῃ καί νά μεταπείσῃ τοὺς θεατές.» 6 Καί ὅμως ὁ Περικλῆς ὁ ἴδιος μιλοῦσε στό λαό μὲ μεγάλη περίσκεψη, ὥστε πάντα, ὅταν πήγαινε πρὸς τὸ βῆμα, εὐχόταν στοὺς θεοὺς νά μὴν τοῦ ξεφύγῃ ἄδελα ἀπὸ τὸ στόμα του οὔτε μία λέξη πού νά ἦταν ἀνάρμοστη στήν προκείμενη περίπτωση. 7 Πάντως, δὲν ἔχει ἀφήσει κανένα γραφτό, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ψηφίσματά του καί ἀξιωματημιόνευτα λόγια του πολὺ λίγα ἔχουν διασωθῆ, ὅπως λόγου χάρι, τὰ ἀκόλουθα: «Σᾶς συμβουλεύω νά βγάλετε ἀπὸ τὴ μέση τὴν Αἴγινα πού ἔχει γίνεῖ μιὰ τσίμπλα στό μάτι τοῦ Πειραιᾶ» καί ἐπίσης: «Βλέπω τώρα καθαρὰ τὸν πόλεμο νά ἔρχεται τρέχοντας ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο». 9 Ὁ Στησίμβροτος ἀναφέρει ὅτι ὁ Περικλῆς κάποτε ἐγκωμιάζε ἀπὸ τὸ βῆμα ἐκείνους πού ἔπεσαν στὴ Σάμο καί ἔλεγε ὅτι ἔχουν γίνεῖ ἀθάνατοι ὅπως οἱ θεοί: «γιατί καί τοὺς θεοὺς τοὺς ἴδιους δὲν τοὺς βλέπομε, ἀλλ' ἀπὸ τίς τιμὲς πού τοὺς προσφέρομε καί ἀπὸ τὰ καλὰ πού μᾶς προσφέρουν, συμπεραίνομε ὅτι εἶναι ἀθάνατοι: τὸ ἴδιο λοιπὸν συμβαίνει καί γιά ἐκείνους πού πέθαναν γιά τὴν πατρίδα».

ΚΕΦ. 9

1 Ἐπεὶ δὲ Θουκυδίδης μὲν ἀριστοκρατικὴν τινὰ τὴν τοῦ Περικλέους υπογράφει πολιτείαν, «λόγῳ μὲν οὔσαν δημοκρατίαν, ἔργῳ δ' ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχήν», ἄλλοι δὲ πολλοὶ πρώτον ὑπ' ἐκείνου φασὶ τὸν δῆμον ἐπὶ κληρουχίας καί θεωρικῶν καί μισθῶν διανομᾶς προαχθῆναι, κακῶς ἐδισθέντα καί γενόμενον πολυτελεῖ καί ἀκόλαστον ὑπὸ τῶν τότε πολιτευμάτων ἀντὶ σῶφρονος καί αὐτουργου, θεωρεῖσθω διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἢ αἰτία τῆς μεταβολῆς.

2 Ἐν ἀρχῇ μὲν γὰρ ὥσπερ εἴρηται πρὸς τὴν Κίμωνος δόξαν ἀντιταττόμενος ὑπεποιεῖτο τὸν δῆμον, ἐλαττούμενος δὲ πλούτῳ καί χρῆμασιν, ἀφ' ὧν ἐκεῖνος ἀνελάμβανε τοὺς πένητας, δεῖπνόν τε

καθ' ἡμέραν τῷ δεομένῳ παρέχων Ἀθηναίων καὶ τοὺς πρεσβυτέρους ἀμφιεννύων, τῶν τε χωρίων τοὺς φραγμοὺς ἀφαιρῶν ὅπως ὀπωρίζωσιν οἱ βουλόμενοι, τούτοις ὁ Περικλῆς καταδημαγωγούμενος τρέπεται πρὸς τὴν τῶν δημοσίων διανομήν, συμβουλευσάντος αὐτῷ Δαμωνίδου τοῦ Οἴτηθεν, ὡς Ἀριστοτέλης ἰστόρηκε. 3 Καὶ ταχὺ θεωρικοῖς καὶ δικαστικοῖς λήμμασιν ἄλλαις τε μισθοφοραῖς καὶ χορηγίαις συνδεκάσας τὸ πλήθος, ἐχρῆτο κατὰ τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς, ἧς αὐτὸς οὐ μετεῖχε διὰ τὸ μήτ' ἄρχων μήτε δεσμοδέτης μήτε βασιλεὺς μήτε πολέμαρχος λαχεῖν. 4 Αὐταὶ γὰρ αἱ ἀρχαὶ κληρωταὶ τ' ἦσαν ἐκ παλαιοῦ, καὶ δι' αὐτῶν οἱ δοκιμασθέντες ἀνέβαινον εἰς Ἄρειον πάγον. 5 Διὸ καὶ μᾶλλον, ἰσχύσας ὁ Περικλῆς ἐν τῷ δήμῳ κατεστασίασε τὴν βουλὴν, ὥστε τὴν μὲν ἀφαιρεθῆναι τὰς πλείστας κρίσεις δι' Ἐφιάλτου, Κίμωνα δ' ὡς φιλολάκωνα καὶ μισοδήμον ἐξοστρακισθῆναι, πλούτῳ μὲν καὶ γένει μηδενὸς ἀπολειπόμενον, νίκας δὲ καλλίστας νενικηκότα τοὺς βαρβάρους καὶ χρημάτων πολλῶν καὶ λαφύρων ἐμπεπληκότα τὴν πόλιν, ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γέγραπται. Τοσοῦτον ἦν τὸ κράτος ἐν τῷ δήμῳ τοῦ Περικλέους.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ (Κεφ. 9 - 11)

ΚΕΦ. 9.

Παροχὴς στὸ λαό. Ἐξοστρακισμὸς τοῦ Κίμωνα.

1 Ὁ ἱστορικός Θουκυδίδης μιλώντας γιὰ τὴν διακυβέρνηση τῆς πολιτείας ἀπὸ τὸν Περικλῆ τὴ χαρακτηρίζει ὡς ἀριστοκρατική καὶ λέει πὼς «μόνο κατὰ τὸ ὄνομα ἦταν δημοκρατία, πράγματι ὅμως ἐξουσία πού τὴν εἶχε ἓνας μόνος, ὁ πρῶτος τῆς Ἀθήνας πολίτης». Πολλοὶ ἄλλοι λένε ὅτι ἐκεῖνος πρῶτος ὁδήγησε τὸ λαὸ σὲ κληρουχίες καὶ θεωρικά καὶ ἀποζημιώσεις καὶ ὅτι ἔτσι τὸν καχοσυνήθισε καί, ἐνῶ πρὶν ἦταν φρόνιμος καὶ ἐργατικός, ἔγινε ἐξαιτίας τῶν κυβερνητικῶν αὐτῶν μέτρων σπάταλος καὶ ἀκόλαστος. Σωστὸ ὅμως εἶναι νὰ ἐξετάσωμε τὴν αἰτία τῆς μεταβολῆς αὐτῆς στηριγμένοι στὰ ἴδια τὰ πράγματα.

2 Στὴν ἀρχή, καθὼς εἶπαμε, θέλοντας νὰ ἀντιταχτῆ στὴ δημοτικότητα τοῦ Κίμωνα, κολάκευε τὸ λαό· ἀλλὰ δὲν εἶχε τὸν πλοῦτο καὶ τὰ χρήματα πού εἶχε ὁ Κίμων, μὲ τὰ ὅποια κέρδιζε τὴν εὐνοία τῶν φτωχῶν, παρέχοντας κάθε μέρα δεῖπνο σὲ ὅσους Ἀθηναίους εἶχαν ἀνάγκη, ντύνοντας τοὺς γέροντας καὶ βγάζοντας τοὺς φραγμοὺς τῶν κήπων του, γιὰ νὰ παίρουν ἐλεύθερα ἀπ' αὐτοὺς ὀπωρικά ὅσοι ἤθελαν.

Ἐπειδὴ μὲ αὐτὰ τὰ δημαγωγικὰ μέσα τοῦ ἀντιπάλου του ὁ Περικλῆς ἔχανε τὴ δημοτικότητά του, γιὰ νὰ τὰ ἐξουδετερώσῃ τρέπεται στὴ διανομὴ χρημάτων τοῦ δημοσίου κατὰ συμβουλή τοῦ Δαμωνίδη ἀπὸ τὴν Οἴη, ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἀριστοτέλης. 3 Καὶ ἀμέσως μὲ τὰ θεωρικὰ καὶ δικαστικὰ ἐπιδόματα καὶ μὲ ἄλλες μισθοδοσίας καὶ παροχὰς κέρδισε ὅλο τὸ λαὸ καὶ τὸν χρησιμοποιοῦσε γιὰ νὰ περιορίσῃ τὴν ἐξουσία τοῦ Ἀρείου Πάγου, ποῦ αὐτὸς δὲν ἦταν μέλος τῆς, ἐπειδὴ δὲν εἶχε κληρωθῆ ποτὲ οὔτε ἄρχοντας οὔτε δεσμοθέτης οὔτε βασιλιάς οὔτε πολέμαρχος. 4 Γιατὶ τὰ ἀξιώματα αὐτὰ ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια τὰ ἀναλάβαιναν οἱ πολῖτες μὲ κληρὸ καὶ ἂν ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἐπιδοκίμαζε τὴ διοίκησίν τους, γίνονταν μέλη τῆς βουλῆς τοῦ Ἀρείου Πάγου. 5 Γιὰ τοῦτο ὁ Περικλῆς, ὅταν ἀπόχτησε μεγαλύτερη δύναμη στὸ λαό, μὲ τὴν ὑποστήριξίν του ἀντιπολιτευτήκε τὴ βουλή καὶ κατάφερε μὲ τὴ μεσολάβησιν τοῦ Ἐφιάλτη νὰ τῆς ἀφαιρεθῆ τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀπὸ τὴ δικαστικὴ τῆς ἐξουσία. Ἐπειτα κατηγόρησε τὸν Κίμωνα σὰ φίλο τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ἐχθρὸ τῆς δημοκρατίας καὶ πέτυχε τὸν ἐξοστρακισμό ἐκείνου, ποῦ καὶ κατὰ τὸν πλοῦτο καὶ κατὰ τὸ γένος δὲν ἦταν κατώτερος ἀπὸ κανέναν, ποῦ εἶχε νικήσει τοὺς βαρβάρους κερδίζοντας τὶς ὠραιότερες νίκες, ποῦ εἶχε γεμίσει τὴν πόλιν μὲ πολλὰ χρήματα καὶ λάφυρα, ὅπως ἔγραψα στὴ βιογραφία του. Τόσο μεγάλη ἦταν ἡ δύναμη τοῦ Περικλῆ στὸ λαό.

ΚΕΦ. 10

1 Ὁ μὲν οὖν ἐξοστρακισμὸς ὠρισμένην εἶχε νόμῳ δεκαετίαν τοῖς φεύγουσιν· ἐν δὲ τῷ διὰ μέσου στρατῷ μεγάλῳ Λακεδαιμονίων ἐμβαλόντων εἰς τὴν Ταναχρικὴν καὶ τῶν Ἀθηναίων εὐθύς ὀρησάντων ἐπ' αὐτούς, ὁ μὲν Κίμων ἐλθὼν ἐκ τῆς φυγῆς ἔθετο μετὰ τῶν φυλετῶν εἰς λόγον τὰ ὄπλα, καὶ δι' ἔργων ἀπολύεσθαι τὸν λακωνισμόν ἐβούλετο συγκινδυνεύσας τοῖς πολίταις, οἱ δὲ φίλοι τοῦ Περικλέους συστάντες ἀπήλασαν αὐτὸν ὡς φυγάδα. 2 Διὸ καὶ δοκεῖ Περικλῆς ἐρωμενέστατα τὴν μάχην ἐκείνην ἀγωνίσασθαι καὶ γενέσθαι πάντων ἐπιφανέστατος, ἀφειδῆσας τοῦ σώματος. 3 Ἐπεσον δὲ καὶ τοῦ Κίμωνος οἱ φίλοι πάντες ὁμαλῶς οὓς Περικλῆς συνεπητιάτο τοῦ λακωνισμοῦ, καὶ μετάνοια δεινὴ τοὺς Ἀθηναίους καὶ πόθος ἔσχε τοῦ Κίμωνος, ἠττημένους μὲν ἐπὶ τῶν ὄρων τῆς Ἀττικῆς, προσδοκῶντας δὲ βαρὺν εἰς ἔτους ὄραν πόλεμον. 4 Αἰσθόμενος οὖν ὁ Περικλῆς οὐκ ὤκνησε χαρίσασθαι τοῖς πολλοῖς, ἀλλὰ τὸ ψήφισμα γράψας αὐτὸς ἐκάλει τὸν ἄνδρα, κἀκείνος κατελθὼν εἰρήνην ἐποίησε ταῖς πόλεσιν οἰκείως γὰρ εἶχον οἱ Λακεδαιμόνιοι πρὸς

αὐτόν, ὡσπερ ἀπήχθοντο τῷ Περικλεῖ καὶ τοῖς ἄλλοις δημαγωγοῖς. 5 Ἔνιοι δέ φασιν οὐ πρότερον γραφῆναι τῷ Κίμωνι τὴν κάθοδον ὑπὸ τοῦ Περικλέους ἢ συνδήκας αὐτοῖς ἀπορρήτους γενέσθαι δι' Ἑλληνίκης, τῆς Κίμωνος ἀδελφῆς, ὥστε Κίμωνα μὲν ἐκπλεῦσαι λαβόντα ναῦς διακοσίας καὶ τῶν ἔξω στρατηγεῖν καταστρεφόμενον τὴν βασιλείως χώραν, Περικλεῖ δὲ τὴν ἐν ἄστει δύναμιν ὑπάρχειν. 6 Ἐδόκει δὲ καὶ πρότερον ἢ Ἑλληνικῇ τῷ Κίμωνι τὸν Περικλέα προχότερον παρασχεῖν, ὅτε τὴν θανατικὴν δίκην ἔφευγεν. Ἦν μὲν γὰρ εἰς τῶν κατηγόρων ὁ Περικλῆς ὑπὸ τοῦ δήμου προβεβλημένος, ἐλθούσης δὲ πρὸς αὐτὸν τῆς Ἑλληνίκης καὶ δεομένης, μειδιάσας εἶπεν «Ὡς Ἑλληνικῇ, γραῦς εἶ, γραῦς εἶ, ὡς πράγματα τηλικαῦτα πράσσειν.» Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν λόγον ἅπαξ ἀνέστη τὴν προβολὴν ἀφοσιούμενος, καὶ τῶν κατηγόρων ἐλάχιστα τὸν Κίμωνα λυπήσας ἀπεχώρησε. 7 Πῶς ἂν οὖν τις Ἰδομενεῖ πιστεύσειε κατηγοροῦντι τοῦ Περικλέους ὡς τὸν δημαγωγὸν Ἐφιάλτην, φίλον γενόμενον καὶ κοινωνὸν ὄντα τῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ προαιρέσεως, δολοφονήσαντος διὰ ζηλοτυπίαν καὶ φθόνον τῆς δόξης; Ταῦτα γὰρ οὐκ οἶδ' ὅθεν συναγαγῶν ὡσπερ χολὴν τάνδρι προσβέβληκε, πάντη μὲν ἴσως οὐκ ἀνεπιλήπτω, φρόνημα δ' εὐγενές ἔχοντι καὶ ψυχὴν φιλότιμον, οἷς οὐδὲν ἐμφύεται πάθος ὦμόν οὔτω καὶ θηριῶδες. 8 Ἐφιάλτην μὲν οὖν, φοβερόν ὄντα τοῖς ὀλιγαρχικοῖς καὶ περὶ τὰς εὐθύνas καὶ διώξεις τῶν τὸν δήμον ἀδικούντων ἀπαραίτητον, ἐπιβουλεύσαντες οἱ ἐχθροὶ δι' Ἀριστοδίκου τοῦ Ταναρχικοῦ κρυφαίως ἀνεῖλον, ὡς Ἀριστοτέλης εἴρηκεν. Ἐτελεύτησε δὲ Κίμων ἐν Κύπρω στρατηγῶν.

ΚΕΦ. 10

Ἀνάκληση καὶ θάνατος τοῦ Κίμωνα.

1 Ἡ διάρκεια τοῦ ἐξοστρακισμοῦ ἐκείνων ποὺ ἔδιωχνε ἢ πόλῃ εἶχε ὀριστῆ με νόμο γιὰ δέκα χρόνια. Μόλις εἶχε περάσει τὸ μισὸ διάστημα τῆς δεκαετίας ποὺ ὁ Κίμων ἦταν ἐξοστρακισμένος, οἱ Λακεδαιμόνιοι μετὰ μεγάλο στρατὸ μπῆκαν στὴν περιοχὴ τῆς Τανάγρας καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀμέσως ὄρμησαν ἐναντίον τους. Τότε ὁ Κίμων ἦρθε ἀπὸ τὸν τόπο ὅπου ἦταν ἐξοστρακισμένος καὶ κατατάχτηκε καὶ αὐτὸς στὸ λόχο ποὺ ὑπηρετοῦσαν οἱ ἄντρες τῆς φυλῆς του. Ἦθελε μετὰ τὴν πράξη, του νὰ ξεπλύνῃ τὴν κατηγορίαν τοῦ λακωνισμοῦ, κινδυνεύοντας στὸν ἀγῶνα μαζί με τοὺς συμπολίτες του. Ἀλλὰ οἱ φίλοι τοῦ Περικλῆ συνεννοήθηκαν καὶ τὸν ἔδιωξαν μετὰ τὴ δικαιολογία ὅτι ἦταν ἐξοστρακισμένος. 2 Γιὰ τοῦτο, φαίνεται, ὁ Περικλῆς σ' ἐκείνη τὴ μάχη πολέμησε μετὰ πολλὴ ἀντρεία

και ξεχώρισε απ' όλους τους άλλους, άψηφώντας τη ζωή του. 3 Άλλα έπεσαν σ' αυτή τη μάχη και όλοι μαζί οι φίλοι του Κίμωνα, αυτοί που ο Περικλής τους κατηγορούσε επίσης ως φίλους των Λακεδαιμονίων. Και τότε μετάνιωσαν πικρά οι Άθηναίοι και αποζήτησαν τον Κίμωνα, πολύ περισσότερο μάλιστα γιατί νικήθηκαν στα σύνορα της Αττικής και περίμεναν πώς την έρχόμενη άνοιξη θα ξανάρχιζε άγριος ο πόλεμος. 4 Κατάλαβε ο Περικλής τις διαθέσεις αυτές του λαού και δέ δίστασε να τον ικανοποιήσει. Ύπόβαλε ο ίδιος στην έκκλησία του δήμου ψήφισμα για την ανάκληση του Κίμωνα και όταν εκείνος γύρισε στην πατρίδα του, κατόρθωσε να συμφωνηθή ειρήνη ανάμεσα στις δύο πόλεις: γιατί οι Λακεδαιμόνιοι είχαν τόση συμπάθεια στον Κίμωνα, όση αντίπαθεια στον Περικλή και στους άλλους δημοκρατικούς άρχιμούς. 5 Μερικοί ισχυρίζονται ότι πριν ο Περικλής υποβάλλη την πρόταση για την επάνοδο του Κίμωνα, είχε συνεννοηθή μυστικά μαζί του με τη μεσολάβηση της αδερφής του Κίμωνα Έλπινίκης και είχαν συμφωνήσει: ο Κίμων να φύγει με διακόσια πλοία και να είναι στρατηγός μακριά από την Άττική καταστρέφοντας τη χώρα του βασιλιά των Περσών, και ο Περικλής να έχη την εξουσία μέσα στην πόλη. 6 Φαίνεται πώς και πρωτύτερα ή Έλπινίκη είχε μεσολάβησει, για να καταπραυνη τον Περικλή απέναντι του Κίμωνα, όταν αυτός δικαζόταν και κινδύνευε να καταδικαστή σε θάνατο. Τότε ο Περικλής ήταν ένας από τους κατηγορούς που είχε όρισει ο δήμος και, όταν ήρθε σ' αυτόν ή Έλπινίκη και τον παρακαλούσε, αυτός χαμογέλασε και είπε: «Έλπινίκη, είσαι γριά, είσαι πολύ γριά, για ν' ανακατεύεσαι σε τόσο μεγάλα ζητήματα.» Και όμως στη δίκη δε σηκώθηκε να μιλήση παρ'ά μόνο μια φορά, αναγκασμένος από την έντολή που είχε αναλάβει, και, αφού επιβάρυνε τον Κίμωνα όσο μπορούσε λιγότερο από τους άλλους κατηγορούς, αποχώρησε από τη συνεδρίαση. 7 Πώς λοιπόν, ύστερ' απ' αυτά, μπορεί κανείς να δώσει πίστη στα λόγια του Ίδομενέα, που κατηγορεί τον Περικλή, πώς τάχα τον Εφιάλτη, το δημοκρατικό άρχηγό, που ήταν φίλος και πολιτικός συνεργάτης του, τον δολοφόνησε από ζηλοτυπία και από φθόνο για τη δόξα του; Δεν ξέρω από που τ'ά μάζεψε αυτά και τ' έριξε σ'ά γολή στο πρόσωπο του Περικλή, που ίσως να μην είναι δλότελα άμεμπτος, πάντως όμως είχε φρόνημα εύγενικό και γενναιοψυχία, άρετές από τις όποιες δεν μπορούσε ποτέ να βλαστήση πάθος τόσο σκληρό και τόσο άπάνθρωπο. 8 Η άλήθεια είναι ότι τον Εφιάλτη που ήταν φοβερός αντίπαλος των ολιγαρχικών και άλύγιστος στην αναζήτηση ευθύνης και στην καταδίωξη κάθε άδικητή του λαού, τον επιβουλεύτηκαν οι έχθροί του αυτοί έβαλαν

τὸν Ἀριστόδηκον ἀπὸ τὴν Τανάγρα καὶ τὸν σκότωσε κρυφά, ὅπως λέει ὁ Ἀριστοτέλης.

Ὅσο γιὰ τὸν Κίμωνα, αὐτὸς πέθανε στὴν Κύπρο, ὅπου ἦταν στρατηγός.

ΚΕΦ. 11

1 Οἱ δ' ἀριστοκρατικοί, μέγιστον μὲν ἤδη τὸν Περικλέα καὶ πρόσθεν ὁρώντες γεγονότα τῶν πολιτῶν, βουλόμενοι δ' ὅμως εἶναι τινα τὸν πρὸς αὐτὸν ἀντιτασσόμενον ἐν τῇ πόλει καὶ τὴν δύναμιν ἀμβλύνοντα, ὥστε μὴ κομιδῇ μοναρχίαν εἶναι, Θουκυδίδην τὸν Ἀλωπεκῆθεν, ἄνδρα σώφρονα καὶ κηδεστήν Κίμωνος, ἀντέστησαν ἐναντιωσόμενον, ὅς ἦττον μὲν ὢν πολεμικός τοῦ Κίμωνος, ἀγοραῖος δὲ καὶ πολιτικός μᾶλλον, οἰκουρῶν ἐν ἄστει καὶ περὶ τὸ βῆμα τῷ Περικλεῖ συμπλεκόμενος, ταχὺ τὴν πολιτείαν εἰς ἀντίπαλον κατέστησεν. 2 Οὐ γὰρ εἶασε τοὺς καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς καλουμένους ἄνδρας ἐνδισπάρθαι καὶ συμμεμειχθῆαι πρὸς τὸν δῆμον ὡς πρότερον, ὑπὸ πλήθους ἡμαυρωμένους τὸ ἀξίωμα, χωρὶς δὲ διακρίνας καὶ συναγαγῶν εἰς ταῦτ' τὴν πάντων δύναμιν ἐμβριθῆ γενομένην, ὥσπερ ἐπὶ ζυγοῦ βροπὴν ἐποίησεν. 3 Ἦν μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς διπλόη τις ὑπουργός ὥσπερ ἐν σιδήρῳ, διαφορὰν ὑποσημαίνουσα δημοτικῆς καὶ ἀριστοκρατικῆς προαιρέσεως, ἣ δ' ἐκείνων ἄμιλλα καὶ φιλοτιμία τῶν ἀνδρῶν βαθυτάτην τομὴν τεμοῦσα τῆς πόλεως, τὸ μὲν δῆμον, τὸ δ' ὀλίγους ἐποίησε καλεῖσθαι. 4 Διὸ καὶ τότε μάλιστα τῷ δήμῳ τὰς ἡνίας ἀνεῖς ὁ Περικλῆς ἐπολιτεύετο πρὸς χάριν, αἰεὶ μὲν τινα θῆαν πανηγυρικὴν ἢ ἐστίασιν ἢ πομπῇ εἶναι μηχανώμενος ἐν ἄστει, καὶ διαπαιδαγωγῶν οὐκ ἀμούσις ἠδοναῖς τὴν πόλιν, ἐξήχοντα δὲ τριήρεις καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἐκπέμπων, ἐν αἷς πολλοὶ τῶν πολιτῶν ἔπλεον ὀκτῶ μῆνας ἔμμισθοι, μελετῶντες ἅμα καὶ μανθάνοντες τὴν ναυτικὴν ἐμπειρίαν. 5 Πρὸς δὲ τούτοις χιλίους βόέν ἐστειλεν εἰς Χερρόνησον κληρούχους, εἰς δὲ Νάξον πεντακοσίους, εἰς δ' Ἄνδρον ἡμίσεις τούτων, εἰς δὲ Θράκην χιλίους Βισάλταις συνοικήσοντας, ἄλλους δ' εἰς Ἰταλίαν ἀνοικιζομένης Συβάρεως, ἣν Θουρίους προσηγόρευσαν. 6 Καὶ ταῦτ' ἔπραττεν ἀποκουφίζων μὲν ἀργοῦ καὶ διὰ σχολῆν πολυπράγμονος ὄχλου τὴν πόλιν, ἐπανορθούμενος δὲ τὰς ἀπορίας τοῦ δήμου, φόβον δὲ καὶ φρουρὰν τοῦ μὴ νεωτερίζειν τι παρακατοικίζων τοῖς συμμάχοις.

ΚΕΦ. 11

Ἀνταγωνισμὸς Περικλῆ καὶ Θουκυδίδη. Θεάματα καὶ κληρουχίες.

1 Οἱ ἀριστοκρατικοί, πού ἔβλεπαν ἤδη καί πρωτύτερα τόν Περικλῆ νά ἀποχτᾶ πολὺ μεγάλη πολιτικὴ δύναμη, ἤθελαν νά ὑπάρχει κάποιος στὴν πόλη πού νά ἀντιταχτῆ σ' αὐτὸν καί νά μετριάξῃ τὴ δύναμή του, ὥστε ἡ κυβέρνησή του νά μὴν καταντήσῃ ἐντελῶς μοναρχία. Γιὰ τοῦτο ἀντιτάξανε σ' αὐτὸν σὰν πολιτικό του ἀντίπαλο τὸ Θουκυδίδῃ ἀπὸ τὸ δῆμο τῆς Ἀλωπεκῆς, ἀνδρωπο φρόνιμο καί συγγενὴ τοῦ Κίμωνα. Ὁ Θουκυδίδης ἦταν στὰ πολεμικὰ κατώτερος ἀπὸ τὸν Κίμωνα, μὰ πιὸ ἔμπειρος ἀγορητῆς καί πολιτικός. Ἔμενε διαρκῶς μέσα στὴν πόλη καί συχνὰ τοῦ δινόταν ἡ εὐκαιρία νά ἀναμετρηθῆ μὲ τὸν Περικλῆ στὸ βῆμα τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Ἔτσι ἀποκατάστησε τὴν ἰσορροπία στὸ πολίτευμα. 2 Γιατί δὲν ἄφησε τοὺς ἀριστοκρατικούς νά εἶναι σκορπισμένοι μέσα στὸ λαὸ καί νά συγ χωνευτοῦν μαζί του, ὅπως γινόταν πρῖν, πού ἡ κοινωνικὴ τους ἀξία χανόταν μέσα στὸ πολὺ πλῆθος. Ἀντίθετα, ξεχώρισε σὲ ἰδιαίτερη μερίδα τοὺς ἀριστοκρατικούς καί συνένωσε ὅλη τὴ δύναμή τους, ὥστε νά ἀποχτήσῃ βαρῦτητα, καί ἔτσι κατόρθωσε νά κλινή ἢ ζυγαριὰ πρὸς τὸ μέρος τους. 3 Γιατί καί προηγουμένως ὑπῆρχε στὸ κοινωνικὸ σύνολο κάποιο ράγισμα κρυφόν, ὅπως συμβαίνει συχνὰ σ' ἓνα σιδερένιο ἀντικείμενο, πού ἄφηνε νά διαφαίνεται ἡ διαφορά δημοκρατικῆς καί ἀριστοκρατικῆς πολιτικῆς, ἀλλὰ τώρα ὁ ἀνταγωνισμὸς καί ἡ ἀντιζήλια ἐκείνων τῶν δύο πολιτικῶν, τοῦ Θουκυδίδῃ καί τοῦ Περικλῆ, χάραξε μιὰ πολὺ βαθιὰ τομῆ καί χώρισε τοὺς πολίτες σὲ δύο ὁλότελα ξεχωριστὲς μερίδες, πού ἡ μιὰ ὀνομάστηκε δημοκρατικὴ καί ἡ ἄλλη ὀλιγαρχικὴ. 4 Γι' αὐτό, τότε περισσότερο ἀπὸ ἄλλοτε, ὁ Περικλῆς χαλάρωνε τὸ χαλινὸ ἀπὸ τὸ λαὸ καί πολιτεύεταν μὲ τρόπο πού νά τὸν εὐχαριστῆ. Ἐπινοοῦσε διαρκῶς διάφορα θεάματα πανηγυρικὰ ἢ συμπόσια ἢ πομπές στὴν πόλη, διασκεδάζε τοὺς πολίτες μὲ εὐγενεῖς εὐχαριστήσεις, καί κάθε χρόνο ἔστελνε ἐξήντα πλοῖα μὲ τὰ ὁποῖα πολλοὶ πολίτες ταξίδευαν ὀχτῶ μῆνες μὲ ἀμοιβὴ καί ἔτσι μπορούσαν νά ἀσχοῦνται καί νά ἀποχτοῦν πείρα στὰ ναυτικὰ.

5 Ἐπίσης ἔστειλε χίλιους κληρούχους στὴ Χερρόνησο, πεντακόσιους στὴ Νάξο, μισοὺς ἀπ' αὐτοὺς στὴν Ἄνδρο ἀκόμη ἔστειλε στὴ Θράκη χίλιους γιὰ νά κατοικήσουν ἐκεῖ μαζί μὲ τοὺς Βισάλτες καί ἄλλους στὴν Ἰταλία, ὅταν ἀνιδρύθηκε ἡ Σύβαρη, πού ἀπὸ τότε ὀνομάστηκε Θούριοι.

6 Καί μὲ αὐτὰ πού ἔκανε, ἀνακούφιζε τὴν πόλη ἀπὸ ἓναν ὄγλο ἀργὸ καί φιλοτάραχο, βελτίωνε τὴν οικονομικὴ κατάσταση τοῦ λαοῦ καί συγχρόνως ἴδρνε σ' ἐπίκαιρα σημεῖα τῶν συμμαχικῶν πόλεων οἰκισμοὺς Ἀθηναίων, πού θὰ χρησίμευαν σὰν ἐπίφοβη φρουρά, γιὰ νά συγκρατοῦν

τούς συμμάχους ἀπὸ κάθε ἀπόπειρα ἀποστασίας.

ΚΕΦ. 12

1 Ὁ δὲ πλείστην μὲν ἡδονὴν ταῖς Ἀθήναις καὶ κόσμον ἤνεγκε, μεγίστην δὲ τοῖς ἄλλοις ἐκπληξιν ἀνθρώποις, μόνον δὲ τῇ Ἑλλάδι μαρτυρεῖ μὴ ψεύδεσθαι τὴν λεγομένην δύναμιν αὐτῆς ἐκείνην καὶ τὸν παλαιὸν ὄλβον, ἢ τῶν ἀναθημάτων κατασκευῆ, τοῦτο μάλιστα τῶν πολιτευμάτων τοῦ Περικλέους ἐβάσκαινον οἱ ἐχθροὶ καὶ διέβαλλον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, βοῶντες ὡς ὁ μὲν δῆμος ἀδοξεῖ καὶ κακῶς ἀκούει, τὰ κοινὰ τῶν Ἑλλήνων χρήματα πρὸς αὐτὸν ἐκ Δήλου μεταγαγών, ἢ δ' ἔνεστιν αὐτῷ πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας εὐπρεπεστάτη τῶν προφάσεων, δείσαντα τοὺς βαρβάρους ἐκεῖθεν ἀνελέσθαι καὶ φυλάττειν ἐν ὄχυρῳ τὰ κοινὰ, ταύτην ἀνῆρηκε Περικλῆς, 2 καὶ δοκεῖ δεινὴν ὕβριν ἢ Ἑλλάς ὑβρίζεσθαι καὶ τυραννεῖσθαι περιφανῶς, ὁρώσα τοῖς εἰσφερομένοις ὑπ' αὐτῆς ἀναγκαίως πρὸς τὸν πόλεμον ἡμᾶς τὴν πόλιν καταχρυσσοῦντας καὶ καλλωπίζοντας ὥσπερ ἀλάζονα γυναῖκα, περιαπτομένην λίθους πολυτελεῖς καὶ ἀγάλματα καὶ ναοὺς χιλιοταλάντους.

3 Ἐδίδασκεν οὖν ὁ Περικλῆς τὸν δῆμον ὅτι χρημάτων μὲν οὐκ ὀφείλουσι τοῖς συμμάχοις λόγον, προπολεμοῦντες αὐτῶν καὶ τοὺς βαρβάρους ἀνείργοντες, οὐχ ἵππον, οὐ ναῦν, οὐχ ὀπλίτην, ἀλλὰ χρήματα μόνον τελούντων, ἃ τῶν διδόντων οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τῶν λαμβανόντων, ἃν παρέχουσιν ἀνθ' οὗ λαμβάνουσι, 4 δεῖ δὲ τῆς πόλεως κατεσκευασμένης ἱκανῶς τοῖς ἀναγκαίοις πρὸς τὸν πόλεμον, εἰς ταῦτα τὴν εὐπορίαν τρέπειν αὐτῆς, ἀφ' ὧν δόξα μὲν γενομένων αἰδίοις, εὐπορία δὲ γινομένων ἐτοίμη παρέσται, παντοδαπῆς ἐργασίας φανείσης καὶ ποικίλων χρεῶν, αἱ πᾶσαν μὲν τέχνην ἐγείρουσαι, πᾶσαν δὲ χεῖρα κινουσαι, σχεδὸν ὅλην ποιούσιν ἔμμισθον τὴν πόλιν, ἐξ αὐτῆς ἅμα κοσμουμένην καὶ τρεφόμενην.

5 Τοῖς μὲν γὰρ ἡλικίαν ἔχουσι καὶ βίωμην αἱ στρατεῖαι τὰς ἀπὸ τῶν κοινῶν εὐπορίας παρείχον, τὸν δ' ἀσύντακτον καὶ θάναυσον ὄχλον οὐτ' ἄμοιρον εἶναι λημμάτων βουλόμενος, οὔτε λαμβάνειν ἀργὸν καὶ σχολάζοντα, μεγάλας κατασκευασμάτων ἐπιβολὰς καὶ πολυτέχνους ὑποδέσεις ἐργῶν διατριβὴν ἐχόντων ἐνέβαλε φέρων εἰς τὸν δῆμον, ἵνα μὴδὲν ἤττον τῶν πλεόντων καὶ φρουρούντων καὶ στρατευομένων τὸ οἰκουροῦν ἔχη πρόφασιν ἀπὸ τῶν δημοσίων ὠφελείσθαι καὶ μεταλαμβάνειν. 6 Ὅπου γὰρ ὕλη μὲν ἦν λίθος, χαλκός, ἐλέφας, χρυσός,

ἔβενος, κυπάρισσος, αἱ δὲ ταύτην ἐκπονοῦσαι καὶ κατεργαζόμεναι τέχνηαι τέκτονες, πλάσται, χαλκοτύποι, λιθουργοί, βαφεῖς χρυσοῦ, μαλακτῆρες ἐλέφαντος, ζωγράφοι, ποικιλταί, τορευταί, πομποὶ δὲ τούτων καὶ κομιστῆρες ἔμποροι καὶ ναῦται καὶ κυβερνήται κατὰ θάλατταν, οἱ δὲ κατὰ γῆν ἀμαξοπηγοὶ καὶ ζευγοτρόφοι καὶ ἡνίοχοι καὶ κλωστροφοὶ καὶ λινουργοὶ καὶ σκυτοτόμοι καὶ ὁδοποιοὶ καὶ μεταλλεῖς, ἐκάστη δὲ τέχνη, καθάπερ στρατηγὸς ἴδιον στράτευμα, τὸν θητικὸν ὄχλον καὶ ἰδιώτην συντεταγμένον εἶχεν, ὄργανον καὶ σῶμα τῆς ὑπηρεσίας γινόμενον, εἰς πᾶσαν ὡς ἔπος εἰπεῖν ἡλικίαν καὶ φύσιν αἱ χρεῖαι διένεμον καὶ διέσπειρον τὴν εὐπορίαν.

ΤΑ ΑΘΑΝΑΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ (Κεφ. 12 - 14)

ΚΕΦ. 12

Ὁ ἐξωραϊσμὸς τῆς Ἀθήνας μὲ τὰ συμμαχικὰ χρήματα. Εὐημερία τῶν Ἀθηναίων.

1 Ἀλλὰ ἐκεῖνο προπάντων ποῦ εὐχαρίστησε πάρα πολὺ τοὺς Ἀθηναίους καὶ ὁμόρφυνε τὴν πόλιν, ποῦ προκάλεσε τὴν πιὸ μεγάλη ἐκπληξὴ στοὺς ξένους, ποῦ μόνον αὐτὸ μαρτυρεῖ πὼς ἡ περιλάλητη ἐκεῖνη δύναμη καὶ ἡ παλαιὰ εὐτυχία τῶν Ἑλλήνων δὲν εἶναι γέννημα φαντασίας παρὰ πραγματικὴ ἀλήθεια, ὑπῆρξε ἡ κατασκευὴ τῶν ἀθάνατων μνημείων στὴν Ἀθήνα. Μὰ αὐτὸ ἀκριβῶς περισσότερο ἀπ' ὅλα τὰ πολιτικὰ ἔργα τοῦ Περικλῆ φθονοῦσαν καὶ κατηγοροῦσαν οἱ ἐχθροὶ του. Φώναζαν στὶς συνεδριάσεις τοῦ δήμου ὅτι ὁ λαὸς δυσφῆμεῖται καὶ κακολογεῖται, γιὰ τὴν πῆρε ἀπὸ τῆ Δήλο τὰ κοινὰ χρήματα τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰ ἔφερε στὴν Ἀθήνα. Ἡ μόνη εὐλογία πρόφασιν ποῦ μποροῦσε νὰ ἀντιτείνῃ στοὺς κατηγοροὺς του, ἦταν ὅτι πῆρε τὰ κοινὰ χρήματα ἀπὸ τοὺς συμμαχοὺς, γιὰ νὰ τὰ φυλάξῃ σὲ ἀσφαλισμένο μέρος, γιὰ τὴν φοβήθηκε τοὺς βαρβάρους τῶρα, λένε οἱ κατήγοροι, καὶ αὐτὴ τὴν πρόφασιν τὴν ἔχει ἀνατρέψῃ ὁ Περικλῆς. 2 Καὶ προσθέτουν: «Ἔτσι οἱ Ἕλληνες σχηματίζουν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἐξευτελίζονται φοβερὰ καὶ τυραννοῦνται ὀλοφάνερα, γιὰ τὸ βλέπουν ὅτι ὅσα αὐτοὶ εἶναι ἀναγκασμένοι νὰ συνεισφέρουν γιὰ τὸν πόλεμον ἡμεῖς τὰ χρησιμοποιοῦμε γιὰ νὰ κάμωμε ὀλόχρυσον τὴν πόλιν μας, νὰ τὴν στολίσωμε σὰ γυναίκα φιλάρεσκῃ καὶ νὰ τὴν πλουτίσωμε μὲ λίθους πολυτελείας, μὲ ἀγάλματα καὶ μὲ χιλιοτάλαντους ναοὺς.» 3 Ἀλλὰ ὁ Περικλῆς ἀπαντοῦσε σ' αὐτὰ καὶ ἔλεγε στὸ λαὸ ὅτι δὲν ἔχουν νὰ δώσουν κανένα λόγο στοὺς

συμμάχους για τὰ χρήματα, γιατί οἱ Ἀθηναῖοι πολεμοῦν για ὅλους τοὺς συμμάχους καὶ κρατοῦν μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τοὺς βαρβάρους. «Οἱ σύμμαχοι», ἔλεγε ὁ Περικλῆς, «δὲν παρέχουν οὔτε ἓνα ἄλογο οὔτε ἓνα πλοῖο οὔτε ἓναν ὀπλίτην τὸ μόνο ποὺ προσφέρουν εἶναι τὰ χρήματα. Ἄλλ' αὐτὰ δὲν ἀνήκουν πιά σ' ἐκείνους ποὺ τὰ δίνουν, παρὰ σ' ἐκείνους ποὺ τὰ παίρνουν, ἂν τοὺς παρέχουν ἐκεῖνο για τὸ ὅποιο τὰ παίρνουν. 4 Ἄφου λοιπὸν ἡ πόλις μας εἶναι ἀρκετὰ ἐφοδιασμένη με ὅ,τι χρειάζεται για τὸν πόλεμο, πρέπει ὅσα περισσεύουν νὰ τὰ διαθέτῃ για ἔργα τέτοια ποὺ, ὅταν γίνουν, θὰ τῆς φέρουν ἀθάνατη δόξα καί, κατὰ τὴ διάρκεια ποὺ γίνονται, θὰ τῆς ἐξασφαλίζουν τὴν εὐημερία της· γιατί με τὰ ἔργα αὐτὰ δημιουργοῦνται ἐργασίες κάθε εἶδους καὶ ποικίλες ἀνάγκες, ποὺ θέτουν σὲ κίνηση ὅλες τὶς τέχνες καὶ ἀπασχολοῦν ὅλα τὰ ἐργατικά χέρια, ὥστε ὅλοι σχεδὸν οἱ πολῖτες νὰ ἔχουν μιὰ πρόσοδο για τὴ ζωὴ τους καὶ με αὐτὸ τὸν τρόπο ἡ πόλις ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ της νὰ στολιζέται καὶ νὰ τρέφεται.» 5 Σ' ἐκείνους ποὺ εἶχαν τὴν κατάλληλη ἡλικία καὶ σωματικὴ ἰκανότητα για πόλεμο, οἱ ἐκστρατεῖες ἔδιναν τὰ μέσα νὰ συντηρηθοῦν ἀπὸ τὸ κοινὸ ταμεῖο. Ὁ Περικλῆς ὅμως ἤθελε καὶ ὁ ἐργατικὸς λαὸς ποὺ δὲν ἔπαιρνε μέρος στὶς ἐκστρατεῖες νὰ μὴ στερεῖται καὶ αὐτὸς ἀπὸ κάθε χρηματικὴ πρόσοδο, οὔτε ὅμως νὰ τὴν παίρνη μένοντας ἀνεργὸς καὶ ὀκνηρὸς. Για τοῦτο ἔστρεψε ἀποφασιστικὰ τὸ λαὸ πρὸς τὰ μεγαλεπήβολα κατασκευάσματα καὶ σὲ σχέδια ἔργων ποὺ ἀπαιτοῦν πολλοὺς εἰδικοὺς τεχνίτες καὶ παρέχουν μακρόχρονη ἐργασία. Με αὐτὸ τὸν τρόπο καὶ τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ λαοῦ ποὺ ἔμενε μέσα στὴν πόλις θὰ μπορούσε δικαιολογημένα νὰ ὠφελῆται καὶ νὰ παίρνη μέρος στὰ δημόσια ἔσοδα, ὅπως οἱ ναῦτες, οἱ φρουροὶ καὶ οἱ στρατιῶτες. 6 Ἔτσι δημιουργήθηκε ἓνας μεγάλος κύκλος ἐργασιῶν: ὡς πρῶτα ὑλικά ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιήσουν λιθάρια, χαλκὸ, ἐλεφάντοδοντο, χρυσάφι, ἔβανο, ξύλο κυπαρισσιοῦ καὶ ἄλλα· οἱ τεχνίτες ποὺ θὰ τὰ χρησιμοποιοῦσαν καὶ θὰ τὰ κατεργάζονταν ἦταν ξυλουργοί, γλύπτες, χαλκουργοί, μαρμαράδες, ἐπιχρυσωτές, ἐλεφάντουργοί, ζωγράφοι, κοσμηματογράφοι, τορνευτές· αὐτοὶ ποὺ θὰ ἀναλάβαιναν τὴν ἀποστολὴ καὶ μεταφορὰ τους ἦταν για τὴ θάλασσα ἔμποροι καὶ ναῦτες καὶ κυβερνήτες πλοίων, καὶ για τὴν ξηρὰ ἀμαξουργοί, καραγωγεῖς, ἀμαξηλάτες, σκοινοποιοί, λιναράδες, ἐργάτες δερμάτων, ὄδοποιοί, μεταλλωρύχοι· καὶ κάθε τέχνη, ὅπως ἓνας στρατηγὸς ἔχει τὸ δικὸ του στράτευμα, εἶχε ἓνα πλῆθος ἐργατῶν καὶ βοηθῶν συνταγμένο ποὺ χρησίμευε ὡς ὄργανο καὶ σῶμα τῆς ὑπηρεσίας της. Ἔτσι οἱ πολλαπλῆς ἀνάγκες ποὺ παρουσιάζονταν για ὅλες αὐτὲς τὶς ἐργασίες μοίραζαν καὶ σκορπούσαν, μπορεῖ νὰ πῆ κανεῖς, τὴν εὐημερία σὲ

ὅλους τοὺς πολίτες, ὅποιαδῆποτε ἡλικία καὶ ἂν εἶχαν καὶ ὅποιαδῆποτε φυσικὴ δεξιότητα.

ΚΕΦ. 13

1 Ἀναβαινόντων δὲ τῶν ἔργων ὑπερηφάνων μὲν μεγέθει, μορφῇ δ' ἄμιμῆτων καὶ χάριτι, τῶν δημιουργῶν ἀμιλλωμένων ὑπερβάλλεσθαι τὴν δημιουργίαν τῇ καλλιτεχνίᾳ, μάλιστα θαυμασίον ἦν τὸ τάχος. 2 Ὡν γὰρ ἕκαστον ὄντο πολλαῖς διαδοχαῖς καὶ ἡλικίαις μόλις ἐπὶ τέλος ἀφίξεσθαι, ταῦτα πάντα μιᾶς ἀκμῆ πολιτείας ἐλάμβανε τὴν συντέλειαν. 3 Καίτοι ποτέ φασιν Ἀγαθάρχου τοῦ ζωγράφου μέγα φρονούντος ἐπὶ τῷ ταχύ καὶ ῥαδίως τὰ ζῶα ποιεῖν ἀκούσαντα τὸν Ζεῦξιν εἰπεῖν· «Ἐγὼ δ' ἐν πολλῷ χρόνῳ.» 4 Ἡ γὰρ ἐν τῷ ποιεῖν εὐχέρεια καὶ ταχύτης οὐκ ἐντίθησι βάρος ἔργῳ μόνιμον οὐδὲ κάλλους ἀκρίβειαν, ὁ δ' εἰς τὴν γένεσιν τῷ πόνῳ προδανεισθεὶς χρόνος ἐν τῇ σωτηρίᾳ τοῦ γενομένου τὴν ἰσχὺν ἀποδίδωσιν. Ὅθεν καὶ μᾶλλον θαυμάζεται τὰ Περικλέους ἔργα, πρὸς πολὺν χρόνον ἐν ὀλίγῳ γενόμενα. 5 Κάλλει μὲν γὰρ ἕκαστον εὐθύς ἦν τότ' ἀρχαῖον, ἀκμῆ δὲ μέχρι νῦν πρόσφατόν ἐστι καὶ νεουργόν οὕτως ἐπανθεῖ καινότης αἰεὶ τις, ἄδικτον ὑπὸ τοῦ χρόνου διατηροῦσα τὴν ὄψιν, ὥσπερ αἰιθαλὲς πνεῦμα καὶ ψυχὴν ἀγήρω καταμειγμένην τῶν ἔργων ἐχόντων.

6 Πάντα δὲ διεῖπε καὶ πάντων ἐπίσκοπος ἦν αὐτῷ Φειδίας, καίτοι μεγάλους ἀρχιτέκτονας ἐχόντων καὶ τεχνίτας τῶν ἔργων. 7 Τὸν μὲν γὰρ ἐκατόμπεδον Παρθενῶνα Καλλικράτης εἰργάζετο καὶ Ἴκτινος, τὸ δ' ἐν Ἐλευσίνοι τελεστήριον ἤρξατο μὲν Κόροιβος οἰκοδομεῖν, καὶ τοὺς ἐπ' ἐδάφους κίονας ἔθρηκεν οὗτος καὶ τοῖς ἐπιστυλίοις ἐπέζευξεν ἀποθανόντος δὲ τούτου Μεταγένης ὁ Ἐυπειαιῶν τὸ διάζωσμα καὶ τοὺς ἄνω κίονας ἐπέστησε, τὸ δ' ὀπαῖον ἐπὶ τοῦ ἀνακτόρου Ξενοκλῆς ὁ Χολαργεὺς ἐκορυφώσε· τὸ δὲ μακρὸν τείχος, περὶ οὗ Σωκράτης ἀκοῦσαι φησιν αὐτὸς εἰσηγουμένου γνώμην Περικλέους, ἡργολάβησε Καλλικράτης. 8 Κωμῶδει τὸ ἔργον Κρατίνος ὡς βραδέως περαινόμενον·

«Πάλαι γὰρ αὐτό (φησι)
λόγοισι προάγει Περικλῆς, ἔργοισι δ' οὐδὲ κινεῖ.»

9 Τὸ δ' Ὀιδεῖον, τῇ μὲν ἐντὸς διαδέσει πολύεδρον καὶ πολύστυλον, τῇ δ' ἐρέψει περικλινές καὶ κάταντες ἐκ μιᾶς κορυφῆς πεποιτημένον, εἰκόνα

λέγουσι γενέσθαι και μίμημα τῆς βασιλέως σκηνῆς, ἐπιστατοῦντος και τούτῳ Περικλέους. 10 Διὸ και πάλιν Κρατῖνος ἐν Θράτταις παίζει πρὸς αὐτόν·

«Ὁ σχινοκέφαλος Ζεὺς ὄδε
προσέρχεται τῷδεῖον ἐπὶ τοῦ κρανίου
ἔχων, ἐπειδὴ τοῦστρακον παροίχεται.»

11 Φιλοτιμούμενος δ' ὁ Περικλῆς τότε πρῶτον ἐψηφίστατο μουσικῆς ἀγῶνα τοῖς Παναθηναίοις ἄγεσθαι, και διέταξεν αὐτὸς ἀθλοθέτης αἰρεθεῖς καθότι χρή τοὺς ἀγωνιζομένους αὐλεῖν ἢ ἄδειν ἢ κιθαρίζειν. Ἐθεῶντο δὲ και τότε και τὸν ἄλλον χρόνον ἐν ᾧδεῖω τοὺς μουσικούς ἀγῶνας.

12 Τὰ δὲ Προπύλαια τῆς ἀκροπόλεως ἐξεργάσθη μὲν ἐν πενταετία Μνησικλέους ἀρχιτεκτονοῦντος, τύχη δὲ θαυμαστὴ συμβῆσα περὶ τὴν οἰκοδομίαν ἐμήνυσε τὴν θεὸν οὐκ ἀποστατοῦσαν, ἀλλὰ συνεφαπτομένην τοῦ ἔργου και συνεπιτελοῦσαν. 13 Ὁ γὰρ ἐνεργότατος και προθυμότατος τῶν τεχνιτῶν ἀποσφάλλεις ἐξ ὕψους ἔπεσε και διέκειτο μοχθηρῶς, ὑπὸ τῶν ἰατρῶν ἀπεγνωσμένος. Ἀθυμοῦντος δὲ τοῦ Περικλέους, ἡ θεὸς ὄναρ φανεῖσα συνέταξε θεραπείαν, ἣ χρώμενος ὁ Περικλῆς ταχὺ και ῥαδίως ἰάσατο τὸν ἄνθρωπον. Ἐπὶ τούτῳ δὲ και τὸ χαλκοῦν ἀγάλμα τῆς Ἰγείας Ἀθηνᾶς ἀνέστησεν ἐν ἀκροπόλει παρὰ τὸν ἑωριόν, ὅς και πρότερον ἦν, ὡς λέγουσιν.

Ὁ δὲ Φειδίας εἰργάζετο μὲν τῆς θεοῦ τὸ χρυσοῦν ἔδος, και τούτου δημιουργὸς ἐν τῇ στήλῃ εἶναι γέγραπται· πάντα δ' ἦν σχεδὸν ἐπ' αὐτῷ, και πᾶσιν ὡς εἰρήκαμεν ἐπεστάται τοῖς τεχνίταις διὰ φιλίαν Περικλέους.

ΚΕΦ. 13

Τὰ ἔργα και οἱ καλλιτέχνες.

1 Τὰ ἔργα ὑψώνονταν περὶ φάνα σὲ μέγεθος και ἀνυπέβλητα σὲ ὁμορφία και σὲ χάρη και οἱ τεχνίτες συναγωνίζονταν νὰ ξεπεράσουν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον στὴν καλλιτεχνικὴ ἐργασία. Ἀλλὰ τὸ πιὸ ἀξιοθάμαυστο ἦταν ἡ ταχύτητα τῆς δημιουργίας. 2 Ὅλα αὐτὰ τὰ ἔργα, ποῦ τὸ καθένα νόμιζε κανεὶς πὼς μετὰ πολλὰς διαδοχικὰς γενιὰς ἀνθρώπων μπορούσε μὲ δυσκολία νὰ φτάσῃ στὸ τέλος, συντελέστηκαν ὅλα μαζί στὴν ἀκμὴ

Στην περιοχή ζωφόρου του Παρθενώνα εικονίζεται με ανάγλυφες παραστάσεις η πομπή των Παναθηναίων. Σ' αυτή την πλάκα της δωτικής πλευρής παρουσιάζονται ἵπποι που κινούνται, γιὰ νά ἐνάθουν μέ την πομπή.

Μία πλάκα από τη βόρεια πλευρά της
Ζωφόρου του Παρθενώνα. Σ' αυτήν
παριστάνονται Ισπείς που μετίζουν
στην πομπή των Παναθηναίων. Οι πλά-
κες της Ζωφόρου ήταν από ποικιλι-
κό μάρμαρο και είχαν ύψος 1 μέτρο.

τῆς πολιτικῆς σταδιοδρομίας ἐνὸς μόνου ἀνθρώπου. 3 Λένε ὡστόσο ὅτι κάποτε ὁ Ζεῦξης, ὅταν ἄκουσε τὸν Ἀγάθαρχο τὸ ζωγράφο νὰ παινεύεται γιὰ τὸ ζωγράφιζε γρήγορα καὶ εὐκόλα, εἶπε: «Εἰγὼ ὅμως ζωγραφίζω πολὺ ἀργά.» 4 Πράγματι ἡ εὐκολία καὶ ἡ ταχύτητα τῆς κατασκευῆς δὲν προσθέτει στὸ ἔργο ἀξία μόνιμη οὔτε τελειότητα ὁμορφίᾳ, ἐνῶ ὁ χρόνος ποὺ δαπανήθηκε γιὰ νὰ γίνη κάτι μὲ κόπο, δίνει σὰν κέρδος τὴ διάρκεια τοῦ ἔργου ποὺ ἔγινε. Γιὰ τοῦτο ἀκριβῶς θαυμάζονται τὰ ἔργα τοῦ Περικλῆ, γιὰ τὸ ἔγιναν σὲ λίγο χρόνο, ἀλλὰ γιὰ μεγάλη διάρκεια. 5 Γιὰ τὸ καθένα εἶχε ἀπὸ τότε ποὺ ἔγινε τὴν ὁμορφίᾳ τοῦ ἀρχαίου, ἀλλὰ κρατᾷ ὡς τώρα τὴ δροσερότητα ἐνὸς πρόσφατου καὶ νέου ἔργου. Τόσο πολὺ πάνω σ' αὐτὰ τὰ ἔργα ἀνδρίζει μιὰ νεότητα ποὺ διατηρεῖ παντοτινὰ ἀνέγγιχτη ἀπὸ τὸ χρόνο τὴ μορφή τους, σὰ νὰ εἶχαν μέσα τους μιὰ πνοὴ ἀμάραντη καὶ μιὰν ἀγέραςτη ψυχὴ!

6 Τὴ διεύθυνση καὶ τὴν ἐπίβλεψη ὅλων τῶν ἔργων ὁ Περικλῆς τὴν εἶχε ἀναθέσει στὸ Φειδία, ἀλλὰ καὶ κάθε ἔργο εἶχε μεγάλους ἀρχιτέκτονες καὶ τεχνίτες. 7 Τὸν ἑκατόμπεδο Παρθενῶνα τὸν κατασκεύασαν ὁ Καλλικράτης καὶ ὁ Ἰκτίνος. Τὸ τελεστήριο στὴν Ἐλευσίνα ἄρχισε νὰ τὸ οἰκοδομῆ ὁ Κόροιβος καὶ αὐτὸς ἔστησε τοὺς στύλους ποὺ ὑψώνονται ἀπὸ τὸ ἔδαφος καὶ τοὺς ἔνωσε ἐπάνω μὲ τὰ ἐπιστύλια ὅταν ἐκεῖνος πέθανε, ὁ Μεταγένης ἀπὸ τὸ δῆμο τῆς Εὐπέτης ἔστησε πάνω στοὺς πρῶτους στύλους τὸ διάζωμα καὶ τοὺς ἐπάνω στύλους τὸ φεγγίτη στὴ στέγη τοῦ ἀνακτόρου τὸν πρόσδεσε ὁ Ξενοκλῆς ἀπὸ τὸ Χολαργό. Τὸ μακρὸ τεῖχος, ποὺ ὁ Σωκράτης λέει πὼς ὁ ἴδιος ἄκουσε τὸν Περικλῆ νὰ προτείνῃ τὴν κατασκευὴ του, τὸ εἶχε ἀναλάβει νὰ τὸ ἐκτελέσῃ ὁ Καλλικράτης. 8 Τὸ ἔργο τοῦτο τὸ σατυρίζει ὁ Κρατίνος, γιὰ τὸ ἀργοῦσε νὰ τελειώσῃ καὶ λέει:

«Χρόνια τώρα ὁ Περικλῆς
μὲ τὰ λόγια ὅλο τὸ χτίζει, μὰ οὔτε βῆμα προχωρεῖ.»

9 Τὸ Ὡδεῖο κατὰ τὴν ἐσωτερικὴ του διάταξη ἦταν μὲ πολλὰ σειρὰς ἀπὸ καδίσματα καὶ στύλους, καὶ εἶχε τὴν ὀροφὴ γεφυρωμένη καὶ κατωφερικὴ, μὰ σ' ἓνα σημεῖο σχημάτιζε μιὰ κορυφὴ. Λένε πὼς ἔγινε ἔτσι κατὰ τὸ πρότυπο καὶ κατ' ἀπομίμησὴ τῆς σκηνῆς τοῦ βασιλιᾶ τῶν Περσῶν καὶ κατασκευάστηκε καὶ αὐτὸ μὲ τὴν ἐπιστασία τοῦ Περικλῆ.

10 Καὶ ἀπὸ τοῦτο πάλι ὁ Κρατίνος παίρνει ἀφορμὴ νὰ σατυρίσῃ τὸν Περικλῆ καὶ σὲ μιὰ κωμωδία του ποὺ ἐπιγράφεται «Θραῦται», δηλ. «Γυναῖκες τῆς Θράκης», λέει:

«Νάτος ἔρχεται κι ὁ σκιννοκέφαλος ὁ Δίας·
στο κεφάλι του φορεῖ καμαρωτὰ τὸ Ὠδεῖο,
τώρα πιά πού γλίτωσε τὸν ἐξοστρακισμό».

11 Ὁ Περικλῆς φιλοδοξώντας νὰ συνδέσῃ τὸ ὄνομά του μὲ σπουδαῖα ἔργα, τότε γιὰ πρώτη φορὰ ψήφισε νὰ τελήται μουσικὸς ἀγώνας στὴ γιορτὴ τῶν Παναθηναίων. Καί, ὅταν ἐκλέχτηκε ἀθλοθέτης, κανόνισε ὁ ἴδιος πῶς πρέπει νὰ παίζουν τὸν αὐλὸ αὐτοὶ πού ἀγωνίζονται ἢ πῶς νὰ τραγουδοῦν ἢ πῶς νὰ χειρίζονται τὴν κιθάρα. Αὐτὸς ὁ ἀγώνας ἐγίνε τότε στὸ Ὠδεῖο, ὅπως καὶ ἔπειτα ἐκεῖ πιά γίνονταν οἱ μουσικοὶ ἀγῶνες.

12 Τὰ Προπύλαια στὴν Ἀκρόπολη οἰκοδομήθηκαν μέσα σὲ μιὰ πενταετία ἀπὸ τὸν ἀρχιτέκτονα Μνησικλῆ. Ἐνα τυχαῖο, μὰ ἀξιοθαύμαστο περιστατικὸ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς οἰκοδομῆς ἤρθε νὰ δείξῃ ὅτι ἡ θεὰ δὲν ἀπουσίαζε ἀπὸ τὸ ἔργο, παρὰ συνεργαζόταν καὶ βοηθοῦσε τὴν ἐκτελεσὴ του. **13** Ἐνας, ἀπὸ τοὺς τεχνίτες πού ἐργάζονταν ἐκεῖ, ὁ πιὸ ἐργατικὸς καὶ ὁ πιὸ πρόθυμος ἀπ' ὅλους, γλίστρησε καὶ ἔπεσε ἀπὸ ἀρκετὸ ὕψος. Ἦταν σὲ κακὴ κατάσταση καὶ οἱ γιατροὶ εἶχαν ἀπελπιστῆ. Αὐτὸ στενοχώρησε πολὺ τὸν Περικλῆ, ἀλλὰ ἡ θεὰ φάνηκε στὸ ὄνειρό του καὶ παράγγειλε μιὰ θεραπεία, πού τὴ χρησιμοποίησε ὁ Περικλῆς καὶ γιάτρεψε γρήγορα καὶ εὐκόλα τὸν ἄνθρωπο. Ἐπειτ' αὐτὸ ὁ Περικλῆς ἔστησε στὴν Ἀκρόπολη τὸ χάλκινο ἄγαλμα τῆς Ὑγιείας Ἀθηνᾶς κοντὰ στὸ βωμὸ, πού, ὅπως λένε, ὑπῆρχε καὶ πρωτύτερα ἐκεῖ.

14 Ὁ Φειδίας κατασκεύασε τὸ χρυσοῦ ἄγαλμα τῆς θεᾶς καὶ στὴ στήλη εἶναι γραμμένο ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ τεχνίτης τούτου τοῦ ἔργου. Ὅλα σχεδὸν εἶχαν ἀνατεθῆ σ' αὐτὸν καί, ὅπως εἶπαμε, αὐτὸς παρακολουθοῦσε ὅλους τοὺς τεχνίτες ἐξαιτίας τῆς φιλίας πού εἶχε μὲ τὸν Περικλῆ.

ΚΕΦ. 14

1 Τῶν δὲ περὶ τὸν Θουκυδίδην ῥητόρων καταβοώντων τοῦ Περικλέους ὡς σπαθῶντος τὰ χρήματα καὶ τὰς προσόδους ἀπολλύντος, ἠρώτησεν ἐν ἐκκλησίᾳ τὸν δῆμον εἰ πολλὰ δοκεῖ δεδαπανῆσθαι φησάντων δὲ πάμπολλα, «μὴ τοίνυν» εἶπεν «ὑμῖν, ἀλλ' ἐμοὶ δεδαπανῆσθω, καὶ τῶν ἀναδημάτων ἰδίαν ἐμαυτοῦ ποιήσομαι τὴν ἐπιγραφὴν». **2** Εἰπόντος οὖν ταῦτα τοῦ Περικλέους, εἶτε τὴν μεγαλόφροσύνην αὐτοῦ θαναμάσαντες, εἶτε πρὸς τὴν δόξαν ἀντιφιλοτιμούμενοι τῶν ἔργων, ἀνέκραγον κελεύοντες ἐκ τῶν δημοσίων ἀναλίσκειν καὶ χορηγεῖν μηδενὸς φειδόμενον. **3** Τέλος

δὲ πρὸς τὸν Θουκυδίδην εἰς ἀγῶνα περὶ τοῦ ὀστράκου καταστάς καὶ διακινδυνεύσας, ἐκείνον μὲν ἐξέβαλε, κατέλυσε δὲ τὴν ἀντιτεταγμένην ἔταιρειάν.

ΚΕΦ. 14

Κατηγορίες τῶν ἀριστοκρατικῶν. Ἐξοστρακισμὸς τοῦ Θουκυδίδη.

1 Ἐπειδὴ οἱ πολιτικοὶ ὀπαδοὶ τοῦ Θουκυδίδη κατηγοροῦσαν τὸν Περικλῆ καὶ φώναζαν πὼς σπαταλᾷ τὰ χρήματα καὶ ἐξανεμίζει τὰ εἰσοδήματα τῆς πολιτείας, ὁ Περικλῆς στὴν ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου ρώτησε τὸ λαὸ ἂν νομίζη πὼς ἔχουν δαπανηθῆ πολλά καὶ ὅταν φώναζαν «ναί, πάρα πολλά», αὐτὸς εἶπε: «Λοιπὸν τότε ἢ δαπάνη ἄς βαρύνῃ ἐμένα καὶ ὄχι ἐσᾶς. Ἀλλὰ πάνω στὰ μνημεῖα θὰ ἀναγράψω μόνο τὸ δικό μου ὄνομα.» 2 Ὅταν εἶπε αὐτὰ ὁ Περικλῆς, οἱ Ἀθηναῖοι, εἴτε γιατί θαύμασαν τὴ μεγαλοφροσύνη του εἴτε γιατί εἶχαν τὴ φιλοτιμίᾳ νὰ πάρουν μέρος στὴ δόξᾳ τῶν ἔργων, μὲ κραυγὰς τὸν παρακαλοῦσαν νὰ ξοδεύῃ ἀπὸ τὰ δημόσια χρήματα καὶ νὰ τὰ διαθέτῃ χωρὶς κανένα περιορισμό. 3 Τέλος ἄρχισε μεγάλος ἀγῶνας ἀνάμεσα στὸν Περικλῆ καὶ τὸ Θουκυδίδη γιὰ τὸν ἐξοστρακισμό ἐνὸς ἀπὸ τοὺς δύο. Ὁ Περικλῆς τότε κινδύνεψε νὰ χάσῃ τὸν ἀγῶνα, ἀλλὰ στὸ τέλος κατόρθωσε νὰ ἐξοστρακίσῃ τὸ Θουκυδίδη καὶ νὰ διαλύσῃ τὸ ἀντίπαλό του πολιτικὸ κόμμα.

ΚΕΦ. 15

1 Ὡς οὖν παντάπασι λυθείσης τῆς διαφορᾶς, καὶ τῆς πόλεως οἶον ὀμαλῆς καὶ μιᾶς γενομένης κομιδῆς, περιήνεγκεν εἰς ἑαυτὸν τὰς Ἀθήνας καὶ τὰ τῶν Ἀθηναίων ἐξηρητημένα πράγματα, φόρους καὶ στρατεύματα καὶ τριήρεις καὶ νήσους καὶ θάλαπταν καὶ πολλὴν μὲν δι' Ἑλλήνων, πολλὴν δὲ καὶ διὰ βαρβάρων ἤκουσαν ἰσχὺν καὶ ἡγεμονίαν, ὑπηκόους ἔδνεσι καὶ φιλίαις βασιλέων καὶ συμμαχίαις πεφραγμένην δυναστῶν, οὐκέδ' ὁ αὐτὸς ἦν οὐδ' ὁμοίως χειροῆθης τῷ δήμῳ καὶ ῥάδιος ὑπέικειν καὶ συνενδιδόναι ταῖς ἐπιθυμίαις ὥσπερ πνοαῖς τῶν πολλῶν, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀνειμένης ἐκείνης καὶ ὑποδρυπτομένης ἔνια δημαγωγίας ὥσπερ ἀνθηρᾶς καὶ μαλακῆς ἀρμονίας ἀριστοκρατικὴν καὶ βασιλικὴν ἐντεινάμενος πολιτείαν, καὶ χρώμενος αὐτῇ πρὸς τὸ βέλτιστον ὀρθῇ καὶ ἀνεγκλίτῳ, τὰ μὲν πολλὰ βουλόμενον ἦγε πείθων καὶ διδάσκων τὸν δήμον, ἦν δ' ὅτε καὶ μάλα δυσχεραίνοντα κατατείνων καὶ προσβιάζων ἐχειροῦτο τῷ συμφέροντι, μιμούμενος ἀτεχνῶς ἰατρὸν ποικίλῳ νοσήματι καὶ

μακρῶ κατὰ καιρὸν μὲν ἡδονὰς ἀβλαβεῖς, κατὰ καιρὸν δὲ δηγμοὺς καὶ φάρμακα προσφέροντα σωτήρια. 2 Παντοδαπῶν γὰρ ὡς εἰκὸς παθῶν ἐν ὄγλῳ τοσαύτην τὸ μέγεθος ἀρχὴν ἔχοντι φυομένων, μόνος ἐμμελῶς ἕκαστα διαχειρίσασθαι πεφυκῶς, μάλιστα δ' ἐλπίσι καὶ φόβοις ὡσπερ, οἷαξί συστέλλων τὸ θρασυνόμενον αὐτῶν καὶ τὸ δύσθυμον ἀνιείς καὶ παραμυθούμενος, ἔδειξε τὴν ῥητορικὴν κατὰ Πλάτωνα ψυχαγωγίαν, οὕσαν καὶ μέγιστον ἔργον αὐτῆς τὴν περὶ τὰ ἡθῆ καὶ πάθη μέθοδον, ὡσπερ, τινὰς τόνους καὶ φθόγγους ψυχῆς μάλ' ἐμμελοῦς ἀφῆς καὶ κρούσεως δεομένους. 3 Αἰτία δ' οὐχ ἡ τοῦ λόγου ψιλῶς δύνამις, ἀλλ', ὡς Θουκυδίδης φησίν, ἡ περὶ τὸν βίον δόξα καὶ πίστις τοῦ ἀνδρός, ἀδωροτάτου περιφανῶς γενομένου καὶ χρημάτων κρείττονος ὅς τὴν πόλιν ἐκ μεγάλης μεγίστην καὶ πλουσιωτάτην ποιήσας καὶ γενόμενος δυνάμει πολλῶν βασιλέων καὶ τυράννων ὑπέρτερος, ὧν ἔνιοι καὶ ἐπὶ τοῖς υἱέσι διέθεντο, ἐκεῖνος μὲν δραχμῆ μειζόντα τὴν οὐσίαν οὐκ ἐποίησεν ἢς ὁ πατήρ αὐτῷ κατέλιπε.

Η ΑΠΕΡΙΟΡΙΣΤΗ ΕΞΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΗ (κεφ. 15 - 16)

ΚΕΦ. 15

Ἡ συγκέντρωση τῆς ἐξουσίας. Ἡ ἀφιλοκέρδεια τοῦ Περικλή.

1 Ἄφου λοιπὸν σταμάτησε ὀλότελα πιά ἡ πολιτικὴ διαμάχη καὶ ἡ πόλις ἠσύχασε καὶ ἐνώθηκε ὅλη σχεδὸν σ' ἓνα σύνολο, ὁ Περικλῆς κρατοῦσε στὰ χέρια του ὅλη τὴν Ἀθήνα καὶ μόνος του κανόνιζε ὅλα τὰ ζητήματα ποὺ διαχειρίζονταν οἱ Ἀθηναῖοι: τοὺς φόρους, τὰ στρατεύματα, τὰ πλοῖα, τὰ νησιά, τὴ θάλασσα, τὴ μεγάλη δύναμη ποὺ ἡ πόλις εἶχε ἀποχτήσσει ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνας καὶ ἀνάμεσα στοὺς βαρβάρους, τὴν ἡγεμονία ποὺ εἶχε ἐξασφαλιστῆ μὲ τὴν ὑπακοὴ τῶν ὑποταγμένων λαῶν, καθὼς καὶ μὲ τὴ φιλία τῶν βασιλέων καὶ τὴ συμμαχία τῶν δυναστῶν. Ἀπὸ τότε ὅμως δὲν ἦταν πιά ὁ ἴδιος οὔτε τόσο συγκαταβατικὸς στὸ λαό, ὅπως πρὶν. Δὲν ὑποχωροῦσε εὐκολα καὶ δὲν ἄφηνε νὰ τὸν παρασέρνουν οἱ ἄνεμοι τῶν ἐπιθυμιῶν τοῦ πλήθους. Τὴ δημοκρατία ποὺ ἦταν πρὶν χαλαρὴ καὶ συχνὰ ὑποχωρητικὴ σὰ μιὰ μουσικὴ ἀπαλὴ καὶ ἄτονη, τὴν ἐνίσχυσε καὶ τὴν ἔκαμε πολίτευμα ἀριστοκρατικὸ καὶ βασιλικό, γιὰ νὰ ἐφαρμόσῃ μιὰ πολιτικὴ ἴση καὶ δίκαιη πρὸς ὅλους, ποὺ ἀπόβλεπε στὸ ἀληθινὸ συμφέρον τοῦ λαοῦ. Πολλὲς φορὲς ὁ λαὸς τὸν ἀκολουθοῦσε μὲ τὴ θέλγησή του, γιὰτὶ τὸν ἔπειθε μὲ τίς συμβουλές του. Κάποτε ὅμως, ποὺ ὁ λαὸς δὲν ἔδειχνε προθυμία νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ, αὐτὸς τέντωνε τὰ λουριά

καὶ τὸν ὀδηγοῦσε ἀναγκαστικὰ ἐκεῖ ὅπου ἦταν τὸ συμφέρον του. Ἐκανε δηλαδή ὅ,τι ἀκριβῶς κάνει ὁ γιατρός, ποὺ σὲ μιὰ μακρόχρονη ἀρρώστια μὲ πολλὰ συμπτώματα, ἄλλοτε ἐπιτρέπει μερικὲς εὐχαριστήσεις ποὺ δὲ βλάψουν καὶ ἄλλοτε ἐπιβάλλει θεραπεία ὀδυνηρή, ἀλλὰ σωτήρια.

2 Τὰ κάθε εἶδους πάθη ποὺ ἦταν φυσικὰ νὰ ἀναφαίνωνται σ' ἓνα λαὸ ποὺ ἐξουσίαζε τόσο μεγάλο κράτος, μόνον αὐτὸς εἶχε τὴ φυσικὴ ἱκανότητα νὰ τὰ κατευθύνῃ μὲ τὸν κατάλληλο τρόπο. Χρησιμοποιοῦσε γι' αὐτὸ σὰν πηδάλια κυρίως τὴν ἐλπίδα καὶ τὸ φόβο, εἴτε γιὰ νὰ περιορίσῃ τὴ θρασύτητα τῶν πολιτῶν εἴτε γιὰ νὰ μετριάσῃ τὴν ἀποθάρρυνσή τους καὶ νὰ τοὺς παρηγορήσῃ. Ἐδειξε ἔτσι ὅτι ἡ ρητορικὴ εἶναι, κατὰ τὸν Πλάτωνα, ἓνα μέσο γιὰ τὴ διαπαιδαγώγηση τῶν ψυχῶν καὶ ἔχει κυριότατο ἔργο τῆς νὰ κατευθύνῃ τὰ ἤθη καὶ τὰ πάθη, σὰ νὰ εἶναι κάποιοι τόνοι καὶ φθόγγοι τῆς ψυχῆς ποὺ πρέπει νὰ τοὺς ἐγγίξῃ κανεὶς καὶ νὰ τοὺς χειρίζεται μὲ τὸν πιὸ κατάλληλο τρόπο. 3 Αἰτία τῆς ἐπιτυχίας του δὲν ἦταν ἀπλῶς ἡ δύναμη τοῦ λόγου του, παρά, ὅπως λέει ὁ ἱστορικὸς Θουκυδίδης, ἡ ὑπόληψη ποὺ ἀπόχτησε ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς του καὶ ἡ ἐμπιστοσύνη ποὺ κέρδισε σὰν ἄνθρωπος ὀλοφάνερα καὶ ὀλότελα ἀφιλόκερδος καὶ ἀνώτερος ἀπὸ χρεῖματα. Ἐνῶ τὴν πόλιν ποὺ ἦταν μεγάλῃ τὴν ἔκαμε τρισμεγάλῃ καὶ ἀπεριόριστα πλούσια καὶ ἐνῶ ξεπέρασε στὴ δύναμιν πολλοὺς βασιλεῖς καὶ τυράννους, ποὺ μερικοὶ μάλιστα ἄφησαν μεγάλῃ κληρονομιά στὰ παιδιὰ τους, ἐκεῖνος δὲν αὐξήσε οὔτε κατὰ μιὰ δραχμὴ τὴν περιουσία ποὺ τοῦ εἶχε ἀφήσει ὁ πατέρας του.

ΚΕΦ. 16

1 Καίτοι τὴν δύναμιν αὐτοῦ σαφῶς μὲν ὁ Θουκυδίδης διηγεῖται, κακοήθως δὲ παρεμφαίνουσιν οἱ κωμικοί, Πεισιστρατίδας μὲν νέους τοὺς περὶ αὐτὸν ἑταίρους καλοῦντες, αὐτὸν δ' ἀπομόσαι μὴ τυραννήσειν κελεύοντες, ὡς ἀσυμμέτρου πρὸς δημοκρατίαν καὶ βαρυτέρας περὶ αὐτὸν οὔσης ὑπεροχῆς. 2 Ὁ δὲ Τηλεκλείδης παραδεδωκέναι φησὶν αὐτῷ τοὺς Ἀθηναίους

«πόλεόν τε φόρους αὐτάς τε πόλεις, τὰς μὲν δεῖν,
τὰς δ' ἀνάλλειν,

λάινα τείχῃ, τὰ μὲν οἰκοδομεῖν τὰ δὲ τὰμπαλιν αὖ καταβάλλειν,
σπονδάς, δύναμιν, κράτος, εἰρήνην, πλοῦτόν τ' εὐδαιμονίαν τε.»

3 Καὶ ταῦτα καιρὸς οὐκ ἦν οὐδ' ἀκμὴ καὶ χάρις ἀνθούσης ἐφ' ὥρᾳ πολιτείας, ἀλλὰ τεσσαράκοντα μὲν ἔτη πρωτεύων ἐν Ἐφιάλταις καὶ Λεωκράταις καὶ Μυρωνίδαῖς καὶ Κίμωσι καὶ Τολμίδαῖς καὶ Θουκυδίδαῖς, μετὰ δὲ τὴν Θουκυδίδου κατάλυσιν καὶ τὸν ὄστρακισμὸν οὐκ ἐλάττω τῶν πεντεκαίδεκα ἐτῶν διηνεκῆ καὶ μίαν οὖσαν ἐν ταῖς ἐνιαυσίοις στρατηγίαις ἀρχὴν καὶ δυναστείαν κησάμενος, ἐφύλαξεν ἑαυτὸν ἀνάλωτον ὑπὸ χρημάτων, καίπερ οὐ παντάπασιν ἀργῶς ἔχων πρὸς χρηματισμὸν, ἀλλὰ τὸν πατρῶον καὶ δίκαιον πλοῦτον, ὡς μήτ' ἀμελούμενος ἐκφύγοι μήτε πολλὰ πράγματα καὶ διατριβὰς ἀσχολουμένῳ παρέχοι, συντάξεν εἰς οἰκονομίαν ἣν ᾤετο ῥάστην καὶ ἀκριβεστάτην εἶναι. 4 Τοὺς γὰρ ἐπετείους καρποὺς ἅπαντας ἀθρόους ἐπίπρασκεν, εἶτα τῶν ἀναγκαίων ἕκαστον ἐξ ἀγορᾶς ὠνούμενος διώκει τὸν βίον καὶ τὰ περὶ τὴν δίαίταν. 5 Ὅθεν οὐχ ἡδὺς ἦν ἐνηλίκους παισὶν οὐδὲ γυναίξει δαφυλῆς χορηγός, ἀλλ' ἐμέμφοντο τὴν ἐφήμερον ταύτην καὶ συνηγμένην εἰς τὸ ἀκριβεστάτον δαπάνην, οὐδενὸς οἷον ἐν οἰκίᾳ μεγάλη καὶ πράγμασιν ἀφθόνοις περιρρέοντος, ἀλλὰ παντὸς μὲν ἀναλώματος, παντὸς δὲ λήμματος δι' ἀριθμοῦ καὶ μέτρου βαδίζοντος. 6 Ὁ δὲ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν τοιαύτην συνέχων ἀκρίβειαν εἰς ἣν οἰκέτης Εὐάγγελος, ὡς ἕτερος οὐδεὶς εὖ πεφυκῶς ἢ κατεσκευασμένος ὑπὸ τοῦ Περικλέους πρὸς οἰκονομίαν.

7 Ἀπῶδοντα μὲν οὖν ταῦτα τῆς Ἀναξαγόρου σοφίας, εἶγε καὶ τὴν οἰκίαν ἐκεῖνος ἐξέλιπε καὶ τὴν χώραν ἀνήκεν ἀργὴν καὶ μηλόβοτον ὑπ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ μεγαλοφροσύνης· οὐ ταῦτόν δ' ἐστὶν οἶμαι θεωρητικῷ φιλοσόφῳ καὶ πολιτικῷ βίος, ἀλλ' ὁ μὲν ἀνόργανον καὶ ἀπροσδεῖ τῆς ἐκτὸς ὕλης ἐπὶ τοῖς καλοῖς κινεῖ τὴν διάνοιαν, τῷ δ' εἰς ἀνθρωπείας χρείας ἀναμειγνύντι τὴν ἀρετὴν ἐστὶν οὐ γένοιτ' ἂν οὐ τῶν ἀναγκαίων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν καλῶν ὁ πλοῦτος, ὡσπερ ἦν καὶ Περικλεῖ, βοηθοῦντι πολλοῖς, τῶν πενήτων. 8 Καὶ μέντοι γε τὸν Ἀναξαγόραν αὐτὸν λέγουσιν ἀσχολουμένου Περικλέους ἀμελούμενον κείσθαι συγκεκαλυμμένον ἤδη γηραιὸν ἀποκαρτεροῦντα, προσπεσόντος δὲ τῷ Περικλεῖ τοῦ πράγματος, ἐκπλαγέντα δεῖν εὐδὺς ἐπὶ τὸν ἄνδρα καὶ δεῖσθαι πᾶσαν δέησιν, ὀλοφυρόμενον οὐκ ἐκείνον, ἀλλ' ἑαυτόν, εἰ τοιοῦτον ἀπολεῖ τῆς πολιτείας σύμβουλον. 9 Ἐκκαλυψάμενον οὖν τὸν Ἀναξαγόραν εἰπεῖν πρὸς αὐτόν· «ὦ Περικλεῖς, καὶ οἱ τοῦ λύχνου χρεῖαν ἔχοντες ἔλαιον ἐπιχέουσιν.»

ΚΕΦ. 16

Κατηγορίες τῶν κωμικῶν. Παράπονα τῶν οἰκείων.

1 Ὁ Θουκυδίδης διηγεῖται μὲ ἀκρίβεια τὴ δύναμη τοῦ Περικλῆ, ἐνῶ ἀντίθετα, οἱ κωμικοὶ ποιητῆς τὴ διαστρέφουν μὲ κακοήθεια. Ἐκείνους ποῦ τὸν περιστοιχίζαν τοὺς ὀνόμαζαν νέους Πεισιστρατίδες καὶ ζητοῦσαν ἀπ' αὐτὸν νὰ ὀρκιστῆ ὅτι δὲ θὰ γίνῃ τύραννος, γιατί εἶχαν τὴ γνώμη πὼς ἡ ὑπεροχὴ του ἦταν ἀσυμβίβαστη πρὸς τὴ δημοκρατία καὶ περισσότερο πιεστικὴ ἀπὸ ὅσο πρέπει. 2 Ὁ Τηλεκλείδης λέει πὼς οἱ Ἀθηναῖοι τοῦ εἶχαν παραδώσει

«Ἄπ' τὶς πόλεις τοὺς φόρους, τὶς ἴδιες τὶς πόλεις
νὰ τὶς δένη ἢ νὰ λύνη·
καὶ πετρόχτιστα τείχη νὰ χτίζη ἢ νὰ ρίχνη,
σπονδές, δύναμη, κράτος, εἰρήνη καὶ πλοῦτο
καὶ τὴν κάθε εὐτυχία».

3 Καὶ ἡ ἀπεριόριστη ἐξουσία του σὲ ὅλα αὐτὰ δὲν ἦταν ἓνα πρόσκαιρο ἐπεισόδιο, οὔτε τὸ ὄριμασμα καὶ ἡ ἀνθρηση μιᾶς περαστικῆς ἐποχῆς στὴν πολιτικὴ του σταδιοδρομία. Ἐπὶ σαράντα ὀλόκληρα χρόνια κράτησε τὰ πρωτεῖα ἀνάμεσα ἀπὸ ἄντρες, ὅπως ὁ Ἐφιάλτης, ὁ Λεωκράτης, ὁ Μυρωνίδης, ὁ Κίμων, ὁ Τολμίδης, ὁ Θουκυδίδης. Καὶ μετὰ τὴν πτώση καὶ τὸν ἐξοστρακισμό τοῦ Θουκυδίδη, ἐξακολούθησε ἐπὶ δεκαπέντε σχεδὸν χρόνια συνέχεια, μὲ τὴν κάθε χρόνο ἐκλογὴ του, νὰ κατέχη τὸ μοναδικὸ ἀξίωμα τοῦ στρατηγοῦ καὶ τὴ δύναμή του. Διαφύλαξε ὅμως τὸν ἑαυτὸ του ἄτρωτο ἀπὸ τὰ χρήματα. Δὲν ἀδιαφοροῦσε βέβαια γιὰ τὰ οικονομικά του συμφέροντα, ἀλλὰ τὴν πατρικὴ καὶ νόμιμη περιουσία του τὴ διαχειρίστηκε μὲ τὴν πιὸ εὐκολὴ καὶ σωστὴ μέθοδο, ὥστε οὔτε ἀπὸ ἀμέλειά του νὰ χαθῆ οὔτε ὅμως νὰ τοῦ δημιουργῆ πολλές φροντίδες καὶ νὰ τὸν καθυστερῆ ἀπὸ τὶς δημόσιες ἀσχολίες του. 4 Τοὺς καρπούς ποῦ μάζευε κάθε χρόνο ἀπὸ τὴν ἰδιοκτησία του τοὺς πουλοῦσε ὅλους μαζί, καὶ ἔπειτα προμηθευόταν ἀπὸ τὴν ἀγορὰ καθετὶ ποῦ εἶχε ἀνάγκη ἔτσι εἶχε κανονίσει τὸν τρόπο τῆς ζωῆς του. 5 Ἀλλὰ ὁ τρόπος αὐτὸς δὲν εὐχαριστοῦσε τὰ παιδιὰ του, ποῦ ἦταν πιὰ μεγάλα, οὔτε τὶς γυναῖκες τοῦ σπιτιοῦ του. Ἐβλέπαν ὅτι ὁ Περικλῆς δὲν ἦταν ἀνοιχτοχέρης καὶ εἶχαν παράπονο γιὰ τὸν καθημερινὸ περιορισμὸ τῆς δαπάνης στὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα καὶ γιατί τίποτε δὲν μποροῦσε νὰ χαθῆ σὲ κάτι περιττό, ὅπως γίνεται στὰ μεγάλα σπίτια, ὅπου ὑπάρχει ἀφθονία σὲ ὅλα. Στὸ δικὸ τους σπίτι κάθε ἐξοδο καὶ κάθε ἔσοδο βάδιζαν μὲ ἀριθμὸ καὶ μὲ μέτρο. 6

Ἐκεῖνος ποῦ τὰ κανόνιζε ὅλα μὲ τέτοια ἀκρίβεια ἦταν ἓνας ὑπηρετῆς του, ὁ Εὐάγγελος, ἀπὸ τῆ φύση ἔτσι πλασμένος ὅσο κανένας ἄλλος ἢ ἀπὸ τὸν Περικλῆ καμωμένος γιὰ οἰκονομία.

7 Αὐτὰ βέβαια δὲν ταίριαζαν μὲ τὴ σοφία τοῦ Ἀναξαγόρα, ἀφοῦ αὐτὸς καὶ τὸ σπίτι του τὸ παράτησε καὶ τὰ χωράφια του τὰ ἄφησε ἀκαλλιέργητα γιὰ νὰ βόσκουν τὰ ζῶα, παρακινήμενος ἀπὸ ἐνθουσιασμό καὶ μεγαλοφροσύνη. Δὲν εἶναι ὅμως τὸ ἴδιο, νομίζω, ὁ βίος ἐνὸς θεωρητικοῦ φιλοσόφου καὶ ἐνὸς πολιτικοῦ. Ὁ φιλόσοφος στρέφει στὰ ὠραῖα τὸ νοῦ του, χωρὶς νὰ χρησιμοποιοῦ ὕλικά μέσα καὶ χωρὶς νὰ ἔχη ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ὕλη ποῦ τὸν περιβάλλει, ἐνῶ γιὰ τὸν πολιτικό, ποῦ ἐφαρμόζει τὴν ἀρετὴ του γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὶς ἀνθρώπινες ἀνάγκες, ὁ πλοῦτος κάποτε δὲν εἶναι μόνο ἓνα ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὴ ζωὴ του, ἀλλὰ καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ μέσα ἐφαρμογῆς τοῦ καλοῦ, ὅπως ἦταν γιὰ τὸν Περικλῆ, ποῦ βοηθοῦσε πολλοὺς φτωχοὺς. Αὐτὸ ἔκαμε καὶ γιὰ τὸν ἴδιο τὸν Ἀναξαγόρα. 8 Λένε ὅτι ὁ φιλόσοφος ποῦ τὸν εἶχε παραμελήσει ὁ Περικλῆς ἀπὸ τὶς πολλὰς ἀσχολίες του, ἔπεσε κατάκοιτος, γέρος πιά, εἶχε σκεπάσει τὸ κεφάλι του καὶ ἀφέθηκε κερτερικὰ νὰ πεδιάνη. Ὅταν τὸ ἔμαθε ὁ Περικλῆς ταράχτηκε καὶ ἔτρεξε ἀμέσως στὸ φιλόσοφο, τὸν παρακαλοῦσε καὶ τὸν ἰκέτευε, θρηγώνοντας ὅχι ἐκεῖνον παρὰ τὸν ἑαυτὸ του, ἂν χάσῃ τέτοιον σύμβουλο τῆς πολιτείας. 9 Τότε ὁ Ἀναξαγόρας ξεσκεπάσε τὸ κεφάλι του καὶ του εἶπε: «Περικλῆ, ὅσοι χρειάζονται τὸ λυχναρί, δὲν τὸ ἀφήνουν χωρὶς λάδι».

ΚΕΦ. 17

1 Ἀρχομένων δὲ Λακεδαιμονίων ἀχθεσθαι τῇ αὐξήσει τῶν Ἀθηναίων, ἐπαίρων ὁ Περικλῆς τὸν δῆμον ἔτι μᾶλλον μέγα φρονεῖν καὶ μεγάλων αὐτὸν ἀξιοῦν πραγμάτων γράφει ψήφισμα, πάντας Ἑλληνας τοὺς ὁποῖοτε κατοικοῦντας Εὐρώπης ἢ τῆς Ἀσίας παρακαλεῖν, καὶ μικρὰν πόλιν καὶ μεγάλην, εἰς σύλλογον πέμπειν Ἀθήναζε τοὺς βουλευσομένους περὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἱερῶν, ἃ κατέπρησαν οἱ βάρβαροι, καὶ τῶν θυσιῶν, ἃς ὀφείλουσιν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος εὐξάμενοι τοῖς θεοῖς, ὅτε πρὸς τοὺς βαρβάρους ἐμάχοντο, καὶ τῆς θαλάττης, ὅπως πλέωσι πάντες ἀδεῶς καὶ τὴν εἰρήνην ἄγωσιν. 2 Ἐπὶ ταῦτα δ' ἄνδρες εἴκοσι τῶν ὑπὲρ πεντήκοντα ἔτη γεγονότων ἐπέμφθησαν, ὧν πέντε μὲν Ἴωνας καὶ Δωριεῖς τοὺς ἐν Ἀσίᾳ καὶ νησιώτας ἄχρι Λέσβου καὶ Ρόδου παρεκάλουν, πέντε δὲ τοὺς ἐν Ἑλλησπόντῳ καὶ Θράκῃ μέχρι Βυζαντίου τόπους ἐπήεσαν, καὶ πέντε ἐπὶ τούτοις εἰς Βοιωτίαν καὶ Φωκίδα καὶ

Πελοπόννησον, ἐκ δὲ ταύτης διὰ Λοκρῶν ἐπὶ τὴν πρόσοικον ἤπειρον ἕως Ἀκαρνανίας καὶ Ἀμβρακίας ἀπεστάλησαν· 3 οἱ δὲ λοιποὶ δι' Εὐβοίας ἐπ' Οἰταίους καὶ τὸν Μαλιέα κόλπον καὶ Φθιώτας [καὶ] Ἀχαιοὺς καὶ Θεσσαλοὺς ἐπορεύοντο, συμπεύθοντες ἰέναι καὶ μετέχειν τῶν βουλευμάτων ἐπ' εἰρήνην καὶ κοινοπραγίᾳ τῆς Ἑλλάδος. 4 Ἐπράχθη δ' οὐδὲν οὐδὲ συνήλθον αἱ πόλεις, Λακεδαιμονίων ὑπεναντιωθέντων, ὡς λέγεται, καὶ τὸ πρῶτον ἐν Πελοποννήσῳ τῆς πείρας ἐλεγχθείσης. Τοῦτο μὲν οὖν παρεθέμην ἐνδεικνύμενος αὐτοῦ τὸ φρόνημα καὶ τὴν μεγαλοφροσύνην.

ΑΓΩΝΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΙΞΗΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΪΚΗΣ ΗΓΕΜΟΝΙΑΣ (Κεφ. 17 - 23)

ΚΕΦ. 17

Σχέδιο γιὰ ἓνα πανελλήνιο συνέδριο.

1 Οἱ Λακεδαιμόνιοι βλέποντας νὰ μεγαλώνη ἡ δύναμη τῶν Ἀθηναίων, ἄρχισαν νὰ ἀνησυχοῦν. Καὶ ὁ Περικλῆς γιὰ νὰ ἀνυψώσῃ ἀκόμη περισσότερο τὴν περηφάνια τοῦ λαοῦ καὶ γιὰ νὰ τὸν πείσῃ ὅτι εἶναι ἄξιος γιὰ μεγάλα ἔργα, προτείνει στὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου ψήφισμα μὲ τὸ ὁποῖο προσκαλοῦσε ὅλους τοὺς Ἕλληνας, σὲ ὅποιοδήποτε μέρος τῆς Εὐρώπης ἢ τῆς Ἀσίας καὶ ἂν κατοικοῦν, ὅλες τὶς πόλεις, μικρὰς ἢ μεγάλες, νὰ στείλουν ἀντιπροσώπους στὴν Ἀθήνα, γιὰ νὰ σκεφτοῦν σ' ἓνα συνέδριο ὅλοι μαζί γιὰ τοὺς ἐλληνικοὺς ναοὺς ποὺ εἶχαν κατακάψει οἱ βάρβαροι καὶ γιὰ τὶς θυσιὰς ποὺ χρωστοῦν οἱ Ἕλληνες στοὺς θεοὺς, ἀφοῦ τὶς εἶχαν ὑποσχεθῆ σ' αὐτούς, ὅταν τοὺς παρακαλοῦσαν γιὰ τὴν Ἑλλάδα, τότε ποὺ πολεμοῦσαν ἐναντίον τῶν βαρβάρων, καὶ τέλος γιὰ τὴ θάλασσα, δηλαδὴ πῶς νὰ πλέουν ὅλοι χωρὶς φόβο καὶ πῶς νὰ διατηροῦν τὴν εἰρήνην.

2 Γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν εἴκοσι ἄντρες ποὺ ἦταν ὁ καθένας πενήντα χρονῶν καὶ πάνω· πέντε πῆγαν νὰ προσκαλέσουν τοὺς Ἴωνες καὶ τοὺς Δωριεῖς τῆς Ἀσίας καὶ τοὺς νησιώτες ὡς τὴ Λέσβο καὶ τὴ Ρόδο· πέντε πορεύτηκαν στὰ μέρη τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τῆς Θράκης ὡς τὸ Βυζάντιο· πέντε ἄλλοι στάλθησαν στὴ Βοιωτία, τὴ Φωκίδα καὶ τὴν Πελοπόννησο καὶ ἀπ' ἐκεῖ μέσο τῆς Λοκρίδας στὰ κοντινὰ μέρη ὡς τὴν Ἀκαρνανία καὶ Ἀμβρακία· 3 τέλος οἱ ὑπόλοιποι πέντε πῆγαν μέσο τῆς Εὐβοίας στοὺς Οἰταίους, στὰ μέρη τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου, στοὺς Φθιώτες, στοὺς Ἀχαιοὺς καὶ στοὺς Θεσσαλοὺς. Αὐτοὶ προσπαθοῦσαν

νά πείσουν όλους νά στείλουν αντιπροσώπους καί νά πάρουν μέρος στό συνέδριο γιά τήν εἰρήνη καί τήν κοινή σύμπραξη τῶν Ἑλλήνων. 4 Ἀλλά δέν ἔγινε τίποτε οὔτε οἱ πόλεις ἔστειλαν αντιπροσώπους, γιατί, ὅπως λένε, ἐναντιώθηκαν κρυφά οἱ Λακεδαιμόνιοι, καί πρῶτα στήν Πελοπόννησο ἀπότυχε ἡ ἀπόπειρα αὐτή τοῦ Περικλεῆ.

Τό διηγήθηκα καί αὐτό, γιά νά δείξω τή δύναμη τοῦ πνεύματος καί τὸ μεγαλεῖο τῆς ψυχῆς του.

ΚΕΦ. 18

1 Ἐν δὲ ταῖς στρατηγίαις εὐδοκίμει μάλιστα διὰ τὴν ἀσφάλειαν, οὔτε μάχης ἐχούσης πολλὴν ἀδηλότητα καί κίνδυνον ἐκουσίως ἀπτόμενος, οὔτε τοὺς ἐκ τοῦ παραβάλλεσθαι χρησαμένους τύχη λαμπρᾶ καί θαυμασθέντας ὡς μεγάλους ζηλῶν καί μιμούμενος στρατηγούς, αἰεὶ τε λέγων πρὸς τοὺς πολίτας ὡς ὅσον ἐπ' αὐτῷ μενοῦσιν ἀθάνατοι πάντα τὸν χρόνον. 2 Ὅρων δὲ Τολμίδην τὸν Τολμαίου διὰ τὰς πρότερον εὐτυχίας καί διὰ τὸ τιμᾶσθαι διαφερόντως ἐκ τῶν πολεμικῶν σὺν οὐδενὶ καιρῷ παρασκευαζόμενον εἰς Βοιωτίαν ἐμβαλεῖν, καί πεπεικότα τῶν ἐν ἡλικίᾳ τοὺς ἀρίστους καί φιλοτιμομάτους ἐθελοντὶ στρατεύεσθαι, χιλίους γενομένους ἄνευ τῆς ἄλλης δυνάμεως, κατέχειν ἐπειράτο καί παρακαλεῖν ἐν τῷ δήμῳ, τὸ μνημονεύμενον εἰπών, ὡς εἰ μὴ πείθοιτο Περικλεῖ, τόν γε σοφώτατον οὐχ ἁμαρτήσεται σύμβουλον ἀναμείνας, χρόνον. 3 Τότε μὲν οὖν μετρίως εὐδοκίμησε τοῦτ' εἰπών ὀλίγαις δ' ὕστερον ἡμέραις ὡς ἀνηγγέλθη τεθνεῶς μὲν αὐτὸς Τολμίδης περὶ Κορώνειαν ἠττηθεὶς μάχῃ, τεθνεῶτες δὲ πολλοὶ κάγαθοὶ τῶν πολιτῶν, μεγάλην τοῦτο τῷ Περικλεῖ μετ' εὐνοίας δόξαν ἤνεγκεν ὡς ἀνδρὶ φρονίμῳ καί φιλοπολίτῃ.

ΚΕΦ. 18

Πρόνοια γιά τήν ἀσφάλεια τοῦ στρατοῦ.

1 Κατὰ τίς στρατηγίες του ἔχει ἐκτιμηθῆ ἰδιαίτερα ἡ προσοχή ποῦ ἔδινε στήν ἀσφάλεια τοῦ στρατοῦ· δέν ἐπιχειροῦσε ποτὲ μὲ τὴ θῆλῃσῃ του μάχῃ μὲ ἀβέβαιο ἀποτέλεσμα καί ἐπικίνδυνη καί δὲ ζήλευε οὔτε ἠθέλε νά μιμηθῆ τοὺς στρατηγούς ποῦ ριψοκινδυνεύοντας κέρδισαν λαμπρὴ ἐπιτυχία καί θαυμάστηκαν. Ἐλεγε πάντα στοὺς πολίτες ὅτι, ἂν περνοῦσε ἀπὸ τὸ χέρι του, θά ἔμεναν γιά πάντα ἀθάνατοι. 2 Καί ὅταν εἶδε πῶς ὁ Τολμίδης, ὁ γιὸς τοῦ Τολμαίου, παίρνοντας θάρρος ἀπὸ τίς πρῶτες ἐπιτυχίες του καί ἀπὸ τὴν ἐξαιρετικὴ ἐκτίμησῃ ποῦ κέρδισε

για τις πολεμικές του επιχειρήσεις, ήταν έτοιμος σὲ ἄκαιρη στιγμή νὰ εἰσβάλῃ στὴ Βοιωτία καὶ εἶχε πείσει τοὺς πιὸ γενναίους καὶ φιλόδοξους ἀπὸ τοὺς στρατεύσιμους πολίτες νὰ ἐκστρατεύσουν μαζί του ἐθελοντικὰ καὶ αὐτοὶ ἦταν χίλιοι, ξεχωριστὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη δύναμη - ὁ Περικλῆς προσπάθησε νὰ τὸν συγκρατήσῃ. Τὸν παρακαλοῦσε στὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου λέγοντας τὰ περίφημα ἐκεῖνα λόγια: «Ἄν ὁ Τολμίδης δὲ θέλῃ νὰ πειστή στὸν Περικλῆ, δὲ θὰ κάμῃ λάθος ἂν περιμένῃ νὰ ἀκούσῃ τὸν πιὸ σοφὸ ἀπ' ὅλους τοὺς συμβούλους: τὸ χρόνο.» 3 Τότε λίγοι ἐπαίνεσαν τὸ λόγο του ὕστερα ὅμως ἀπὸ λίγες μέρες, ὅταν ἦρθε ἡ εἶδηση ὅτι ὁ Τολμίδης νικῆθηκε στὴ μάχη κοντὰ στὴν Κορώνεια καὶ ὅτι ἔπεσε νεκρὸς καὶ ὁ ἴδιος καὶ μαζί του πολλοὶ γενναῖοι πολίτες, ἡ πρόβλεψή του ἐκεῖνη μεγάλωσε τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἐκτίμησή του λαοῦ στὸν Περικλῆ, γιατί ἔβλεπε πόσο φρόνιμος εἶναι καὶ πόσο φροντίζει γιὰ τὸ καλὸ του.

ΚΕΦ. 19

1 Τῶν δὲ στρατηγιῶν ἠγαπήθη μὲν ἡ περὶ Χερρόνησον αὐτοῦ μάλιστα, σωτήριος γενομένη τοῖς αὐτόθι κατοικοῦσι τῶν Ἑλλήνων οὐ γὰρ μόνον ἐποίκους Ἀθηναίων χιλίους κομισίας ἔρρωσεν εὐανδρῆς τὰς πόλεις, ἀλλὰ καὶ τὸν αὐχένα διαζώσας ἐρύμασι καὶ προβλήμασιν ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν, ἀπετείχισε τὰς καταδρομὰς τῶν Θρακῶν περιεχυμένων τῇ Χερρονήσῳ, καὶ πόλεμον ἐνδελεχῆ καὶ βαρὺν ἐξέκλεισεν, ᾧ συνείχετο πάντα τὸν χρόνον ἡ χώρα, βαρβαρικαῖς ἀναμειγμένη γειτνιάσει καὶ γέμουσα ληστηρίων ὁμόρων καὶ συνοίκων.

2 Ἐθαυμάσθη δὲ καὶ διεβοήθη πρὸς τοὺς ἐκτὸς ἄνθρωπους περιπλεύσας Πελοπόννησον, ἐκ Πηγῶν τῆς Μεγαρικῆς ἀναχθεὶς ἑκατὸν τριήρεσιν. Οὐ γὰρ μόνον ἐπόρθησε τῆς παραλίας πολλὴν ὡς Τολμίδης πρότερον, ἀλλὰ καὶ πόρρω θαλάττης προελθὼν τοῖς ἀπὸ τῶν νεῶν ὀπλίταις, τοὺς μὲν ἄλλους εἰς τὰ τεῖχη συνέστειλε δείσαντας αὐτοῦ τὴν ἔφοδον, ἐν δὲ Νεμέᾳ Σικυωνίους ὑποστάντας καὶ συνάψαντας μάχην κατὰ κράτος τρεψάμενος, ἔστησε τρόπαιον. 3 Ἐκ δ' Ἀχαΐας φίλης οὔσης στρατιώτας ἀναλαθὼν εἰς τὰς τριήρεις, ἐπὶ τὴν ἀντιπέρας ἤπειρον ἐκομίσθη τῷ στόλῳ καὶ παραπλεύσας τὸν Ἀχελῶον Ἀκαρνανίαν κατέδραμε καὶ κατέκλεισεν Οἰνιάδας εἰς τὸ τεῖχος, καὶ τεμὼν τὴν γῆν καὶ κακώσας, ἀπῆρεν ἐπ' οἴκου, φοβερὸς μὲν φανείς τοῖς πολεμίοις, ἀσφαλῆς δὲ καὶ δραστήριος τοῖς πολίταις. Οὐδὲν γὰρ οὐδ' ἀπὸ τύχης πρόσκρουσμα συνέβη περὶ τοὺς στρατευομένους.

ΚΕΦ. 19

Εκστρατείες στη Χερρόνησο και Πελοπόννησο.

1 Ἀπὸ ὅλες τὶς στρατηγικὲς τοῦ ἐπιχειρήσειν περισσότερο ἐκτιμήθηκε ἡ ἐκστρατεία τοῦ στὴ Χερρόνησο, γιὰτὶ ὑπῆρξε σωτήρια γιὰ τοὺς Ἕλληνας ποὺ κατοικοῦσαν ἐκεῖ. Ὅχι μόνον ἔφερε χίλιους Ἀθηναίους ἐποίκους καὶ μὲ τοὺς γενναίους αὐτοὺς ἄντρες δυνάμωσε τὶς ἐκεῖ πόλεις, ἀλλὰ καὶ τὸν ἰσθμὸν τὸν ἔζωσε μὲ ὄχυρώματα καὶ μὲ προμαχώνας ἀπὸ τὴ μιά θάλασσα στὴ ἄλλη. Ἔτσι ἐμπόδισε μὲ τὸ τεῖχος αὐτὸ τὶς ἐπιδρομὲς τῶν Θρακῶν ποὺ εἶχαν ξεχυθῆ γύρω ἀπὸ τὴ Χερρόνησο καὶ ἔδωσε τέλος στὸ ἀδιάκοπον καὶ σκληρὸν πόλεμον ποὺ ταλαιπωροῦσε διαρκῶς αὐτὴ τὴ χώρα, γιὰτὶ γειτόνευε μὲ βαρβάρους καὶ ἦταν γεμάτη ἀπὸ ληστὲς καὶ τῶν γειτονικῶν χωρῶν καὶ ντόπιους.

2 Ἐπίσης θαυμάστηκε καὶ διαλαλήθηκε ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ἡ ναυτικὴ τοῦ ἐκστρατεία στὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου, ποὺ τὴν ἐπιχείρησε ξεκινώντας ἀπὸ τὶς Πηγῆς τῆς Μεγαρικῆς μὲ ἑκατὸ πλοῖα. Ὅχι μόνον λεηλάτησε πολλὰ παραλιακὰ μέρη, ὅπως ἔκαμε πρὶν ὁ Τολμίδης, ἀλλὰ προχώρησε καὶ μακριὰ ἀπὸ τὴ θάλασσα, πρὸς τὸ ἐσωτερικόν, μὲ τοὺς ὀπλίτες ποὺ εἶχε μαζί του στὰ πλοῖα. Πολλοὺς κατοίκους τοὺς ἀνάγκασε νὰ κλειστοῦν στὰ τεῖχη, γιὰτὶ φοβήθησαν τὴν ἔφοδόν του. Στὴ Νεμέα ὅμως οἱ Σικυώνιοι τοῦ ἔφεραν ἀντίσταση, ἀλλὰ στὴ μάχη ποὺ ἔγινε ἐκεῖ ὁ Περικλῆς τοὺς ἔτρεψε σὲ φυγὴ καὶ ἔστησε τρόπον.

3 Ἐπειτα, ἀφοῦ πῆρε καὶ ἄλλους στρατιῶτες ἀπὸ τὴν Ἀχαΐα ποὺ ἦταν χώρα φιλικὴ καὶ τοὺς ἐπιβίβασε στὰ πλοῖα, τράβηξε πρὸς τὴν ἀπέναντι περιοχὴ μὲ τὸ στόλον του. Πλέοντας, γύρω ἀπὸ τὸν Ἀχελῷον ἐπιχείρησε ἐπιδρομὴ στὴ Ἀκαρνανία, ἔκλεισε τοὺς Οἰνιάδες στὰ τεῖχη τους, λεηλάτησε τὴν χώρα, τοὺς ἔφερε μεγάλες ζημιές, καὶ γύρισε στὴν Ἀθήνα. Ἔτσι ἔδειξε πόσο φοβερός ἦταν στοὺς ἐχθρούς καὶ πόσο προνοοῦσε ἀλάφειτα καὶ ἐνεργοῦσε ἀποτελεσματικὰ γιὰ τοὺς συμπολίτες του. Γιὰτὶ, πράγματι, σ' αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία δὲν τοὺς βρῆκε κανένα δυσάρεστο οὔτε κατὰ τύχη ἀκόμη.

ΚΕΦ. 20

1 Εἰς δὲ τὸν Πόντον εἰσπλεύσας στόλῳ μεγάλῳ καὶ κεκοσμημένῳ λαμπρῶς, ταῖς μὲν Ἕλληνισι πόλεσιν ὧν ἐδέοντο διεπράξατο καὶ προσηγάθη φιλανθρωπῶς, τοῖς δὲ περιοικοῦσι βαρβάροις ἔδνεσι

καὶ βασιλεῦσιν αὐτῶ καὶ δυνάσταις ἐπεδείξατο μὲν τῆς δυνάμεως τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἄδειαν καὶ τὸ θάρσος, ἣ βούλοιντο πλεόντων καὶ πᾶσαν ὑφ' αὐτοῖς πεποιημένων τὴν θάλατταν, Σινωπεῦσι δὲ τρισκαίδεκα ναῦς ἀπέλιπε μετὰ Λαμάχου καὶ στρατιώτας ἐπὶ Τιμησίλειον τύραννον. 2 Ἐκπεσόντος δὲ τούτου καὶ τῶν ἐταίρων, ἐψήφισατο πλεῖν εἰς Σινώπην Ἀθηναίων ἐθελοντὰς ἑξακοσίους καὶ συγκατοικεῖν Σινωπεῦσι, νειμαμένους οἰκίας καὶ χώραν ἢν πρότερον οἱ τύραννοι κατεῖχον.

3 Τᾶλλα δ' οὐ συνεχῶρει ταῖς ὁρμαῖς τῶν πολιτῶν οὐδὲ συνεξέπιπτεν, ὑπὸ ῥώμης καὶ τύχης τοσαύτης ἐπαιρομένων Αἰγύπτου τε πάλιν ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ κινεῖν τῆς βασιλείως ἀρχῆς τὰ πρὸς θάλαττην. 4 Πολλοὺς δὲ καὶ Σικελίας ὁ δύσεως ἐκεῖνος ἤδη καὶ δύσποτος ἔρωσ εἶχεν, ὃν ὕστερον ἐξέκαυσαν οἱ περὶ τὸν Ἀλκιβιάδην ῥήτορες. Ἦν δὲ καὶ Τυρρηγία καὶ Καρχηδῶν ἐνόιος ὄνειρος, οὐκ ἀπ' ἐλπίδος διὰ τὸ μέγεθος τῆς ὑποκειμένης ἡγεμονίας καὶ τὴν εὐροίαν τῶν πραγμάτων.

ΚΕΦ. 20

Ἐκστρατεία στὸν Εὐξείνιο Πόντο. Παράτολμα σχέδια.

1 Ἐπειτα ξεκίνησε γιὰ τὸν Εὐξείνιο Πόντο μὲ στόλο μεγάλο καὶ λαμπρὰ ἐξοπλισμένο. Ἐκεῖ κατόρθωσε νὰ κάμῃ ὅλα ὅσα εἶχαν ἀνάγκη οἱ ἑλληνικὲς πόλεις καὶ φέρθηκε πρὸς αὐτὲς μὲ στοργή. Στὰ γύρω βαρβαρικὰ ἔθνη καὶ στοὺς βασιλεῖς καὶ δυνάστες τοὺς ἔδειξε τὴ μεγάλη δύναμη, τὴν ἀφοβία καὶ τὸ θάρρος ποὺ εἶχαν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ πλέουν ὅπου ἤθελαν καὶ νὰ εἶναι κύριοι σὲ ὅλη τὴ θάλασσα. Στοὺς κατοίκους τῆς Σινώπης ἄφησε δεκατρία πλοῖα μαζί μὲ τὸν Ἀθηναῖο στρατηγὸ Λάμαχο καὶ στρατιώτες, γιὰ νὰ πολεμήσουν τὸν τύραννο Τιμησίλαο. 2 Καὶ ὅταν ὁ τύραννος αὐτὸς καὶ οἱ ὄπαδοί του διώχτηκαν, ὁ Περικλῆς ὑπόβαλε ψήφισμα ποὺ ἐγκρίθηκε ἀπὸ τὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου νὰ πάνε στὴ Σινώπη ἑξακόσιοι Ἀθηναῖοι, ὅποιοι ἤθελαν, γιὰ νὰ κατοικήσουν ἐκεῖ μαζί μὲ τοὺς Σινωπεῖς, ἀφοῦ μοιράσουν μεταξύ τους τὰ σπίτια καὶ τὴ γῆ ποὺ εἶχαν πρὶν οἱ τύραννοι.

3 Στὶς ἄλλες ὅμως ἀπαιτήσεις τῶν συμπολιτῶν τοῦ ὁ Περικλῆς δὲν ὑποχωροῦσε καὶ δὲν ἄφησε νὰ τὸν παρασύρουν οἱ Ἀθηναῖοι, ὅταν μὲ τὸ θάρρος ποὺ τοὺς ἔδινε ἡ δύναμή τους καὶ ἡ τόση ἐπιτυχία τους ζητοῦσαν μὲ ἐπιμονὴ νὰ ἀρχίσουν πάλι τίς ἐπιχειρήσεις στὴν Αἴγυπτο καὶ νὰ ξεσηκώσουν σὲ ἀποστασία τὰ παραθαλάσσια μέρη τοῦ περσικοῦ κράτους. 4 Πολλοὶ μάλιστα εἶχαν τὴν ἐπιθυμία νὰ ξεκινήσουν γιὰ τὴ

Σικελία, επιθυμία ολέθρια και άπαισία, που αργότερα κατάφεραν να την ξαναάψουν ο Άλκιβιάδης και οι πολιτικοί φίλοι του. Ακόμη και την Τυρρηγία και την Καρχηδόνα ονειρεύονταν μερικοί, με την ελπίδα που τους γεννούσε το μέγεθος της ήγemonίας που είχαν ήδη αποκτήσει και ή επιτυχία των πραγμάτων.

ΚΕΦ. 21

1 Άλλ' ό Περικλής κατείχε την έκδρομήν ταύτην και περιέκοπτε την πολυπραγμοσύνην, και τὰ πλείστα τῆς δυνάμεως ἔτρεπεν εἰς φυλακὴν και θεβαιότητα τῶν ὑπαρχόντων, μέγα ἔργον ἡγούμενος ἀνείργειν Λακεδαιμονίους και ὄλως ὑπεναντιούμενος ἐκείνοις, ὡς ἄλλοις τε πολλοῖς ἔδειξε και μάλιστα τοῖς περι τὸν ἱερὸν πραγθεῖσι πόλεμον. 2 Ἐπεὶ γάρ οἱ Λακεδαιμόνιοι στρατεύσαντες εἰς Δελφοὺς Φωκῶν ἐχόντων τὸ ἱερὸν Δελφοῖς ἀπέδωκαν, εὐθύς ἐκείνων ἀπαλλαγέντων ὁ Περικλῆς ἐπιστρατεύσας, πάλιν εἰσήγαγε τοὺς Φωκῆας, 3 και τῶν Λακεδαιμονίων ἦν ἔδωκαν αὐτοῖς Δελφοὶ προμαντεῖαν εἰς τὸ μέτωπον ἐγκολαψάντων τοῦ χαλκοῦ λύκου, λαβῶν και αὐτὸς προμαντεῖαν τοῖς Ἀθηναίοις εἰς τὸν αὐτὸν λύκον κατὰ τὴν δεξιὰν πλευράν ἐνεγράξεν.

ΚΕΦ. 21

Ὁ «ἱερὸς πόλεμος».

1 Ἀλλὰ ὁ Περικλῆς ἐμπόδιζε αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία και συγκρατοῦσε τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τέτοια παράτολμα σχέδια. Τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀπὸ τίς στρατιωτικὲς δυνάμεις τίς χρησιμοποιοῦσε γιὰ τὴ διαφύλαξη και τὴν ἐξασφάλιση τῶν χωρῶν που ὑπῆρχαν, γιὰ τὴ νόμιζε σπουδαῖο ἔργο τὸ νὰ κρατᾶ μακριὰ τοὺς Λακεδαιμονίους.³ Ἦταν πάντοτε ἀντίπαλος σ' ἐκείνους, ὅπως και σὲ πολλὰς ἄλλες περιστάσεις τὸ ἔδειξε και ἰδιαίτερα με ὅσα ἔκαμε κατὰ τὸν ἱερὸ πόλεμο. 2 Σ' αὐτὸ τὸν πόλεμο οἱ Λακεδαιμόνιοι ἦρθαν με στρατὸ στοὺς Δελφοὺς πῆραν τὸ ἱερὸ ἀπὸ τοὺς Φωκεῖς που τὸ κατείχαν και τὸ ξανάδωσαν στοὺς κατοίκους τῶν Δελφῶν. Μόλις ὅμως ἔφυγαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ὁ Περικλῆς ἀμέσως ἔτρεξε με τὸ στρατὸ του και ἔφερε πάλι ἐκεῖ τοὺς Φωκεῖς. 3 Καί, ἐπειδὴ οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶχαν ἀποκτήσει ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν Δελφῶν τὸ δικαίωμα νὰ παίρνουν τὴ μαντεῖα πρῶτοι ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους και εἶχαν ἐπιγράψει τὸ δικαίωμα αὐτὸ στὸ μέτωπο τοῦ χαλκίνου λύκου, ὁ Περικλῆς πῆρε και αὐτὸς τὸ δικαίωμα τοῦτο τῆς πρώτης μαντείας γιὰ τοὺς Ἀθηναίους και τὸ χάραξε

σ' ἐπιγραφή στὸ δεξιὸ πλευρὸ τοῦ ἴδιου λύκου.

ΚΕΦ. 22

1 Ὅτι δ' ὀρθῶς ἐν τῇ Ἑλλάδι τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων συνείχεν, ἐμαρτύρησεν αὐτῷ τὰ γενόμενα. Πρῶτον μὲν γὰρ Εὐβοεῖς ἀπέστησαν, ἐφ' οὗς διέβη μετὰ δυνάμεως. Εἶτ' εὐθύς ἀπηγγέλλοντο Μεγαρεῖς ἐκπεπολεμημένοι καὶ στρατιὰ Πελοποννησίων ἐπὶ τοῖς ὄροις τῆς Ἀττικῆς οὖσα, Πλειστώνακτος ἡγουμένου βασιλέως Λακεδαιμονίων. 2 Πάλιν οὖν ὁ Περικλῆς κατὰ τάχος ἐκ τῆς Εὐβοίας ἀνεκομιζέτο πρὸς τὸν ἐν τῇ Ἀττικῇ πόλεμον, καὶ συνάψαι μὲν εἰς χεῖρας οὐκ ἐθάρσθη πολλοῖς καὶ ἀγαθοῖς ὀπλίταις προκαλουμένοις, ὁρῶν δὲ τὸν Πλειστώνακτα νέον ὄντα κομιδῇ, χρώμενον δὲ μάλιστα Κλεανδρίδῃ τῶν συμβούλων, ὃν οἱ ἔφοροι φύλακα καὶ πάρεδρον αὐτῷ διὰ τὴν ἡλικίαν συνέπεμψαν, ἐπειρᾶτο τούτου κρύφα, καὶ ταχὺ διαφθείρας χρήμασιν αὐτὸν ἔπεισεν ἐκ τῆς Ἀττικῆς ἀπαγαγεῖν τοὺς Πελοποννησίους. 3 Ὡς δ' ἀπεχώρησεν ἡ στρατιὰ καὶ διελύθη κατὰ πόλεις, βαρέως φέροντες οἱ Λακεδαιμόνιοι τὸν μὲν βασιλέα χρήμασιν ἐζημίωσαν, ὃν τὸ πλῆθος οὐκ ἔχων ἐκτεῖσαι μετέστησεν ἑαυτὸν ἐκ Λακεδαιμόνος, τοῦ δὲ Κλεανδρίδου φεύγοντος θάνατον κατέγνωσαν. 4 Οὗτος δ' ἦν πατὴρ Γυλίππου τοῦ περὶ Σικελίαν Ἀθηναίους καταπολεμήσαντος. Ἔοικε δ' ὡσπερ συγγενικὸν αὐτῷ προστριψασθαι νόσημα τὴν φιλαργυρίαν ἢ φύσις, ὅφ' ἦς καὶ αὐτὸς αἰσχρῶς ἐπὶ καλοῖς ἔργοις ἀλοὺς ἐξέπεσε τῆς Σπάρτης. Ταῦτα μὲν οὖν ἐν τοῖς περὶ Λυσάνδρου δεδηλώκαμεν.

ΚΕΦ. 22

Ἀποστασία τῆς Εὐβοίας. Πόλεμος στὴν Ἀττικὴ.

1 Ὅτι σωστὰ ἔκανε ὁ Περικλῆς νὰ συγκρατῆ τὴ στρατιωτικὴ δύναμη τῶν Ἀθηναίων μέσα στὴν Ἑλλάδα τὸ ἀπόδειξαν τὰ γεγονότα ποὺ ἀκολούθησαν καὶ ποὺ ἤρθαν νὰ τὸν δικαιώσουν. Γιατὶ πρῶτα ἀποστάτησαν οἱ Εὐβοεῖς, καὶ πῆγε μὲ στρατὸ ἐναντίον τους. Ἐπειτα ἀμέσως ἤρθε εἰδηση ὅτι οἱ Μεγαρεῖς κήρυξαν τὸν πόλεμο καὶ ὅτι στρατιὰ Λακεδαιμονίων ἔφτασε στὰ σύνορα τῆς Ἀττικῆς μὲ ἀρχηγὸ τὸ βασιλιά τῆς Σπάρτης Πλειστώνακτα. 2 Ὁ Περικλῆς τότε γυρίζει ἀπὸ τὴν Εὐβοία ὅσο μπορούσε γρηγορώτερα, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν πόλεμο στὴν Ἀττικὴ. Δὲν τόλμησε ὅμως νὰ συγκρουστῆ μὲ ἄντρες πολλοὺς καὶ γενναίους ποὺ τὸν προκαλοῦσαν. Ἀλλὰ βλέποντας ὅτι μαζί μὲ τὸν

Πλειστώνακτα, πού ἦταν πολὺ νέος, βρισκόταν ὁ Κλεανδρίδης, ἓνας ἀπὸ τοὺς κυριότερους συμβούλους του, πού τὸν εἶχαν στείλει οἱ ἔφοροι γιὰ φύλακα καὶ συμπαραστάτη τοῦ βασιλιᾶ ἐξαιτίας τῆς ἡλικίας του, προσπάθησε νὰ ἔρθη κρυφὰ σὲ συνεννόηση μαζί του. Γρήγορα κατάφερε νὰ τὸν δωροδοκήσει καὶ τὸν ἔπεισε νὰ ἀποσύρει τοὺς Πελοποννησίους ἀπὸ τὴν Ἀττική. 3 Ἀλλά, μόλις ἔφυγε ἡ ἐχθρική στρατιὰ καὶ διαλύθηκε, γιὰ νὰ πάη ὁ καθένας στὴν πόλη του, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀγανακτισμένοι τιμώρησαν τὸ βασιλιά τους μὲ χρηματικὸ πρόστιμο, πού αὐτὸς μὴν ἔχοντας νὰ τὸ πληρώσει ἀναγκάστηκε νὰ φύγει ἀπὸ τὴ Σπάρτη, καὶ τὸν Κλεανδρίδη, πού βρισκόταν ἐξόριστος, τὸν καταδίκασαν σὲ θάνατο. 4 Αὐτὸς ὁ Κλεανδρίδης ἦταν πατέρας τοῦ Γύλιππου πού νίκησε τοὺς Ἀθηναίους στὴ Σικελία. Καὶ φαίνεται πὼς ἡ φύση εἶχε δώσει καὶ σ' αὐτὸν τὸ ἐλάττωμα τῆς φιλαργυρίας, σὰν οἰκογενειακὸ νόσημα, γιὰτι καὶ αὐτὸς, ὕστερ' ἀπὸ λαμπρὲς ἐπιτυχίες, κυριεύτηκε ἀπ' αὐτὴ τὴν αἰσχροὴ ἀρρώστια καὶ ἐξορίστηκε ἀπὸ τὴ Σπάρτη. Αὐτὰ ὅμως τὰ ἔχω διηγηθῆ στὴ βιογραφία τοῦ Λυσάνδρου.

ΚΕΦ. 23

1 Τοῦ δὲ Περικλέους ἐν τῷ τῆς στρατηγίας ἀπολογισμῶ δέκα τάλαντων ἀνάλωμα γράψαντος ἀνηλωμένων εἰς τὸ δέον, ὁ δῆμος ἀπεδέξατο μὴ πολυπραγμονήσας μηδ' ἐλένξας τὸ ἀπόρητον. 2 Ἐνιοὶ δ' ἱστορήκασιν, ὧν ἔστι καὶ Θεόφραστος ὁ φιλόσοφος, ὅτι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν εἰς τὴν Σπάρτην ἐφοῖτα δέκα τάλαντα παρὰ τοῦ Περικλέους, οἷς τοὺς ἐν τέλει πάντας θεραπεύων παρητείτο τὸν πόλεμον, οὐ τὴν εἰρήνην ὠνούμενος, ἀλλὰ τὸν χρόνον ἐν ᾧ παρασκευασάμενος καθ' ἡσυχίαν ἔμελλε πολεμήσειν βέλτιον.

3 Αὐθις οὖν ἐπὶ τοὺς ἀφεστῶτας τραπόμενος καὶ διαβάς εἰς Εὐβοίαν πεντήκοντα ναυσὶ καὶ πεντακισχιλίους ὀπλίταις, 4 κατεστρέψατο τὰς πόλεις, καὶ Χαλκιδῶν μὲν τοὺς Ἴπποβότας λεγομένους πλούτῳ καὶ δόξῃ διαφέροντας ἐξέβαλεν, Ἔστιεις δὲ πάντας ἀναστήσας ἐκ τῆς χώρας, Ἀθηναίους κατώκισε, μόνοις τούτοις ἀπαραιτήτως χρησάμενος, ὅτι ναῦν Ἀττικὴν αἰγμάλωτον λαβόντες ἀπέκτειναν τοὺς ἄνδρας.

ΚΕΦ. 23

Ἐμπιστοσύνη τοῦ λαοῦ στὸν Περικλῆ. Ἰποταγή τῆς Εὐβοίας.

1 Στὴ λογοδοσία τῆς στρατηγίας του ἔγραψε ὁ Περικλῆς ὅτι

δαπανήθηκαν δέκα τάλαντα «για κάτι που ήταν ανάγκη» και ο δήμος το δέχτηκε, χωρίς να ασχοληθῆ περισσότερο και χωρίς να ἐλέγξει τὸ μυστικό. 2 Μερικοὶ μάλιστα διηγοῦνται, ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ ὁ Θεόφραστος ὁ φιλόσοφος, ὅτι κάθε χρόνο πήγαιναν δέκα τάλαντα στὴ Σπάρτη σταλμένα ἀπὸ τὸν Περικλῆ καὶ ὅτι μὲ αὐτὰ καλόπιανε τοὺς ἄρχοντες ὅλους, γιὰ νὰ ἀπομακραινῆ τὸν πόλεμο· ἔτσι ἐξαγόραζε ὄχι τὴν εἰρήνην, ἀλλὰ τὸν καιρὸ που τοῦ χρειάζόταν γιὰ νὰ ἐτοιμαστῆ μὲ ἡσυχία, ὥστε νὰ πολεμήσῃ καλύτερα.

3 Ἄφου λοιπὸν στράφηκε πάλι πρὸς ἐκείνους που εἶχαν ἀποστατήσῃ καὶ πέρασε στὴν Εὐβοία μὲ πενήντα πλοῖα καὶ πέντε χιλιάδες ὀπλίτες, ὑπόταξε τὶς πόλεις. 4 Ἐδῶξε ἀπὸ τὴ Χαλκίδα τοὺς λεγόμενους Ἰπποβότες, που ξεχώριζαν γιὰ τὸν πλοῦτο καὶ τὴ φήμη τους. Στὴν Ἰστιαία ἐδῶξε ὅλους τοὺς κατοίκους καὶ στὴ Θέση τους ἔστειλε Ἀθηναίους νὰ κατοικήσουν. Μόνο σ' αὐτοὺς φέρθηκε σκληρά, γιατί, ὅταν εἶχαν αἰχμαλωτίσει ἓνα ἄττικὸ πλοῖο, ἔπιασαν ὅλους τοὺς ἄντρες καὶ τοὺς σκότωσαν.

ΚΕΦ 24

1 Ἐκ τούτου γενομένων σπονδῶν Ἀθηναῖοις καὶ Λακεδαιμονίοις εἰς ἔτη τριάκοντα, ψηφίζεται τὸν εἰς Σάμον πλοῦν, αἰτίαν ποιησάμενος κατ' αὐτῶν ὅτι τὸν πρὸς Μιλησίους κελευόμενοι διαλύσασθαι πόλεμον οὐχ ὑπήκουον.

Ο ΣΑΜΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (Κεφ. 24 - 28)

ΚΕΦ. 24

Ἀφορμὴ τοῦ Σαμιακοῦ πολέμου.

1 Ὑστερ' ἀπ' αὐτὸ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐκλείσταν συμφωνία εἰρήνης γιὰ τριάντα χρόνια. Καὶ τότε ὁ Περικλῆς προτείνει στὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου καὶ ἀποφασίζεται ἡ ναυτικὴ ἐκστρατεία ἐναντίον τῆς Σάμου, μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι, ἐνῶ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν ἀπαιτήσῃ ἀπὸ τοὺς Σαμίους νὰ σταματήσουν τὸν πόλεμο πρὸς τοὺς Μιλησίους, αὐτοὶ ἀρνῆθηκαν νὰ ὑπακούσουν.

ΚΕΦ. 25

1 Αἱ γὰρ πόλεις ἐπολέμουν τὸν περὶ Πριήνης πόλεμον, καὶ κρατοῦντες οἱ Σάμιοι, παύσασθαι τῶν Ἀθηναίων κελευόντων καὶ δίκας λαβεῖν καὶ δοῦναι παρ' αὐτοῖς, οὐκ ἐπέειθοντο. 2 Πλεύσας οὖν ὁ Περικλῆς τὴν μὲν οὖσαν ὀλιγαρχίαν ἐν Σάμῳ κατέλυσεν, τῶν δὲ πρώτων λαβῶν ὀμήρους [ἄνδρας] πεντήκοντα καὶ παῖδας ἴσους εἰς Λῆμνον ἀπέστειλε. Καίτοι φασὶν ἕκαστον μὲν αὐτῷ τῶν ὀμήρων διδόναι τάλαντον ὑπὲρ ἑαυτοῦ, πολλὰ δ' ἄλλα τοὺς μὴ θέλοντας ἐν τῇ πόλει γενέσθαι δημοκρατίαν. 3 Ἔτι δὲ Πισσοῦθνης ὁ Πέρσης, ἔχων τινὰ πρὸς Σαμίους εὖνοιαν, ἀπέστειλεν αὐτῷ μυρίους χρυσοῦς, παραιτούμενος τὴν πόλιν. Οὐ μὴν ἔλαβε τούτων οὐδὲν ὁ Περικλῆς, ἀλλὰ χρησάμενος ὡσπερ ἐγνώκει τοῖς Σαμίσις καὶ καταστήσας δημοκρατίαν, ἀπέπλευσεν εἰς τὰς Ἀθήνας. 4 Οἱ δ' εὐθύς ἀπέστησαν, ἐκκλέψαντος αὐτοῖς τοὺς ὀμήρους Πισσοῦθνου, καὶ τᾶλλα παρεσκευάσαντο πρὸς τὸν πόλεμον. Αὐθις οὖν ὁ Περικλῆς ἐξέπλευσεν ἐπ' αὐτοὺς οὐχ ἠσυχάζοντας οὐδὲ κατεπτηγῶτας, ἀλλὰ καὶ πάνυ προθύμως ἐγνωκῶτας ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς θαλάττης. 5 Γενομένης δὲ καρτερᾶς ναυμαχίας περὶ νῆσον ἦν Τραγίας καλοῦσι, λαμπρῶς ὁ Περικλῆς ἐνίκα, τέσσαρσι καὶ τεσσαράκοντα ναυσὶν ἑβδομήκοντα καταναυμαχίσας, ὧν εἴκοσι στρατιώτιδες ἦσαν.

ΚΕΦ. 25

Ἐπιτυχίης τοῦ Περικλῆ στῆ Σάμο.

1 Αὐτὲς οἱ δύο πόλεις, (ἡ Σάμος καὶ ἡ Μίλητος) πολέμοῦσαν τότε γιὰ τὴν κατοχὴ τῆς Πριήνης καὶ νικοῦσαν οἱ Σάμιοι. Οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς κάλεσαν νὰ πάψουν τὸν πόλεμο καὶ νὰ στείλουν ἀντιπροσώπους στὴν Ἀθήνα, γιὰ νὰ συζητήσουν μαζί τους αὐτὴ τὴ διαφορά. Οἱ Σάμιοι ὅμως ἀρνήθηκαν.

2 Ὁ Περικλῆς τότε πήγε στὴ Σάμο, ἀνάτρεψε τὴν ὀλιγαρχικὴ τῆς κυβέρνησις, καὶ ἔπιασε ὡς ὀμήρους πενήντα ἄντρες ἀπὸ τοὺς προκρίτους καὶ ἄλλα τόσα παιδιά. Τοὺς ὀμήρους αὐτοὺς τοὺς ἔστειλε στὴ Λῆμνο, ἂν καί, ὅπως λένε, καθέννας ἀπ' αὐτοὺς τοῦ ἔδινε ἓνα τάλαντο γιὰ νὰ τὸν ἀφήσῃ ἐλεύθερο καὶ πολλὰ ἄλλα τοῦ πρόσφεραν ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἤθελαν νὰ γίνῃ στὴν πόλιν τοὺς δημοκρατία. 3 Ἀκόμη καὶ ὁ Πισσοῦθνης ὁ Πέρσης, ποὺ εὖνοῦσε γιὰ κάποιο λόγο τῇ Σάμο, τοῦ ἔστειλε δέκα χιλιάδες χρυσὰ περσικὰ νομίσματα καὶ τὸν παρακαλοῦσε νὰ μὴν πειράξῃ τὴν πόλιν. Ὁ Περικλῆς ὅμως ἀρνήθηκε ὅλες αὐτὲς τίς προσφορὰς. Ἐκαμε στὴ Σάμο ὅ,τι ἀκριβῶς εἶχε ἀποφασίσει ἐγκατάστησε τὴ δημοκρατία καὶ γύρισε στὴν Ἀθήνα. 4 Ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ λίγο ὁ

Πισσούδνης πήρε κρυφά τους όμήρους από τή Λήμνο και τους έφερε στην πατρίδα τους και άμέσως τότε οί Σάμιοι έπαναστάτησαν και άρχισαν νά έτοιμάζωντα για πόλεμο. Πάλι ό Περικλής έρχεται έναντίον τους, άλλ' αύτή τή φορά δέν τους βρήκε ήσυχους ούτε φόβισμένους. Άπεναντίας ήταν άποφασισμένοι όλόψυχα νά διεκδικήσουν από τους Άθηναίους τήν κυριαρχία στη θάλασσα. Έβγινε μιá τρομερή ναυμαχία γύρω από τό νησί πού λέγεται Τραγία και ό Περικλής κέρδισε νίκη λαμπρή. Με σαράντα τέσσερα πλοία κατατρόπωσε έβδομήντα, από τά όποια είκοσι ήταν όπλιταγωγά.

ΚΕΦ. 26

1 Άμα δέ τή νίκη και τή διώξει του λιμένος κρατήσας έπολιόρκει τους Σαμίους, άμώς γέ πως έτι τολμώντας έπεξίεναι και διαμάχεσθαι πρό του τείχους. Έπει δέ μειζων έτερος στόλος ήλθεν εκ των Άθηνών και παντελώς κατεκλείσθησαν οί Σάμιοι, λαθών ό Περικλής έξήκοντα τριήρεις έπλευσεν εις τόν έξω πόντον, ως μέν οί πλείστοι λέγουσι, Φοινισσών νεών επικούρων τοίς Σαμίοις προσφερομένων, άπαντήσαι και διαγωνίσασθαι πορρωτάτω βουλόμενος, ως δέ Στησίμβροτος, επί Κύπρον στελλόμενος· όπερ ού δοκει πιθανόν είναι. 2 Όποτέρω δ' ούν έχρήσατο των λογισμών, άμαρτείν έδοξε. Πλεύσαντος γάρ αύτου, Μέλισσος ό Ίθαγένους, άνήρ φιλόσοφος στρατηγών τότε τής Σάμου, καταφρονήσας τής όλιγότητος των νεών και τής άπειρίας των στρατηγών, έπεισε τους πολίτας επιθέσθαι τοίς Άθηναίοις 3 και γενομένης μάχης νικήσαντες οί Σάμιοι και πολλούς μέν αυτών άνδρας ελόντες, πολλές δέ ναύς διαφθείραντες, έχρωντο τή θαλάττη και παρετίθεντο των αναγκαίων προς τόν πόλεμον όσα μή πρότερον είχον. Υπό δέ του Μελίσσου και Περικλέα φησίν αυτόν Άριστοτέλης ήττηθηναι ναυμαχούντα πρότερον.

ΚΕΦ. 26

Αποτυχίες των Άθηναίων κατά τήν άπουσία του Περικλή.

1 Άμέσως μετά τή νίκη, άφου καταδιώξε τό Σαμιακό στόλο, άπόκλεισε τό λιμένα και πολιορκούσε τους Σαμίους, πού όπωσδήποτε τολμούσαν άκόμη νά κάνουν έξόδους και νά μάχωνται μαζί του από τό τείχος. Όταν ήρθε και άλλος, μεγαλύτερος στόλος από τήν Αθήνα και οί Σάμιοι άποκλείστηκαν έντελώς, ό Περικλής με έξήντα πλοία

τράβηξε στα ανοιχτά, πρὸς τὴν ἔξω θάλασσα. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς λένε πὼς ἤθελε νὰ συναντήσῃ μερικὰ φοινικικὰ πλοῖα ποὺ ἔρχονταν νὰ βοηθήσουν τοὺς Σαμίους καὶ νὰ τὰ χτυπήσῃ ὅσο μπορούσε πιὸ μακριὰ ἀπὸ τὴ Σάμο, ὁ Στησίμβροτος ὅμως λέει πὼς ἔπλεε πρὸς τὴν Κύπρο· ἀλλ' αὐτὸ δὲ φαίνεται νὰ εἶναι πιθανό.

Ἐπὶ ἄλλα εἴτε τὸ ἕνα σκέφτηκε ὁ Περικλῆς εἴτε τὸ ἄλλο, φαίνεται πὼς ἔπεσε ἔξω στοὺς ὑπολογισμοὺς του. Γιατί, μόλις ἔφυγε ἀπὸ τὸ λιμάνι, ὁ Μέλισσος, ὁ γιὸς τοῦ Ἰθαγένῃ, ὁ φιλόσοφος, ποὺ ἦταν τότε στρατηγὸς τῆς Σάμου, βλέποντας μὲ περιφρόνηση τὸ μικρὸ ἀριθμὸ τῶν ἀθηναϊκῶν πλοίων καὶ τὴν ἀπειρία τῶν στρατηγῶν τους, ἔπεισε τοὺς συμπολίτες του νὰ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων. Ἔγινε τότε ναυμαχία καὶ νίκησαν οἱ Σάμιοι. Ἐπίασαν πολλοὺς Ἀθηναίους, κατάστρεψαν πολλὰ πλοῖα τους καὶ ἔπλεαν ἐλεύθερα στὴ θάλασσα. Ἔτσι τώρα μπορούσαν εὐκόλα νὰ προμηθεύωνται ὅσα τοὺς ἔλειπαν ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὸν πόλεμο. Ὁ Ἀριστοτέλης λέει πὼς καὶ ὁ Περικλῆς ὁ ἴδιος σὲ προηγούμενη ναυμαχία εἶχε νικηθῆ ἀπὸ τὸ Μέλισσο.

ΚΕΦ. 27

1 Πυθόμενος ὁ οὖν ὁ Περικλῆς τὴν ἐπὶ στρατοπέδου συμφορὰν, ἐβοήθει κατὰ τάχος, καὶ τοῦ Μελίσσου πρὸς αὐτὸν ἀντιταξαμένου κρατήσας καὶ τρεψάμενος, τοὺς πολεμίους εὐθὺς περιετείχιζε, δαπάνῃ καὶ χρόνῳ μᾶλλον ἢ τραύμασι καὶ κινδύνοις τῶν πολιτῶν περιγενέσθαι καὶ συνελεῖν τὴν πόλιν βουλόμενος. 2 Ἐπεὶ δὲ δυσχεραίνοντας τῇ τριβῇ τοὺς Ἀθηναίους καὶ μάχεσθαι προθυμουμένους ἔργον ἦν κατασχεῖν, ὁκτῶ μέρη διελὼν το πᾶν πληθὸς ἀπεκλήρου, καὶ τῷ λαχόντι τον λευκὸν κύαμον εὐωχεῖσθαι καὶ σχολάζειν παρείχε τῶν ἄλλων τρυγομένων. 3 Διὸ καὶ φασὶ τοὺς ἐν εὐπαθείαις τισὶ γενομένους λευκὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀπὸ τοῦ λευκοῦ κύαμου ποσσαγορεύειν. Ἐφόρος δὲ καὶ μηχαναῖς χρῆσασθαι τον Περικλέα, τὴν καινότητα θαυμάσαντα. Ἀρτέμωνος τοῦ μηχανικοῦ παρόντος, ὃν χωλὸν ὄντα καὶ φορεῖν πρὸς τα κατεπεύγοντα τῶν ἔργων προσκομιζόμενον ὀνομασθῆναι Περιφόρητον. 4 Τοῦτο μὲν οὖν Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς ἐλέγχει τοῖς Ἀνακρέοντος ποιήμασιν ἐν οἷς «ὁ περιφόρητος» Ἀρτέμων ὀνομάζεται πολλαῖς ἐμπροσθεν ἢ ἡλικίας του περὶ Σάμον πόλεμου καὶ τῶν πραγμάτων ἐκείνων τὸν δ' Ἀρτέμωνα φησὶ τρυφερὸν τινὰ τῷ βίῳ καὶ πρὸς τοὺς φόβους μαλακὸν ὄντα καὶ καταπλήγη τὰ πολλὰ μὲν οἴκοι καθέζεσθαι, γαλκῆν ἀσπίδα τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ δυεῖν οἰκετῶν ὑπερεχόντων, ὥστε μηδὲν ἐμπειεῖν τῶν

ἄνωθεν, εἰ δὲ βιασθεῖη προελθεῖν, ἐν κλινιδίῳ κρεμαστῷ παρὰ τὴν γῆν αὐτὴν περιφερόμενον κομίζεσθαι καὶ διὰ τοῦτο κληθῆναι περιφόρητον.

ΚΕΦ. 27

Πολιορκία τῆς Σάμου. Πολιορκητικὰ μηχανήματα.

1 Ὅταν λοιπὸν ὁ Περικλῆς ἔμαθε τὴ συμφορὰ τοῦ στρατοῦ του διάστηκε ὅσο μπορούσε πιὸ γρήγορα νὰ δώσῃ βοήθεια. Ὁ Μέλισσος μὲ τοὺς Σαμίους παρατάχτηκε ἀπέναντι του. Ἀλλὰ ὁ Περικλῆς τοὺς νίκησε, τοὺς ἔτρεψε σὲ φυγή, τοὺς ἀπόκλεισε μέσα στὴν πόλη καὶ ἀμέσως ἄρχισε νὰ τοὺς πολιορκῆ. Ἦθελε νὰ τοὺς νικήσῃ καὶ νὰ κυριέψῃ τὴν πόλη περισσότερο μὲ τὴν ἐξάντληση τῶν ἐφοδίων καὶ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ χρόνου παρὰ μὲ τραυματισμοὺς καὶ κινδύνους τῶν συμπολιτῶν του. 2 Ἐπειδὴ ὅμως ἦταν δύσκολο νὰ συγκρατήσῃ τοὺς Ἀθηναίους ποὺ δυσανασχετοῦσαν γιὰ τὴ χρονοτριβὴ καὶ ζητοῦσαν μὲ ἐπιμονὴ νὰ δώσουν μάχη, σκέφτηκε νὰ διαιρέσῃ ὅλο τὸ στρατό του σὲ ὀχτῶ μέρη. Ἐπειτα ἔβαλε κλῆρο καὶ ἐκεῖνο τὸ τμήμα ποὺ τοῦ λάχαινε τὸ «ἄσπρο κουκί» ἦταν ἐλεύθερο νὰ διασκεδάξῃ καὶ νὰ ξεκουράζεταί, ἐνῶ οἱ ἄλλοι πολεμοῦσαν. 3 Καὶ λένε πὼς ἀπ' αὐτὸ τὸ «ἄσπρο κουκί», ὅταν κανεὶς περνᾷ μιὰν εὐχάριστη μέρα, τὴν ὀνομάζει «ἄσπρη μέρα». Ὁ ἱστορικός Ἐφορος λέει πὼς ὁ Περικλῆς μεταχειρίστηκε στὴν πολιορκία καὶ μερικὲς καινούργιες μηχανές ποὺ τίς θαύμασε, ἔχοντας μαζί του καὶ τὸ μηχανικὸ ποὺ τίς ἐφτιαξε, τὸν Ἀρτέμωνα. Αὐτὸς ἦταν κουτσὸς καί, ὅταν ἦταν κατεπεύγουσα ἀνάγκη νὰ κινηθῆ, τὸν ἔφερναν σὲ φορεῖο· γι' αὐτὸ ὀνομάστηκε «Περιφόρητος». 4 Ἀλλὰ ὁ Ἡρακλείδης ἀπὸ τὸν Πόντο τὸ ἀναιρεῖ αὐτὸ μὲ τὰ ποιήματα τοῦ Ἀνακρέοντα, στὰ ὁποῖα γίνεται λόγος γιὰ ἓναν «περιφόρητο» Ἀρτέμωνα ποὺ ἔζησε πολλὰς γενιὰς πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο τῆς Σάμου καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ περιστατικά. Καὶ λέει γι' αὐτὸν τὸν Ἀρτέμωνα πὼς ἦταν ἓνας περίεργος ἄνθρωπος ποὺ ζοῦσε μαλθακά, τὸν κυριεῦε φόβος καὶ ἔμενε τρομαγμένος· γι' αὐτὸ τίς περισσότερες φορὲς καθόταν στὸ σπῆτι του καὶ ἔβαζε δύο ὑπηρέτες νὰ κρατοῦν ἐπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του μιὰ γάλκινη ἀσπίδα, γιὰ νὰ μὴν πέσῃ τίποτε ἀπὸ πάνω καί, ἂν ἦταν ἀνάγκη νὰ βγῆ ἔξω, τὸ κουβαλοῦσαν μέσα σ' ἓνα κρεβατάκι κρεμασμένο λίγο πάνω ἀπὸ τὸ ἔδαφος, καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάστηκε «περιφόρητος».

ΚΕΦ. 28

1 Ἐνάτω δὲ μηνὶ τῶν Σαμίων παραστάντων, ὁ Περικλῆς τὰ τεῖχη καθείλε καὶ τὰς ναῦς παρέλαβε καὶ χρήμασι πολλοῖς ἐξήμιώσεν, ὧν τὰ μὲν εὐθύς εἰσήνεγκαν οἱ Σάμιοι, τὰ δ' ἐν χρόνῳ ῥητῶ ταξάμενοι κατοίσειν ὁμήρους ἔδωκαν. 2 Δουρὶς δ' ὁ Σάμιος τούτοις ἐπιτραγωδεῖ πολλὴν ὀμότητα τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Περικλέους κατηγορῶν, ἦν οὔτε Θουκυδίδης ἰστόρηκεν οὔτ' Ἐφόρος οὔτ' Ἀριστοτέλης· ἀλλ' οὐδ' ἀληθεύειν ἔοικεν, ὡς ἄρα τοὺς τριηράρχους καὶ τοὺς ἐπιβάτας τῶν Σαμίων εἰς τὴν Μιλησίων ἀγορὰν καταγαγὼν καὶ σανίσι προσδήσας ἐφ' ἡμέρας δέκα κακῶς ἤδη διακειμένους προσέταξεν ἀνελεῖν, ξύλοις τὰς κεφαλὰς συγκόψαντας, εἶτα προβαλεῖν ἀκήδευτα τὰ σώματα. 3 Δουρὶς μὲν οὖν οὐδ' ὅπου μὴδὲν αὐτῶ πρόσεστιν ἴδιον πάθος εἰωθῶς κρατεῖν τὴν διήγησιν ἐπὶ τῆς ἀληθείας, μᾶλλον ἔοικεν ἐνταῦθα δεινώσαι τὰς τῆς πατρίδος συμφορὰς ἐπὶ διαβολῇ τῶν Ἀθηναίων.

4 Ὁ δὲ Περικλῆς καταστρεψάμενος τὴν Σάμον ὡς ἐπανήλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ταφάς τε τῶν ἀποθανόντων κατὰ τὸν πόλεμον ἐνδόξους ἐποίησε, καὶ τὸν λόγον εἰπὼν, ὥσπερ ἔθος ἐστίν, ἐπὶ τῶν σημάτων ἐθαυμάσθη.

7 Θαυμαστὸν δέ τι καὶ μέγα φρονῆσαι καταπολεμήσαντα τοὺς Σαμίους φησὶν αὐτὸν ὁ Ἴων, ὡς τοῦ μὲν Ἀγαμέμνονος ἔτεσι δέκα βάρβαρον πόλιν, αὐτοῦ δὲ μηνσὶν ἐννέα τοὺς πρώτους καὶ δυνατωτάτους Ἰώνων ἐλόντος. 8 Καὶ οὐκ ἦν ἀδικος ἢ ἀξίωσις, ἀλλ' ὄντως πολλὴν ἀδηλότητα καὶ μέγαν ἔσχε κίνδυνον ὁ πόλεμος, εἶπερ, ὡς Θουκυδίδης φησί, παρ' ἐλάχιστον ἦλθε Σαμίων ἢ πόλις ἀφελέσθαι τῆς θαλάττης τὸ κράτος Ἀθηναίους.

ΚΕΦ. 28

Τελικὴ νίκη στῆ Σάμο.

1 Τὸν ἑνατο μῆνα τῆς πολιορκίας οἱ Σάμιοι παραδόθηκαν. Ὁ Περικλῆς γκρέμισε τὰ τεῖχη πῆρε τὰ πλοῖα τους καὶ τοὺς τιμώρησε μὲ μεγάλο χρηματικὸ πρόστιμο. Ἐνα μέρος ἀπ' αὐτὸ τὸ ἔδωσαν ἀμέσως οἱ Σάμιοι· τὸ ὑπόλοιπο ὑποσχέθηκαν πὼς θὰ τὸ πληρώσουν σὲ ὀρισμένο χρόνο καὶ γιὰ ἐγγύηση ἔδωσαν ὁμήρους. 2 Ὁ Δούρης, ἱστορικὸς ἀπὸ τῆ Σάμο, τὰ παριστάνει πολὺ τραγικὰ καὶ κατηγορεῖ τοὺς Ἀθηναίους καὶ τὸν Περικλῆ γιὰ μεγάλη σκληρότητα. Ἀλλ' αὐτὸ δὲν τὸ ἀναφέρει οὔτε ὁ Θουκυδίδης οὔτε ὁ Ἐφόρος οὔτε ὁ Ἀριστοτέλης. Καὶ φαίνεται πὼς δὲν

εἶναι ἀλήθεια αὐτὸ πού λέει ὁ Δούρης, πὼς τάχα ὁ Περικλῆς ἔφερε στὴν ἀγορὰ τῆς Μιλήτου τοὺς τριηράρχους καὶ τοὺς ναῦτες τῶν Σαμίων, τοὺς ἔδωσε σὲ σανίδες, τοὺς ἄφησε ἔτσι δέκα μέρες σὲ κακὴ κατάσταση καὶ ἔπειτα ἔδωσε διαταγὴ νὰ τοὺς σκοτώσουν, σπάζοντας τὰ κεφάλια τους μὲ ξύλα, καὶ νὰ πετάξουν τὰ πτώματά τους ἀκήδευτα. Ὁ Δούρης ἑμως, πού καὶ ὅταν ἀκόμη δὲν τὸν κινή κανένα ἰδιαίτερο πάθος, συνηθίζει νὰ μὴν κρατῆ τὴ διήγηση πάνω στὴν ἀλήθεια, φαίνεται πὼς σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση μεγαλοποίησε περισσότερο τὶς συμφορὲς τῶν συμπατριωτῶν του, γιὰ νὰ διαβάλλῃ τοὺς Ἀθηναίους.

4 Ὁ Περικλῆς, ἀφοῦ ὑπόταξε τὴ Σάμο, γύρισε στὴν Ἀθήνα. Πρόσταξε νὰ γίνῃ ἐπίσημη τιμὴ τῶν νεκρῶν τοῦ πολέμου καί, κατὰ τὴ συνήθεια, τοὺς ἔπλεξε τὸ ἐγκώμιο πάνω στὰ μνήματά τους μὲ ἓνα λόγο πού προκάλεσε θαυμασμό.

7 Ὁ Ἴων ἀναφέρει ὅτι ὁ Περικλῆς μὲ τὸ θρίαμβό του στὴ Σάμο αἰσθάνθηκε περηφάνια καὶ μεγάλη ἱκανοποίηση, γιατί, ἐνῶ ὁ Ἀγαμέμνων χρειάστηκε δέκα χρόνια, γιὰ νὰ κυριεψῆ μιὰ βαρβαρικὴ πόλη, αὐτὸς μέσα σ' ἑννιά μῆνες νίκησε τοὺς πρώτους καὶ τοὺς δυνατώτερους ἀπὸ τοὺς Ἴωνες. 8 Καὶ δὲν ἦταν ἀδικαιολόγητη ἡ ἱκανοποίησή του αὐτή, γιατί πράγματι ὁ πόλεμος μὲ τοὺς Σαμίους ἦταν πολὺ ἀβέβαιος καὶ πολὺ ἐπικίνδυνος, καί, ὅπως λέει ὁ Θουκυδίδης, λίγο ἔλειψε ἡ Σάμος νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους τὴν κυριαρχία στὴ θάλασσα.

ΚΕΦ. 29

1 Μετὰ ταῦτα κυμαίνοντος ἤδη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, Κερκυραῖοις πολεμουμένοις ὑπὸ Κορινθίων ἔπεισε τὸν δῆμον ἀποστελεῖαι βοήθειαν καὶ προσλαβεῖν ἐρωμένην ναυτικὴ δυνάμει νῆσον, ὡς ὅσον οὐδέπω Πελοποννησίων ἐκπεπολεμωμένων πρὸς αὐτούς. Ψηφισαμένου δὲ τοῦ δήμου τὴν βοήθειαν, ἀπέστειλε δέκα ναῦς μόνας ἔχοντα Λακεδαιμόνιον, τὸν Κίμωνος υἱόν, οἷον ἐφύβριζων πολλὴ γὰρ ἦν εὐνοια καὶ φιλία τῷ Κίμωνος οἴκῳ πρὸς Λακεδαιμονίους. 2 Ὡς ἂν οὖν, εἰ μὴδὲν ἔργον μέγα μῆδ' ἐκπρεπὲς ἐν τῇ στρατηγίᾳ τοῦ Λακεδαιμονίου γένοιτο, προσδιabηθείη μᾶλλον εἰς τὸν Λακωνισμόν, ὀλίγας αὐτῶ ναῦς ἔδωκε καὶ μὴ βουλόμενον ἐξέπεμψε, καὶ ὅλως διετέλει κολούων, ὡς μὴδὲ τοῖς ὀνόμασι γνησίους, ἀλλ' ὀθνεῖους καὶ ξένους, ὅτι τῶν Κίμωνος υἱῶν τῷ μὲν ἦν Λακεδαιμόνιος ὄνομα, τῷ δὲ Θεσσαλός, τῷ δ' Ἥλειος. Ἐδόκουν δὲ πάντες ἐκ γυναικὸς Ἀρκαδικῆς γεγονέναι. 3 Κακῶς οὖν ὁ Περικλῆς ἀκούων διὰ τὰς δέκα ταύτας τριήρεις, ὡς μικρὰν μὲν βοήθειαν τοῖς

δεηθείσι, μεγάλην δὲ πρόφασιν τοῖς ἐγκαλοῦσι παρεσχηκώς, ἐτέρας αὐθις ἔστειλε πλείονας εἰς τὴν Κέρκυραν αἶ μετὰ τὴν μάχην ἀφίκοντο. 4 Χαλεπαίνουσι δὲ τοῖς Κορινθίοις καὶ κατηγοροῦσι τῶν Ἀθηναίων ἐν Λακεδαιμόνι προσεγένοντο Μεγαρεῖς, αἰτιώμενοι πάσης μὲν ἀγορᾶς, ἀπάντων δὲ λιμένων ὧν Ἀθηναῖοι κρατοῦσιν εἰργεσθαι καὶ ἀπελαύνεσθαι παρὰ τὰ κοινὰ δίκαια καὶ τοὺς γεγενημένους ὄρκους τοῖς Ἑλλησιν. 5 Αἰγινῆται δὲ κακοῦσθαι δοκοῦντες καὶ θίαια πάσχειν, ἐποτινῶντο κρύφα πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, φανερώς ἐγκαλεῖν τοῖς Ἀθηναίοις οὐ θαρροῦντες. 6 Ἐν δὲ τούτῳ καὶ Ποτίδαια, πόλις ὑπήκοος Ἀθηναίων, ἄποικος δὲ Κορινθίων, ἀποστᾶσα καὶ πολιορκουμένη μᾶλλον ἐπετάχυνε τὸν πόλεμον. 7 Οὐ μὴν ἀλλὰ πρεσβειῶν τε πεμπομένων Ἀθήναζε καὶ τοῦ βασιλέως τῶν Λακεδαιμονίων Ἀρχιδάμου τὰ πολλὰ τῶν ἐγκλημάτων εἰς διαλύσεις ἄγοντος καὶ τοὺς συμμάχους πραΰνοντος, οὐκ ἂν δοκεῖ συμπεσεῖν ὑπὸ γε τῶν ἄλλων αἰτιῶν ὁ πόλεμος τοῖς Ἀθηναίοις, εἰ τὸ ψήφισμα καθελεῖν τὸ Μεγαρικὸν ἐπέισθησαν καὶ διαλλαγῆναι πρὸς αὐτούς. 8 Διὸ καὶ μάλιστα πρὸς τοῦτο Περικλῆς ἐναντιωθεὶς καὶ παροξύνας τὸν δῆμον ἐμμεῖναι τῇ πρὸς τοὺς Μεγαρεῖς φιλονικίᾳ, μόνος ἔσχε τοῦ πολέμου τὴν αἰτίαν.

Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (Κεφ. 29 - 37)

ΚΕΦ. 29

Βοήθεια στοὺς Κερκυραίους. Παράπονα ἑλληνικῶν πόλεων. Ἡ Ποτίδαια ἀποστατεῖ.

1 Μετὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ φαινόταν νὰ πλησιάζῃ ἡ τρικυμία τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ὁ Περικλῆς ἔπεισε τότε τὸ λαὸ νὰ στείλουν βοήθεια στοὺς Κερκυραίους ποὺ βρισκόνταν σὲ πόλεμο μὲ τοὺς Κορινθίους καὶ νὰ πάρουν μὲ τὸ μέρος τους τὴν Κέρκυρα ποὺ εἶχε μεγάλη ναυτικὴ δύναμη, γιατί οἱ Πελοποννήσιοι ἦταν ἔτοιμοι ἀπὸ μέρα σὲ μέρα νὰ τὴ χτυπήσουν.

Ἀλλὰ ὅταν ὁ λαὸς ψήφισε τὴ βοήθεια, ἔστειλε μόνο δέκα πλοῖα μὲ ἀρχηγὸ τὸ γιὸ τοῦ Κίμωνα, ποὺ ὀνομαζόταν Λακεδαιμόνιος. Τὸ ἔκαμε αὐτὸ σὰ νὰ ἠθελε νὰ τὸν ἐξευτελίσει, γιατί ἡ οἰκογένεια τοῦ Κίμωνα ἔδειχνε μεγάλη συμπάθεια καὶ φιλία πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους. 2 Γιὰ νὰ ἐκτεθῇ λοιπὸν ἀκόμη περισσότερο γιὰ τὰ φιλικὰ του αἰσθήματα πρὸς τοὺς Λάκωνες ὁ Λακεδαιμόνιος, ἂν κατὰ τὴ στρατηγία του δὲ γινόταν τίποτε μεγάλο καὶ ἀξιόλογο, τοῦ ἔδωσε λίγα πλοῖα καὶ τὸν ἔστειλε

παρά τῆ θέλῃσῃ του. Γενικὰ προσπαθοῦσε μὲ κάθε τρόπο νὰ ταπεινώσῃ τοὺς γιουὺς τοῦ Κίμωνα, γιατί, ὅπως ἔλεγε, καὶ τὰ ὀνόματά τους ἀκόμη δείχνουν πὼς δὲν εἶναι γνήσιοι Ἀθηναῖοι, παρὰ νόθοι καὶ ξένοι, ἀφοῦ ὁ ἓνας λεγόταν Λακεδαιμόνιος, ὁ δεύτερος Θεσσαλὸς καὶ ὁ τρίτος Ἡλείος. Φαίνεται μάλιστα ὅτι ὅλοι γεννήθησαν ἀπὸ Ἀρκαδικὴ μητέρα. 3 Ἐπειδὴ ὅμως πολλοὶ κακολογοῦσαν τὸν Περικλῆ, γιατί ἔστειλε μόνο δέκα πλοῖα, καὶ ἔτσι ἔδινε μικρὴ βοήθεια γιὰ τὶς ἀνάγκες τῶν Κερκυραίων, ἀλλὰ μεγάλη ἀφορμὴ σ' ἐκείνους ποὺ κατηγοροῦσαν τοὺς Ἀθηναίους, ἔστειλε πάλι καὶ ἄλλα περισσότερα στὴν Κέρκυρα· ἀλλ' αὐτὰ ἔφτασαν μετὰ τὴ μάχη. 4 Οἱ Κορίνθιοι τότε ἐξοργίστηκαν, γιατί οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν βοήθεια στοὺς Κερκυραίους, καὶ τοὺς κατηγοροῦσαν στὴ Λακεδαίμονα. Συγχρόνως καὶ οἱ Μεγαρεῖς διατύπωναν παράπονα, γιατί οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς ἐμπόδιζον καὶ τοὺς διώχνον ἀπ' ὅλες τὶς ἀγορὰς καὶ ἀπ' ὅλα τὰ λιμάνια ποὺ εἶχαν στὴν ἐξουσία τους, παραβαίνοντας τὰ κοινὰ δίκαια καὶ τοὺς ὅρκους τῶν Ἑλλήνων. 5 Ἀλλὰ καὶ οἱ Αἰγινήτες ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος εἶχαν παράπονα, γιατί νόμιζαν ὅτι ἀδικοῦνται καὶ καταπιέζονται. Αὐτοὶ ζητοῦσαν κρυφὰ τὴ βοήθεια τῶν Λακεδαιμονίων, γιατί δὲν τολμοῦσαν νὰ κατηγορήσουν φανερὰ τοὺς Ἀθηναίους. 6 Στὸ μετὰ καὶ ἡ Ποτιδαία, πόλις ποὺ ἦταν στὴν ἐξουσία τῶν Ἀθηναίων, ἀλλ' ἀποικία τῶν Κορινθίων, ἀποστάτησε καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τὴν πολιορκήσαν. Αὐτὸ ἐπιτάχυνε τὸν πόλεμο. 7 Καὶ ὅμως, ἐπειδὴ πολλὰς πρεσβείας εἶχαν ἔρθει στὴν Ἀθῆνα ἀπὸ διάφορες πόλεις καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὁ βασιλεὺς τῶν Λακεδαιμονίων Ἀρχίδαμος προσπαθοῦσε νὰ συμβιβάσῃ τὶς διαφορὰς καὶ νὰ κατευνάσῃ τοὺς συμμαχούς, φαίνεται πὼς δὲ θὰ γινόταν ὁ πόλεμος ἀπὸ τὶς ἄλλες ἀφορμὰς ποὺ εἶχαν ὡς τότε παρουσιασθῆ, ἂν οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν πειστή νὰ ἀκυρώσουν τὸ «μεγαρικὸ ψήφισμα» καὶ νὰ συμφιλιωθοῦν μὲ τοὺς Μεγαρεῖς. 8 Ἀλλὰ ὁ Περικλῆς ἐναντιώθηκε ἐντονώτατα σ' αὐτὸ καὶ παρακίνησε τὸ λαὸ νὰ ἐπιμείνῃ στὴ διαφορὰ του μὲ τοὺς Μεγαρεῖς. Γι' αὐτὸ κατηγορήθηκε ὡς ὁ μόνος αἴτιος τοῦ πολέμου.

ΚΕΦ. 30

1 Λέγουσι δὲ πρεσβείας Ἀθῆναζε περὶ τούτων ἐκ Λακεδαίμονος ἀφίγμένης, καὶ τοῦ Περικλέους νόμον τινὰ προβαλομένου κωλύοντα καθελείν τὸ πινάκιον ἐν ᾧ τὸ ψήφισμα γεγραμμένον ἐτύγχανεν, εἰπεῖν Πολυάλκιη τῶν πρέσβειῶν τινα: «σὺ δὲ μὴ καθέλῃς, ἀλλὰ στρέψον εἴσω τὸ πινάκιον· οὐ γὰρ ἔστι νόμος ὁ τοῦτο κωλύων». Κομφοῦ δὲ τοῦ λόγου φανέντος, οὐδὲν τι μᾶλλον ὁ Περικλῆς ἐνέδωκεν. 2 Ὑπῆν μὲν οὖν

τις ὡς ἔοικεν αὐτῷ καὶ ἰδία πρὸς τοὺς Μεγαρεῖς ἀπέχθεια, κοινήν δὲ καὶ φανεράν ποιησάμενος αἰτίαν κατ' αὐτῶν, ἀποτέμενεσθαι τὴν ἱεράν ὀργάδα, γράφει ψήφισμα κήρυκα πεμφθῆναι πρὸς αὐτοὺς καὶ πρὸς Λακεδαιμονίους τὸν αὐτόν, κατηγοροῦντα τῶν Μεγαρέων. 3 Τοῦτο μὲν οὖν τὸ ψήφισμα Περικλέους ἐστὶν εὐγνώμονος καὶ φιλανθρώπου δικαιολογίας ἐχόμενον· ἐπεὶ δ' ὁ πεμφθεὶς κήρυξ Ἀνθεμόκριτος αἰτία τῶν Μεγαρέων ἀποθανεῖν ἔδοξε, γράφει ψήφισμα κατ' αὐτῶν Χαρίνος «ἄσπονδον μὲν εἶναι καὶ ἀκήρυκτον ἔχθραν, ὅς δ' ἂν ἐπιβῆ τῆς Ἀττικῆς Μεγαρέων, θανάτῳ ζημιουῖσθαι, τοὺς δὲ στρατηγούς ὅταν ὀμνύωσι τὸν πάτριον ὄρκον ἐπομνύειν ὅτι καὶ δις ἀνὰ πᾶν ἔτος εἰς τὴν Μεγαρικὴν εἰσβάλουσι· ταφῆναι δ' Ἀνθεμόκριτον παρὰ τὰς Θριασίας πύλας» αἱ νῦν Δίπυλον ὀνομάζονται. Μεγαρεῖς δὲ τὸν Ἀνθεμοκρίτου φόνον ἀπαρνοῦνται τὰς αἰτίας.

ΚΕΦ. 30

Ἀθηναῖοι καὶ Μεγαρεῖς.

1 Ὅταν ἦρθε στὴν Ἀθήνα πρεσβεία ἀπὸ τῆ Σπάρτης νὰ συζητήσῃ γι' αὐτά, ἐπειδὴ ὁ Περικλῆς, προφασιζόμενος ὅτι ὑπάρχει νόμος ποὺ ἀπαγορεύει νὰ κατεβάσουν ἀπὸ τῆ θέσῃ τῆς τὴν πλάκα μὲ τὸ «μεγαρικὸ ψήφισμα», λένε πὼς ὁ Πολυάλλης, ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀποσταλμένους τῆς Σπάρτης, τοῦ εἶπε: «Ἐσὺ μὴν τὴν κατεβάσης λοιπόν, ἀλλὰ γύρισε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ τὴν πλάκα· αὐτὸ δὲν ὑπάρχει νόμος ποὺ νὰ τὸ ἐμποδίσῃ.» Ὁ λόγος φάνηκε ἔξυπνος, ἀλλὰ ὁ Περικλῆς δὲν ὑποχώρησε. 2 Φαίνεται πὼς εἶχε καὶ κάποιαν ἰδιαίτερη ἐχθρότητα πρὸς τοὺς Μεγαρεῖς. Πάντως ἐπίσημα καὶ φανερὰ τοὺς κατηγοροῦσε γιὰτὶ καταπάτησαν ἓνα μέρος ἀπὸ τὰ «ἱερὰ λιθάδια» καὶ πρότεινε ψήφισμα νὰ στείλουν οἱ Ἀθηναῖοι «ἓνα κήρυκα» σ' αὐτοὺς καὶ τὸν ἴδιον κήρυκα στὴ Σπάρτη, γιὰ νὰ κατηγορήσῃ ἀπὸ μέρος τοὺς τοὺς Μεγαρεῖς. 3 Αὐτὸ βέβαια τὸ ψήφισμα τοῦ Περικλῆ εἶχε μιὰ λογικὴ καὶ φιλάνθρωπη βάση. Ἀλλά, ὅταν ὁ κήρυκας Ἀνθεμόκριτος ποὺ ἔστειλαν οἱ Ἀθηναῖοι θανατώθηκε καὶ θεωρήθηκεν ὡς αἴτιος γι' αὐτὸ τὸ ἐγκλημα οἱ Μεγαρεῖς, ὁ Ἀθηναῖος πολίτης Χαρίνος προτείνει τὸ ἀκόλουθο ψήφισμα ποὺ ἐγκρίνεται ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου: «Ἄσπονδη καὶ ἀσυμφιλίωτη νὰ εἶναι ἡ ἐχθρα μας πρὸς τοὺς Μεγαρεῖς· ὅποιος ἀπ' αὐτοὺς πατήσῃ τὸ πόδι του στὴν Ἀττικὴ νὰ τιμωρῆται μὲ θάνατο· οἱ στρατηγοὶ μας, ὅταν ὀρκίζονται τὸν πατροπαράδοτο ὄρκον νὰ προσθέτουν στὸν ὄρκον τοὺς ὅτι δύο φορές κάθε χρόνο θὰ εἰσβάλλουν στὴ Μεγαρικὴ· ὁ Ἀνθεμόκριτος νὰ ταφῆ κοντὰ στὶς Θριάσιες πύλας». Αὐτὲς

οί πύλες σήμερα ονομάζονται Δίπυλο.

4 Οἱ Μεγαρεῖς ὁμῶς ἀρνοῦνται πῶς αὐτοὶ θανάτωσαν τὸν Ἀνδριμόκριτο.

ΚΕΦ. 31

1 Τὴν μὲν οὖν ἀρχὴν ὅπως ἔσχεν οὐ ῥᾶδιον γινῶναι, τοῦ δὲ μὴ λυθῆναι τὸ ψήφισμα πάντες ὡσαύτως τὴν αἰτίαν ἐπιφέρουσι τῷ Περικλεῖ. Πλὴν οἱ μὲν ἐκ φρονήματος μεγάλου μετὰ γνώμης κατὰ τὸ βέλτιστον ἀπισχυρίσασθαι φασιν αὐτόν, πείραν ἐνδόσεως τὸ πρόσταγμα καὶ τὴν συγχώρησιν ἐξομολόγησιν ἀσθενείας ἡγούμενον, οἱ δὲ μᾶλλον αὐθαδεία τινὶ ται φιλονικίᾳ πρὸς ἔνδειξιν ἰσχύος περιφρονῆσαι Λακεδαιμονίων.

2 Ἡ δὲ χειρίστη μὲν αἰτία πασῶν, ἔχουσα δὲ πλείστους μάρτυρας, οὕτω πως λέγεται. Φειδίας ὁ πλάστης ἐργολάβος μὲν ἦν τοῦ ἀγάλματος ὡσπερ εἴρηται, φίλος δὲ τῷ Περικλεῖ γενόμενος καὶ μέγιστον παρ' αὐτῷ δυνηθεὶς, τοὺς μὲν δι' αὐτόν ἔσχεν ἐχθροὺς φθονούμενος, οἱ δὲ τοῦ δήμου ποιούμενοι πείραν ἐν ἐκείνῳ ποίος τις ἔσοιτο τῷ Περικλεῖ κριτῆς, Μένωνά τινα τῶν Φειδίου συνεργῶν πείσαντες ἰκέτην ἐν ἀγορᾷ καθίζουσιν, αἰτούμενον ἄδειαν ἐπὶ μηνύσει καὶ κατηγορίᾳ τοῦ Φειδίου. 3 Προσδεξαμένον δὲ τοῦ δήμου τὸν ἄνθρωπον καὶ γενομένης ἐν ἐκκλησίᾳ διώξεως, κλοπαὶ μὲν οὐκ ἠλέγγχοντο· τὸ γὰρ χρυσίον οὕτως εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τῷ ἀγάλματι προσειργάσατο καὶ περιέδηκεν ὁ Φειδίας γνώμη τοῦ Περικλέους, ὥστε πάνυ δυνατὸν εἶναι περιελούσιν ἀποδειξάει τὸν σταθμόν, ὃ καὶ τότε τοὺς κατηγοροὺς ἐκέλευσε ποιεῖν ὁ Περικλῆς· ἡ δὲ δόξα τῶν ἔργων ἐπίεξε φθόνῳ τῷ Φειδίᾳ, καὶ μάλιστα ὅτι τὴν πρὸς Ἀμαζόνας μάχην ἐν τῇ ἀσπίδι ποιῶν αὐτοῦ τινα μορφήν ἐνετύπωσε, πρεσβύτου φαλακροῦ πέτρον ἐπηρμένου δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν, καὶ τοῦ Περικλέους εἰκόνα παγκάλην ἐνέδηκε μαχομένου πρὸς Ἀμαζόνα. 4 Τὸ δὲ σχῆμα τῆς χειρός, ἀνατεινούσης δόρυ πρὸ τῆς ὄψεως τοῦ Περικλέους, πεποιημένον εὐμηχάνως οἷον ἐπικρύπτειν βούλεται τὴν ὁμοιότητα παραφαινομένην ἐκατέρωθεν. 5 Ὁ μὲν οὖν Φειδίας εἰς τὸ δεσμωτήριον ἀπαχθεὶς ἐτελεύτησε νοσήσας, ὡς δὲ φασιν ἔνιοι φαρμάκοις, ἐπὶ διαβολῇ τοῦ Περικλέους τῶν ἐχθρῶν παρασκευασάντων. Τῷ δὲ μηνυτῇ Μένωνι γράψαντος Γλαύκωνος ἀτέλειαν ὁ δῆμος ἔδωκε, καὶ προσέταξε τοῖς στρατηγοῖς ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἀσφάλειας τοῦ ἀνδρώπου.

ΚΕΦ. 31

Ἡ εὐθύνη τοῦ πολέμου. Ὁ Φειδίας στόχος ἐπιθέσεων.

1 Ποιά ήταν η άφορη του πολέμου δεν είναι εύκολο να ξέρη κανείς. Αλλά για τη μη άκρωση του ψηφίσματος όλοι όμόφωνα ρίχνουν την εθύνη στόν Περικλή. Μερικοί όμως παραδέχονται ότι έδειξε αυτή την ισχυρογνωμοσύνη από ευγενικό φρόνημα και από τη σκέψη ότι έτσι εξυπηρετεί καλύτερα το συμφέρον των Αθηναίων, γιατί νόμιζε ότι οι Λακεδαιμόνιοι με την απαίτησή τους ήθελαν να δοκιμάσουν ως πού θα υποχωρούσαν οι Αθηναίοι και ότι η υποχώρηση θα ήταν όμολογία αδυναμίας. Άλλοι πάλι ισχυρίζονται πως περιφρόνησε τους Λακεδαιμόνιους μάλλον από ύπεροψία και φιλοπόλεμη διάθεση, για να δείξη δύναμη.

2 Αλλά η χειρότερη απ' όλες τις κατηγορίες, πού έχει πάρα πολλούς μάρτυρες, λένε πως είναι η ακόλουθη. Ο Φειδίας ο γλύπτης, όπως είπαμε, είχε αναλάβει την κατασκευή του αγάλματος της θεάς Αθηνάς. Έπειδή έγινε φίλος του Περικλή και είχε πάρα πολύ μεγάλη δύναμη σ' αυτόν, μερικοί τον φθόνησαν, γιατί ήταν προσωπικοί έχθροί του. Άλλοι όμως ήθελαν να δοκιμάσουν στο πρόσωπο εκείνου πως θα έκρινε ο λαός, τον Περικλή. Αυτοί λοιπόν έπεισαν κάποιον Μένωνα, έναν από τους έργατες του Φειδία, και τον έβαλαν να καθίση στην αγορά ως ικέτης και να ζητήσει την άδεια να καταγγείλη και να κατηγορήσει το Φειδία. 3 Ο λαός δέχτηκε την αίτηση του ανθρώπου αυτού και η καταγγελία του συζητήθηκε στην έκκλησία του δήμου. Για κλοπές δεν μπορούσε να σταδίη κατηγορία, γιατί ο Φειδίας από την αρχή είχε δουλέψει το χρυσάφι και το είχε βάλει γύρω στο άγαλμα, κατά συμβουλή του Περικλή, με τέτοιον τρόπον, ώστε να είναι πολύ εύκολο να το βγάλουν και να το ζυγίσουν, πράμα πού και τότε ο Περικλής ζήτησε να κάμουν οι κατηγοροί. Αλλά ο φθόνος για τη δόξα των έργων του βάραινε το Φειδία και μάλιστα γιατί στην Αμαζονομαχία πού παράστησε πάνω στην ασπίδα της Αθηνάς αποτύπωσε μιάν εικόνα πού του έμοιαζε, με μορφή ενός γέρου φαλακρού πού σήκωνε μιιά πέτρα με τα δύο του χέρια. Επίσης πρόσθεσε μιάν ωραιότατη εικόνα του Περικλή να πολεμά με μιάν Αμαζόνα. 4 Αλλά το σχήμα του χεριού, όπως σήκωνε το δόρυ μπροστά στο πρόσωπο του Περικλή, ήταν κατάλληλα φτιαγμένο, σά να ήθελε να κρύψη την όμοιότητα, πού φαινόταν όμως από τα δύο πλάγια. 5 Τότε ο Φειδίας ρίχτηκε στη φυλακή, αρρώστησε και πέθανε ή, όπως λένε μερικοί δηλητηριάστηκε από τους έχθρους του Περικλή, για να βρουν άφορη να τον συκοφαντήσουν. Στο Μένωνα πού είχε κάμει την καταγγελία, κατά πρόταση του Γλαύκωνα ο δήμος χορήγησε απαλλαγή

ἀπὸ τοὺς φόρους καὶ ἔδωκε διαταγὴ στοὺς στρατηγούς νὰ φροντίσουν γιὰ τὴν ἀσφάλειά του.

ΚΕΦ. 33

1 Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι γινώσκοντες ὡς ἐκείνου καταλυθέντος εἰς πάντα μαλακωτέροις χρήσονται τοῖς Ἀθηναίοις, ἐκέλευον αὐτοὺς το ἅγιος ἐλαύνειν τὸ Κυλώνειον, ᾧ τὸ μητρόθεν γένος τοῦ Περικλέους ἔνοχον ἦν, ὡς Θουκυδίδης ἱστόρηκεν. 2 Ἡ δὲ πείρα περιέστη τοῖς πέμψασιν εἰς τούναντιον ἀντὶ γὰρ ὑποψίας καὶ διαβολῆς ὁ Περικλῆς ἔτι μείζονα πίστιν ἔσχε καὶ τιμὴν παρὰ τοῖς πολίταις, ὡς μάλιστα μισούντων καὶ φοβουμένων ἐκείνων τῶν πολεμίων. 3 Διὸ καὶ πρὶν ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ἀττικὴν τὸν Ἀρχίδαμον ἔχοντα τοὺς Πελοποννησίους προεῖπε τοῖς Ἀθηναίοις, ἂν ἄρα τᾶλλα δῆῃν ὁ Ἀρχίδαμος ἀπέχρηται τῶν ἐκείνου διὰ τὴν ξενίαν τὴν οὖσαν αὐτοῖς ἢ διαβολῆς τοῖς ἐχθροῖς ἐνδιδοὺς ἀφορμάς, ὅτι τῇ πόλει καὶ τὴν χώραν ἐπαύλεις ἐπιδίδωσιν.

4 Ἐμβάλλουσιν οὖν εἰς τὴν Ἀττικὴν στρατῷ μεγάλῳ Λακεδαιμόνιοι μετὰ τῶν συμμάχων, Ἀρχιδάμου τοῦ βασιλέως ἡγουμένου, καὶ δηρῶντες τὴν χώραν προῆλθον εἰς Ἀχαρνὰς καὶ κατεστρατοπέδευσαν, ὡς τῶν Ἀθηναίων οὐκ ἀνεξομένων, ἀλλ' ὑπ' ὀργῆς καὶ φρονήματος διαμαχομένων πρὸς αὐτούς. 5 Τῷ δὲ Περικλεῖ δεινὸν ἐφαίνετο πρὸς τοὺς ἐξακισμυρίους Πελοποννησίων καὶ Βοιωτῶν ὀπλίτας - τοσοῦτοι γὰρ ἦσαν οἱ τὸ πρῶτον ἐμβαλόντες - ὑπὲρ αὐτῆς τῆς πόλεως μάχην συνάψαι· τοὺς δὲ βουλομένους μάχεσθαι καὶ δυσπαθοῦντας πρὸς τὰ γινόμενα κατεπράυνε, λέγων ὡς δένδρα μὲν τιμηθέντα καὶ κοπέντα φύεται ταχέως, ἀνδρῶν δὲ διαφθαρέντων αὔθις τυχεῖν οὐ ῥάδιόν ἐστι. 6 Τὸν δὲ δῆμον εἰς ἐκκλησίαν οὐ συνῆγε, δεδιώς βιασθῆναι παρὰ γνώμην, ἀλλ' ὥσπερ νεὸς κυβερνήτης ἀνέμου κατιόντος ἐν πελάγει θέμενος εὖ πάντα καὶ κατατείνας τὰ ὄπλα χρήται τῇ τέχνῃ, δάκρυα καὶ δεήσεις ἐπιβατῶν ναυτιώντων καὶ φοβουμένων ἕασας, οὕτως ἐκείνος τὸ τ' ἄστου συγκλείσας καὶ καταλαβὼν πάντα φυλακαῖς πρὸς ἀσφάλειαν, ἐχρήτο τοῖς αὐτοῦ λογισμοῖς, βράχεια φροντίζων τῶν καταβοώντων καὶ δυσχεραίνοντων. 7 Καίτοι πολλοὶ μὲν αὐτοῦ τῷ φίλων δεόμενοι προσέκειντο, πολλοὶ δὲ τῶν ἐχθρῶν ἀπειλοῦντες καὶ κατηγοροῦντες, χοροὶ δ' ἦδον ἄσματα καὶ σκώμματα πρὸς αἰσχύνῃν, ἐφυβρίζοντες αὐτοῦ τὴν στρατηγίαν ὡς ἀνανδρον καὶ προῖεμένην τὰ πράγματα τοῖς πολεμίοις. 8 Ἐπεφύετο δὲ καὶ Κλέων ἤδη, διὰ τῆς πρὸς ἐκείνον ὀργῆς τῶν πολιτῶν πορευόμενος ἐπὶ τὴν δημαγωγίαν, ὡς τὰ ἀνάπαιστα ταῦτα

δηλοῖ ποιήσαντος Ἑρμίππου·

Βασιλεῦ σατύρων, τί ποτ' οὐκ ἐθέλεις
δόρυ βαστάζειν, ἀλλὰ λόγους μὲν
περὶ τοῦ πολέμου δεινοὺς παρέχεις,
ψυχὴ δὲ Τέλητος ὕπεστιν;
Κάγχειριδίου δ' ἀκόνη σκληρᾶ
παραδηγομένης βρύχεις κοπίδος,
δηχθεῖς αἰῶνι Κλέωνι.

ΚΕΦ. 33

Εἰσβολὴ στὴν Ἀττικὴ· Ἡ φρόνησὴ τοῦ Περικλῆ.

1 Οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἐπειδὴ εἶχαν τὴ γνώμη πῶς, ἂν ὁ Περικλῆς πέσῃ ἀπὸ τὴν ἐξουσία, οἱ Ἀθηναῖοι θὰ ἦταν πιὸ διαλλαχτικοὶ σ' αὐτούς, τοὺς ζητοῦσαν νὰ διώξουν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα τοὺς ἀνθρώπους ποὺ τοὺς βαραίνει τὸ «κυλώνειον ἄγος», κληρονομημένο ἀπὸ τὸ μητρικὸ γένος τοῦ Περικλῆ, ὅπως λέει ὁ Θουκυδίδης. 2 Ἀλλὰ ἡ ἀπόπειρα αὐτῆ τῶν Λακεδαιμονίων ἔφερε τὸ ἀντίθετο ἀποτέλεσμα γι' αὐτούς. Γιατί, ἀντὶ νὰ γεννήσῃ ὑπόψια καὶ νὰ συκοφαντηθῇ ὁ Περικλῆς, κέρδισε ἀκόμη μεγαλύτερη ἐμπιστοσύνη «τ, κ» ἐκτίμησῃ ἀπὸ τοὺς συμπολίτες του, ἀφοῦ ἔβλεπαν ὅτι κυρίως ἐκείνον μισοῦν καὶ φοβοῦνται οἱ ἐχθροί. 3 Γι' αὐτό, καὶ πρὶν ἀκόμη εἰσβάλλῃ στὴν Ἀττικὴ ὁ Ἀρχίδαμος μὲ τοὺς Πελοποννησίους, ὁ Περικλῆς εἶπε στοὺς Ἀθηναίους ὅτι, ἂν τυγχόν ὁ Ἀρχίδαμος λεηλατήσῃ ὅλα τὰ ἄλλα καὶ ἀφήσῃ ἀπείραχτα τὰ δικά του κτήματα ἐξαιτίας τῆς φιλίας ποὺ ὑπῆρχε μεταξύ τους ἢ γιὰ νὰ δώσῃ στοὺς ἐχθροὺς του ἀφορμὲς διαβολῆς, αὐτὸς χαρίζῃ στὴν πόλιν τὰ κτήματά του καὶ τὰ σπίτια του.

4 Οἱ Λακεδαιμόνιοι λοιπὸν καὶ οἱ σύμμαχοί τους εἰσβάλλουν στὴν Ἀττικὴ μὲ μεγάλο στρατὸ καὶ μὲ ἀρχηγὸ τὸ βασιλεῖα Ἀρχίδαμο. Λεηλάτησαν τὴ χώρα καὶ προχώρησαν ὡς τὶς Ἀχαρνές, ὅπου ἔστησαν τὸ στρατόπεδό τους, μὲ τὴ σκέψη πῶς οἱ Ἀθηναῖοι δὲ θὰ συγκαταθροῦν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ὀργὴ καὶ τὴν περηφάνια τους θὰ βγοῦν νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσουν. 5 Ἀλλὰ ὁ Περικλῆς ἔκρινε πῶς θὰ ἦταν ἐπικίνδυνο νὰ ἀναμετρηθῇ μὲ ἐξήντα χιλιάδες Πελοποννησίους καὶ Βοιωτοὺς ὀπλίτες - γιατί τόσοι ἦταν αὐτοὶ ποὺ ἔκαμαν τὴν πρώτη εἰσβολὴ καὶ νὰ πολεμίσῃ θέτοντας σὲ ἄμεσο κίνδυνο καὶ τὴν ἴδια τὴν πόλιν. Γιὰ νὰ καταπραῦνῃ ἐκείνους ποὺ ἤθελαν νὰ δώσουν μάχη καὶ ἀγαναχοῦσαν

για την αδράνειά του, ἔλεγε πὼς τὰ δέντρα καὶ ἂν κουτσουρευτοῦν καὶ ἂν κοποῦν, γρήγορα ξαναγίνονται, ἐνῶ, ἂν χάσωμε τοὺς ἀνθρώπους μας, δὲν τοὺς ξαναβρίσκομε εὐκολα. **6** Καὶ τὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου δὲν τὴν συγκαλοῦσε, γιατί φοβόταν μήπως τὸν ἀναγκάσουν νὰ κάμῃ ὅσα δὲν ἦταν σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη του. Ὅπως ἓνας καρaboκύρης, ὅταν ξεσπάῃ ἀνεμοθύελλα στὸ πέλαγος, τὰ βάζει ὅλα σὲ τάξη σφίγγει τὰ σκοινιά καὶ κάνει τὴ δουλειά του, χωρὶς νὰ λογαριάξῃ τὰ δάκρυα καὶ τὶς παρακλήσεις τῶν ἐπιβατῶν ποὺ κυριεύονται ἀπὸ ναυτία καὶ φόβο, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ἔκλεισε τὴν πόλη, ἔβαλε παντοῦ φρουρὲς γιὰ τὴν ἀσφάλειά της, ἔκανε ὅ,τι τοῦ υπαγόρευε ἡ δικὴ του σκέψη, χωρὶς νὰ γνωιάζεται πολὺ γιὰ τὶς κατακραυγὲς καὶ τὶς διαμαρτυρίες. **7** Καὶ ὅμως πολλοὶ φίλοι του τὸν ἐπίεζαν μὲ τὶς παρακλήσεις τους, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς του τὸν φοβέριζαν καὶ τὸν κατηγοροῦσαν, οἱ χοροὶ στὶς κωμωδίες τραγουδοῦσαν πειραχτικὰ καὶ γλευαστικὰ τραγούδια γιὰ νὰ τὸν ταπεινώσουν καὶ τὸν ἔβριζαν, λέγοντας πὼς εἶναι δειλὸς στρατηγὸς καὶ παραδίνει τὰ πάντα στοὺς ἐχθροὺς.

8 Τότε ἄρχισε τὴν ἐπίθεσή του καὶ ὁ Κλέων, ποὺ βρῆκε τὴν εὐκαιρία ἀπὸ τὴν ὀργὴ τῶν πολιτῶν ἐναντίον ἐκεῖνου νὰ ἀνοιξῇ γιὰ τὸν ταυτὸ του δρόμο πρὸς τὴν ἀρχηγία, ὅπως δείχνουν οἱ παρακάτω ἀναπαιστικοὶ στίχοι τοῦ ποιητῆ Ἑρμιππου:

«Βασιλιά τῶν σατύρων, γιὰ πὲς μου: γιατί
νὰ βαστάξῃς τὸ δόρυ δὲ θέλεις, παρὰ
λόγια μόνον πολέμου φωνάζεις δεινά,
μὰ ψυχὴ σὰν τοῦ Τέλητα κρύβεις;

Σὰ σπαθὶ ποὺ τροχίζει κανεῖς
σὲ μιὰ πέτρα, τὰ δόντια σου τρίζεις,
τὶ ὁ λαμπρὸς Κλέωνας σ' ἔχει δαγκώσει.»

ΚΕΦ. 34

1 Πλὴν ὑπ' οὐδενὸς ἐκινήθη τῶν τοιούτων ὁ Περικλῆς, ἀλλὰ πρῶτος καὶ σιωπῆ τὴν ἀδοξίαν καὶ τὴν ἀπέχθειαν ὑφιστάμενος, καὶ νεῶν ἑκατὸν ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον στόλον ἐκπέμπων, αὐτὸς οὐ συνεξέπλευσεν, ἀλλ' ἔμεινεν οἰκουρῶν καὶ διὰ χειρὸς ἔχων τὴν ὅλην πόλιν, ἕως ἀπηλλάγησαν οἱ Πελοποννήσιοι. **2** Θεραπεύων δὲ τοὺς πολλοὺς ὅμως ἀσχάλλοντας ἐπὶ τῷ πολέμῳ, διανομαῖς τε χρημάτων ἀνελάμβανε καὶ κληρουχίας ἔγραφεν

Αἰγινήτας γὰρ ἐξελάσας ἅπαντας, διένειμε τὴν νῆσον Ἀθηναίων τοῖς λαχοῦσιν. 3 Ἦν δέ τις παρηγορία καὶ ἀφ' ὧν ἔπασχον οἱ πολέμιοι. Καὶ γὰρ οἱ περιπλέοντες τὴν Πελοπόννησον χώραν τε πολλὴν κώμας τε καὶ πόλεις οὐ μικρὰς διεπόρθησαν, καὶ κατὰ γῆν αὐτὸς ἐμβαλὼν εἰς τὴν Μεγαρικὴν ἐφθειρε πᾶσαν. 4 Ἦι καὶ δῆλον ἦν ὅτι πολλὰ μὲν δρώντες κατὰ γῆν κακὰ τοὺς Ἀθηναίους, πολλὰ δὲ πάσχοντες ὑπ' ἐκείνων ἐκ θαλάττης, οὐκ ἂν εἰς μῆκος πολέμου τοσοῦτο προὔβησαν, ἀλλὰ ταχέως ἀπέπειπον, ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς ὁ Περικλῆς προσηγόρευσε, εἰ μὴ τι δαιμόνιον ὑπερναντιώδη τοῖς ἀνθρωπίνους λογισμοῖς. 5 Νῦν δὲ πρῶτον μὲν ἡ λοιμώδης ἐνέπεσε φθορὰ καὶ κατενεμήθη τὴν ἀκμάζουσαν ἡλικίαν καὶ δύναμιν, ὑφ' ἧς καὶ τὰ σώματα κακούμενοι καὶ τὰς ψυχάς, παντάπασιν ἡγριώθησαν πρὸς τὸν Περικλέα, καὶ καθάπερ ἰατρὸν ἢ πατέρα τῇ νόσῳ παραφρονήσαντες ἀδικεῖν ἐπεχείρησαν, ἀναπεισθέντες ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ὡς τὴν μὲν νόσον ἢ τοῦ χωριτικοῦ πλήθους εἰς τὸ ἄστυ συμφόρησις ἀπεργάζεται, θέρους ὥρα πολλῶν ὑμοῦ χύδην ἐν οἰκίμασι μικροῖς καὶ σκηνώμασι πνιγγοῖς ἠναγκασμένων διαιτᾶσθαι διαίταν οἰκουρὸν καὶ ἀργὴν ἀντὶ καθαρᾶς καὶ ἀναπεπταμένης τῆς πρότερον, τούτου δ' αἴτιος ὁ τῷ πολέμῳ τὸν ἀπὸ τῆς χώρας ὄχλον εἰς τὰ τείχη καταχεάμενος καὶ πὸς οὐδὲν ἀνθρώποις τοσοῦτοις χρώμενος, ἀλλ' ἔων ὥσπερ βοσκήματα καθειργμένους ἀναπίμπλασθαι φθορᾶς ἀπ' ἀλλήλων καὶ μηδεμίαν μεταβολὴν μηδ' ἀναψυχὴν ἐκπορίζων.

ΚΕΦ. 34

Ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος στὴν Πελοπόννησο. Ἡ ἐπιδημία στὴν Ἀθήνα.

1 Ἀλλὰ ὁ Περικλῆς ἔμεινε ἀτάραχος σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς ἐπιθέσεις καὶ ὑπόμεινε μὲ πραότητα καὶ σιωπὴ τὴν ἀνυποληψία καὶ τὴν ἐχθρότητα. Ἔστειλε στὴν Πελοπόννησο στόλο ἀπὸ ἑκατὸ πλοῖα. Ὁ ἴδιος ὅμως δὲν πῆγε μαζί τους, παρὰ ἔμεινε στὴν πόλη, γιὰ νὰ τὴν κρατᾷ ὀλόκληρη στὰ χέρια του, ὥσπου τέλος οἱ Πελοποννήσιοι ἐφύγαν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ. 2 Γιὰ νὰ περιποιηθῆ ὅμως τὸ λαὸ πού δὲν ἔπαψε νὰ ἀγαναχτῆ γιὰ τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου, προσπαθοῦσε νὰ τὸν προσελκύσῃ μὲ χρηματικὰ βοηθήματα καὶ πρότεινε νὰ τοῦ δοθοῦν κληρουχίες. Ἐδιώξε ὅλους τοὺς Αἰγινῆτες καὶ μοίρασε μὲ κλῆρο τὸ νησί σὲ Ἀθηναίους. 3 Εἶχαν ἀκόμη κάποια παρηγορία καὶ ἀπὸ τὶς συμφορὰς πού προξενούσαν στοὺς ἐχθρούς. Γιατὶ οἱ Ἀθηναῖοι πού ἔπλεαν γύρω ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο λεηλατοῦσαν μεγάλες περιοχὲς καὶ κωμοπόλεις καὶ πόλεις ὄχι μικρές

και από την ξηρά μπήκε ο ίδιος ο Περικλής στη Μεγαρική και την κατάρρεψε δόλοκληρη.

4 Καί, ἀφοῦ οἱ ἐχθροὶ προξενούσαν βέβαια πολλὰ κακὰ στοὺς Ἀθηναίους στὴν ξηρά, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ πάθαιναν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους πολλὰ στὴν θάλασσα, ἦταν φανερὸ πὼς δὲ θὰ ἄντεχαν νὰ κρατήσουν τὸν πόλεμο τόσο πολὺ καὶ γρήγορα θὰ κουράζονταν, ὅπως, ἐξαρχῆς τὸ εἶχε προβλέψει ὁ Περικλῆς, ἂν κάποια θεία δύναμη δὲν εἶχε ἔρθει ἀντίθετη στοὺς ἀνθρώπινους ὑπολογισμούς. 5 Τώρα γιὰ πρώτη φορὰ ἔπεσε στὴν Ἀθήνα ἡ θανατηφόρα ἐπιδημία καὶ ἄρχισε νὰ θερίζει τὴ νεότητα καὶ τὸ στρατό. Χτυπημένοι ἀπὸ τὴν ἀρρώστια καὶ στὸ σῶμα καὶ στὴν ψυχὴ τοὺς ἐξαγριώθηκαν ἐντελῶς καὶ θεωρούσαν ὑπεύθυνο τὸν Περικλῆ. Ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ παραφρονοῦν ἀπὸ τὴν ἀρρώστια καὶ τὰ βάζουν μὲ τὸ γιατρό ἢ μὲ τὸν πατέρα τους, ἔτσι καὶ αὐτοὶ φέρονταν ἄδικα στὸν Περικλῆ. Τοὺς ἔπεισαν οἱ ἐχθροὶ τοῦ πὼς τὴν ἀρρώστια τὴν προκάλεσε ἡ συσσώρευση μέσα στὴν πόλη τοῦ πλήθους τῶν χωρικῶν, γιατί σ' ἐποχὴ καλοκαιριοῦ ἦταν ἀναγκασμένοι νὰ μένουν πολλοὶ μαζί σωρηδὸν σὲ μικρὰ οἰκήματα καὶ σὲ πνιγρὲς σκηνές καὶ νὰ μένουν κλεισμένοι μέσα, χωρὶς νὰ κινοῦνται αὐτοὶ ποὺ πρὶν ἦταν συνηθισμένοι στὸν καθαρὸ ἀέρα τοῦ ὑπαίθρου. Καὶ ὑπεύθυνος γι' αὐτά, ἔλεγαν, εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἐξαιτίας τοῦ πολέμου ἔριξε τὴ μάζα τῶν ἀγροτῶν μέσα στὰ τείχη, ποὺ δὲ χρησιμοποίησε σὲ τίποτε τόσους ἀνθρώπους, παρὰ τοὺς ἄφηγε μανθρωμένους σὰν κτήνη νὰ μολύνουν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, χωρὶς νὰ ἀλλάξῃ τὴν κατάστασή τους οὔτε νὰ τοὺς δίνη τὰ μέσα νὰ ἀνακουφιστοῦν.

ΚΕΦ. 35

1 Ταῦτα βουλόμενος ἰᾶσθαι καὶ τι παραλυπεῖν τοὺς πολεμίους, ἑκατὸν καὶ πενήκοντα ναῦς ἐπλήρου καὶ πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ὀπλίτας καὶ ἰππεῖς ἀναβιβάσάμενος, ἔμελλεν ἀνάγεσθαι, μεγάλην ἐλπίδα τοῖς πολίταις καὶ φόβον οὐκ ἐλάττω τοῖς πολεμίοις ἀπὸ τοσαύτης ἰσχύος παρασχῶν. 2 Ἦδη δὲ πεπληρωμένων τῶν νεῶν καὶ τοῦ Περικλέους ἀναβεβηκότος ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ τριήρη, τὸν μὲν ἥλιον ἐκλιπεῖν συνέβη καὶ γενέσθαι σκότος, ἐκπλαγῆναι δὲ πάντας ὡς πρὸς μέγα σημεῖον. Ὅρων οὖν ὁ Περικλῆς περίφοβον τὸν κύβερνήτην καὶ διηπορημένον, ἀνέσχε τὴν γλαμύδα πρὸ τῶν ὄψεων αὐτοῦ, καὶ παρακαλύψας ἠρώτησε μὴ τι δεινὸν ἢ δεινοῦ τινος οἶται σημεῖον ὥς δ' οὐκ ἔφη, «τί οὖν» εἶπεν «ἐκεῖνο τούτου διαφέρει, πλὴν ὅτι μείζον τῆς γλαμύδος ἐστὶ τὸ πεπονηκὸς τὴν ἐπισκότησιν;» Ταῦτα μὲν οὖν ἐν ταῖς σχολαῖς λέγεται

τῶν φιλοσόφων.

3 Ἐκπλεύσας δ' οὖν ὁ Περικλῆς οὐτ' ἄλλο τι δοκεῖ τῆς παρασκευῆς ἄξιον δρᾶσαι, πολιορκήσας τε τὴν ἱεράν Ἐπίδαυρον ἐλπίδα παρασχοῦσαν ὡς ἄλωσομένην, ἀπέτυχε διὰ τὴν νόσον. Ἐπιγενομένη γὰρ οὐκ αὐτοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὅπως οὖν τῆ στρατιᾷ συμμείξαντας προσδιέφθειρεν. Ἐκ τούτου χαλεπῶς διακειμένους τοὺς Ἀθηναίους πρὸς αὐτὸν ἐπειράτο παρηγορεῖν καὶ ἀναθαρρύνειν. 4 Οὐ μὴν παρέλυσε τὴν ὀργὴν οὐδὲ μετέπεισε πρότερον ἢ τὰς φήφους λαβόντας ἐπ' αὐτὸν εἰς τὰς χεῖρας καὶ γενομένους κυρίου ἀφελέσθαι τὴν στρατηγίαν καὶ ζημιῶσαι χρήμασιν, ὧν ἀριθμὸν οἱ τὸν ἐλάχιστον πεντεκαίδεκα τάλαντα, πεντήκοντα δ' οἱ τὸν πλείστον γράφουσιν. 5 Ἐπεγράφη δὲ τῆ δίκη κατήγορος, ὡς μὲν Ἰδομενεὺς λέγει, Κλέων, ὡς δὲ Θεόφραστος, Σιμμίας ὁ δὲ Ποντικὸς Ἡρακλείδης Λακκρατίδαν εἴρηκε.

ΚΕΦ. 35

Ἐκλειψη τοῦ ἡλίου. Ἐξάπλωση τῆς ἐπιδημίας.

1 Ἐπειδὴ λοιπὸν ἤθελε νὰ δώσῃ μιὰ λύση σ' αὐτὴ τὴ δραματικὴ κατάσταση καὶ συγχρόνως νὰ θλάψῃ τοὺς ἐχθρούς, ἐξόπλισε ἑκατὸν πενήντα πλοῖα καὶ ἀφοῦ ἐπιβίβασε σ' αὐτὰ πολλοὺς γενναίους ὀπλίτες καὶ ἵππεις, ἦταν ἔτοιμος νὰ ξεκινήσῃ. Μὲ τὴν τόση δύναμη ποῦ εἶχε ἐτοιμάσει, ἔδωσε μεγάλῃ ἐλπίδα στοὺς Ἀθηναίους καὶ ὄχι μικρὸ φόβο στοὺς ἐχθρούς. 2 Ἀλλά, ἐνῶ ἤδη εἶχαν ἐπιβίβαστῆ τὰ πληρώματα καὶ ὁ Περικλῆς εἶχε ἀνεβῆ στὸ πλοῖο του, ἔγινε ἐκλειψη ἡλίου καὶ ἔπεσε σκοτάδι. Ὅλοι τρόμαξαν καὶ τὸ θεώρησαν σὰν ἕνα μεγάλο θεϊκὸ σημάδι. Βλέποντας τότε ὁ Περικλῆς τὸν κυβερνήτη τοῦ πλοίου του περίτρομο καὶ ἐμβρόντητο, σήκωσε τὴ γλαμύδα μπροστὰ στὰ μάτια του, τοῦ τὰ σκέπασε καὶ τὸν ρώτησε ἂν αὐτὸ τὸ νομίζῃ κάτι φοβερὸ ἢ σημάδι ποῦ προοιωνίζει κάτι φοβερό. «Ὁχι βέβαια», ἀποκρίθηκε ὁ κυβερνήτης. «Λοιπὸν», εἶπε ὁ Περικλῆς, «τὴ διαφορά ἔχει ἀπ' αὐτὸ, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι ἐκεῖνο ποῦ ἔφερε τὸ σκοτάδι εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ τὴ γλαμύδα μου;» Αὐτὰ βέβαια τὰ διηγοῦνται στὶς σχολῆς τῶν φιλοσόφων.

3 Ὁ Περικλῆς λοιπὸν ξεκίνησε τότε, ἀλλὰ, φαίνεται πὼς δὲν κατόρρωσε κάτι ἀντάξιο στὴν τόση προετοιμασία. Πολιορκήσε τὴν Ἐπίδαυρον καὶ εἶχε τὴν ἐλπίδα πὼς θὰ τὴν κυριέψῃ. Δὲν μπόρεσε ὅμως, γιατί ἐμφανίστηκε ἡ ἐπιδημία, ποῦ ξέσπασε στὸ στρατὸ καὶ ἐξαφάνισε ὄχι μόνον τοὺς στρατιῶτες, ἀλλὰ καὶ ὅλους ὅσοι εἶχαν ἔρδει μὲ ὅποιοδῆποτε τρόπο

σ' ἐπαφή με αὐτούς. Οἱ Ἀθηναῖοι τότε εἶχαν ἐξοργιστῆ ἑναντίον του γι' αὐτὴ τὴν ἀποτυχία καὶ ὁ Περικλῆς προσπαθοῦσε νὰ τοὺς παρηγορήσῃ καὶ νὰ τοὺς δώσῃ θάρρος. 4 Ἀλλὰ δὲν μπόρεσε νὰ κατευνάσῃ τὴν ὀργὴν τοὺς οὔτε νὰ τοὺς μεταπέισῃ, ὡς τὴ στιγμὴ ποὺ πῆραν στὰ χέρια τοὺς τὴν ψῆφο καὶ τὴ χρησιμοποιήσαν ἑναντίον του. Μὲ τὴν ψῆφο τοὺς αὐτὴν ἔγιναν κύριοι τῆς τύχης του, τοῦ ἀφαίρεσαν τὴ στρατηγία καὶ τὸν καταδίκασαν σὲ χρηματικὸ πρόστιμο, ποὺ μερικοὶ τὸ κατεβάζουσαν σὲ δεκαπέντε τάλαντα, ἐνῶ ἄλλοι τὸ ἀνεβάζουσαν σὲ πενήντα. 5 Στὴ δίκην κατήγορός του ἦταν ὁ Κλέων, ὅπως γράφει ὁ Ἰδομενέας ὁ Θεόφραστος ὅμως λέει πὼς ἦταν ὁ Σιμμίας, ἐνῶ ὁ Ἡρακλείδης ἀπὸ τὸν Πόντο ἀναφέρει ὡς κατήγορο τὸν Λακρατίδα.

ΚΕΦ. 36

1 Τὰ μὲν οὖν δημόσια ταχέως ἔμελλε παύσεσθαι, καθάπερ κέντρον εἰς τοῦτον ἅμα πληγῇ τὸν θυμὸν ἀφεικότων τῶν πολλῶν τὰ δ' οἰκεία μοχθηρῶς εἶχεν αὐτῷ, κατὰ τὸν λοιμὸν οὐκ ὀλίγους ἀποβαλόντι τῶν ἐπιτηδείων, καὶ στάσει διατεταραγμένα πόρρωθεν. 2 Ὁ γὰρ πρεσβύτερος αὐτοῦ τῶν γνησιῶν υἱῶν Ἐάνθιππος, φύσει τε δαπανηρὸς ὢν καὶ γυναικί νεά καὶ πολυτελεῖ συνοικῶν, Τεισάνδρου θυγατρὶ τοῦ Ἐπιλύκου, χαλεπῶς ἔφερε τὴν τοῦ πατρὸς ἀκρίθειαν, γλίσχρα καὶ κατὰ μικρὸν αὐτῷ χορηγοῦντος. 3 Πέμψας οὖν πρὸς τινὰ τῶν φίλων ἔλαβεν ἀργύριον ὡς τοῦ Περικλέους κελεύσαντος. 4 Ἐκείνου δ' ὕστερον ἀπαιτοῦντος, ὁ μὲν Περικλῆς καὶ δίκην αὐτῷ προσέλαχε, τὸ δὲ μεῖράκιον ὁ Ἐάνθιππος ἐπὶ τούτῳ χαλεπῶς διατεθεὶς ἐλοιδορεῖ τὸν πατέρα, πρῶτον μὲν ἐκφέρων ἐπὶ γέλῳτι τὰς οἴκοι διατριβὰς αὐτοῦ καὶ τοὺς λόγους οὕς ἐποιεῖτο μετὰ τῶν σοφιστῶν. 5 Πεντάθλου γὰρ τινος ἀκοντίῳ πατάξαντος Ἐπίτιμον τὸν Φαρσάλιον ἀκουσίως καὶ κτείναντος, ἡμέραν ὅλην ἀναλώσας μετὰ Πρωταγόρου διαποροῦντα, πότερον τὸ ἀκόντιον ἢ τὸν βαλόντα μᾶλλον ἢ τοὺς ἀγωνοθέτας κατὰ τὸν ὀρθότατον λόγον αἰτίους χρῆ τοῦ πάθους ἡγεῖσθαι. 6 Ἀπέθανε γὰρ ὁ Ἐάνθιππος ἐν τῷ λοιμῷ νοσήσας.

7 Ἀπέβαλε δὲ καὶ τὴν ἀδελφὴν ὁ Περικλῆς τότε καὶ τῶν κηδεστῶν καὶ φίλων τοὺς πλείστους καὶ χρησιμωτάτους πρὸς τὴν πολιτείαν. 8 Οὐ μὴν ἀπέπειπεν οὐδὲ προὔδωκε τὸ φρόνημα καὶ τὸ μέγεθος τῆς ψυχῆς ὑπὸ τῶν συμφορῶν, ἀλλ' οὐδὲ κλαίων οὔτε κηδεύων οὔτε πρὸς τάφῳ τινὸς ὠφθῆ τῶν ἀναγκαίων, πρὶν γε δὴ καὶ τὸν περίλοιπον αὐτοῦ τῶν γνησιῶν υἱῶν ἀποβαλεῖν Πάραλον. 9 Ἐπὶ τούτῳ δὲ χαμφεῖς, ἐπειράτο μὲν ἐγκαρτερεῖν τῷ ἦθει καὶ διαφυλάττειν τὸ μεγαλόψυχον, ἐπιφέρων δὲ

τῷ νεκρῷ στέφανον ἠττήθη τοῦ πάθους πρὸς τὴν ὄψιν, ὥστε κλαυθμόν τε ῥῆξαι καὶ πληθος ἐκχέαι δακρύων, οὐδέποτε τοιοῦτον οὐδὲν ἐν τῷ λοιπῷ βίῳ πεποικώς.

ΚΕΦ. 36

Οἰκογενειακὰ ἀτυχήματα τοῦ Περικλῆ. Ἡ εὐψυχία του.

1 Τὰ δημόσια ἀτυχήματά του ἔμελλαν γρήγορα νὰ τελειώσουν, γιὰ τὸ λαὸς μὲ τὸ χτύπημα ποῦ τοῦ ἔδωσε ἔβγαλε τὸ ἄχτι του, ὅπως ἡ μέλισσα ὅταν πληγῶνη βγάξει τὸ κεντρί της.

Ἀλλὰ ἡ κατάστασις τοῦ σπιτιοῦ του δὲν ἦταν καθόλου καλή. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς του εἶχαν φεριστῆ ἀπὸ τὴν ἐπιδημία, ἐνῶ ἀπὸ καιρὸ τώρα φιλονικίες εἶχαν ξεσπάσει στὴν οἰκογένειά του. 2 Ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ τὰ γνήσια παιδιὰ του, ὁ Ἐάνθιππος, ποῦ ἦταν ἀπὸ φύσιν σπάταλος καὶ εἶχε παντρευτῆ μιὰ νέα καὶ ἄσωτη γυναίκα, τὴν κόρη τοῦ Τεισάνδρου καὶ ἐγγονὴ τοῦ Ἐπιλύκη, ἦταν δυσαρεστημένος ἀπὸ τὶς αὐστηρὰς οἰκονομίας τοῦ πατέρα του, ποῦ τοῦ ἔδινε πάντοτε λίγο καὶ μετρημένα. 3 Αὐτὸς λοιπὸν ἔστειλε κάποτε καὶ πῆρε ἀπὸ ἓνα φίλο του χρήματα, ἀπὸ μέρος τάχα τοῦ Περικλῆ. 4 Ὅταν ὅμως ὕστερα ζητοῦσε τὰ χρήματά του, ὁ Περικλῆς ὄχι μόνον ἀρνήθηκε, ἀλλὰ καὶ τὸν κατάγγειλε. Τότε ὁ νεαρὸς ὁ Ἐάνθιππος δυσαρεστήθηκε γι' αὐτὸ καὶ κακολογοῦσε τὸν πατέρα του. Καὶ πρῶτα, γιὰ νὰ τὸ γελοιοποιήσῃ, ἔλεγε δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τὶς συναναστροφὰς ποῦ εἶχε ὁ πατέρας του στὸ σπίτι καὶ τὶς συζητήσεις του μὲ τοὺς σοφιστὰς. 5 Ἔτσι, λόγου χάριν, διηγῆθηκε πῶς, ὅταν ἓνας ἀθλητὴς τοῦ πεντάθλου χτύπησε μὲ τὸ ἀκόντιό του, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, τὸν Ἐπίτιμο ἀπὸ τὰ Φάρσαλα καὶ τὸν σκότωσε, ὁ πατέρας του πέρασε μιὰ μέρα ὀλόκληρη συζητώντας μὲ τὸν Πρωταγόρα, ἄν, κατὰ τὴν πιὸ σωστὴ λογικὴ, πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὑπαίτιος τοῦ δυστυχήματος τοῦ ἀκόντιο ἢ ὁ ἀκοντιστὴς ἢ οἱ ἀθλοθέτες.

6 Ὑστερ' ἀπὸ λίγον καιρὸ ὁ Ἐάνθιππος πέθανε ἀπὸ τὴν ἐπιδημία. 7 Ἀλλὰ καὶ τὴν ἀδερφή του ἔχασε τότε ὁ Περικλῆς καὶ πάρα πολλοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους, ποῦ ἦταν πολὺ χρήσιμοι στὴν πολιτικὴ του. 8 Καὶ ὅμως δὲν ἀπελπίσθηκε καὶ δὲν ἄφησε νὰ λύγισῃ ἀπὸ τὶς συμφορὰς τὸ φρόνημά του καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς ψυχῆς του. Καὶ ποτὲ δὲν τὸν εἶδε κανεὶς νὰ κλαίῃ οὔτε ὅταν συνόδευε τοὺς νεκροὺς οὔτε ὅταν πῆγαινε στὸν τάφο κανενὸς ἀπὸ τοὺς δικούς του, ὥσπου τέλος ἔχασε καὶ τὸ παιδί του τὸν Πάραλο, τὸ μόνον ποῦ τοῦ εἶχε ἀπομείνει ἀπὸ τὰ γνήσια παιδιὰ του. 9 Τότε λύγισε πιά. Προσπαθοῦσε νὰ συγκρατήσῃ τὸ συνηθισμένο

γαλήνιο ὕφος του καὶ νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀξιοπρέπειά του, μὰ, ὅταν πλησίασε γιὰ νὰ ἀποθέσῃ πάνω στὸ νεκρὸ παιδί του ἓνα στεφάνι καὶ τὸ ἀντίκρισε, νικῆθηκε ἀπὸ τὴ συμφορὰ· ξέσπασε σὲ λυγμούς καὶ ἔγρυσε ἀφθονὰ δάκρυα, πράμα ποὺ δὲν εἶχε κάμει ποτὲ σὲ ὄλη του τὴ ζωὴ ὡς τότε.

ΚΕΦ. 37

1 Τῆς δὲ πόλεως πειρωμένης τῶν ἄλλων στρατηγῶν εἰς τὸν πόλεμον καὶ ῥητόρων, οὐδεὶς θάρρος ἔχων ἰσόρροπον οὐδ' ἀξίωμα πρὸς τοσαύτην ἐχέγγυον ἡγεμονίαν ἐφαίνετο· ποδοῦσης δ' ἐκείνον καὶ καλούσης ἐπὶ τὸ βῆμα καὶ τὸ στρατήγιον, ἀδυμῶν καὶ κείμενος οἶκοι διὰ τὸ πένθος ὑπ' Ἀλκιβιάδου καὶ τῶν ἄλλων ἐπέισθη φίλων προελθεῖν. 2 Ἀπολογησαμένου δὲ τοῦ δήμου τὴν ἀγνωμοσύνην τὴν πρὸς αὐτόν, ὑποδεξάμενος αὐθις τὰ πράγματα καὶ στρατηγὸς αἰρεθεὶς ἠτήσατο λυθῆναι τὸν περὶ τῶν νόμων νόμον, ὃν αὐτὸς εἰσηγήνοχαι πρότερον, ὡς μὴ παντάπασιν ἐρημία διαδοχῆς [τὸν οἶκον] ἐκλίποι τοῦνομα καὶ τὸ γένος. 3 Εἶχε δ' οὕτω τὰ περὶ τὸν νόμον. Ἀκμάζων ὁ Περικλῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ πρὸ πάντων πολλῶν χρόνων καὶ παῖδας ἔχων ὡσπερ εἰρηται γνησίους, νόμον ἔγραψε, μόνους Ἀθηναίους εἶναι τοὺς ἐκ δυεῖν Ἀθηναίων γεγονότας. 4 Ἐπεὶ δὲ τοῦ βασιλέως τῶν Αἰγυπτίων δωρεὰς τῷ δήμῳ πέμψαντος τετρακισμυρίου πυρῶν μεδίμνους ἔδει διανεμεσθαι τοὺς πολίτας, πολλοὶ μὲν ἀνεφύοντο δίκαι τοῖς νόμοις ἐκ τοῦ γράμματος ἐκείνου τέως διαλανθάνουσι καὶ παρορωμένοις, πολλοὶ δὲ καὶ συκοφαντήμασι περιέπιπτον. Ἐπράθησαν οὖν ἄλόντες ὀλίγῳ πεντακισχιλίων ἐλάττους, οἱ δὲ μείναντες ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ κριθέντες Ἀθηναῖοι μύριοι καὶ τετρακισχιλιοὶ καὶ τεσσαράκοντα τὸ πλῆθος ἐξητάσθησαν. 5 Ὄντος οὖν δεινοῦ τὸν κατὰ τοσοῦτων ἰσχύσαντα νόμον ὑπ' αὐτοῦ πάλιν λυθῆναι τοῦ γράψαντος, ἡ παροῦσα δυστυχία τῷ Περικλεῖ περὶ τὸν οἶκον, ὡς δίκην τινὰ δεδωκότι τῆς ὑπεροψίας καὶ τῆς μεγαλαυχίας ἐκείνης, ἐπέκλασε τοὺς Ἀθηναίους, καὶ δόξαντες αὐτὸν νεμεσητὰ τε παθεῖν ἀνθρωπίνων τε δεῖσθαι, συνεχώρησαν ἀπογράψασθαι τὸν νόμον εἰς τοὺς φράτορας, ὄνομα θέμενον τὸ αὐτοῦ. 6 Καὶ τοῦτον μὲν ὕστερον ἐν Ἀργινοῦσαις καταναυμαχῆσαντα Πελοποννησίους ἀπέκτεινεν ὁ δῆμος μετὰ τῶν συστρατηγῶν.

ΚΕΦ. 37

Ἀνάκληση τοῦ Περικλῆ στὴ στρατηγία. Ὁ νόμος γιὰ τοὺς γνήσιους Ἀθηναίους.

1 Ἡ πόλις ὅμως, ἀφοῦ δοκίμασε τοὺς ἄλλους στρατηγούς καὶ πολιτικούς γιὰ νὰ συνεχίσουν τὸν πόλεμο, εἶδε πὼς κανεὶς δὲν εἶχε ἀνάλογγη βαρῦτητα οὔτε κύρος ἰκανὸ νὰ δώσῃ τὴν ἐγγύτησιν πού ἀπαιτοῦσε μιὰ τόσο μεγάλη ἐξουσία σ' ἐκεῖνες τὶς περιστάσεις. Γιὰ τοῦτο ὁ λαὸς ἀποζήτησε τὸν Περικλῆ. Τὸν καλοῦσε πάλιν στὸ βῆμα καὶ στὴ στρατηγία. Ἄλλ' αὐτὸς ἔμενε στὸ σπίτι του, καταθλιμμένος ἀπὸ τὸ πένθος του. Μόνον ὅταν ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ οἱ ἄλλοι τοῦ φίλοι πῆγαν καὶ τὸν παρακάλεσαν, πείστηκε νὰ ἐμφανιστῆ. 2 Καί, ἀφοῦ ὁ λαὸς ζήτησε συγγνώμην γιὰ τὴν ἀγνωμοσύνην πού τοῦ ἔδειξε, δέχτηκε πάλιν τὴν ἐξουσία καὶ ἐκλέχτηκε στρατηγός. Ἐπρότεινε τότε νὰ καταργηθῆ ὁ νόμος γιὰ τοὺς μὴ γνήσιους πολίτες (πού ἄλλοτε αὐτὸς εἶχε προτείνει), γιὰ νὰ μὴ χαθῆ ὀλοτέλα τὸ ὄνομα καὶ τὸ γένος τοῦ ἀπὸ ἔλλειψιν διαδοχῆς. 3 Σχετικὰ μὲ τὴν ἐφαρμογὴ αὐτοῦ τοῦ νόμου εἶναι καὶ τὰ ἀκόλουθα. Ὅταν ὁ Περικλῆς ἦταν στὴν ἀκμὴ τῆς πολιτικῆς του σταδιοδρομίας, πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια, καὶ εἶχε παιδιὰ γνήσια, εἶχε προτείνει νόμο, νὰ θεωροῦνται γνήσιοι Ἀθηναῖοι ὅσοι ἔχουν γεννηθῆ καὶ ἀπὸ τοὺς δύο γονεῖς Ἀθηναίους. 4 Ὅταν ὅμως ὁ βασιλεὺς τῶν Αἰγυπτίων ἔστειλε στὴν Ἀθήναν ὡς δωρεὰ σαράντα χιλιάδες μεδίμνους σιτᾶρι καὶ ἔπρεπε νὰ μοιραστῆ στοὺς πολίτες, πολλὰς δίκας εἶχαν κινήθῃ ἐξαιτίας ἐκείνου τοῦ νόμου, γιὰτὶ πολλοὶ ἀμφισβητοῦσαν τὸ δικαίωμα τῆς διανομῆς στοὺς μὴ γνήσιους πολίτες, πού ὡς τότε, ζέφευγαν καὶ ἔμενον ἀπαρατήρητοι· ἀρκετοὺς μάλιστα τοὺς συκοφαντοῦσαν πὼς δὲν ἦταν γνήσιοι. Τότε, σύμφωνα μὲ τὸ νόμο, καταδικάστηκαν καὶ πούληθῆκαν ὡς δούλοι σχεδὸν πέντε χιλιάδες, ἐνῶ ἐκεῖνοι πού ἔμειναν ὡς πολίτες καὶ θεωρήθηκαν γνήσιοι Ἀθηναῖοι βρέθηκαν δεκατέσσερες χιλιάδες σαράντα. 5 Ἦταν λοιπὸν φοβερό, ὁ νόμος αὐτὸς πού ἐφαρμόστηκε γιὰ τόσα ἄτομα, νὰ καταργηθῆ τώρα ἀπ' αὐτὸν τὸν ἴδιον πού τὸν πρότεινε. Ἀλλὰ ἡ σημερινὴ οἰκογενειακὴ δυστυχία τοῦ Περικλῆ, πού ἦταν σὰν τιμωρία γιὰ τὴν ὑπεροψία καὶ τὴν ἀλαζονείαν του, συγκίνησε τοὺς Ἀθηναίους. Ἐπειδὴ νόμισαν ὅτι ἀρκετὰ τιμωρήθηκε ἀπὸ τοὺς θεοὺς καὶ τώρα εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ βρῆ τὴν ἐπιείκειαν πού ζητοῦσε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, τοῦ ἔδωσαν τὴν ἄδεια νὰ γράψῃ τὸ μὴ γνήσιον παιδί του στὸ μητρώον τῶν πολιτῶν καὶ νὰ τοῦ δώσῃ τὸ ὄνομά του.

6 Καὶ αὐτὸν ὅμως ἀργότερα, ἂν καὶ νίκησε στίς Ἀργινοῦσες τοὺς Πελοποννησίους στὴ ναυμαχία, οἱ Ἀθηναῖοι τὸν καταδίκασαν σὲ θάνατον μαζί μὲ τοὺς ἄλλους στρατηγοὺς.

ΚΕΦ. 38

1 Τότε δὲ τοῦ Περικλέους ἔοικεν ὁ λοιμὸς λαβέσθαι λαβὴν οὐκ ὀξεῖαν ὡσπερ ἄλλων οὐδὲ σύντονον, ἀλλὰ βληγρᾶ τινι νόσω καὶ μῆκος ὀξεῖαν ἐν ποικιλίαις ἐχούσῃ μεταβολαῖς διαχρωμένῃ τὸ σῶμα σχολαίως καὶ ὑπερείπουσαν τὸ φρόνημα τῆς ψυχῆς. 2 Ὁ γοῦν Θεόφραστος ἐν τοῖς Ἡθικαῖς διαπορήσας εἰ πρὸς τὰς τύχας τρέπεται τὰ ἦδη καὶ κινούμενα τοῖς τῶν σωμάτων πάθεσιν ἐξίσταται τῆς ἀρετῆς, ἰστόρηκεν ὅτι νοσῶν ὁ Περικλῆς ἐπισκοπούμενῳ τινὶ τῶν φίλων δεῖξειε περιάπτον ὑπὸ τῶν γυναικῶν τῷ τραχήλῳ περιηρτημένον, ὡς σφόδρα κακῶς ἔχων ὁπότε καὶ ταύτην ὑπομένοι τὴν ἀβελτερίαν. 3 Ἦδη δὲ πρὸς τῷ τελευτᾷ ὄντος αὐτοῦ, περικαθήμενοι τῶν πολιτῶν οἱ βέλτιστοι καὶ τῶν φίλων οἱ περιόντες λόγον ἐποιοῦντο τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς δυνάμεως, ὅση γένοιτο, καὶ τὰς πράξεις ἀνεμετροῦντο καὶ τῶν τροπαίων τὸ πλῆθος ἐννέα γὰρ ἦν ἃ στρατηγῶν καὶ νικῶν ἔστησεν ὑπὲρ τῆς πόλεως. 4 Ταῦθ' ὡς οὐκέτι συνιέντος, ἀλλὰ καθηρημένου τὴν αἴσθησιν αὐτοῦ, διελέγοντο πρὸς ἀλλήλους· ὁ δὲ πᾶσιν ἐτύγγανε τὸν νοῦν προσεσχηκῶς, καὶ φθεγγόμενος εἰς μέσον ἔφη θαυμάζειν ὅτι ταῦτα μὲν ἐπαινοῦσιν αὐτοῦ καὶ μνημονεύουσιν, ἃ καὶ πρὸς τύχης ἐστὶ κοινὰ καὶ γέγονεν ἦδη πολλοῖς στρατηγοῖς, τὸ δὲ κάλλιστον καὶ μέγιστον οὐ λέγουσιν. «Οὐδεὶς γάρ», ἔφη, «δὲ ἔμὲ τῶν ὄντων Ἀθηναίων μέλαν ἱμάτιον περιεβάλετο.»

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΗ (Κεφ. 38 - 39)

ΚΕΦ. 38

Ὁ Περικλῆς προσβάλλεται ἀπὸ τὴν ἐπιδημία. Ἐγκώμιο τῶν ἀρετῶν του.

1 Τότε φαίνεται πὼς ἡ ἐπιδημία χτύπησε καὶ τὸν Περικλῆ. Ἡ ἄρρωστια δὲν παρουσίασε ὀξύτητα καὶ ὀρμή, ὅπως σὲ ἄλλους. Ἦταν ἤπια, ἀλλὰ μακροχρόνια, εἶχε διάφορες φάσεις καὶ τοῦ ἐξαντλοῦσε σιγὰ σιγὰ τὸ σῶμα καὶ τοῦ ἐρείπωνε τὸ φρόνημα τῆς ψυχῆς. 2 Ὁ Θεόφραστος στὰ «Ἡθικά» του, διερευνώντας ἂν οἱ χαρακτηριστὲς τῶν ἀνθρώπων ἀλλάζουν ἀνάλογα μὲ ὅσα τοὺς παρουσιάζει κάθε φορὰ ἡ τύχη καὶ ἂν ἀλλοιώνονται ἀπὸ τὰ πάθη τοῦ σώματος καὶ χάνουν τὴν ἀρετὴ τους, διηγεῖται ὅτι ὁ Περικλῆς, ὅταν ἦταν ἄρρωστος ἔδειξε σὲ κάποιον φίλο του ποῦ ἦρθε νὰ τὸν δῆ ἕνα φυλαχτὸ ποῦ τοῦ εἶχαν κρεμάσει οἱ γυναῖκες στὸ λαιμό, σὰ νὰ τοῦ ἔδινε νὰ καταλάβῃ σὲ ποιά σοβαρὴ κατάσταση

βρίσκεται, ἀφοῦ ἀνέχεται καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἀνοησία.

3 Ἐνῶ αὐτὸς πλησίαζε πιά στὸ θάνατο, καθισμένοι γύρω του οἱ ἐπισημότεροι πολῖτες καὶ ὅσοι ἀπὸ τοὺς φίλους του εἶχαν ἐπιζήσει μιλοῦσαν γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ δύναμη ποὺ εἶχε καὶ ἀπαριθμοῦσαν τὶς πράξεις καὶ τὰ πολλά του τρόπαια καὶ ἦταν ἐννιὰ τὰ τρόπαια ποὺ εἶχε στήσει ἀπὸ μέρος τῆς Ἀθήνας σὰ στρατηγὸς καὶ νικητῆς. 4 Τὰ ἔλεγαν αὐτὰ μεταξύ τους, μὲ τὴν ἰδέα πὼς αὐτὸς εἶχε χάσει τὶς αἰσθήσεις του καὶ δὲν καταλάβαινε πιά. Καὶ ὅμως ἐκεῖνος πρόσεχε σὲ ὅλα, ὅσα ἔλεγαν, τοὺς ἔκοψε τὴν ὁμιλία τους καὶ τοὺς εἶπε πὼς ἀπορεῖ γιατί ἐπαινοῦν καὶ μνημονεύουν τὰ ἔργα του ἐκεῖνα ποὺ καὶ ἡ τύχη βοήθησε νὰ γίνουν καὶ ποὺ ἔχουν κάμει ἤδη πολλοὶ στρατηγοί, δὲν ἀναφέρουν ὅμως τὸ καλύτερο καὶ τὸ σπουδαιότερο, ὅτι «Κανεῖς Ἀθηναῖος δὲ μαυροφόρεσε ἔξαιτίας του.»

ΚΕΦ. 39

1 Θαυμαστὸς οὖν ὁ ἀνὴρ οὐ μόνον τῆς ἐπιεικειᾶς καὶ πραότητος, ἦν ἐν πράγμασι πολλοῖς καὶ μεγάλας ἀπεχθεῖαις διετήρησεν, ἀλλὰ καὶ τοῦ φρονήματος, εἰ τῶν αὐτοῦ καλῶν ἠγεῖτο βέλτιστον εἶναι τὸ μῆτε φθόνῳ μῆτε θυμῷ χαρίσασθαι μηδὲν ἀπὸ τηλικαύτης δυνάμεως, μηδὲ χρήσασθαι τινὶ τῶν ἐχθρῶν ὡς ἀνηκέστῳ. 2 Καὶ μοι δοκεῖ τὴν μειρακιώδη καὶ σοβαρὰν ἐκείνην προσωνομίαν ἐν τοῦτο ποιεῖν ἀνεπίφθονον καὶ πρέπουσαν, οὕτως εὐμενὲς ἦθος καὶ βίον ἐν ἐξουσίᾳ καθαρὸν καὶ ἀμίαντον Ὀλύμπιον προσαγορεύεσθαι, καθάπερ τὸ τῶν θεῶν γένος ἀξιοῦμεν αἴτιον μὲν ἀγαθῶν, ἀναίτιον δὲ κακῶν πεφυκὸς ἄρχειν καὶ βασιλεύειν τῶν ὄντων, οὐχ ὥσπερ οἱ ποιηταὶ συνταράττοντες ἡμᾶς ἀμαρτεστάταις δόξαις ἀλίσκονται τοῖς αὐτῶν μυθεύμασι, τὸν μὲν τόπον, ἐν ᾧ τοὺς θεοὺς κατοικεῖν λέγουσιν, ἀσφαλὲς ἔδος καὶ ἀσάλευτον καλοῦντες, οὐ πνεύμασιν, οὐ νέφεσι χρώμενον, ἀλλ' αἰθρία μάλακῃ καὶ φωτὶ καθαρωτάτῳ τὸν ἅπαντα χρόνον ὁμαλῶς περιλαμπόμενον, ὡς τοιαύτης τινὸς τῷ μακαρίῳ καὶ ἀθανάτῳ διαγωγῆς μάλιστα προστούσης, αὐτοὺς δὲ τοὺς θεοὺς ταραχῆς καὶ δυσμενεῖας καὶ ὀργῆς ἄλλων τε μεστοὺς παθῶν ἀποφαίνοντες, οὐδ' ἀνθρώποις νοῦν ἔχουσι προσηκόντων. 3 Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως ἐτέρας δόξει πραγματείας εἶναι.

Τοῦ δὲ Περικλέους ταχεῖαν αἰσθησιν καὶ σαφῆ πόδον Ἀθηναῖοις ἐνεργάζετο τὰ πράγματα. Καὶ γὰρ οἱ ζῶντος βαρυνόμενοι τὴν δύναμιν ὡς ἀμαυροῦσαν αὐτούς, εὐθὺς ἐκποδῶν γενομένου πειρώμενοι ῥητόρων καὶ δημαγωγῶν ἐτέρων, ἀνωμολογοῦντο μετριώτερον ἐν ὄγκῳ καὶ

σεμνότερον ἐν πρᾶτῆτι μὴ φῦναι τρόπον. 4 Ἡ δ' ἐπίφθονος ἰσχὺς ἐκείνη, μοναοχία λεγομένη καὶ τυραννίς πρότερον, ἐφάνη τότε σωτήριον ἔρυμα τῆς πολιτείας γενομένη τσαυτῆ φθορὰ καὶ πλῆθος ἐπέκειτο κακίας τοῖς πράγμασιν, ἦν ἐκεῖνος ἀσθενῆ καὶ ταπεινῆν ποιῶν ἀπέκρυπτε καὶ κατεκώλυεν ἀνήκεστον ἐν ἐξουσίᾳ γενέσθαι.

ΚΕΦ. 39

Χαρακτηρισμὸς τοῦ Περικλῆ. Ὁ θάνατός του. Τὰ ἐπακόλουθα.

Ἰῆταν, ἀλήθεια, θαυμαστός ἄνθρωπος, ὄχι μόνον γιὰ τὴ μετριοπάθεια καὶ τὴν πρᾶτῆτα, ποὺ διατήρησε μέσα σὲ τόσο πολλὲς περιστάσεις καὶ σὲ τόσο μεγάλες ἐχθρότητες, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ μεγαλεῖο τοῦ φρονήματός του. Πίστευε πῶς τὸ καλύτερο ἀπ' ὅλα τὰ προτερήματά του εἶναι τὸ ὅτι, ἂν καὶ εἶχε τόσο μεγάλη δύναμη, ποτὲ δὲν παρασύρθηκε οὔτε ἀπὸ φθόνου οὔτε ἀπὸ θυμοῦ καὶ ποτὲ δὲν ἀντίκρισε κανέναν ἀντίπαλό του σὰν ἐχθρὸ ἀσυμφιλίωτο. 2 Καὶ νομίζω πῶς ἡ ἀλαζονικὴ καὶ βαριά ἐκείνη προσωνομία ποὺ τοῦ ἔδωσαν, ὅταν τὸν εἶπαν «Ὀλύμπιο», μόνον γιὰ τοῦτο εἶναι ἀποδεχτὴ καὶ σωστή, γιὰτὶ δόθηκε σὲ ἄνθρωπο ποὺ εἶχε τόσο ἥρεμο χαρακτῆρα καὶ ἔζησε ζωὴ τόσο καθαρὴ καὶ ἀμίαντη παρ' ὅλη τὴ μεγάλη ἐξουσία ποὺ εἶχε στὰ χέρια του. Τὸ ἴδιο πιστεύουμε πῶς συμβαίνει καὶ στὸ γένος τῶν θεῶν. Πιστεύουμε πῶς οἱ θεοὶ εἶναι αἴτιοι τοῦ καλοῦ καὶ ὄχι τοῦ κακοῦ καὶ γι' αὐτὸ εἶναι κύριοι καὶ βασιλεῖς τοῦ σύμπαντος. Δὲν πιστεύουμε τὰ λόγια τῶν ποιητῶν ποὺ μᾶς ταράζουν μὲ τίς τόσο ἀνόητες δοξασίες τους, ὅπως φαίνεται καθαρὰ στὰ ἴδια τους τὰ ποιήματα. Μᾶς λένε πολὺ σωστὰ ὅτι ὁ τόπος τῆς διαμονῆς τῶν θεῶν εἶναι ἓνα μέρος σταθερὸ καὶ ἀσάλευτο, ποὺ δὲν ἔχει ἀνέμους οὔτε νέφη, παρὰ καταυγάζεται αἰώνια καὶ ἀδιατάραχτα ἀπὸ καθαρὴ ξαστεριά καὶ λαμπρότατο φῶς, γιὰτὶ ἓνα τέτοιο εἶδος ζωῆς ἀρμόζει προπάντων σὲ μακάρια καὶ ἀθάνατα ὄντα· καὶ ὅμως αὐτοὺς τοὺς θεοὺς μᾶς τοὺς παρουσιάζουν γεμάτους ἀπὸ ταραχὴ καὶ μίσος καὶ ὀργὴ καὶ ἀπὸ ἄλλα ταπεινὰ πάθη, ποὺ δὲν ἀρμόζουν οὔτε σὲ ἀνθρώπους μυαλωμένους. 3 Ἄλλ' αὐτὰ ἴσως ἔχουν τὴ θέσῆ τους σὲ ἄλλου εἶδους πραγματεία.

Ὅταν ὁ Περικλῆς πέθανε, τὰ γεγονότα ποὺ ἀκολούθησαν ἕκαμαν γρήγορα αἰσθητῆ στοὺς Ἀθηναίους τὴν ἔλλειψή του καὶ ὅλοι τὸν ἀποζητοῦσαν μὲ μεγάλο πόθο. Ἀκόμη καὶ ὅσοι αἰσθάνονταν βαριά τὴ δύναμή του, ὅσο ἐκεῖνος ζοῦσε, γιὰτὶ τοὺς ἐπισκίαζε, ἀμέσως μόλις αὐτὸς ἔλειψε καὶ δοκίμασαν ἄλλους πολιτικούς καὶ ἄλλους ἀρχηγούς, συμφωνοῦσαν ὅτι ποτὲ δὲν εἶχε φανῆ ἄλλος ἄνθρωπος μὲ χαρακτῆρα

πιό μετρημένο στην περηφάνια του και πιο σεβαστό στην πραότητα του. 4 Ἀλλὰ ἡ δύναμή του ἐκείνη πού προκαλοῦσε τὸ φθόνο καὶ τὴν ἔλεγαν πρωτύτερα μοναρχία καὶ τυραννία, φάνηκε τότε πόσο σωτήριο στήριγμα ἦταν γιὰ τὴν πολιτεία. Τότε φάνηκε πόσο εἶχε εἰσχωρήσει στὴν πολιτικὴ ζωὴ ἡ διαφθορὰ καὶ πόσο μεγάλη φαυλότητα ὑπῆρχε, πού ἐκεῖνος τὴν περιορίζε καὶ τὴν ἐλάττωνε σὲ σημεῖο πού νὰ εἶναι κρυμμένη, καὶ τὴν ἐμπόδιζε νὰ ἐπικρατήσῃ καὶ νὰ μεταβληθῇ σὲ ἐξουσία, πού τότε θὰ ἦταν ἀθεράπευτη.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Σελ. 117

Κεφ. 3. *Ακαμαντίδα φυλή*, μία από τις δέκα φυλές τής Αττικής μετά τή μεταρρύθμιση του Κλεισθένη τὸ 507 π.Χ.

στὸ δῆμο τοῦ Χολαργοῦ, ποὺ ἀνήκε στὴν Ἀκαμαντίδα φυλή. Ἄγνωστη ἢ θέση τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ δήμου. Ἴσως στὰ Β.Δ. τῆς Ἀττικῆς.

Ξάνθιππος, ὁ πατέρας τοῦ Περικλῆ. Νίκησε τοὺς Πέρσες στὴ Μυκάλη (ποὺ εἶναι ἀπέναντι ἀπὸ τὴ Σάμο) τὴν ἴδια μέρα ποὺ κέρδισε ὁ Πausanίας τὴ νίκη στὶς Πλαταιές (479 π.Χ.).

ἡ *Αγαρίστη*, ἡ μητέρα τοῦ Περικλῆ, δὲν ἦταν ἐγγονή, παρὰ ἀνεψιά τοῦ Κλεισθένη (κόρη τοῦ ἀδερφοῦ του Ἰπποκράτη), ὅπως λέει ὁ Ἡρόδοτος.

ὁ *Κλεισθένης*, ποὺ ἀνήκε στὴν παλαιὰ καὶ ἀρχοντική οἰκογένεια τῶν Ἀλκμεωνιδῶν. Αὐτὸς μὲ τὴ βοήθεια τῶν Σπαρτιατῶν κατόρθωσε νὰ ἀνατρέψῃ τὴν ἐξουσία τῶν Πεισιστρατιδῶν στὴν Ἀθήνα (τὸ 510 π.Χ.). Ἐδίωξε τὸν Ἰππία, τὸ γιὸ τοῦ Πεισιστράτου, καὶ ἐγκαθίδρυσε τὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα (τὸ 508 π.Χ.).

Κεφ. 4. *Δάμων*. Ἀθηναῖος μουσικὸς τοῦ 5 π.Χ. αἰ., ποὺ εἶχε φήμη ἀνθρώπου σοφοῦ καὶ ἔμπειρου στὴν πολιτική. Ὁ Πλούτ. προσθέτει τὴ γραμματικὴ λεπτομέρεια ὅτι τὸ ὄνομα Δάμων προφέρεται μὲ βραχύχρονη τὴν πρώτη συλλαβή, δηλ. ὅπως προφέρομε καὶ ἐμεῖς σήμερα (Δαά - μων), ἐνῶ ἂν ἦταν μακρόχρονη, θὰ προφερόταν Δαά - μων, γιατί οἱ ἀρχαῖοι τὸ μακρόχρονο φωνῆεν τὸ πρόφεραν σὲ διπλάσιο χρόνο περίπου ἀπὸ ὅσο τὸ βραχύχρονο (ἀπὸ τὸ δαμάω, δαμάζω, καὶ ὄχι ἀπὸ τὸ δῆμος).

Ἀριστοτέλης, βλ. Θεμ. σημ. σελ. 96.

Πυδοκλείδης, ἀπὸ τὴ νῆσο Κέα, φιλόσοφος καὶ μουσικὸς.

Πλάτων ὁ κωμικός. Ἐξῆσε τὸν 4 π.Χ. αἰ., (σύγγρανος τοῦ μεγάλου κωμικοῦ Ἀριστοφάνη). Ἐγραψε πολλὰ κωμωδίες ἀπὸ τίς ὁποῖες σώζονται μόνο μερικὰ ἀποσπάσματα.

Χείρων ὁ κωμικός Πλάτων φαντάζεται ὅτι ὁ σοφὸς Κένταυρος Χείρων ποὺ δίδαξε τὸν Ἀχιλλέα, ἦταν δάσκαλος καὶ τοῦ Περικλῆ.

Σελ. 119

Ζήνων, ἀπὸ τὴν Ἑλέα τῆς Ν. Ἰταλίας, σπουδαῖος Ἕλληνας φιλόσοφος τοῦ 5 π.Χ. αἰ., μαθητῆς τοῦ Παρμενίδη.

Παρμενίδης, ἔξοχος Ἑλληνας φιλόσοφος τοῦ 5 π.Χ. αἰ. ἀπὸ τὴν Ἑλέα τῆς Ν. Ἰταλίας, ὅπου ὑπῆρχε ὀνομαστὴ σχολὴ φιλοσόφων (Ἑλεατικὴ σχολή).

Τίμων ὁ Φλειάσιος (δηλ. ἀπὸ τὴ Φλειούντα, πόλη ΒΔ τῆς Νεμέας). Ἐξῆσε κατὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ 3 π.Χ., αἰ. καὶ ἔγραψε τραγωδίες, σατυρικὰ δράματα καὶ ἓνα ἑμμετρο ἔργο πού ἐπιγράφεται «Σίλλο» (δηλ. σατυρικὰ ποιήματα), στὸ ὁποῖο σατυρίζε πολλοὺς φιλοσόφους· σ' αὐτὸ σατυρίζει καὶ τὸ φιλόσοφο Ζήνωνα μὲ τοὺς στίχους πού παραθέτει ἐδῶ ὁ Πλούτ.

διπλόγλωσσος, ἱκανὸς καὶ νὰ ὑποστηρίξει καὶ νὰ κατακρίνη μὲ ἐπιχειρήματα τὸ ἴδιο πράγμα.

Ἀναξαγόρας, βλ. Θεμ. σημ. σελ. 87.

Κεφ. 5. μετεωρολογικὴ ἐπιστήμη ἐννοεῖ τὴν ἐξέταση τῶν οὐρανίων σωμάτων καὶ τῶν φυσικῶν φαινομένων.

Σελ. 121

Ἴων, λυρικός καὶ τραγικός ποιητὴς τοῦ 5. π.Χ. αἰ. ἀπὸ τὴ Χίο.

ἓνα σατυρικὸ μέρος· στοὺς ἀρχαίους δραματικούς διαγωνισμοὺς ἔπαιζαν τρεῖς τραγωδίες μαζί (τριλογία) καὶ στὸ τέλος ἓνα σατυρικὸ δράμα πού ξεκούραζε κάπως τοὺς θεατῆς μὲ τὴν ἐμφάνιση τῶν Σατύρων, συνοδῶν τοῦ Διονύσου πού εἶχαν εὐθυμὴ ἐμφάνιση. Ὁ Πλούτ. λέει ὅτι κατὰ τὴ γνώμη τοῦ Ἴωνα πρέπει καὶ ἡ ἀρετὴ τῶν ἀνθρώπων νὰ ἔχῃ βέβαια τὴ σοβαρότητά της, ἀλλὰ νὰ ἐκδηλώνεται μὲ εὐχάριστο τρόπο.

Ζήνων, βλ. σημ. παραπάνω.

Κεφ. 6. μετεωρολογικὰ φαινόμενα Βλ. παραπάνω μετεωρολογικὴ ἐπιστήμη.

Θουκυδίδης, γιὸς τοῦ Μελησία, ἀπὸ τὸ δῆμο Ἄλωπεκῆς, γαμπρὸς τοῦ Κίμωνα αὐτὸς ἦταν πολιτικός ἀντίπαλος τοῦ Περικλῆ. Δὲν πρέπει νὰ κάνουμε σύγχυση τοῦ Θουκυδίδη αὐτοῦ μὲ τὸν ἱστορικὸ Θουκυδίδη. Ἐξῆσαν καὶ οἱ δύο τὴν ἴδια ἐποχὴ.

Σελ. 123

ὁ ἦχος τῶν μετάλλινων δίσκων οἱ ἀρχαίοι, μὲ τὸ χτύπημα μετάλλινων δίσκων ἔδιναν ὀρισμένα συνδῆματα στὸ στρατό, σὲ ἀθλητικὲς ἀσκήσεις κτλ. Οἱ μάντιες πού χρησιμοποιοῦσαν διάφορα μέσα, γιὰ νὰ προλέγουν τὰ μέλλοντα, ἔλεγαν πῶς καὶ ἀπὸ τὸν ἦχο τῶν μετάλλινων δίσκων μποροῦσαν νὰ προφητεύουν.

ἡλιακὰ ρολόγια (ἀρχ. γνώμονες), πού χρησιμοποιοῦσαν οἱ ἀρχαίοι γιὰ τὴ μέτρηση τῆς ὥρας. Σὲ μιὰν ἐπιφάνεια στηριζόταν ἓνας στυλίσκος

(δείχτης) που ή σκιά του, όπως μετατοπίζεται ανάλογα με τη θέση του ήλιου, έδειχνε την ώρα. Και ή σκιά αυτή (κατά τη θέση, το μέγεθος ή την ένταση που είχε) ήταν για τους μάντεις σημάδι από το οποίο έλεγαν πως μπορούσαν να προβλέψουν τα μέλλοντα.

Κεφ. 7. Πεισίστρατος, ο Αθηναίος τύραννος (άρχοντας με απεριόριστα δικαιώματα) που κυβέρνησε την Αθήνα από το 538 π.Χ. ως το θάνατό του (527 π.Χ.).

οί πολυήλικιωμένοι την εποχή που ο Περικλής ήταν νέος, περίπου 20 ετών, δηλ. κατά το 470 π.Χ., *οί ήλικιωμένοι* που είχαν γνωρίσει τον Πεισίστρατο θά ήταν περίπου εξητάρηδες· αυτοί που πρόφτασαν να παρακολουθήσουν τη δράση του θά ήταν ακόμη μεγαλύτεροι.

όταν ο Αριστείδης πέθανε, δηλ. το 467 π.Χ.

και ο Θεμιστοκλής έξοστρακίστηκε, δηλ. το 472 π.Χ.

τόν Κίμωνα τον άπασχολούσαν *οί έκστρατείες*· από το 467 π.Χ. είχε άνατεθίη στον Κίμωνα ή άρχηγία του στόλου έναντιόν των Περσών· νίκησε στον Εύρυμέδοντα το 468 π.Χ. και ή έκστρατεία του στη Θάσο έγινε το 465.

φόβηθη μήπως προκαλέση την ύποψία ότι θέλει να γίνη τύραννος, γιατί τότε θά τον έξοστράκιζαν· έτσι είχε έξοστρακιστή και ο πατέρας του Εάνδιππος το 484 π.Χ.

Σελ. 125

πρός την αγορά· αγορά λεγόταν κυρίως ο τόπος όπου συκεντρώνονταν οί πολίτες, συζητούσαν διάφορα ζητήματα της πολιτείας, άγόρευαν οί ρήτορες κτλ. Περιφέρμη ήταν στην Αθήνα ή αγορά του Κεραμεικού, που είχε πολλά γλυπτά έργα.

την ώρα που θά άρχιζαν να πίνουν το δείπνο των άρχαίων, όταν υπήρχαν καλεσμένοι, τελείωνε με «σπονδές», δηλ. έγυναν λίγο άνέρωτο κρασί («άκρατον οίνον») προς τιμή των θεών· έπειτα άκολουθούσε ή οίνοποσία (ο πότος ή συμπόσιο) με νερωμένο κρασί και άρχιζαν φαιδρές συζητήσεις, τραγούδια, χοροί κτλ.

όσο έκδηλώνεται περισσότερο· δηλ. κατά τον Πλούτ. ο άληθινά ένάρετος άνθρωπος πρέπει να δείχνη την άρετή του στις κοινωνικές του σχέσεις και να μη μένη κλεισμένος στον έαυτό του, όπως έκανε ο Περικλής.

Κριτόλαος, από τη Λυκία της Μ. Ασίας, φιλόσοφος του 2. π.Χ., που είχε πάρει μέρος σε μιάν άποστολή στη Ρώμη και έκαμε γνωστή στους Ρωμαίους την έλληνική φιλοσοφία.

«Σαλαμινία», και ἡ «Πάραλος» ἦταν τὰ δύο ἱερὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων, ποῦ ἀναλάβαιναν σπουδαῖες ἀποστολές. Πρόσεξε τὴν παρομοίωση τοῦ Περικλῆ μετὰ τὴ «Σαλαμινία».

Ὁ Ἐφιάλτης, ποῦ εἶχε ἀναλάβει τὴν ἀρχηγία τῶν δημοκρατικῶν μετὰ τὸ Θεμιστοκλῆ καὶ περιορίσει τὰ δικαιώματα τῆς βουλῆς τοῦ Ἀρείου Πάγου.

ἄφθορο καὶ ἀνέρωτο κρασί ἐλευθερίας μεταφορική ἐκφράση (πῶς θὰ λέγαμε τὸ νόημα αὐτὸ μετὰ κυριολεξία;)

τὴν Εὐβοία τὴ δάγκωνε κτλ., μεταφορικές ποιητικές ἐκφράσεις, δηλ. πολέμοῦσε στὴν Εὐβοία (βλ. κεφ. 23, 3) καὶ καταπίεζε τὰ νησιά ποῦ ἀνήκαν στὴν ἀθηναϊκὴ συμμαχία. Ἄγνωστος ὁ ποιητὴς τῶν στίχων αὐτῶν.

Κεφ. 8. *σὺν ἑνα μουσικὸ ὄργανο κτλ. (παρομοίωση), δηλ. ὅπως ἕνα ἐγγυροδὸ μουσικὸ ὄργανο μετὰ τὸ τέντωμα τῶν χορδῶν τοῦ δυναμώνει τὸν ἦχο του, ἔτσι καὶ ὁ Περικλῆς, ὅταν μιλοῦσε, χρησιμοποιοῦσε τίς διδασκαλίες τοῦ Ἀναξαγόρα καὶ ἔδινε στὸ λόγο του περισσότερὴ δύναμη.*

Σελ. 127

«βροντοῦσε καὶ ἄστραφτε» ἔτσι λέει γιὰ τὸν Περικλῆ ὁ μέγας κωμικὸς ποιητὴς Ἀριστοφάνης στὴν κωμωδία του ποῦ ἔχει τὸν τίτλο «Ἀχαρνεῖς».

Ὁ Θουκυδίδης, βλ. σημ. σελ. 194. Ὁ ἀριστοκρατικὸς αὐτὸς πολιτικὸς διατηροῦσε φιλικὲς σχέσεις μετὰ τὸν Ἀρχίδαμο, τὸ βασιλεῖα τῆς Σπάρτης (469 - 427 π.Χ.). Τὸ ἀριστοκρατικὸ κόμμα τῆς Ἀθήνας ἦταν πάντοτε φιλικὸ πρὸς τὴ Σπάρτη.

τὰ ψηφίσματά του μερικὰ ἀπὸ τὰ ψηφίσματα ποῦ πρότεινε ὁ Περικλῆς καὶ δέχτηκε ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἀναφέρονται παρακάτω στὰ κεφ. 10,4· 17,1· 20,2· 30,2 κτλ.

τὴν Αἰγίνα ἢ Αἰγίνα ἦταν ἰσχυρὸς ἀντίπαλος γιὰ τοὺς Ἀθηναίους, γιὰτὶ παλαιότερα εἶχε τὰ πρωτεῖα τοῦ ἐμπορίου στὴν ἐλληνικὴ Χερσόνησο καὶ στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου καὶ διεκδικοῦσε νὰ ξαναπάρη τὴν παλαιὰ τῆς δύναμη. Γι' αὐτό, ὅπως ἔβρισκόταν στὴν εἴσοδο τοῦ Σαρωνικοῦ, ἦταν μιὰ «τσίμπλα» στὰ μάτια τοῦ Πειραιᾶ (μεταφορική ἐκφράση πῶς θὰ λέγαμε στὴν κυριολεξία;)

βλέπω τώρα καθαρὰ τὸν πόλεμο νὰ ἔρχεται τρέχοντας κτλ. προσωποποίηση τοῦ πολέμου.

Στη σίμυρος ἱστοριογράφος ἀπὸ τὴ Θάσο, σύγχρονος τοῦ Περικλῆ. Ἐγραψε ἕνα ἔργο γιὰ τὸ Θεμιστοκλῆ, τὸν Περικλῆ καὶ τὸν πολιτικὸ

Θουκυδίδη.

Σελ. 129

Κεφ. 9. κληρουχίες κτλ. Κληρουχία λεγόταν ή διανομή με κληρο μιάς νικημένης χώρας σε άπορους πολίτες (κληρούχους) οι κληρουχίες ύπηρχαν και πριν από τον Περικλή, αυτός όμως τις όργάνωσε πιο συστηματικά και τις έφάρμοσε συχνότερα.

θεωρικά, δηλ. τὰ χρήματα που έπαιρναν από τὸ δημόσιο ταμείο οι άποροι πολίτες, για να αγοράζουν εισιτήρια του θεάτρου σε μεγάλες γιορτές, ώστε να μη στερούνται και αυτοί τις πνευματικές ψυχαγωγίες, αφού όλα τὰ αγαθά πρέπει να είναι κοινά για όλους τούς πολίτες σε μιάν αληθινή δημοκρατία.

αποζημιώσεις: τέτοιες αποζημιώσεις έπαιρναν οι πολίτες για τις μέρες που ήταν υποχρεωμένοι να αφήνουν τήν εργασία τους, για να λάβουν μέρος σε δημόσιες υπηρεσίες (στά δικαστήρια σε δικαστές, στην εκκλησία του δήμου ή στο στρατό).

Δαμωνίδης, ίσως είναι ο Δάμων (κεφ. 4,1) από τήν Οίη, που είναι ένας από τούς δήμους τής Αττικής (λέγεται και Όα ή Όή). Άγνωστο που ακριβώς ήταν. Ίσως πιο πέρα από τὸ σημερινό Δαφνί.

Αριστοτέλης (βλ. Θεμ. σημ. σελ. 96): τὰ αναφέρει αυτά στο έργο του «Αθηναίων Πολιτεία».

δεν είχε κληρωθή πριν ακόμη από τον Περικλή τήν κυβερνητική έξουσία τήν είχαν οι 9 άρχοντες, δηλ. ένας «άρχων» (που λεγόταν και επώνυμος), ένας «πολέμαρχος», ένας «βασιλεύς» (που είχε κυρίως ίερατικά καθήκοντα) και 6 «θεσμοθέτες». Τούς άρχοντες αυτούς τούς όριζαν με κληρο από έναν κατάλογο υποψηφίων από τις 10 φυλές. Η θητεία των 9 άρχόντων διαρκούσε ένα χρόνο. Μετά τή λήξη τής θητείας τους, αν ο λαός επιδοκίμαζε τή δράση τους, γίνονταν ισόβια μέλη τής βουλής του Άρείου Πάγου.

με μεσολάβηση του Εφιάλτη, βλ. σημ. 196.

Σελ. 131

ο έξοστρακισμός του Κίωνα έγινε τὸ 461 π.Χ.

Κεφ. 10. με μεγάλο στρατό τὸ 457 π.Χ. οι Λακεδαιμόνιοι με στρατό από 11500 άντρες μπήκαν στην περιοχή τής Τανάγρας (που ήταν αρχαία πόλη τής Α. Βοιωτίας, κοντά στην άριστερη όχθη του Άσωπου ποταμού, στα σύνορα τής Αττικής). Έναντίον τους παρατάχτηκαν 14000 Αθηναίοι, αλλά τελικώς νίκησαν οι Λακεδαιμόνιοι.

στά σύνορα τῆς Ἀττικῆς, δηλ. ἐκεῖ, στήν περιοχή τῆς Τανάγρας.
στis δύο πόλεις, δηλ. τὴν Ἀθήνα καὶ τὴ Σπάρτη.
Ἑλληνική, ἀδερφή τοῦ Κίμωνα ἀπὸ ἄλλη μητέρα, πού εἶχε
ἀνακατευτὴ στά πολιτικά.

Σελ. 133

ὅταν αὐτὸς δικαζόταν ἡ δίκη τοῦ Κίμωνα ἔγινε τὸ 463 π.Χ., ὅταν
εἶχε ὑποτάξει τὴ Θάσο καὶ γύρισε στήν Ἀθήνα κατηγορήθηκε πὼς εἶχε
δωροδοκηθῆ ἀπο το βασιλιά τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρο Α', γιὰ νὰ μὴν
πειράξει τὴ χώρα του.

Ἰδομενέας, ἀπὸ τὴ Λάμψακο (πόλη τῆς μικρασιατικῆς παραλίας τοῦ
Ἑλλησπόντου). Ἐζήσε τὸν 3. π.Χ. αἰ., ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ φιλοσόφου
Ἐπικούρου καὶ ἔγραψε βιβλίο «Περὶ δημαγωγῶν», πού περιέχει πολλὲς
ἀνεύθυνες διηγῆσεις καὶ συκοφαντικὲς κακολογίες γιὰ διάφορα πολιτικὰ
πρόσωπα.

ὅπως λέει ὁ Ἀριστοτέλης, στὸ ἔργο του «Ἀθηναίων Πολιτεία».

σὴν Κύπρο, ὁ Κίμων πέθανε, ὅταν πολιορκοῦσε τὸ Κίτιο τῆς
Κύπρου τὸ 449 π.Χ., πολεμώντας τοὺς Πέρσες.

Κεφ. 11. Θουκυδίδης, ὁ πολιτικὸς ἀντίπαλος τοῦ Περικλῆ (βλ. σημ. σελ.
194).

Σελ. 135

ἔμεινε διαρκῶς μέσα στήν πόλη, ἐνῶ ὁ προκάτοχός του ὁ Κίμων ἦταν
ἀπασχολημένος σ' ἐκστρατείες τὸν περισσότερο καιρὸ (βλ. κεφ. 7, 3).

ὅπως συμβαίνει σ' ἓνα σιδερένιο ἀντικείμενο, πού ἔχει στὸ ἐσωτερικὸ
του κάποιο ράγισμα κρυφὸ κτλ. παρομοίωση (ἀνάλυσε τὰ στοιχεῖα
τῆς)

χαλάρωνε τὸ χαλινὸ ἀπὸ τὸ λαό, μεταφορικὴ ἔκφραση (σὲ ποιά
περίπτωση χρησιμοποιεῖται κυριολεκτικὰ ἢ ἔκφραση αὐτῆς);

μὲ εὐγενικὲς εὐχαριστήσεις, δηλ. μὲ ἐκδηλώσεις πού εἶχαν
καλλιτεχνικὸ περιεχόμενο, ἱκανὲς νὰ ψυχαγωγήσουν τὸ λαό, ἀλλὰ καὶ
νὰ τὸν μορφώσουν.

χιλίους κληρῶνους, βλ. σημ. σελ. 197 γιὰ τὶς κληρουχίες.

Χερρόνησος, ἡ βόρεια ἢ εὐρωπαϊκὴ χερσόνησος τοῦ Ἑλλησπόντου.
Ἐκεῖ ἔστειλε ὁ Περικλῆς τὸ 447 π.Χ. 1. 000 ἐποίκους Ἀθηναίους.

οἱ Βισάλτες, θρακικὸς λαὸς κοντὰ στὸ Στρυμόνα.

ἡ Σύβαρη, πλοῦσια ἑλληνικὴ πόλη στὸν Ταραντικὸ κόλπο, τὸ 510
π.Χ. καταστράφηκε ἀπὸ τοὺς γειτονικοὺς Κροτωνιάτες καὶ τὸ 444

π.Χ. με φροντίδα του Περικλή ανοικοδομήθηκε και μετονομάστηκε «Θούριον».

Σελ. 137

Κεφ. 12. πήρε από τη Δήλο τα κοινά χρήματα κτλ. Οι συμμαχικές πόλεις έδιναν κάθε χρόνο για την κοινή σωτηρία και για τον άγώνα έναντι των Περσών χρηματικές εισφορές. Τα ποσά αυτά που οι Αθηναίοι ήταν υποχρεωμένοι να τα διαθέτουν για την παρασκευή αξιόμαχου ναυτικού, τα φύλαγαν στη Δήλο οι λεγόμενοι Έλληνοταμίες. Άλλα το 454 π.Χ. κατά πρόταση του Περικλή το κοινό συμμαχικό ταμείο μεταφέρθηκε στην Αθήνα και τα χρήματα έμεναν φυλαγμένα στον οπισθόδρομο του Παρθενώνα με τη δικαιολογία ότι εκεί ήταν πιο ασφαλισμένα.

χιλιοτάλαντους ναούς δηλ. για τον καθένα δαπανήθηκαν χίλια τάλαντα. Για μερικά κτίσματα δαπανήθηκαν μεγαλύτερα ποσά για τα Προπύλαια, λένε πως χρειάστηκαν 2.000 τάλαντα και για τον Παρθενώνα ακόμη περισσότερα.

Σελ. 139

ο έργατικός λαός κτλ. δηλ. οι θήτες αυτοί, επειδή δεν μπορούσαν να έχουν όπλισμό ούτε αλογα, ύπηρετούσαν μόνο ως «ψιλοί», δηλ. στρατιώτες με ελαφρό όπλισμό (άκόντια, τόξα και σφενδόνες, χωρίς άσπίδα).

έβενος, σκληρότατο μαύρο ξύλο από την Αφρική και τις Ινδίες.

Κεφ. 13. όλα αυτά τα έργα είναι πράγματι αξιοθαύμαστο το ότι τόσα υπέροχα κτίσματα που ελάμπρυναν την Αθήνα, συντελέστηκαν σε τόσο σύντομο διάστημα, δηλ. κατά την άκμή της πολιτικής σταδιοδρομίας ενός μόνου ανθρώπου, του Περικλή. Αυτός με τη συνεργασία του Φειδία και τόσων άλλων καλλιτεχνών, έκαμε την Ακρόπολη το λαμπρότερο καλλιτεχνικό κέντρο των αιώνων. Αν λάβη κανείς υπόψη του ότι μαζί με τους εξαιρετικούς αυτούς καλλιτέχνες, την ίδια εποχή είχαν αναφανή οι μεγαλύτεροι φιλόσοφοι, συγγραφείς και ποιητές που γνώρισε ο αρχαίος κόσμος, μπορεί να καταλάβει γιατί η εποχή του Περικλή ονομάστηκε «χρυσός αιώνας» και γιατί ως σήμερα οι άνθρωποι μιλούν για το «αρχαίο ελληνικό θαύμα».

Σελ. 143

ο Ζεύξης (άρχ. ο Ζεύξις, του Ζεύξιδος), ο περιφημότερος ζωγράφος των αρχαίων χρόνων γεννήθηκε στην Ηράκλεια της Ιταλίας, ήρθε

μετά τὸ 438 π.Χ. στὴν Ἀθήνα καὶ φιλοτέγνησε πολλὰ ἔργα, πού δὲ διασώθηκαν. Χρησιμοποίησε στὶς εἰκόνες του τὴ φωτοσκίαση (δηλ. τὴν ἐναλλαγὴ φωτὸς καὶ σκιάς).

Ἀγάθαρχος, ἀπὸ τὴ Σάμο, πού ἔζησε στὴν Ἀθήνα κατὰ τὸ διάστημα 460 - 430 π. Χ. καὶ φημίζεται ὡς σκηνογράφος.

τὴν ὁμορφιά τοῦ ἀρχαίου κτλ., δηλ. καθένα ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτὰ εἶχε τὴν ὁμορφιά τοῦ κλασικοῦ ἔργου, σὰ νὰ εἶχε δοκιμαστῆ ἀπὸ τὸ χρόνο καὶ εἶχε ἐπιβληθῆ, ἐνῶ μόλις τότε κατασκευάστηκε. (Πρόσεξε τὴν ἀντίθεση: τὴν ὁμορφιά τοῦ ἀρχαίου - τὴ δροσερότητα ἐνὸς πρόσφατου καὶ νέου ἔργου).

Φειδίας, ὁ μεγαλύτερος Ἀθηναῖος γλύπτης, καὶ ἀνδριαντοποιὸς (5 π.Χ. αἰ.), ἀπὸ τοὺς κυριότερους συνεργάτες τοῦ Περικλῆ. Εἶχε τὴ γενικὴ ἐποπτεία τῶν ἔργων πού ἔγιναν στὴν Ἀκρόπολη καὶ σὲ ὅλη τὴν Ἀττικὴ. Περιφῆμα ἔργα του εἶναι τὸ κολοσσιαῖο ὄρειγάλκινο ἄγαλμα τῆς «Προμάχου Ἀθηνᾶς», πού εἶχε στηθῆ στὴν Ἀκρόπολη καὶ τὸ χρυσολεφάντινο ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς μέσα στὸν Παρθενώνα, στὸ σηκὸ τοῦ ναοῦ· ἐπίσης τὸ χρυσελεφάντινο ἄγαλμα τοῦ Διὸς στὴν Ὀλυμπία.

τὸν ἐκατόμπεδο Παρθενώνα. Στὴ θέση ὅπου οἰκοδομήθηκε ὁ Παρθενώνας ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ τοὺς μηδικοὺς πολέμους ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, πού λεγόταν «ἐκατόμπεδος», γιατί εἶχε μῆκος 100 ποδῶν ἀττικῶν (=32,84 μ.). Μετὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ ναοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τοὺς Πέρσες τὸ 480 π.Χ. ὁ Κίμων ἀρχισε νὰ οἰκοδομῆ στὴ θέση του ἄλλο ναὸ, ἀλλὰ οἱ ἐργασίες δὲν προχώρησαν. Στὰ θεμελίά του ἰδρύθηκε τὴν ἐποχὴ αὐτῆ τοῦ Περικλῆ ὁ νέος ὑπέρλαμπρος ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, ὁ Παρθενώνας, πού ἐξακολούθησε νὰ λέγεται «ἐκατόμπεδος», ἂν καὶ τὸ μῆκος του εἶναι πολὺ μεγαλύτερο (225 ποδῶν), γιατί τὸ κυριότερο μέρος του, ὁ σηκός, ὅπου ἔβρισκόταν καὶ τὸ χρυσελεφάντινο ἄγαλμα, εἶχε μῆκος 108 ποδῶν. Παρθενώνας λεγόταν στὴν ἀρχὴ μόνο τὸ δυτικὸ τμήμα, ὁ ὀπισθόδρομος. Ἀργότερα ὅμως ἔτσι ὀνομάστηκε ὅλος ὁ ναὸς καὶ μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶναι γνωστὸς ὡς σήμερα.

Καλλικράτης, Ἀθηναῖος ἀρχιτέκτονας τοῦ 5 π.Χ. αἰ. Συνεργάστηκε μὲ τὸν Ἰκτῖνο στὴν οἰκοδόμησιν τοῦ Παρθενώνα. Λέγεται ὅτι αὐτὸς ἔδωσε τὰ σχέδια καὶ τοῦ μικροῦ, ἀλλὰ κομψοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης στὸ δυτικὸ ἄκρο τῆς Ἀκρόπολης. Ἐπίσης, ὅπως ἀναφέρει παρακάτω ὁ Πλούτ., ὁ Καλλικράτης ἐργάστηκε καὶ στὴν οἰκοδόμησιν τῶν μακρῶν τειχῶν τῆς Ἀθῆνας.

Ἰκτῖνος, Ἑλληνας ἀρχιτέκτονας τοῦ 5. π.Χ. αἰ. Πιστεύεται ὅτι αὐτὸς ἔδωσε τὸ σχέδιο τοῦ Παρθενώνα, πού τὸ ἐφάρμοσε ὁ Καλλικράτης.

Περίφημα έργα του Ίκτινου ήταν και ο ναός του Απόλλωνα στη Φιγάχεια, καθώς και το τελεστήριο στην Έλευσινα.

το τελεστήριο στην Έλευσινα, ήταν ναός της Δήμητρας που ονομάστηκε έτσι, γιατί σ' αυτόν γινόταν η τέλεση, δηλ. η μύηση των πιστών ονομάζεται και ανάκτορο, γιατί ήταν κατοικία της Δήμητρας. Το σχέδιο του ναού ήταν έργο του Ίκτινου, το εφάρμοσαν όμως οι αρχιτέκτονες Κόροιβος και Μεταγένης.

που ύψώνονται από το έδαφος, δηλ. από το στυλοβάτη.

μέ τα έπιστύλια, δηλ. με μαρμάρινα δοκάρια που τα τοποθέτησε επάνω από τους στύλους.

Ξυπέτη, δήμος της Κεχροπίδας φυλής.

διάζωμα επάνω από το έπιστύλιο τοποθετείται ένα τμήμα στενό-μακρο σά ζώνη που στολίζεται με διάφορες γλυπτές παραστάσεις· αυτό λέγεται διάζωμα.

και τους επάνω στύλους· έπειδή το οικοδόμημα του ναού είχε μεγάλο ύψος, στήθηκαν δύο σειρές από στύλους, ή μία επάνω στην άλλη έτσι επάνω από τους στύλους που ύψώνονται από το στυλοβάτη στήθηκαν οι επάνω στύλοι, που έστήριζαν την όροφή. Δηλαδή ή σειρά του συγκροτήματος των στύλων ήταν: οι στυλοβάτες, οι κάτω στύλοι, το έπιστύλιο, το διάζωμα και επάνω σ' αυτό οι επάνω στύλοι.

το φεγγίτη στη στέγη του ανακτόρου (δηλ. του ναού): ή στέγη είχε ένα μεγάλο άνοιγμα («όπαιον»), για να φωτίζεται ο ναός.

το μακρό τείχος δύο μακρά τείχη είχαν οικοδομηθή την έποχή του Κίμωνα: το ένα απ' αυτά ένωνε τον περίβολο της πόλης με το Φάληρο και το άλλο με τον Πειραιά. Τώρα, με πρόταση του Περικλή, οικοδομήθηκε ένα ενδιάμεσο, κοντά στο πειραιϊκό τείχος, ώστε τα δύο αυτά να κλείνουν ολόγυρα τον Πειραιά. Το άλλο τείχος, το φαληρικό, άχρηστεύτηκε·

Κρατικός, αρχαίος κωμικός ποιητής του 5. π.Χ. αι. Έγραψε 21 κωμωδίες, από τις όποιες πολύ λίγα αποσπάσματα σώζονται.

το Ώδειο, θέατρο κατάλληλο για μουσική στους ΝΑ πρόποδες της Ακρόπολης: το χρησιμοποιούσαν στην αρχή για τους μουσικούς άγώνες των Παναθηναίων. Ήταν ξύλινο κατά το μεγαλύτερο μέρος του και πυρπολήθηκε το 86 π.Χ., όταν ο Ρωμαίος Σύλλας με το στρατό του είχε κυριέψει την Αθήνα.

κατ' άπομίμηση της σκηνης του βασιλιά των Περσών, δηλ. της σκηνης που είχε στήσει ο Ξέρξης το 480 π.Χ., για να παρακολουθή τη ναυμαχία στη Σαλαμίνα. Πιθανότερο όμως είναι ότι το Ώδειο είχε όροφή κωνική για άκουστικούς λόγους.

Σελ. 145

ὁ σκινοκέφαλος Δίας, δηλ. ὁ Περικλῆς· οἱ κωμικοὶ ποιητὲς τὸν ὀνόμασαν σκινοκέφαλο, γιατί εἶχε κεφάλι μακρουλὸ σὰν τὴ ρίζα τοῦ σκίνου πού εἶναι φυτὸ βολβόριζο σὰν τὸ κρεμμύδι.

τώρα πιά πού γλίτωσε τὸν ἐξοστρακισμό· ὁ Περικλῆς ξέφυγε ἀπὸ τὸν κίνδυνο νὰ ἐξοστρακιστῆ καί, ἀντίθετα, κατόρθωσε νὰ ἐξοστρακιστῆ ὁ ἀντίπαλός του ὁ Θουκυδίδης τὸ 443 π.Χ., τὴν ἐποχὴ πού κατασκευάστηκε τὸ Ὡδεῖο.

ἀδλοθέτης κάθε χρόνο διορίζονταν μὲ κλῆρο δέκα «ἀδλοθέτες», δηλ. ἰδιαίτεροι ἄρχοντες, πού εἶχαν ὡς ἔργο τους νὰ ἐποπτεύουν τοὺς διάφορους ἀγῶνες πού γίνονταν κατὰ τὰ Παναθήναια. Λέγονται καὶ ἀγωνοθέτες.

τὰ Προπύλαια στὴν Ἀκρόπολη ἦταν ἡ ἐπιβλητικὴ πύλη καὶ τὰ παράπλευρα οἰκοδομήματα πού χτίστηκαν κατὰ τὰ ἔτη 437 - 432 π.Χ. πάνω στὴ βάση ἀρχαιότερης πύλης. Χρησίμευαν ὡς εἴσοδος στὴν Ἀκρόπολη.

ἄγαλμα τῆς Ὑγείας Ἀθηνᾶς τὸ βάθρο τοῦ ἀγάλματος, σώζεται μὲ τὴν ἐπιγραφή: «Οἱ Ἀθηναῖοι στὴν Ἀθηναία τὴν Ὑγεία. Τὸ κατασκεύασε ὁ Πύρρος Ἀθηναῖος». Φαίνεται ὅμως πὼς τὸ ἄγαλμα αὐτὸ ἔγινε ἀργότερα, ὅταν ἔπαψε ἡ ἐπιδημία καὶ οἱ Ἀθηναῖοι θέλησαν νὰ δείξουν τὴν εὐγνωμοσύνη τους στὴ θεά, πού βοήθησε νὰ σταματήσῃ τὸ κακό.

τὸ χρυσὸ ἄγαλμα, δηλ. τὸ χρυσελεφάντινο.

στὴ στήλη, ὄχι. στὸ βάθρο τοῦ ἀγάλματος, παρὰ σὲ ἰδιαίτερη στήλη.

Σελ. 147

Κεφ. 14. κατόρθωσε νὰ ἐξοστρακίσῃ τὸ Θουκυδίδη, βλ. σημ. παραπάνω στὴ φρ. τώρα πού γλίτωσε ἀπὸ τὸν ἐξοστρακισμό.

Κεφ. 15. τῶν ὑποταγμένων λαῶν, ἐνν. στὴ Θράκη καὶ στὴν Καρία.

τῶν βασιλέων, ὅπως τοῦ βασιλιᾶ τῆς Αἰγύπτου Ψαμμήτιχου, πού εἶχε ἐπαναστατήσῃ ἐναντίον τῶν Περσῶν καὶ εἶχε φιλικὲς σχέσεις μὲ τοὺς Ἀθηναίους.

τῶν δυναστῶν, ὅπως οἱ δυνάστες τῆς Καρίας πού ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Κίμωνα εἶχαν ἐξαναγκαστῆ νὰ γίνουν σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων.

σὰ μιὰ μουσικὴ ἀπαλλῆ καὶ ἄτονη, ὅταν οἱ χορδὲς τῶν ὀργάνων εἶναι χαλαρωμένες.

Σελ. 149

τέντωνε τὰ λουριά, μεταφορική έκφραση (πρβλ. και τή φρ. χαλάρωνε τὸ χαλινό, σημ. σελ. 199).

Κεφ. 16. νέους Πεισιστρατίδες, δηλ. φιλόδοξους τυράννους, ὅπως ἦταν οἱ γιοὶ τοῦ Πεισιστράτου Ἰππίας καὶ Ἰππαρχος.

Τηλεκλειδής, κωμικός ποιητής τοῦ 5. π.Χ. αἰ., λίγο νεώτερος ἀπὸ τὸν Κρατίνο. Στὶς κωμωδίες του σατύριζε τὸν Περικλῆ καὶ ἄλλους συγχρόνους του. Ἀπ' αὐτὲς σώθηκαν ἄρκετὰ ἀποσπάσματα.

ἀπ' τίς πόλεις τοὺς φόρους, δηλ. τοὺς φόρους ποὺ ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ πληρώνουν οἱ συμμαχικὲς πόλεις γιὰ τὴν κοινὴ ἄμυνα.

καὶ πετρόχιστα τείχη, τὸ μακρὸ τεῖχος (βλ. σημ. σελ. 202).

Σελ. 151

ἐπὶ σαράντα ὀλόκληρα χρόνια, δηλ. ἀπὸ τὸ 469 - 429.

ἀνάμεσα ἀπὸ ἄντρες, ὅπως ὁ Ἐφιάλτης, βλ. σημ. σελ. 196.

ὁ Λεωκράτης, στρατηγὸς ποὺ ὑπόταξε τὴν Αἴγινα τὸ 458 π.Χ., ὁ Μυρωνίδης, ποὺ κέρδισε πολλὰς νίκες (τὸ 458 π.Χ. νίκησε τοὺς Κορινθίους στὴ Μεγαρίδα, τὸ 455 τοὺς Βοιωτοὺς κτλ.), ὁ Κίμων, βλ. σημ. σελ. 195, ὁ Τολμίδης στρατηγὸς ποὺ τὸ 455 π.Χ. ἔκαψε τὸν πολεμικὸ λιμένα τῶν Σπαρτιατῶν στὸ Γύθειο· ὁ Θουκυδίδης, βλ. σημ. σελ. 194.

μετὰ τὸν ἐξοστρακισμό τοῦ Θουκυδίδη, δηλ. τὸ 443 π.Χ.

δὲν ταίριαζαν μὲ τὴ σοφία τοῦ Ἀναξαγόρα, βλ. Θεμ. σημ. σελ. 87.

Σελ. 153

εἶχε σκεπάσει τὸ κεφάλι του· ὑπῆρχε συνήθεια νὰ σκεπάζουν τὸ κεφάλι ὅσοι περιέμεναν τὸ θάνατο.

Σελ. 155

Κεφ. 17. μέσο τῆς Λοκρίδας, ἐνν. τῆς δυτικῆς.

Οἰταῖοι, οἱ κάτοικοι τῆς χώρας ποὺ εἶναι κοντὰ στὸ ὄρος Οἶτη.

Κεφ. 18. Τολμίδης, Ἀθηναῖος στρατηγός, ποὺ ὀδήγησε τὸν Ἀθηναϊκὸ στόλο τὸ 455 π.Χ. στὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἔκαψε τὸν πολεμικὸ λιμένα τῶν Σπαρτιατῶν στὸ Γύθειο· πέθανε στὴν Κορώνεια τὸ 447 π.Χ., ἐνῶ πολέμουσε μὲ τοὺς Βοιωτοὺς.

Σελ. 157

Κεφ. 19. Χερρόνησος, βλ. σημ. σελ. 199.

τὸν ἰσθμό, ἀνάμεσα στὸ Μέλανα κόλπο καὶ στὴν Προποντίδα.

οί Οϊνιάδες, λαός και πόλη τῆς Ἀκαρνανίας, στή δεξιά ὄχθη τοῦ Ἀγελώου.

Σελ. 159

Κεφ. 20. *Σινώπη, πόλη τῆς Μ. Ἀσίας στήν παραλία τοῦ Εὐξείνου πόντου, ἀποικία τῶν Μιλησίων.*

Λάμαχος, ὄνομαστός Ἀθηναῖος στρατηγός· κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸ πόλεμο ἔλαβε μέρος μαζί με τὸν Ἀλκιβιάδη καὶ τὸ Νικία στήν ἐκστρατεία ποὺ ἐπιχείρησαν οἱ Ἀθηναῖοι στή Σικελία καὶ ἔπεσε στις Συρακοῦσες τὸ 414 π.Χ.

νὰ ἀρχίσουν πάλι τὶς ἐπιχειρήσεις στήν Αἴγυπτο· οἱ προηγούμενες ἐπιχειρήσεις στήν Αἴγυπτο ἔγιναν τὸ 459 καὶ 449 π.Χ.

ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι φέλησαν νὰ τὴν ἀποσπᾶσουν ἀπὸ τοὺς Πέρσες, ἀλλὰ δὲν τὸ κατόρθωσαν.

Τυρρηνία (ἢ Ἐτρουρία) χώρα τῆς Ἰταλίας ποὺ ὀρίζεται δυτικὰ ἀπὸ τὸ τυρρηνικὸ πέλαγος, ἀνατολικὰ ἀπὸ τὸν ποταμὸ Τίβερη, πρὸς Β. ἀπὸ τὰ Ἀπέννινα καὶ πρὸς Ν. ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Λατίου.

Καρχηδόνα, μεγάλη παραλιακὴ πόλυ τῆς Β. Ἀφρικῆς στή χερσόνησο ποὺ εἶναι ἀπέναντι στή Σικελία. Ἰδρύθηκε τὸν 7 π.Χ. αἰ. ἀπὸ τοὺς Φοίνικες. Οἱ Καρχηδόνιοι εἶχαν προσπαθήσει πολλές φορές νὰ ὑποτάξουν τὶς ἐλληνικὲς ἀποικίαις τῆς Σικελίας καὶ τῆς Ἰταλίας.

Κεφ. 21. *Ἰερός πόλεμος· ὁ πόλεμος τῶν Φωκῶν πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν Δελφῶν ὀνομάστηκε ἱερός, γιατί εἶχε αἰτία τὴ διοίκηση τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν (τὸ 448 π.Χ.). Τοὺς Φωκεῖς ὑποστήριζαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ τοὺς Δελφοὺς οἱ Σπαρτιάτες·*

τὸ δικαίωμα νὰ παίρνουν τὴ μαντεία πρῶτοι κτλ. Κανονικά, ὅταν πήγαναν δύο ἢ περισσότεροι μαζί στὸ μαντεῖο, ἡ σειρά ὀριζόταν με κλῆρο· οἱ Λακεδαιμόνιοι ὅμως ἀπόχτησαν τὸ δικαίωμα νὰ παίρνουν τὴ μαντεία πρῶτοι ἀπὸ τοὺς ἄλλους («προμαντεία», πρώτη μαντεία).

χάλκινος λύκος· ἓνα ἀπὸ τὰ ἀφιερώματα τῶν Δελφῶν ἦταν τὸ χάλκينو ἀγάλμα τοῦ λύκου, κοντὰ στὸ βωμὸ τοῦ Ἀπόλλωνα.

Τὸ εἶχαν ἀφιερώσει οἱ κάτοικοι τῶν Δελφῶν, γιατί, κατὰ τὴν παράδοση, ἓνας λύκος, τοὺς εἶχε ὀδηγήσει νὰ βροῦν τοὺς θησαυροὺς ποὺ εἶχε κλέψει κάποιος ἀπὸ τὸ μαντεῖο καὶ τοὺς εἶχε κρύψει στὸν Παρνασσό.

Σελ. 161

Κεφ. 22. *ἀποστάτησαν οἱ Εὐβοεῖς, τὸ 446 π.Χ., ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι*

νικήθηκαν στην Κορώνεια.

πού ήταν πολύ νέος. Ο πατέρας του Πλειστόνακτα ο Παισανίας, πέθανε το 467 π.Χ. Έπομένως αυτός το 446 θα ήταν 20 - 21 ετών.

Γύλιππος, στρατηγός των Σπαρτιατών το 414 π.Χ. πολέμησε και νίκησε τους Αθηναίους που είχαν πολιορκήσει τις Συρακούσες.

Κεφ. 23. Θεόφραστος, φιλόσοφος από την Έρεσό της Λέσβου (372 - 287 π.Χ.). Έγραψε πολλά συγγράμματα, από τα οποία το πιο αξιόλογο έχει τον τίτλο «Χαρακτήρες»

Σελ. 163

Ιπποβότες, πλούσιοι γαιοκτήμονες της Εύβοίας, που αποτελούσαν την πρώτη τάξη των πολιτών. Αυτούς τώρα (το 446 - 445 π.Χ.) νικά ο Περικλής και τους εξορίζει από τη Χαλκίδα.

Ιστιαία (άρχ. Έστιαία ή Ιστίαία), αρχαιότατη πόλη κατά τα βόρεια παράλια της Εύβοίας.

Κεφ. 24. συμφωνία ειρήνης. Το 445 π.Χ. έγινε ένορκη συμφωνία ειρήνης (άρχ. «σπονδαί») για 80 χρόνια. Η συμφωνία όμως αυτή κράτησε μόνο ως το 431 π.Χ. που άρχισε ο πελοποννησιακός πόλεμος.

Κεφ. 25. Μίλητος, μεγάλη και πλούσια πόλη στα παράλια της Μ. Ασίας, κοντά στο στόμιο του Μαιάνδρου ποταμού.

Πριήνη, αρχαία πόλη της Ίωνίας, απέναντι από τη νήσο Σάμο. Την Πριήνη διεκδικούσαν η Σάμος και η Μίλητος.

να στείλουν αντιπροσώπους στην Αθήνα οι Σάμιοι ήταν σύμμαχοι των Αθηναίων και ήταν υποχρεωμένοι να λύνουν τις διαφορές τους στην Αθήνα.

στη Λήμνο, όπου υπήρχαν κληροῦχοι Αθηναίοι (βλ. και σημ. σελ. 197, για τις κληρουχίες).

Πισσοῦνης, ανεψιός του βασιλιά των Περσών, σατράπης των Σάρδεων.

χρυσά περσικά νομίσματα, που ονομάζονταν δαρεικοί στατήρες: ο δαρεικός ισοδυναμούσε προς 20 άττικές δραχμές και είχε στη μία όψη την εικόνα του Δαρείου του Α' και στην άλλη διάφορα σχήματα.

Σελ. 165

η Τραγία (συνήθως στον πληθ. οι Τραγίες), νησάκι προς Ν. της Σάμου (σήμερα λέγεται Σαμιοπούλα).

Κεφ. 26. προς την έξω θάλασσα, δηλ. προς το τμήμα της Μεσογείου που είναι προς Ν. της Μικρής Ασίας.

Στησίμβροτος, βλ. σημ. σελ. 197.

Μέλισσος, βλ. Θεμ. σημ. σελ. 87.

Άριστοτέλης, βλ. Θεμ. σημ. σελ. 96.

Σελ. 167

Κεφ. 27. τὸ «ἄσπρο κουκιά» στὴν ἀρχαία Ἀθήνα χρησιμοποιοῦσαν τὰ κουκιά ὡς κλήρους σ' αὐτὴν ἐδῶ τὴν περίπτωση, ἀνάμεσα στὰ ὀχτὼ κουκιά ἔβαζαν ἓνα ἄσπρο ποὺ ἦταν τὸ «τυχερό», δηλ. κέρδιζε ἐκεῖνος, ποὺ τοῦ τύχαινε κατὰ τὴν κλήρωση.

«ἄσπρημέρα», δηλ. εὐχάριστη· με αὐτὴ τὴ σημασία εἶναι συνηθισμένη καὶ σήμερα ἢ ἐκφραση: «μιὰν ἄσπρη μέρα δὲν εἶδε στὴ ζωὴ του», ποὺ λέγεται γιὰ κάποιον ποὺ ἔζησε βασανισμένος.

Ἐφόρος, ἱστοριογράφος ἀπὸ τὴν Κύμη τῆς Μ. Ἀσίας (405 - 330 π.Χ.). Ἐγραψε «Ἱστορίες», ποὺ ἀρχίζαν ἀπὸ τὴν κἀθοδο τῶν Ἡρακλειδῶν καὶ ἔφταναν ὡς τὰ γεγονότα τοῦ 340 π.Χ.

Ἀρτέμων, μηχανικός ἀπὸ τὶς Κλαζομενές λέγεται πὼς βρῆκε νέου εἶδους πολιορκητικὲς μηχανές.

Ἡρακλείδης, ἀπὸ τὴν Ἡράκλεια τοῦ Πόντου, φιλόσοφος καὶ ἱστορικός τοῦ 4. π.Χ. αἰ. Ἐγραψε πολλὰ ἔργα, ἀλλ' ἀπ' αὐτὰ σώζονται μόνο μερικὰ ἀποσπάσματα.

Ἀνακρέων, λυρικός ποιητὴς τοῦ 6. π.Χ., ἀπὸ τὴν Ἴωνία τῆς Μ. Ἀσίας. Ὅταν ἡ πατρίδα του ὑποτάχθηκε στοὺς Πέρσες (τὸ 545 π.Χ.) ἔφυγε καὶ ἔζησε στὰ Ἀβδήρα τῆς Θράκης, στὴ Σάμο καὶ τέλος στὴν Ἀθήνα. Ἀπὸ τὰ ποιήματά του μόνο μερικὰ ἀποσπάσματα σώζονται.

Σελ. 169

Κεφ. 28. ἐπίσημη ταφή τῶν νεκρῶν. Ὑπῆρχε συνήθεια νὰ συγκεντρώνωνται τὰ λείψανα τῶν νεκρῶν τοῦ πολέμου καὶ νὰ γίνονται ἐπίσημη ταφή τους στὸν Κεραμεικό. Κατὰ τὴν τελετὴ ἓνας ὀμιλητὴς, ποὺ τὸν ὄριζε ἡ πόλη, ἐκφώνουσε τὸν «ἐπιτάφιο λόγον», δηλ. ἐγκωμιάζε τοὺς ἥρωες ποὺ ἔπεσαν γιὰ τὴν πατρίδα καὶ παρακινουσε τοὺς πολίτες νὰ μιμηθοῦν τὸ παράδειγμά τους. Βλ. καὶ κεφ. 8. 9.

Ἴων, τραγικός ποιητὴς ἀπὸ τὴ Χίο, ποὺ ἔζησε ἀρκετὸν καιρὸ στὴν Ἀθήνα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κίμωνα καὶ τοῦ Περικλῆ. Ἐγραψε τραγωδίαι, ποιήματα καὶ ἓνα βιβλίον με ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις.

Ἀγαμέμνων, ὁ ὀμηρικὸς βασιλιάς τῶν Μυκηνῶν, ἀρχηγὸς τῶν Ἑλλήνων στὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς Τροίας, ποὺ κράτησε δέκα χρόνια.

Κεφ. 29. μετὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ πραγματικά, μεσολάβησαν 6 χρόνια

ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία τῆς Σάμου (440 - 439 π.Χ.) ὡς τὴν ἐποχὴ αὐτὴ πού ἡ Κέρκυρα ζητεῖ τὴ βοήθεια τῶν Ἀθηναίων. Γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν Κόρινθο (433 π.Χ.).

Σελ. 171

γιὰ νὰ ἐκτεθῇ ἀκόμη περισσότερο κτλ. Τὸ ὅτι ὁ Περικλῆς θῆλῃσε νὰ στείλῃ τὸ γιὸ τοῦ Κίμωνα μὲ λίγα πλοῖα, ἐπίτηδες γιὰ νὰ μὴν κατορθώσῃ τίποτε τὸ ἀξιόλογο καὶ νὰ μειωθῇ, δὲν εἶναι σωστό. Ὁ Θουκυδίδης πού ἐγραφε τὴν ἱστορία τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μὲ μεγάλη ἀμεροληψία δὲν ἀναφέρει τέτοια πρόθεση τοῦ Περικλῆ. Γράφει μάλιστα ὅτι μαζί μὲ τὸ γιὸ τοῦ Κίμωνα εἶχαν σταλθῇ καὶ δύο ἄλλοι στρατηγοί.

νόθοι, δηλ. μὴ γνήσιοι Ἀθηναῖοι ἔτσι ἔλεγαν ἐκείνους πού δὲν εἶχαν καὶ τοὺς δύο γονεῖς Ἀθηναίους. Τὰ ὀνόματα τῶν παιδιῶν τοῦ Κίμωνα εἶχαν δοθῇ ἀπὸ τίς πόλεις πού αὐτὸς ἀντιπροσώπευε στὴν Ἀθήνα ὡς πρόξενος.

καὶ τοὺς ὄρκους, δηλ. τὴν ἔνορκη συμφωνία εἰρήνης γιὰ 30 χρόνια (βλ. σημ. σελ. 207 γιὰ τὴ συμφωνία εἰρήνης).

Ποτίδαια, ἀρχαία πόλη τῆς Χαλκιδικῆς, κοντὰ στὸν Ἴσθμο τῆς χερσονήσου τῆς Παλλήνης, στὸ Θερμαϊκὸ κόλπο.

τὸ «μεγαρικὸ ψήφισμα» ἔτσι λεγόταν τὸ ψήφισμα (πού εἶχε ἐγκριθῇ κατὰ πρόταση τοῦ Περικλῆ), σύμφωνα μὲ τὸ ὅποιο οἱ Μεγαρεῖς, σύμμαχοι τῶν Σπαρτιατῶν, εἶχαν ἀποκλεισθῇ ἀπὸ τὰ λιμάνια καὶ τίς ἀγορῆς πού ἦταν στὴν ἐξουσία τῶν Ἀθηναίων.

Σελ. 173

Κεφ. 30 τὰ «ἱερὰ λιβάδια» (ἀρχ. ἢ «ἱερὰ ὀργάς»), ἔκταση ἀνάμεσα στὴν Μεγαρίδα καὶ τὴν Ἀττικὴ, ἀφιερωμένη στὴ θεὰ Δήμητρα καὶ τὴν Κόρη τῆς (τὴν Περσεφόνη) ἢ ἔκταση αὐτὴ ἦταν γόνιμη, ἀλλὰ ἔμεινε ἀκαλλιέργητη καὶ κανεὶς δὲν εἶχε δικαίωμα κατοχῆς.

Θριάσιες πύλες ἦταν ἡ ΒΔ πύλη τῆς Ἀθήνας, κοντὰ στὸν Κεραμεικὸ, ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν «Περὰ ὁδὸ» πού ὀδηγοῦσε στὸν κάμπο τῆς Ἐλευσίνας («Θριάσιον πεδίων») καὶ στὴν πόλη τῆς Ἐλευσίνας. Κατὰ τὸν 4 π.Χ. αἰ. ἡ πύλη αὐτὴ ἀντικαταστάθηκε μὲ δύο νέες πύλες, πού ὀνομάστηκαν «Δίπυλον».

Κεφ. 31. μάλλον ἀπὸ ὑπεροψία κτλ. Εἶναι ὁλότελα ἄδικη ἡ κατηγορία αὐτὴ. Ὁ Περικλῆς στὴν περίπτωση ἐκείνη δὲν εἶχε κινηθῇ οὔτε ἀπὸ ὑπεροψία οὔτε ἀπὸ φιλοπόλεμη διάθεση. Ἔβλεπα πράγματι ὅτι

ή υποχώρηση θά ήταν όμολογία αδυναμίας και θά όδηγοῦσε σέ νέες αξιώσεις τής Σπάρτης και σέ νέες υποχωρήσεις τής Αθήνας, με αποτέλεσμα τήν έκμηθένιση τής αθηναϊκής ήγεμονίας.

Σελ. 175

Κεφ. 33. τó «κυλώνειον άγος». Όταν ήταν στην Αθήνα επώνυμος άρχοντας ό Μεγακλής (άπό τήν οικογένεια τών Άλκμεωνιδών), ό Κύλων έπιχείρησε νά γίνη τύραννος, αλλά τó κίνημά του δέν πέτυχε.

(612 π.Χ.). Αὐτός τότε κατόρθωσε νά φύγη, οί όπαδοί του όμως θανατώθηκαν, άν και είχαν παραδοθή με ένορκη διαβεβαίωση ότι δέ θά πειραχτοῦν. Όταν έπειτα έπεσε έπιδημία στην Αθήνα, πιστεύτηκε ότι ήταν τιμωρία για τó έγκλημα (τό «κυλώνειον άγος») και, για νά καθαριστή ή πόλη, έξορίστηκαν οί Άλκμεωνίδες. Από τó γένος αὐτών καταγόταν ή μητέρα του Περικλή Άγαρίστη.

Σελ. 177

είσβάλλουν στην Αττική ό βασιλιάς τής Σπάρτης Αρχίδαμος μπήκε στην Αττική τήν άνοιξη του 431 π.Χ.

στις Άχαρνές, κοντά στο σημερινό, Μενίδι.

όπως ένας καοσχοκύρης κτλ. Πρόσεξε τήν παρομοίωση και άνάλυσε τά στοιχεία της.

οί χοροί στις κωμωδίες όπως και στις τραγωδίες, σπουδαίο μέρος παίρνει ό χορός (όμιλος προσώπων) που τραγουδάει όρισμένα άσματα, ανάλογα με τήν υπόθεση. Τήν έποχή εκείνη οί κωμικοί ποιητές με τά τραγούδια του χορού στις κωμωδίες τους σατύριζαν τόν Περικλή για τή φαινομενική αδράνειά του. Τέτοιο τραγούδι είναι και αὐτό που παραδέτεi ό Πλούτ. παρακάτω.

Σελ. 179

Κλέων, περίφημος Αθηναίος δημαγωγός: αντιπολιτευτήκε με βιαιότητα τόν Περικλή και υπερίσχυσε μετά τó θάνατο εκείνου. Έπεσε στην Αμφίπολη, πολεμώντας τούς Σπαρτιάτες, (424 π.Χ.).

Έρμιππος, Αθηναίος κωμικός ποιητής, παλαιότερος του Άριστοφάνη. Οί στίχοι αὐτοί λέγονται άναπαιστικοί, γιατί άπαρτίζονται άπό άνάπαιστους, δηλ. άπό τρισύλλαβα κομμάτια (πόδια), που τó καθένα έχει τις δύο πρώτες συλλαβές άτονες και τήν τρίτη τονισμένη. Ο άνάπαιστος στην άρχαία ποίησή είχε τις δύο πρώτες συλλαβές βραχύχρονες και τήν τρίτη μακρόχρονη (ύυ -).

οί σάτυροι, ήσαν συνοδοι του Διονύσου. Όνομάζει τόν Περικλή

«βασιλιά των σατύρων», γιατί αυτοί ήταν φημισμένοι για τη δειλία και μαλθακότητά τους.

σάν του Τέλητα· αυτός ήταν κάποιος Αθηναίος, ονομαστός για τη δειλία του.

σ' έχει δαγκώσει, δηλ. σ' έχει βάλει στόχο των κατηγορών που άπευθύνει με δηκτικότητα έναντίον σου.

Κεφ. 34. *ὥσπου τέλος οἱ Πελοποννήσιοι ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν, τὸν Ἰούλιο τοῦ 431 π.Χ.*

κληρουχίες, βλ. σημ. σελ. 197.

ἡ θανατηφόρα ἐπιδημία, ὁ «λοιμός», πού ἔπασε στὴν Ἀθήνα τὸ δεύτερο ἔτος τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου (480 π.Χ.) καὶ προξένησε μεγάλη φθορὰ στὸ στρατό. Κατὰ τὰ τρία χρόνια πού κράτησε ἡ ἐπιδημία πέθαναν 4.400 ὁπλίτες καὶ 600 ἰππεῖς. Ἀλλὰ καὶ στὸν πληθυσμὸ ἦταν πολλὰ τὰ θανατηφόρα κρούσματα.

Σελ. 181

Κεφ. 35. *ἔγινε ἔκλειψη ἡλίου ἦταν μερικὴ ἔκλειψη καὶ ἔγινε στὶς 3 Αὐγούστου τοῦ 431 π.Χ.*

Ἐπίδαυρος τὴν ὀνομάζει «ἱερή», γιατί ὁ τόπος ἦταν ἀφιερωμένος στὸν Ἀσκληπιό.

Σελ. 183.

Ἰδομενέας, βλ. σημ. σελ. 198.

Θεόφραστος, βλ. σημ. σελ. 206.

Ἡρακλείδης, βλ. σημ. σελ. 208.

Κεφ. 36. *ἀπὸ τὰ γνήσια παιδιὰ του τὰ παιδιὰ τοῦ Περικλῆ ἀπὸ τὴν πρώτη σύζυγό του (πού τὸ ὄνομά της εἶναι ἄγνωστο) ὁ Ξάνθιππος καὶ ὁ Πάραλος, λογαριάζονται ὡς γνήσιοι πολῖτες Ἀθηναῖοι, γιατί εἶχαν καὶ τοὺς δύο γονεῖς Ἀθηναίους. Ἀπὸ τὴ δεύτερη σύζυγό του, τὴν Ἀσπασία, (ἀπὸ τὴ Μίλητο) ἀπόχτησε ἓνα γιό, πού ὀνομάστηκε, καὶ αὐτὸς Περικλῆς· ἀλλὰ αὐτὸς σύμφωνα μὲ τὸ νόμο δὲν μπορούσε νὰ θεωρηθῆ ὡς γνήσιος Ἀθηναῖος, γιατί ἡ μητέρα του ἦταν ξένη.*

ἀπὸ τίς αὐστηρὲς οἰκονομίες τοῦ πατέρα του γι' αὐτὲς ἔγινε λόγος στὸ κεφ. 16, 4 - 6.

ἀθλητὴς πεντάδλου, αὐτὸς πού ἀγωνίζεται τὸ πένταδλο, δηλ. τοὺς πέντε ἄθλους (ἄλμα, δρόμο, δίσκο, ἀκόντιο καὶ πάλη).

Πρωταγόρας, σοφιστὴς ἀπὸ τὰ Ἄβδηρα (485 - 415 π.Χ.), πού εἶχε ἔρδει πολλές φορές στὴν Ἀθήνα.

ἀθλοδότες (και ἀγωνοδότες), οἱ ἄρχοντες ποὺ εἶχαν ἔργο τους νὰ διευθύνουν τοὺς ἀγῶνες και νὰ ἀνακηρύττουν τοὺς νικητές.

Σελ. 185

ἀπὸ τὰ γνήσια παιδιὰ του, βλ. παραπάνω σημ.

Κεφ. 37. Ἀλκιβιάδης, ὁ ὀνομαστὸς Ἀθηναῖος στρατηγὸς (448 - 404 π.Χ.) εἶχε ἀπὸ τὴ μητέρα του συγγενικοὺς δεσμοὺς μὲ τὸν Περικλῆ. Ἄλλωστε αὐτὸν εἶχε κηδεμόνα στὰ παιδικὰ του χρόνια.

ἐκλέχτηκε στρατηγός, τὸ 429 π.Χ.

και εἶχε παιδιὰ γνήσια, ἀπὸ τὴν πρώτη σύζυγό του, βλ. σημ. παραπάνω.

ὁ βασιλιάς τῶν Αἰγυπτίων, ὁ Ψαμμῆτιγος, τὸ 450 π.Χ. ἔστειλε στὴν Ἀθήνα ὡς δωρεὰ 40.000 μεδίμνους σιτᾶρι. Ὁ μεδίμνος ἦταν μέτρο χωρητικότητας γιὰ στερεὰ στὴν ἀρχαία Ἀθήνα και ἰσοδυναμεῖ περίπου πρὸς 52 σημερινές λίτρες.

Σελ. 187

καταδικάστηκαν και πουλήθηκαν ὡς δούλοι σύμφωνα μὲ τὸ νόμο αὐτοὺς ποὺ χρησιμοποιοῦσαν τὴν ιδιότητα τοῦ Ἀθηναίου πολίτη, χωρὶς νὰ ἔχουν τέταιο δικαίωμα, τοὺς πουλοῦσαν ὡς δούλους.

τὸ μὴ γνήσιο παιδί του, δηλ. τὸ παιδί ποὺ εἶχε ἀποχτήσει ἀπὸ τὴν Ἀσπασία και στὸ ὅποιο ἔδωσε τὸ ὄνομά του Περικλῆς.

ἀργότερα δηλ. τὸ 406 π.Χ. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι καταδίκασαν σὲ θάνατο τοὺς στρατηγούς ποὺ νίκησαν τὸ σπαρτιατικὸ στόλο στις Ἀργινοῦσες (νησάκια ἀνάμεσα στὴ Λέσβο και τὰ μικρασιατικὰ παράλια), γιατί δὲν μπόρεσαν νὰ περισυλλέξουν τοὺς νεκροὺς ἐξαιτίας τῆς θαλασσοταραχῆς. Μόνον ὁ Σωκράτης, ποὺ ἦταν πρόεδρος τῆς ἐκκλησίας, ἀντιτάχτηκε σ' αὐτὴ τὴν καταδίκη.

Κεφ. 38. ἡ ἐπιδημία χτύπησε και τὸν Περικλῆ, τὸ φθινόπωρο τοῦ 429 π.Χ.

Θεόφραστος, βλ. σημ. σελ. 206. Τὸ σύγγραμμα «Ἡθικά» τοῦ Θεοφράστου δὲν ἔχει σωθῆ.

Σελ. 189

Κεφ. 39. ὅλοι τὸν ἀποζήτοῦσαν μὲ μεγάλο πόθο. Ὁ θάνατος τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ δημιούργησε κενὸ ποὺ τὸ αἰσθάνθηκαν ὅλοι. Τότε οἱ φίλοι και οἱ ἐχθροὶ του κατάλαβαν τὴν ἀξία τοῦ ἀνδρώτου ἐκείνου ποὺ ἐπὶ σαράντα χρόνια ἐργάστηκε ὅσο κανεὶς ἄλλος γιὰ τὸ μεγαλεῖο τῆς Ἀθήνας και μὲ τὸ ἐξαιρετικὸ πνεῦμα του ἐσφράγισε μιὰν ἐποχὴ ποὺ

ὕπῃρξε ἡ λαμπρότερη περίοδος τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	σελ. 5-10.
ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ.....	»11-111
Πρωσοπογραφία.....	».....14
Χαρακτηρισμός του Θουκυδίδη.....	».....15
Κείμενα και μετάφραση.....	»...16-83
Σημειώσεις.....	»85-111
ΠΕΡΙΚΛΗΣ.....	»113-208
Πρωσοπογραφία.....	».....114
Κείμενο και μετάφραση.....	»116-191
Σημειώσεις.....	»193-214

Ἐξώφυλλον: Ζωγράφου ΛΟΥΪΖΑΣ ΜΟΝΤΕΣΑΝΤΟΥ

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιοσήμον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἀντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον. Ὁ διαδέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιῶν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15/28 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ.) 1946, Α' 108).

ΕΚΔΟΣΙΣ Β, 1966 (VIII) - ΑΝΤΙΤΥΠΑ 95.000 - ΑΠ. Δ. Σ. 28 / 14 / 21 - 4 - 66 - ΣΥΜ. 1359
14 - 4 - 66

ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ: Ι.Α. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ & ΥΙΟΣ - ΒΙΒΛΙΟΛΕΞΙΑ: ΙΩΑΝ. ΚΑΜΠΑΝΑ Ο. Ε.

